Рôкъ VII. Львôвъ дня 1. (13.) Жовтня 1886. **Число 19.**

Выходить два разы на мѣсяць, кождого **1**-ого и **15**-ого, въ объемѣ 2—2½ аркуша.

Редакція „Зорѣ“ въ каменици пôдъ ч. **8.** улиця Академична.

ЗОРЯ

Пренумерата выносить: на цѣлый рôкъ **5** зр., на пôвъ року **2** зр. **50** кр., на чверть р. **1** зр. **25** кр.

Пренумерату належить присылати до **администрациі „Зорѣ“** (улиця Академична ч. 8.)

ПИСЬМО ЛИТЕРАТУРНО-НАУКОВЕ ДЛЯ РУСКИХЪ РОДИНЪ.

ОТАКЪ БУЛИ ВСКОЧИЛИ!

(Зъ народныхъ устъ.)

(Конець.)

Присвячую

В. Б. АНТОНОВИЧУ.

Старшинує мôй Герасимъ; не яка тамъ и диковина старшинувати, тôлько що скрутня велика... по троху оговтавъ ся.

Якось у Петрôвку поѣхавъ до мѣста; до округу велено було приѣздити и ёму и отцю Єрофтею. Про школу щось тамъ гадали, замулило имъ завести въ нашому селѣ школу. Отъ же поклепали языками и не завели.

Поѣхали, и писарча зъ собою взяли: таке те писарча було шолудиве, миршаве, тôлько й зъ него, що вмѣло черкати... Гуняве таке, и гласу було не выведе, пищить тôлько наче захарчоване котеня.

Сижу я собѣ въ хатѣ пôдъ ôкномъ, кватырку прочинила, та лиштву въ сорочку вышиваю; коли-жь летить верховець прямо до насъ у двôръ; зирнула я, ажь то нашь громадскій пôдпасачь Онопрѣйко.

— А чого ты Онопрѣйку?

Ôнъ засапотѣвъ ся, духу не переведе; ледви промовляє:

— Людей, дядино, скликайте! Помочи давайте, бѣда!

Я перелякала ся; думка, чи не посадивъ кого бугай на роги. У насъ тодѣ въ чередѣ такій навѣженый бугай бувъ.

— Яка тамъ бѣда? — пытаю ся.

— И не сказати яка! холеру въ житѣ застукали.

— Яку холеру? чи ты, Онопрѣйку при собѣ? чи не привидѣло ся вамъ?

— Нѣ, дядиночко! не привидѣло ся, а таки настояща холера; отамъ пôдъ Роговымъ гаємъ у житѣ лежить. Тамъ мы єѣ и застукали, та що перелякали ся — и Господи!... Така-жь бо она, гаспидска, страшна-престрашна. Вже дядько Терешко на що ôдважный, або Павло якій голѣнный, а и въ нихъ трохи-трохи душѣ не повыскакували зъ тѣла, якъ узирили єѣ. Швидче, дядиночко! Помочи давайте! тамъ така! така! Нехай єи батько скрутить ся! не тямлю, якъ мы й не повмирали зъ жаху.

— Та що ты, Онопрѣйку! кажу я, — ка'зна' що верзешь? Чого-бъ таки понесло холеру въ жита, та ще въ нашѣ. Нехай бы она объявила ся на могилкахъ, то що инчого, а то въ житахъ! Чудне щось... Дивись, лишень, чи не брешешь ты?

— Зъ якои речи менѣ брехати!

— Де-жь ты бачивъ холеру? якъ ты знаєшь, яка она зъ себе? може то вовкъ?

— Отсе ще! неначе я маленькій, не тямлю, де холера, а де вовкъ! наче зъ роду не чувъ ôдъ людей, яка холера! — змагаєть ся Онопрѣйко.

— Ану-жь, яка она?

— Точнѣсенько така, якъ баба Одарка повѣдають, що колись ходила та людей душила.

— Така?

— Така самѣсенька! та на що-жь вамъ и дядько Терешко, вже-жь ôнъ тямить, не помиливъ ся-бъ; а вы нѣвѣдь що кажете: „вовкъ“. Такій-бъ то вже зъ насъ дурнѣ, що въ трохъ не розберемо, де вовкъ, а де не вовкъ! Сказано вамъ: холера. Помочи швидче давайте!

Зумила ся я, не тямлю що и дѣяти!

— Бѣжи, — кажу Онопрѣйкови, — чи нема кого въ росправѣ.

— Бувъ вже я тамъ, нѣкогôсенько! одинъ стôйчикъ Савка, тай ôнъ такъ хропе на всѣ заставки, що страшно и пôдступити ся. Ой, коли-бъ же она не втекла!

— Бѣсъ єѣ, кажу, не вôзьме. Якъ же вы єѣ застукали? Яка она зъ себе?

— Господи! яка та яка! Така якій и всѣ холеры: руда, руда, та велика и страшна. Застукали мы єѣ кумедно. Пригнали череду до водопою. Напила ся скотинка и полягала собѣ биля озера; мы пôдъ березу въ холодокъ, обѣдати. Чи ѣли, чи не ѣли — дядько Терешко лѣгъ спочити; а мы зъ Павломъ на скотину позираємо, биля насъ и Жучка, и Новко и Васюкъ лежать повысолоплювавши языки; душно и имъ; а Панько пôшовъ въ жито стрѣвки на капелюхъ рѣзати. Згодя бачимо — Панько на-въ-заводы дрепоче! Прибѣгъ, лиця на ёму нема, упавъ тай стогне:

— Ой лишенько! ратуйте-жь мене!

— Що ты Паньку: на живôтъ?

— Нѣ, не на живôтъ; зъ переполоху, злякавъ ся вельми...

— Чого? може вовкъ?

— Наче я вовка зъ роду не бачивъ! — и такъ Панько трусить ся, ажь зубами клацає.

— Та кажи-жь, що тамъ таке?

— Холера! Ото прийшовъ я въ жито, чи перейшовъ и зъ пôвъ гоней, тôлько що ступивъ у роспрогу, ажь щось якъ засопе... Я зиркъ, и не стямивъ ся! Холера лежить; я тодѣ назадъ що духу. Не тямлю, якъ мене й ноги донесли!

Тодѣ мы збудили дядька Терешка, побрали гирлиги та до Панька: „веди, де она?“ Идемо: дядько попереду, мы за нимъ, и гирлиги на поготовѣ. Прийшли; лежить она, на цѣлу стальку простягла ся. Мы якъ побачили, такъ и обмерли! Дядько якъ дремене навтѣкача, мы за нимъ, прибѣгли до тирла; дядько на мене: — бѣжи, що духу є въ село, нехай помочи дають! — та на коняку

мене, такъ на охлябъ, и пôдмостить нѣчого не давъ. Отъ я и прибѣгъ. Швидче, дядино! помочи!

Думала я, гадала; нѣчого не пригадала; кажу Онопрѣйкови: — Буди стôйчика, та въ двохъ и гвалтуйте людей!

— Може-бъ въ дзвона вдарити? — каже Онопрѣйко. Я ѥму на те: — Тю-тю! дурный! схамени ся! де се видано!

Метнули ся они по селу: чоловѣка може зъ двадцять ôдважило ся йти на холеру. Хто пѣшки, а хто верхи; хто зъ косою, хто зъ сокирою; той зъ вильми, той зъ рогачемъ; налигачѣвъ понабирали; голоручь нѣхто не ôдваживъ ся.

Згодя усе село высыпало на майданъ; цѣкаво, яка то та гаспидска холера. Такъ якъ о полудню чуѥмо галасъ: дивимо ся — ведуть єѣ. Батечку мôй! зъ родувѣку такого не бачила! Залигали єѣ за шию двома орканами: ведуть зъ обохъ бокôвъ по два чоловѣки. А она клята, на чотирохъ ногахъ, хвостомъ ажь землю мете, голова овеча, рôгъ не видно, за те-жь на хребтѣ, Господи! ажь два горбы, такй якъ копицѣ завбôльшки! А зъ себе гидота, гидота: руда, оберемковата, наче та ступа, ледви переступаѥ; якъ ступить, немовь товкачемъ въ сукновальнѣ гупне; волосѥ у неи пасмами пообвисало, таке брудне, и вся она така неохайна, брыдка, гидко й дивити ся на неѣ! Привели въ росправу, заразъ пôдъ повѣтку, припяли до сохи, ворота на каблучку, шѣсть чоловѣка вартовыхъ биля ворôтъ. Люде стоять, дивлять ся, христять ся та клянуть єѣ, а я кажу до людей:

— Коли-бъ же швидче вертали ся Герасимъ да отець Єрофтей, а то що намъ зъ нею дѣяти?

— За село та въ огонь! — каже одно.

— На огонь живои не можна, утече; треба спершу на суху осику, три днѣ повѣсить, тодѣ й на огонь, тай попѣлъ навпаки сонця розвѣять, — радить друге. А трейтє каже: живцемъ закопати на розпутѣ. Зновъ хто каже — въ воду єѣ, а хтось — щобъ въ округъ везти. Всяке по своѥму.

— Нѣ, кажу я, якъ собѣ хочте, а безъ Герасима я нѣ на що не согласна.

Отакъ радили ся, а она — ота холера — якъ почне зъ пôдъ повѣтки не то ревѣти, не то стогнати, да такъ сумно, що ажь волосъ на головѣ дубомъ стаѥ. Отсе зôтхне такъ що ажь луна на все село покотить ся, а тодѣ якъ ревоне, якъ рыгоне, якъ застогне, що твôй бугай въ очеретѣ! Якъ скреготне зубами — наче голе камѣнѥ въ млынѣ пôдъ великій вѣтеръ! По тôмъ того клята такъ розлютила ся, що зъ пащѣ у неи ажь пухирь выкинуло. Пухирь не малый, такъ, щобъ не збрехати, такъ зъ добрый питунець завбôльшки. И ну она зъ того пухира пѣною пускати да брызькати; такъ клубками и пре, и пре! то-бъ то на людей хотѣла, да зась! не достане! Воня зъ тіѥи пѣны и не сказати яка пôшла. Не дай Боже! на кого-бъ зъ людей та пѣна попала, тутъ бы тому и капутъ заразъ. Бачить она, що нѣякъ на людей не добрызне, єѣ ще гôршь за серце взяло! давай она брыкати ся, землю бити пôдъ собою; орканы рве, соху грызе, страхъ одинъ! Бачуть люде: погано, треба якось спинити, а то она й повѣтку рознесе, тодѣ усе село лоскомъ укокошкаѥ. Якъ репнувъ у неи пухирь, пѣна вся выбѣгла, тодѣ мы послали двохъ чоловѣка въ повѣтку; они єѣ зъ двохъ бокôвъ давай перѣщити батогами. Не бере! скôлько не втюжили, а она байдуже; звѣстно, шкура товста; все одно що по бубону. Годѣ батувати пугами, а нуте за цѣпы. Якъ прицустили, бачить она, що не переливки, що се вже не муху проганяють, заразъ помякшала, втихомирилась, замовкла и лягла, шовковою стала. Люде порозходили ся, а вартовыхъ зôставили про всякъ случай.

Вже й свѣтъ Богъ давъ, вже й сонечко геть-геть пôдбило ся, часъ бы и обѣдати, а Герасима нема зъ мѣста. Шкода,— думаю,— борщь мôй перепрѣѥ. Хиба обѣдати самôй? Нѣ, пôду спершу вызирну, чи не ѣде ôнъ, та за однымъ заходомъ заверну и на холеру кину окомъ, що то зъ нею? Не встигла зъ сѣней выйти, а стôйчикъ сусѣль менѣ на зустрѣчь, трохи зъ нôгъ мене не збивъ.

— Дядиночко! идѣть раду давайте, холера опрягла ся (здохла)!

— Чи вже?

— Єй же Богу!

— Не брешешь?

— Вбий мене хрестъ святый!

— Не божись такъ дурно, бо все одно — не пôйму вѣры. Якій чортôвъ батько видавъ, щобъ медвѣдь щебетавъ.

— Отъ же опрягла ся.

— То она прикинула ся, удаѥ такъ, думаѥ що выпустимо. Де ты чувавъ, щобъ холера здыхала? на такихъ смерти нема!

На сѣмъ словѣ чую, торохтять колеса, — Герасимъ! Отъ и добре, саме въ пору. Я ѥму заразъ усе якъ на долонѣ выложила. — Нехай же! — каже ôнъ, — нѣде не дѣнеть ся, а ке лишень спершу чого перекусити, ѣсти, ажь шкура болить.

По обѣдѣ заразъ туды: людей усе село; и велике и мале — усѣ тамъ. Лежить она, справдѣ не дыше; попробували — холоднѣсенька. Давай зновъ головы клопотати, що зъ нею дѣяти? Якъ на те, отець Єрофтей зôставъ ся ще на два днѣ у мѣстѣ. Коли-бъ ôнъ бувъ, давъ бы раду, на те-жь ôнъ и пôпъ; може-бъ заклявъ чи инче що, про те вже ôнъ знаѥ, — коли-жь нема! Бѣдкуємо ся, а хтось зъ людей и каже:

— Чого вы ѣй вѣры ймете? она прикинула ся, а вы и справдѣ; хиба не тямите, що чортяки на все вдатнй? Треба ось якъ: коли ѥ въ кого нôжь, нехай пôде та черконе єѣ по череву — хрестъ-на-въ-хрестъ. Отодѣ й буде видно, що и до чого.

Онопрѣйко пôдпасачь заразъ нôжь зъ пахвы; однымъ духомъ якъ рѣзне туды й сюды, такъ зъ неи усѣ тельбухи и выпустивъ. Батечку! яка воня пôшла на все село! хочь тѣкай. Тутъ нашй и давай правити.

— На що рѣзавъ?

— А на що радивъ?

— Я радивъ черкнуть тôлько, а ты що?

— Я й черкнувъ, бôльшь нѣчого.

— Добре черкнувъ, и тельбухи выскочили!

— То не я; я не хотѣвъ, нôжь склизнувъ.

Завелись, сварять ся; Онопрѣйко хочь мале хлопя, та хитре... Воня йде та йде, така густа, хочь сокиру повѣсь!

— Годѣ вамъ! — гукнувъ Герасимъ, — усе село запоганите! ще, не дай Боже, пошесть пôде, тодѣ вамъ катнѣхъ рукъ не минуть! Заразъ давайте заступы, копайте бѣля неи яму, та глыбоку, въ чоловѣка!

Кинулись, духомъ выкопали; туды єѣ! засыпали и осиковымъ кôлкомъ проткнули... Не втече...

Гараздъ. Еге! гараздъ, та не зовсѣмъ ще. Думали-бъ вы — и квитъ? Якъ разъ саме тôлько зъ сего и починаѣть ся напасть. У князя К. бувъ тодѣ за управителя чи нѣмець, чи ляшокъ; ôнъ и присѣкавъ ся до насъ за ту холеру. — То, — каже, — не холера, а нашь верблюдъ, мы єго тôлько що вывезли зъ Таврiѣ, а вы на що єго занѣвечили? теперь платѣть за него тысячу ассигнацiй. — Тодѣ усе було на ассигнацiѣ. — Не заплатите, — каже, — доброхôть, я до єнорала, до Кисѣля, до самого царя дôйду, сѣкуцiю наведу на васъ, усе село спустошу...

Мы тодѣ объ полы руками: — Отсе такъ ускочили, ажь въ холявахъ плющить! — Старый дѣдъ Якôвъ Гуня слухавъ того управителя, слухавъ, тай каже до него:

— Вы, пане, такъ вельми не страхайте насъ, а то зъ переполоху усѣ розбѣжимо ся, та якъ побѣжимо, то щобъ часомъ не добѣгли и мы до царя! Ще не вгадали, за кого царь руку потягне, чи за васъ, чи за насъ. Вы, паночку, лѣпше не брызькайтесь, а такъ скажѣть: коли та холера ваша була, такъ яка она на масть?

— Не холера, а верблюдъ, — каже той, — половый; ну!

— Не нукайте, — змагаѣть ся Якôвъ, — на минѣ не поѣдете, старый я. Отъ же, щобъ вы тямили, такъ мы полового буйвола и въ вôчи не бачили, побѣгъ ôнъ половою дорôжкою, тамъ єго й шукайте!

Управитель ажь пѣнить ся, та до Якова:

— Не бачили, не бачили! а закопали що? га!

— Холеру закопали, такъ вамъ же яке до того дѣло? Що она вамъ, дядиною, чи сестрою доводить ся?

Управитель ажь кипить, а люде заразъ єго на глузы: „холеринъ братъ, холеринъ небôжь!“ скалять ся проти него. Ôнъ тодѣ на свою бѣдку, чкурнувъ ажь земля загула!

Балакаємо мы, шуткуємо, а въ душѣ у мене шось хмарить ся; чую, що оно тутъ безъ чогось не обôйдеть ся. Розповѣли отцю Єрофтею; ôнъ покрутивъ сивою бородою, тай каже: — Щось оно не ладаномъ пахне!

Журю ся я за всѣхъ; вже-жь, думаю, кому-кому, а Герасимови перепаде на фиги; хочь ôнъ тутъ и неприкаянный, въ селѣ тодѣ не бувъ, та, бачте, старшина, скажуть: єго недоглядъ, не пильнувавъ. Виненъ, не виненъ, а пôшовъ зъ довгою рукою, приймай и тѣстомъ...

За тыждень, чи що — принесло окружного: лютый такiй, наче вовкъ пôсля Водохрища.

— Що вы, сякî-такî накоили? — гукає на громаду.

— Що-жь мы накоили? — обôзвавъ ся Гуня. — Здаѣть ся нѣчого такого. Усе тихо у насъ, про бунтъ не чутно. — И стоить собѣ; свитка у него на опашку, шапку знявъ та на цѣпокъ єѣ; шапка у него була добра, смушева, сива, ушаста, така самѣсенька, якъ у отця Єрофтея. Схиливъ ся Гуня обома руками на цѣпокъ, ноги розкарячивъ; сива чуприна у него маѣ по вѣтру.

Окружный якъ затупотить на рундуцѣ проти Якова, та на него, наче въ маточину:

— Нѣчого!

— Нѣчого, пане.

— Верблюда хто вбивъ?

— Верблюда, кажете?

— Еге!

— Не били мы; може хто и вбивъ, а мы про те не вѣдомî, нѣчого й брехати.

— Якъ не били? а хто-жь?

— Про те не вѣдомî.

— Не били?

— И не думали сего; навѣть не тямимо, про якого се вы верблюда?

— Про того, що въ житахъ заняли.

— Хиба то верблюдъ бувъ?

— А то-жь хто?

— Бачь! а управитель казавъ, що то буйвôлъ; не въ одно, значить, брешуть.

— Я вамъ кажу, що то верблюдъ! — гукаѣ Шагафонъ.

— Нѣ, пане! воля ваша, а то не верблюдъ...

— А що-жь?

— Хиба-жь верблюды такî? то не верблюдъ...

— Такъ кажи, що? — тупотить окружный, а Гуня собѣ повагомъ:

— Не верблюдъ...

— Ты бачивъ верблюда?

— Де-бъ я єго бачивъ?

— Не бачивъ, такъ и не огрызай ся. Убили чужого верблюда, та ще й змагають ся.

— Не вбивали! Холеру застукали, се правда, а про верблюда й не чули; се напасть на насъ, недовѣдоме щось...

Розгнѣвавъ ся окружный та на Гуню:

— Мовчи, стара собако!

— Коли-бъ я, паночку, бувъ собакою, — мовивъ Гуня, — то-бъ по собачи гавкавъ; а то отъ и вѣкъ проживъ, а все по людски балакаю, хочь трохи и не такъ голосно, якъ вы, поздоровь Боже васъ!

Окружный плюхъ єму мѣжи очи. Гуня тодѣ до него:

— Чи се ôдъ Кисѣля, чи зъ власнои вашои, пане, ласки?

— Мовчи! — гукаѣ окружный.

— Та оно й те сказати: хто мовчить, той двохъ навчить, — мовивъ Гуня, шапку на очи и пôшовъ до господы.

Тодѣ той Шагафонъ якъ напавъ ся на Герасима, якъ напавъ ся: отъ-отъ бы заѣхавъ по мармизѣ, та дзуски! Не достане, старшину бить не можна! За те-жь якъ почавъ пекти словами и въ батька, и въ матѣрь: — Я тобѣ и те, я тобѣ и се! я тебе скину, я тебе въ холодну, я тебе пôдъ рôзки, я тобѣ червону шапку, се-бъ то въ салдаты, я тебе въ Сибѣрь, на саме дно!

Господи мôй, Боженьку! сего-жь бы й на десятёхъ стало, а ôнъ усе одному Герасимови насуливъ. Гукавъ, гукавъ, нарештѣ втомивъ ся; печѣнка мабуть заболѣла, осѣвъ ся и каже:

— Отъ вамъ тыждень строку! тысячу ассигнацiй знесѣть за верблюда, а не знесете — усе село ограбую и поцѣную. А ты, старшина, заразъ въ холодну на цѣлый тыждень!

Закинувъ Герасима въ холодну; старшиною на той часъ зробивъ когось инчого. Горенько намъ тяжке, лишенько намъ важке! що намъ почати, що намъ чинити? На все село сумъ найшовъ; ходимо наче въ хмарѣ. Де намъ таку силу ассигнацiй зôбрати? Мы зъ роду-вѣку стôлько ихъ и не бачили. Хочь усе село зарѣжь — не зберешь...

Бѣдкуємось, а я найгôрше. Самî подумайте, чого ôнъ Герасимови не напосуливъ: и плати, и въ холоднôй сиди, и хлосту, и червону шапку, и Сибѣрь... Тужу! Заступнице наша, свята Покрôвонько! за що отсе на насъ така напасть? Пропащî мы на вѣки!

*

Пôшла до Гунѣ, взяла єго та до отця Єрофтея: — давайте раду и пораду!

Гуня каже: — Оно точно, що не медъ, та ще нехай лишень попробує цѣнувати, може и руки повсыхають єму.

— Овва! — кажу я, — хиба єму що! захоче — поцѣнує, и Герасима запроторить. Диковина хиба єму?...

— Дурна ты, молодице, — каже Гуня. — Звѣстно, не диковина, що собака не кована, а отъ нехай ôнъ пôдкує, ото буде диковина...

— Схоче, и пôдкує, — кажу я.

— Наврядъ! циганъ бравъ ся, такъ ухналѣ не йдуть. А мы отъ якъ: завтра чуть свѣтъ на коней та прямо до самого єнорала. Усе єму и выложимо, нехай самъ розбере, чи Якôвъ Гуня собака, чи чоловѣкъ! Се напускъ на насъ! Холеру въ житѣ заняли, а ôнъ верблюда якогось править! Отъ якъ!... Чуєшь?

— Чую, дядьку! та якъ єго въ свѣтѣ! страшно и подумати: єноралъ!

— А хиба що! Вже коли ôнъ замѣсць Герасима кôньми правивъ, то для тебе и поготôвъ... Єноралъ! що-жь! и єноралъ царскій, и шелихвôстъ той царскій, и мы не чиѣ... Не на те ихъ пристановлено, щобъ людей кривдити!... Бачь! „собака“ каже! Трѣвай же! тысяча ассигнацій! якій ласый на ковбасы... Отакъ, молодице! въ ранцѣ и гайда! почуємо, що скаже єноралъ.

— Добре, кажу, якъ добре, а якъ нѣ?

— Тодѣ своимъ мозкомъ розкинемо; позычати не пôдемо... Бачь! матери єго стонадцять копанокъ чортôвъ лысыхъ! въ старй очи плюєть ся. Бога въ животѣ нема у него. Плювавъ бы на него увесь миръ! Мы коли що — и до Кисѣля втрапимо, и до царя не заблудимо... Я бачивъ и царицю и царя!... Такй-жь якъ и всѣ люде!... А ôнъ плюєть ся... Дивись лишень, щобъ матня цѣла була!... Сказано: не тягни вельми, супоня лусне!...

Завзятый бувъ дѣдъ отой Якôвъ Гуня, земля єму перомъ! Такъ було й дитины малои не обидить, а займи єго, дакъ и не ôдкараскаєшь ся; доти пекти-ме, доки его на версѣ буде! Завзятый бувъ! нѣхто на нему не поѣде було, а зъ виду такій тихій та рахманный!

Поѣхали и отця Єрофтея взяли, ôнъ на дорогу и молебенъ ôдправивъ. Ой, тай страшно-жь менѣ було, якъ приѣхали мы до того єнорала! Господи! якъ страшно! звѣстно, нѣколи я въ такихъ бувальцяхъ не бувала; не знаю якъ стати, що казати! Довго насъ не пускали до єнорала; усе або спить, або ѣсть, або нѣколи єму. Мы єго середъ улицѣ взяли тай перестрѣли и все єму якъ слѣдъ: Якôвъ повѣдає, отець Єрофтей пôддає, а я тôлько плачу.

Благій такій та ввѣчливый той єноралъ, повѣвъ насъ у ту свою палату, а тамъ у него тыхъ сѣпакъ повнѣсенька хата, ажь кишить, наче мухи въ спасôвку... Усе они пишуть, пишуть, такъ що тôлько и чутно — дзз... Скоро мы вôйшли зъ єнораломъ у ту палату — усѣ сѣпаки въ струну, кланяють ся и єму и намъ. Поставивъ ôнъ насъ — мене и Гуню побôчь себе, а отця Єрофтея посадовивъ.

— Ну, — каже, — розказуйте: яку вы тамъ холеру застукали?

Якôвъ єму усе до чиста, якъ ножемъ по маслу, и все бôльшь на те верне, що той Шагафонъ за одно зъ управителемъ, та ще й найгôрше, що плюнувъ єму мѣжь очи. Тутъ вже и отець Єрофтей вступивъ ся: — у насъ, — каже, — зъ роду-вѣку такого не видано, не чувано! Тодѣ я за Герасима: — за що, — кажу, — єму усе оте?

— Трѣвайте-жь, каже на насъ єноралъ, — коли ôнъ вамъ такъ, дакъ я єму ось якъ! — та въ дзвоника и задзвонивъ. Заразъ передъ нимъ сѣпачка, наче зъ воды вродивъ ся. Єноралъ велѣвъ єму списувати за нами. Мы говоримо, а сѣпачка списує, усе списавъ и вычитавъ намъ. Єноралъ тодѣ пытаєть ся у насъ: — Чи такъ?

— Такъ, — кажемо, — усе вѣрно списано.

— Коли такъ, то йдѣть зъ Богомъ до господы.

— Тай годѣ? — пытаєть ся Якôвъ.

— Чого-жь тобѣ ще?

— Значить — цѣнувати-муть?

— Нѣ.

— А якъ же оно буде?

— Якось тамъ буде.

— Глядѣть, щобъ добре було; мы вашому єноральскому слову вѣры ймемо, та щобъ часомъ якій сѣпака не пересѣпачивъ.

— А зъ моимъ Герасимомъ, — пытаю ся, — якъ оно буде; усе єму такъ и одмѣряють: и хлосту, и червону шапку, и Сибѣрь?

— Нѣчого сего не буде, — мовивъ єноралъ, — єго заразъ выпустять зъ пôдъ замка.

— Хтожь єго выпустить?

— Я свого гонця выряжу.

И справдѣ вырядивъ, спасибôгъ єму; мы ще й не вернулись, а гонець вже тамъ. Герасима заразъ на волю, а громаду велѣвъ скликати.

— Ну, — каже той гонець, — признавайтесь: хто дававъ привôдъ на ту холеру?

Гуня и выступивъ заразъ насамперед и каже:

— Нѣхто не дававъ.

— А хто призводивъ, щобъ цѣпами бити?

— Нѣхто.

— Хто першимъ почавъ?

— Не було першого, усѣ разомъ.

— Хто-жь зъ васъ виноватый?

— Нема виноватого, усѣ виноватй.

Перебравъ ôнъ отакъ трохи не все село, усе першого та виноватого стеживъ. Ну, звѣстно, усѣ за Гунею: якъ ôнъ, такъ и всѣ мы. Шукавъ, шукавъ, тай каже до насъ:

— Ну, тай завзятый же народъ зъ васъ!

— Такй мы вже зъ роду, — мовивъ Гуня.

— А скажѣть же, хто зъ васъ бачивъ, щобъ Шагафонъ плюнувъ Гунѣ мѣжь очи?

— Усѣ, усѣ бачили! — такъ и загула громада.

Усѣ якъ одинъ. Звѣстно, за свого брата и Богъ велѣвъ вступати ся.

— Треба комусь зъ васъ до князя вдати ся, щобъ помилувавъ, — каже гонець.

— А въ чому насъ милувати? — пытає Гуня.

— Верблюда занѣвечили.

— Отъ вы, поздоровь Боже васъ, те-жь таки на верблюда вернете, а мы єго нѣ сномъ, нѣ духомъ. Якій же то верблюдъ? то холера!

Всмѣхнувъ ся той гонець и каже:

— Вже якъ знаєте, а не заплативши не можна, чуже добро... и єноралъ вамъ радить черезъ мене, щобъ вырядили кого до князя та перепрохали — и поѣхавъ собѣ.

Кого-жь бы то намъ до князя? Вже-жь треба єнорала послухати. Гуня и розкинувъ головою и каже:

— Вже-жь нѣкому другому, якъ попу!

— Чому се такъ? — пытаєть ся отець Єрофтей.

— Отъ чому: коли-бъ знати, що князь помилуєе, то оно-бъ нѣчого, можна-бъ и зъ насъ кому, отъ хочь бы и менѣ, чи Хомѣ, — каже Гуня. — А якъ же нѣ? що, якъ єго управитель наустивъ? Тодѣ скаже: — самѝ они признали ся, що мого верблюда замордували, нехай же платять. А отець Єрофтей наче-бъ то зъ боку, за своихъ парахвіянъ тѝлько заступаєть ся, а не признаєть ся.

Усѣ мы до отця Єрофтея, щобъ ѣхавъ. Не змагавъ ся; нову ряску на себе и поѣхавъ. Богъ єму помѝгъ; усовѣстивъ ѝнъ князя и привѣзъ намъ помилуванє.

Зрадѣли мы тодѣ; заразъ дѝждавшись недѣлѣ, молебень на майданѣ, усѣмъ селомъ молили ся за єнорала, щобъ Богъ єму вѣку продовживъ. А отець Єрофтей за людей моливъ ся.

Господь вчувъ нашихъ молитовъ. Отого Шагафона єноралъ запровадивъ кудысь за Десну. — Сѐ, — каже єму, — тобѣ за те, щобъ ты не плювавъ ся людямъ мѣжь очи, та ще такимъ старымъ. — Еге! вчувъ Господь людскихъ молитовъ, ослобонивъ насъ ѝдъ Шагафона и ѝдъ тіеи клятои пригоды зъ холерою, чи зъ верблюдомъ. Суще я и доси не тямлю, що оно було: чи холера, чи верблюдъ! Та нехай вже она снить ся тому, що греблѣ рве!...

У Кіѣвѣ, 12|24. Липня 1886.

О. Я. Конискій.

НОВѢ СПѢВОМОВКИ.

Ст. В. Руданьского.

36. Рабинова дума.

Думавъ, думавъ старый рабинъ,
Далѣ й каже: Люде!
Послухайте, добрѝ люде,
Що то за страхъ буде!
Що то буде, якъ весь море
Стане одинъ море,
И одинъ гора велика
Стане увсѣ горы,
И весь дерево на свѣтѣ
Дубъ одинъ безъ мѣра,
И сокира весь на свѣтѣ
Якъ одинъ сокира,
И всѣ люде, що на свѣтѣ,
Якіи єсть люде, —
Одинъ такій жидъ великій
Ажь до неба буде.
И якъ возьме жидъ великій
Велике сокира,
Якъ зрубаєе тымъ сокиромъ
Такій дубъ безъ мѣра,
И якъ дубъ зъ горы на море
Валити ся буде, —
То вы тѝлько подумайте,
Що то за хляпъ буде!

37. Де спѝймали?

— А чи знаєшь ты, Романе,
Батько пѝдъ судѝмъ!
Испѝймали неборака
Надъ чужимъ добромъ.
— Мого батька? Де спѝймали?
Циганчукъ пытавъ.
— Таки въ нашіи-жь коморѣ,
Бодню розбивавъ.
— Та въ коморѣ й горобцеви
Крыла одшибешь;
Нѣ, пусти но батька въ поле,
Чи тодѣ спѝймешь?

38. Козацка мѣра.

Зайшовъ козакъ до коршомки:
— Здоровъ, арендару!
А налий но менѣ, каже,
Горѣлачѣ чару! —
Наливъ Мошко одну чару,
Козакъ выхиляєе,
Выхиляєе, не ковтаєе,
И ще пѝдставляєе.
Наливъ другу, козакъ хилить,
Разомъ двѣ ковтаєе,
Тай жидови коло шиньку
Трояка кидаєе.
Пѝдѝйнявъ жидъ, подививъ ся...
— Герсти, якъ то буде?
Въ мене кожду по три грошѣ
Пили добрѝ люде.
— Мовчи, жиду бородатый,
Тебе не пытають!
У насъ, каже, Запорожцѣ
Свою мѣру мають.
Ты не першій, въ кого пю я, —
Пивъ я вже не мало,
Але бѝльшь якъ за три грошѣ
Въ губу не влѣзало.

39. По чому дурнѣ?

— Де бувавъ, пробувавъ,
Розкажи, Иване?
— Та вже де не бувавъ,
Всюды бувавъ, пане.
Бувъ неразъ у Крыму,
Бувавъ и въ Полтавѣ,
Ходивъ разъ у Москву,
Бувавъ и въ Варшавѣ.
— А по чому у Москвѣ
Дурнѣ продають ся?
— Та на вгадъ не скажу, —
Якѝ попадуть ся:
Якъ мужикъ, то й мужикъ,
Єго й не пытають, —
А паны — все паны,
Зъ цѣны не спадають.

40. Льоды.

Закликаєе панъ на баль
Чумака старого.
Попоѣвъ собѣ чумакъ
За столомъ усього
И льодами теє все
Смашно заѣдаєе.
— Чи смашнеє тобѣ се? —
Панъ єго пытаєе.
— Смашне, пане, — каже той, —
Таке, якъ то часомъ
Въ осени борщь зъ хвасолею
Та цыбуля зъ квасомъ.

ЛЮБОРАДСКЙ.

СЕМЕЙНА ХРОНИКА А. ПАТРИЧЕНКА СВИДНИЦКОГО.

(Дальше.)

XV.

Зъ боку дивлячись подумаєшь, що философъ Богъ зна' якій панъ! и черезъ губу не плюне; а въ класѣ, то й на колѣнахъ стоить, и не-знати-що зъ нимъ урядъ вытворяє. Найгôрше гонять за люльку: вже якъ спôймуть, що куривъ, то наберешь ся! А курять мало не всѣ. И Антосьо не куривъ, а жеръ єѣ. Ще-жь поки капшука ôдъ Галѣ не мавъ, то хочь въ класѣ не куривъ, а теперь и въ класѣ почавъ — нѣ на минутку не мôгъ розлучитись зъ дорогимъ подаркомъ, а черезъ те й зъ люлькою. На стаціи-жь мавъ зъ довгимъ цыбухомъ, що якъ сидить за столомъ, то она єму ажь середъ хаты кôльця пускає; а въ класъ носивъ таку цупечку, що зъ кулака тôлько пыпка выходить, абы въ губу взяти. И смокче, бувало самъ, присѣвши до грубы, и другихъ частує, поставивши въ сѣняхъ на вартѣ одного, щобъ давъ гасло якъ ити-ме инспекторъ. Философія въ тôмъ дѣлѣ тôлько смѣливости додала Антосьови. Теперь Антосьо вже живъ самъ собѣ — вчивъ дѣтей у одного пôдпанка. Дзиґарôвъ у него катъ мавъ, то вгадує було пору по прохожихъ: якъ идуть семинаристы въ класъ, то й єму пора. Якъ же йдуть городяне та бурса, то ще рано; якъ идуть зъ Польскихъ фôльваркôвъ, то вже пôзно; а саме пора, якъ идуть зъ Палестины. Оттакъ було розпôзнає собѣ Антосьо, и абы вставъ, чи протре очи, чи нѣ, заразъ до ôкна. И отсе такъ зробивъ. Та дивить ся, а улицею тôлько ѣмосцѣ та єґомосцѣ, а семинариста й заразомъ не выдати. Вчора въ гостинѣ бувъ — грали, сидѣвъ до пôзна тамъ, а то ще й дома довго не мôгъ заснути; то подумавъ, що заспавъ, и ажь въ душѣ єму похолонуло: ото, думає собѣ, наробивъ! — и хапаючись, не вмываный, одягнувъ ся, забравъ записки та й шурнувъ до класа, навѣть не покуривши. Мете хлопець ажь пôдскакує, щобъ хутше було, та оглядаєть ся, мовь крадеть ся ôдъ собакъ; прийшовъ пôдъ класы — тихо! — Ото! думає, вже й професоръ у класѣ... Поправивъ ся пôдъ дверима, подививъ ся крôзь дверѣ въ дѣрочку, нѣкого не видно, — ще разъ подививъ ся, — не видко. Тодѣ оглянувсь, чи нема инспектора, и взявсь за ручку, щобъ дверѣ ôдчинити, и разомъ серце такъ заныло, наче хто тонкою ниткою перевязавъ або волосѣню. Та выявилось, що ще рано: въ класѣ нѣ душѣ живои.

— Фффъ! — подувъ Антосьо, наче страхъ выдувавъ, склавъ все на парту, а Патристику взявъ, и крѣсло зъ за стола, поклавъ єго бокомъ передъ грубою передъ огнемъ — бо ще топилось, — сѣвъ тай почавъ товкти отцѣвъ четвертого столѣтя. А въ грубѣ жаръ-жаръ! ажь любо окомъ зглянути: то самъ уголь щирозлотый мѣнить ся, вышкôряєть ся, моргає, якъ короликъ вусами; то синій полумѣнь то червонястый бѣгає, хлипає, никає по грубцѣ, то пôдскочить, то присяде, то зновъ выгулькне, и зновъ нема — точка въ точку, якъ дитина въ травѣ, лишь не чути куку. А тепло ажь просить ся въ душу — тымъ щирѣйше, що ôкна геть позамуровувало. Товче хлопець и люлечку выймає зъ за холявы, продувъ, набивъ, поклавъ жарину тай пыхкає та все товче, ажь лунає. Зачитавшись, закурившись та на огонь задивившись, и не почувъ неборакъ, якъ дверѣ ôдчинились. Ажь тодѣ пôдвѣвъ голову, якъ хтось взявъ за плечѣ зъ заду и заговоривъ разомъ: — Цссъ! свѣтікъ ты мой! что ты ета дѣлаєшь? — И сего за досыть, щобъ пôзнати, що то инспекторъ. Антосьо хотѣвъ пôднятись, та той каже: — Сіді, сіді, прадалжай!

Опустивсь Люборадченко на крѣселко и самъ не знає, що зъ нимъ дѣєть ся, тôлько серце, якъ не выскочить.

— Что-жь ты сідішь? курі! — каже инспекторъ.— Я увіжу, какъ ты навастрілъ ся. — И очи єму свѣтять ся несказанною радостію. Нѣчого робити! Антосьо й почавъ, якъ машина, що торкнули, и смокче, хочь оно вже й не до смаку єму було.

— Харашо! харашо! — каже инспекторъ, — а какъ тебя звать?

— Люборадскій, — каже Антосьо.

Не знаю, якъ де, а въ Камянцѣ кого спôймають, що курить въ класѣ, то зазначають покуту: десять день стояти на колѣнахъ въ бурсацкôй „столовôй“. Є такй, що й стають; та чи не бôльше тыхъ, що не послухають. Сихъ уже сключають, коли самъ не подасть ся, щобъ выключили. Антосьо бувъ зъ сихъ другихъ и инспекторъ знавъ се ôдъ наушникôвъ то й каже: — Ну! свѣтікъ мой! пархньошь же ты у мѣня, какъ варабєй изъ гнѣздышка. Ужь ты мнѣ вотъ здѣсь сідішь, — показавъ на потылицю.

Змовчавъ Антосьо, а инспекторъ хотѣвъ выхопити люльку зъ рукъ, та хлопець постерѣгъ ся и ôнъ лапнувъ за голу руку, бо люлька попереду опинилась на жару — и вже сама курилась, а була пенькова.

— Что ты! что ты! — почавъ инспекторъ и самъ не зна', що робити за таку штуку, тай крикнувъ: — стой здѣсь на калѣнахъ! — Якъ сидѣвъ Антосьо передъ грубою, такъ и опустивсь на колѣна, а инспекторъ засычавъ, якъ гадина въ гною, тай повѣявсь зъ класа, тôлько поспытавъ, чи ôнъ Антоній Люборадскій.

Вже и въ класъ посходились, та не оденъ и собѣ до грубки просивсь; а Антосьо все сидѣвъ на старôмъ мѣсцѣ, де й на колѣнахъ стоявъ.

— А сучій бы тобѣ сынъ! — каже далѣ самъ до себе, — отже пропаду! га! И треба було курити? лучше-бъ до класа не прийшовъ, або хочь спôзнивъ ся, анѣжь мавъ зъ люлькою попастись. Та ще й люлька пропала. — Другій на єго мѣсцѣ пôшовъ бы, попросивъ, то покуту й зменшили-бъ, бо тамъ люблять тыхъ, що кланяють ся; а Антосьо сидить, журить ся. Може й ôнъ пôшовъ бы, та смѣливости не ставало. До того ще вчора тôлько на вечеринцѣ у пана балакавъ зъ гимназистомъ про ихъ житє, и бодай носомъ зачувъ, що є въ свѣтѣ воля и щось лучшого за семинарске житє.

— Добре ôнъ казавъ, — подумавъ Антосьо, — що мы рабы; въ ярмѣ ходимо и не знаємо, що й безъ ярма можна... Чому я не родивсь чимъ другимъ, а поповичемъ? чому мене не ôддали куды инше, а въ сю проклятущу семинарію, пôдъ сихъ живоѣдôвъ? О Боже, Боже! Що тутъ робити, що чинити? чи йти проситись, чи подаватись, щобъ выключили?

И теперь на Подôлю и юнкерôвъ попами ставлять, що семинарія гень-гень лѣтъ сягає, ôдъ коли стоить, а тодѣ абы вмѣвъ читати та спѣвати, та сякъ-такъ пôдкурмеґатись, та щобъ церковный уставъ знавъ, то й святили на попа. То Антосьо й подумавъ собѣ: найлучше подамь прошенє, щобъ увôльнили тай пôду въ попы. Овва! менѣ й ще лучше, бо тамъ моя Галочка выглядає мене. И почавъ шептати свою молитву. Якъ вбѣгає оденъ

въ класъ: — инспекторъ! — гукнувъ и побѣгъ на мѣсце. Затопотѣли всѣ, якъ овечки, и Антосьо схопивсь, стукнувъ дверцями, шурнувъ крѣселко, ажь покабутало, и каже: — мавъ бы поспытати за мене, кажѣть, братя, що ще не було. — Самъ сховавсь пôдъ парту.

Ôдчинивъ инспекторъ дверѣ, постоявъ, засычавъ и дверѣ зачинивъ. Все заворушилось, и Антосьо вылѣзъ зъ пôдъ парты, червоный ажь посинѣвъ: — а де ôнъ? — пытає. — Оденъ нишкомъ ôдхиливъ дверѣ, подивившись однымъ окомъ, потôмъ голову высунувъ, далѣ увесь хотѣвъ высунутись, та й хôпъ назадъ: цссъ! на вловахъ! Тамъ два домы пôдъ рядъ: въ однôмъ класы, а въ другôмъ инспекторъ живе, то-що. Мѣжь сими домами вузенькій прохôдъ, що тôлько проѣхати. На улицю тутъ брама, та она все зачиняна стоить, тôлько дверцѣ ôдчиняють ся. Другого проходу нема, то всѣ семинаристы, та ще й поодинцѣ, лазили въ сѝ дверѣ. Инспекторъ було тутъ ходить то въ задъ, то въ передъ, и ловить, хто спôзнить ся до класа, записує и покуту завдає. Сѝ штуки инспекторскѝ семинарія зве влóвами — на вловы ходить. И отсе инспекторъ тутъ походжавъ, що той каже: на вловахъ.

Згляньте на семинариста! замлѣле, заплѣснѣле, на людей позирає якъ дичакъ якій; и житя ёму не житя, а нудьга, скорбота. Пôдѣть же де треба вымотатись, то такого тумана впре, що й наймудрѣйшого Нѣмця одурить, — и то не думаючи, не гадаючи. Отъ и Антосьо, поки не сказали, що инспекторъ на вловахъ, сидѣвъ якъ звареный; а якъ почувъ, то наче въ него другій духъ вступивъ: заразъ же шапку въ руки и каже: мавъ бы хто поспытати, кажѣть, братя, що не прийшовъ.

— Не будешь хиба? — пытають.

— Нѣ, буду! тôлько треба на часинку тутъ до одного знакомого.

— А инспекторъ?

— Я крôзь реторику.

Семинарія шиломъ выходить въ цвинтарь до Собора. Тутъ само собою семинарскои сторожѣ й зазору нема; то хто хоче втѣкати, идуть въ реторику та крôзь ôкно и махають. Такъ зробивъ и Антосьо, та ще попереду позычивъ бурнуса у одного ретаря, ёму-жь оставивъ шинелю, а мавъ ёе синю. Ретарь же мавъ оставати ся*) въ класѣ, то й каже: — берѣть мôй, бо я однакъ не пôду на обѣдъ.

Подякувавши, полѣзъ Антосьо крôзь ôкно. Побачивши себе за семинарiею, вôльнѣйше дыхнувъ, зробивъ ступнѣвъ зъ десять, а тамъ брама зъ цвинтаря и за брамою купу снѣгу намело. Отъ и пôшовъ ôнъ за браму та такъ натирає чуба снѣгомъ, такъ натирає. Натеръ, ажь капає, причесавъ ся и пôшовъ на улицю. Та не йде куды, а кругомъ поузъ семинарію и въ класъ. Ставъ коло фѣрточки, подивившись и сховавсь назадъ та й киває на тыхъ, що ще тôлько въ класъ тягли, дає знати, що инспекторъ на вловахъ. Черезъ минутку, выждавши, якъ инспекторъ сюды тыломъ обернувъ ся, Антосьо шурнувъ у фѣрточку та навшпиньки, тихесенько побривъ у передъ; якъ зрôвнавсь зъ сѣнцями, то такъ и полопотѣвъ.

— Стой! стой! стой! паґаді! — закричавъ инспекторъ. Антосьо и ставъ, шапку знявъ.

— Ступай сюда! — гукнувъ инспекторъ. Антосьо й прийшовъ; чубъ ёму мокрый, ажь по лицѣ тече, наче тôлько що вмывавъ ся.

— Цссъ! — каже инспекторъ. — Только что изъ-за туалёта?

— Виноватъ, — озвавсь Антосьо, — заспавъ. — А въ душѣ ёму, якъ въ Камчатцѣ, ажь дрижаки скачуть.

— А какъ тёбя звать? — пытає инспекторъ, уже наготовивши книгу живота, се-бъ то те шпарґалє, куды помѣчавъ, кого де зловить. Такъ звали й семинаристы. Въ семинаріи класовникôвъ чимало, то инспекторъ мало кого зна', и кождого пытає: а какъ зовутъ? Хиба вже на вловахъ зъ кимъ добре познакомить ся.

— Люборадскій, — каже Антосьо.

— Антоній? — пытає инспекторъ, докопавшись до него.

— Антоній, — каже сей.

— Е-ге-ге! — заговоривъ далѣ инспекторъ, — да ты сёводня трубку курілъ въ классе.

— Я? — каже Антосьо, мовь бы здивувавшись, — трубку курілъ? да ёщо и въ классе!... Вы же самі изволілі замётіть, что я толька изъ-за туалёта. Я толька въ классъ иду, — каже далѣ стиснувши плечима, — а здёсь ужь курілъ! Ета вёрна кто лiба другóй.

— Пастой здесь, — каже инспекторъ, а самъ пôшовъ у философію и каже: — былъ Люборадскій въ классе?

— Нётъ! — кажуть ёму. Зъ тымъ и вернувъ ся, тôлько спльовує зъ серця, що такій звѣрокъ зъ пôдъ носа умкнувъ.

— Ступай! — каже далѣ Антосьови, — пастоішь тамъ и пароґа.

— Пастоять-та я пастою, — озвавсь Антосьо, — но вытріте, что будта я трубку курілъ.

— Ну ужь! — заговоривъ инспекторъ вытираючи, що знавъ, въ книзѣ живота, — ну ужь! паймаю я въ сваі рукі ету сінюю шінёль! — Не спôймаешь! — думає собѣ Антосьо; а инспекторъ каже ёму: — ступай!

Поклонивсь хлопець и пôшовъ, думаючи: — чорта зъѣси, що я тобѣ й коло порога постою! Зъ симъ увôйшовъ и въ класъ.

— Що ты тамъ такъ довго розмовлявъ зъ инспекторомъ? — пытають ёго.

— Та ôнъ розпытувавъ ся, де я бувъ, — каже Антосьо, — а я кажу, що въ такого-то пана генерала. Ôнъ не вѣривъ, а я доказувавъ.

— Чого-жь ôнъ приходивъ пытати ся, чи ты бувъ у класѣ?

— Такъ собѣ, — каже Антосьо.

— Якъ то такъ собѣ?

— То, — хотѣвъ щось збрехати Антосьо та прийшовъ професоръ.

На перемѣнѣ допытувались братя, чи ôнъ же знакомый зъ тымъ ґенераломъ.

— А якъ же, — каже Антосьо. — Отъ-такій-то ґрафъ мене рекомендувавъ.

— Не вашого роду, — каже, — щобъ брехавъ. А не вѣрите, то й не силую; менѣ все одно. И почавъ учитись.

— Що за диво сей Люборадскій, — думали собѣ ёго соучнѣ. — Зъ кимъ нѣ зарви, все знакомый, все дружить; а тобѣ хочь-бы зъ собакою якою познакомитись, такъ и то не вдасть ся. Тьфу! чортъ ёго зна'! А такій же семинаристъ, якъ и кождый. — Другѝ думали: тай

*) Поки ще въ семинаріяхъ ходили въ класъ и пôсля обѣдъ, семинаристы, само собою не всѣ, мали за-звычай оставати ся въ класѣ, не йти-бъ то на обѣдъ до дому, щобъ бôльше часу мати на ученє. — *Прим. авт.*

гладко-жь бреше! а про те и тымъ заздрѣсно було, що въ Антося тѣлько знакомыхъ.

Якъ выходили зъ класа, инспекторъ на дверяхъ стоявъ, выглядавъ синьои шинелѣ, та всякѣ були, а синьои нема. Антосьо-жь ще на перемѣнѣ казавъ тому не выходити, поки ѣнъ бурнуса не ѣддасть; и якъ выходили зъ класа, то пройшовъ мимо инспектора въ бурнусѣ, а опѣсля подавъ єго крѣзь ѣкно.

Вѣдоме дѣло, що синѣй шинелѣ не було хлѣба пѣсля сеи штуки. И не ѣла она єго: Антосьо взявши єѣ крѣзь ѣкно, пѣшовъ улицями та проулками, та на тандиту; додавъ скѣлька карбованцѣвъ и взявъ шинелю на славу.

Оттакъ Антосьо ману пускавъ и камбратямъ и передъ урядомъ и по селахъ. Камбратя дивувались, якимъ побытомъ ѣнъ всюды втре ся, начальство хропло, пазурѣ острило, та не могло нѣчого вдѣяти, бо не зловить; панъ-отцѣ тѣлько поцмоктували: Отъ давъ Богъ дитину! Отъ давъ Богъ зятя! И звернули до него за проповѣдями: вже будьте ласкавѣ! — просять, — не ѣдкажѣть ся. А я вамъ гостинчика привезу, и могорычу поставлю; на таку-то недѣлю менѣ слово напишѣть. Я и самъ мѣгъ бы, каже, та часу не має, нѣ чорнила; до того таки хиба квитокъ пишучи до шинкаря, щобъ давъ горѣвки на боргъ, держишь перо въ рукахъ, то забувъ до тристенного, якъ и сѣдати за проповѣдь. То будьте ласкавѣ!

— Зъ моимъ большимъ удовольствіємъ, — ѣдкаже Антосьо. — Навѣть безъ гостиця.

— Та де вже безъ гостинця! — озветь ся панъ-отець, — коли хочешь аллилуѣ, то руки вгобзи.*).

Засмѣєть ся Антосьо: го-го-го! Засмѣєть ся панъ-отець: га-га-га! Якъ де, то й панѣ-матка пѣдцобляє: ги-ги-ги! Часомъ й панянки; гмъ-гмъ! И панъ-отець якъ у гору вприть ся, а Антосьо й сяде за роботу, а якъ коли, то й пѣдсяде до якого зъ умѣлыхъ: — напишѣть, — попросить, — слово, чи бесѣду, чи що, будь ласка! Тутъ оденъ панъ-отець, добряча душа, просивъ. И самъ, каже, мѣгъ бы, та часу не має. Будь ласка, напишѣть! А я вже могорычу за те на славу!

— Добре! — озветь ся той. — А вы-жь мене вѣзьмете куды зъ собою?

— Зъ моимъ большимъ удовольствіємъ! — ѣдкаже Антосьо. — Я самъ хотѣвъ неразъ уже васъ просити, що-бъ не угодно-ли; та якось-то часу не було зайти, бо такъ конѣ пришлють, що не встигнешь; або духу не ставало — ану-жь, думаю, ще й налає.

— Та за що тутъ лаяти? Хиба я зъ тыхъ, що й альґебру вчать? Нѣ, брате, я не зъ тыхъ, щобъ грызъ книжку, якъ заяць щепы.

Засяде сей на скѣлька ночей; Антосьо купить свѣчокъ, поставить для духу зъ пѣвъ ока; и проповѣдь якъ выросла.

— Ану, горобчику! перепишѣть менѣ отсю штучку, — попросить тодѣ Антосьо якого ретаря. — Я вамъ тютюну за те.

— А дасте-жь? — пытає ретарь.

— Чому-жь бы я не давъ? — озветь ся Антосьо.

И прийде ретарь, пише. Антосьо єму поставить тютюнъ зъ коробкою, булки, ковбасу, и на кѣнцѣ дасть цѣлого пѣвъ фунта тютюну, та ще й попросить прийти послухати якъ грати-муть.

— Спасибѣгъ! — ѣдкаже ретѣръ позираючи на робѣтокъ. — Якъ буде треба, то й ще кажѣть. — И пѣде, думаючи: — Ото наслухаюсь музикѣвъ!

И всѣ спокѣйнѣ: Антосьо чи сякъ чи такъ, а встатчивъ ся въ словѣ; панъ-отець має проповѣдь, ретѣръ тютюнъ, а богословъ, що писавъ, учты жде и дѣждеть ся. А тамъ ще й на празникъ або-що загремить зъ Антосьомъ въ гостѣ на село. И не нарозказуєть ся опѣсля, якѣ дива тамъ бачивъ; а панянокъ якихъ! чудо-пречудо! Якъ балакає, то наче бисеромъ сыпле, спѣває якъ соловейко, хороша якъ схѣдъ сонця, а добра-добра! якъ янголь.

— А все таки нема лучшои нѣ красшои, якъ моя Галя, — подумає собѣ Антосьо. — О! моя голубочко! — каже самъ до себе, мовь бы се єѣ голубить...

Невиданьске дѣло, щобъ семинаристъ такъ довго не забувавъ коханои! И Антосьо само-собою забувъ бы єѣ й теперь, якъ въ реторицѣ забувъ, якъ бы не надало єму оту молитву выдумати: молившись, що разъ згадувавъ дѣвчину, и давъ серцю волю: то закоханє росло тай росло и годѣ не знало. Далѣ спѣймавъ ѣнъ Угрина зъ картинками и знайшовъ таку панянку якъ Галя — точка въ точку, тѣлько не такъ убрана. Отъ и купивъ ѣнъ єѣ и оправивъ, и повѣсивъ надъ кроватю тай лежить було, дивить ся, ажь забудеть ся. Нѣхто зъ камбратя й не заважавъ, бо Антосьо самъ живъ; а хто бувъ вхожій до него, то не догадувавъ ся, що оно значить, що Антосьо дивить ся на картину и кинеть ся цѣлувати. А ѣнъ вытеръ нѣмецкій пѣдписъ и пѣдписавъ: Галя, тай милувавъ ся. А ще бувъ тѣлько философъ. Та не вѣкъ дѣвцѣ дѣвувати! пора й перестати; и Антосьови не вѣкъ вѣкувати въ философіи!

(Дальше буде.)

*) Перевернена приповѣстка: вгобзи! то дасть тобѣ аллилую. — *Прим. авт.*

НА ОСТРОВѢ ДЖЕРЗЕѢ.

(Изъ збѣрника поезій „Les Chatiments“ *) Виктора Гіґо).

Ты, що бєшь своими вѣрными хвилями
Скелѣ, де я зложивъ крыла свои —
Збитый, но сильный духовыми силами —
Бездно, де вихоръ гуляє,
Човенъ тоне-потапає, —
Щѣ ты говоришь до мене въ тѣй тьмѣ?
Море понуре, що кажешь менѣ?

Ничь ты не можешь! Грызи свои тамы,
Лій свои хвилѣ бурными струями, —
Дай мнѣ терпѣти и думать и снить!
Бездно, хочь всѣ твои хвилѣ
Мыли-бъ ту ганьбу и мыли,
Проступокъ той, що насъ встыдомъ багрить, —
Море, и ты не могло-бъ єго змыть.

Знаю, ты хочешь мене потѣшати,
Ты менѣ кажешь: Вспокѣй ся, мѣй брате,
Думы бурливѣ втиши, успокѣй!
Море бездонне, само ты
Ну-ко, стрѣбуй побороти
Валъ свѣй могучій, ревучій, прудкій,
Вѣчно пречистый, бо вѣчно гѣркій!

Ты-жь своєй силой гордишь ся страшною,
Що переймає насъ дивомъ, любвою,

*) „Les Chatiments“ (Бичованя) написавъ Викторъ Гіґо въ 1853 роцѣ, коли пѣсля грудневого перевороту, выганый зъ краю, осѣвъ на островѣ Джерзеѣ. Тѣ могучѣ политичнѣ поезіѣ звернень противъ справця перевороту, Наполена III. — *Ред.*

Що безъôдпорна, якъ доля сама;
Ты, що лишь рôвне одному
Небу, въ лазурѣ чудному,
Ты, що свяченая хвиля твоя
Зорѣ нôчніи вмыває що дня —

Ты менѣ кажешь: Ходи, глянь, забудь ся!
Вказуєшь машты, що хилять ся, гнуть ся,
Древа зеленй, похилй горбки,
Пѣну, що прыскає въ дали
Понадъ пошарпанй скалы,
Зъ шумомъ летить ажь на темнй вершки,
Бѣлыхъ мовь птахôвъ густй громадки,

Босу рыбачку, що пѣснѣ спѣває,
Синяву водъ, що судно колыхає,
И моряка при роботѣ важкôй,
Хвилѣ, що плещуть, мôцнѣють,
Дужше ревуть, скаженѣють, —
Вказуєшь ласки незгубленый здрôй,
Але й грозу незгубиму при нѣй.

Ты менѣ кажешь: Дай мнѣ свого духа,
Выгнанче, въ мнѣ вгаси жаръ свôй, що буха';
Въ воду, вандрôвче, вкинь лѣску трудну,
Въ омутъ мôй сей темноцвѣтный
Взôръ свôй зверни непривѣтный!
Сократа я вколысаю до сну,
Душу Катона втишило грôзну!

Нѣ, ты вшануй мои мысли бурливіи!
Нѣ, ты вшануй слово правды гнѣвливои,
Духа, що бє на злочинства страшнй!
Бесѣдуй зъ скалами дикими,
Стражами своими великими, —
Въ мене-жь най буря реве въ глыбинѣ!
Море, ты впрочѣмъ ненависне мнѣ!

Море, хиба-жь то не ты той прислужникъ,
Що на невсыпныхъ валáхъ харалужныхъ
Помѣжь вѣтрами й зубами скальными
Мчишь у безоднѣ Каѣнны,
Въ рудники вбійчй, таємнй,
Чорніи судна, що хвилями тыми
Линуть — огромнй живй домовины?

Чи-жь то не ты ихъ везешь у могилу?
Чи-жь то не ты имъ въ ню дверѣ бдкрыло,
Нашимъ заступникамъ, мученикамъ?
Въ тую затоку огидну,
Де й стебелинки не видно,
Тôлько гарматы-картечницѣ тамъ
Гирла спижевй скалять берегамъ!...

А якъ *тй* плачуть — сли муки до плáчу
Можуть нагнути геройскую вдачу —
То чи, проклятая бездно, не ты-жь
Мукъ додаєшь имъ до муки,
Голосъ ихъ болю й розпуки
Гомономъ своимъ злодѣйскимъ глушишь?

*Зъ французького переклавъ Миронъ.****

КОРОТКА
ИСТОРІЯ ЛИТЕРАТУРЫ РУСКОИ.

Написавъ Омелянъ Огоновскій.

ПЕРІОДЪ ЧЕТВЕРТЫЙ.

(Дальше.)

Въ библіотецѣ Кіевского Софійского собору зберегають ся власноручнй записки Могилы, въ котрыхъ ôнъ старавъ ся доказати, що въ церквѣ православнôй и теперь ще суть святй угодники божй, та що й теперь дѣють ся въ нѣй чудеса[1]). Такъ въ статьѣ „о современныхъ чудесахъ въ православной церкви“ розказує ôнъ, що одного разу вода, котру ôнъ бувъ освятивъ, замѣнилась въ вино[2]). Читаючи таку писанину не одинъ здвигне плечима, дивуючись, що ученый основатель Кіевскои коллегіѣ мôгъ поважно розправляти про свои чудеса. Однакже Могила хотѣвъ унитамъ и латинянамъ наглядно доказати, що церковь православна єсть дѣйстно правдива, коли въ нѣй суть такй угодники божй, котрй творять дѣла надприроднй.

Крôмъ выпечатаныхъ письмъ Могилы важнй суть такожь тй книги, котрй зладили ученй грамотѣѣ пôдъ доглядомъ и при помочи свого мецената. Сюды належать:

1. „ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑΡΙΟΝ, *си єстъ Служебникъ, отъ Литургій святаго Василіа, Іоанна Златоустаго, и Преждесвященныхъ, и служеній іерейскихъ и діаконскихъ повседневныхъ', нощныхъ же и дневныхъ въ себѣ съдържимыхъ, реченный. Благословеніемъ' и исправленіемъ преподобнѣйшаго господина и отца кир Петра Могилы, великаго архимандрита сея святыя Лавры печерскія К. въ сейже второе изданный. Лѣта бытія міра* ,ѕрл҃з, *смотренія же Христова* ,ᾱχ҃ѳ“ [1629]. (in folio, 14 карт. ненумер., 144 + 300 сторôнъ нумер. и двѣ картки). Въ сѣй книзѣ находить ся догматичне и обрядове поясненє литургіѣ, написане Тарасомъ Земкою, щó бувъ корректоромъ въ друкарни и проповѣдникомъ. Опôсля выпечатано сей справленый Служебникъ у Львовѣ въ друкарни Михайла Сльозки заходомъ брацтва Ставропигійского (1637), а ôдтакъ въ Кіевскôй печерскôй Лаврѣ (1639). Се нове выданє значно розширено всѣлякими молитвами. Въ начатку книги находить ся „предмова“ Могилы „до освященного клиру о происхожденіи и таинствѣ св. литургіи.

2. „ΤΡΙΩΔΙΟΝ, *си єстъ Трипѣснецъ святои великои Пятдесятницы, Пентикостаріон, єже єстъ Пятдесятница нареченный, отъ єллинского изслѣдованъ. Благословеніемъ и тщаніемъ преподобнѣйшаго кир Петра Могилы, милостію божією архимандрита монастыра печерского Кіевского, воєводича земль молдавскихъ. Въ киновіи тойже св. великіа чюдотворныя Лавры печерскія Кіевскія.... В лѣто бытіа міра* ,ѕрл҃ѳ, *отъ воплощенія Бога Слова* ,ᾱχ҃лᾱ (1631). *Индікта* ᾱ҃і. *Мѣсяца Іуня* ᾱ҃ *дня*“. (in folio, 11 карт. ненумер., 828 + 2 стор. нумер.). — На оборотнôй сторонѣ картки заголовнои выдруковано вѣршѣ „на пресвѣтлый клейнотъ

[1]) Одною частиною сихъ записокъ мабуть корыстувавъ ся чернець Аѳан. Кальнофойскій пишучи свôй твôръ „*ΤΕΡΑΤΟΥΡΓΗΜΑ*, lubo cuda, które były tak w samym święto-cudotwornym monastyru pieczarskim Kijowskim, jako i w obudwu świętych pieczarach.... W drukarni Kijowo-pieczarskiej 1638“.

[2]) Ф. Терновскій, „Кіевскій митрополитъ Петръ Могила“ въ Кіев. Старинѣ, 1882, т. II., стор. 22. 23.

гербу в' коронѣ полской презнаменитого, ясне вельможного єго милости п. п. Томаша Замойского“ [1]).

На третѣй сторонѣ слѣдує „Промова до Томаша Замойского“, пôдканцлера коронного, въ котрôй мѣжь иншими Петро Могила отъ-се сказавъ: „*Не пристоитъ тежъ мнѣ и того замолчати добродѣйства, которое походитъ з' презацного домовства Велможности Вашои, же Академіа Замойская такъ много народови нашему пожитку и утѣхи принесла*[2]), *ижъ немало з' неи людей учоныхъ, ростропныхъ и поважныхъ, а церкви нашой православной велце потребныхъ вышло*“ (стор. 10 ненумер.). — Потôмъ находить ся въ сѣй книзѣ „предъсловіе читателю“, котре пôдписавъ „ієромонахъ Тарассій Левкевичь Земка, проповѣдникъ слова божого и корректоръ въ тупографіи монастыра печерского Кіевского“. Въ сѣмъ „предъсловію“ пише сей грамотѣй про мову руску, що „діалектъ нашъ славенскій пространный и всякоя благодати и сладости преисплъненный“[3]).

3. „*Анѳологіа, сирѣчь, молитвы и поученія душеполезная. В душевную ползу спудеовъ и всѣхъ благочестивыхъ любомолитвенникъ въ кратцѣ собраная, и благочинѣ расположеная. Тщанієм ясне превелебного єго милости господина отца Петра Могилы, митрополита К. Року* ,ᾱχλѕ (1636), *мая,* к̃д.“ — Напечатано въ Кіевѣ (16°, 12 + 418 картокъ нумерованыхъ). Въ начатку книги находить ся „Предмова“ Петра Могилы.

4. „*Єванґеліє учителное*“, *албо казаня на кождую недѣлю и свята урочистыѣ. През св. отца нашего Каллиста, святѣйшого архіепископа Константинопольского и вселенского патріарху, по грецку написаное, а тепер повторое ново з' грецкого и словенского языка на рускій переложеное. Благословенієм' же и повелѣнієм ясне превелебн. в' Бозѣ єго милости господина отца Петра Могилы, митрополиты Кіевского и проч. выдрукованое в' св. великой Лаврѣ печерской Кіевской року* ,ᾱχλз (*1637*), *августа* к̃є *дня*“. (in folio, 18 ненумер. и 1031 нумер. стор.). Сю книгу присвятивъ Могила „пану Богдану Стеткевичу“.

5. *Събраніе короткой науки о артикулахъ вѣры православно-каволической хрістіянской. Ведлуг вызнаня и науки церкве св. восточной соборной апостолской для цвѣченя и науки всѣмъ в' школах' ся цвѣчачимъ хрістіянскимъ православнымъ дѣтемъ. За росказан'ємъ и благословенствомъ старшихъ первѣй языкомъ полским, а теперъ діалектомъ рускимъ з' друку выданое. В' св. вел. чудотворной Лавръ печаро-кіевской року* ,ᾱχмє“ (1645). (8°, 4 ненумер. и 102 нумер. карт.). — Ґенеза сего короткого катихизиса єсть ось-така: Могила хотѣвъ подати православнôй церквѣ на Украинѣ науку вѣры, уложену въ системѣ, и про-те велѣвъ ученому Исаи Трофимовичеви Козловскому написати просторый катихизисъ. Коли сей мужь опоравъ ся зъ тымъ дѣломъ, скликавъ Могила талановитыхъ священикôвъ изъ Руси-Украины и передавъ имъ готовый катихизисъ до перегляду. Опôсля ôднесивъ ся ôнъ до патріархôвъ въ цѣли затвердженя рукописи, почôмъ скликано деякихъ ученыхъ богословôвъ въ Яссы (1643), щобы оцѣнити православный катихизисъ. Могила пôславъ тамъ Исаю Трофимовича зъ брацкимъ игуменомъ Осипомъ Кононовичемъ и зъ проповѣдникомъ Гнатомъ Старушичемъ; ôдъ Царгородского же патріарха приѣхали на той зббръ два ученѣ Греки. Довго вели они спôръ зъ рускими богословами и домагались декотрыхъ змѣнъ въ катихизисѣ. Опôсля розсмотрювали сю рукопись патріархи, и хочь єѣ затвердили, то таки не встигъ Могила за житя єѣ выдрукувати. А вже-жь на той православный катихизисъ звернули увагу ученѣ мужѣ въ Европѣ, и про-те переложено єго на мову грецку и латиньску. Опôсля выпечатано єго въ Москвѣ 1696. р., а то въ перекладѣ зъ выданя грецкого (зъ 1662. р.). Томý отже, що патріархи зволôкали затвердити рукопись, Могила казавъ выпечатати короткій катихизисъ пôдъ заголовкомъ высше наведенымъ. Въ переднѣмъ словѣ сего катихизиса сказано, що сеся книжка выдана не тôлько для того, щобы священики що-день, а особливо въ днѣ недѣльнѣ и празничнѣ читали и поясняли єѣ своимъ парафіянамъ, але й по тôй причинѣ, щобы свѣтскѣ люде, умѣючѣ читати, учили хрістіяньскои науки способомъ однаковымъ. — Короткій сей катихизисъ уложено въ пытаняхъ и ôдповѣдяхъ, и подѣлено єго на три части: въ першôй части поясняє ся символъ вѣры, въ другôй — „Отче нашь“, а въ третѣй части говорить ся про заповѣди.

6. „ЄΥΧΟΛΟΓΙΟΝ, *ал'бо Молитвословъ, или Требникъ, имѣяй в' себѣ церковная различная послѣдованія ієреомъ подобающая, отъ святыхъ Апостолъ прежде, потом' же отъ святыхъ и богоносныхъ отецъ в' раз'личныхъ временахъ преданая, нынѣ же благословенієм и повелѣнієм ясне превелебного в' Бозѣ єго милости господина отца Петра Могилы, митрополиты Кіевскаго и проч. изданъ в' св. вел. чудотвор. Лаврѣ печерской Кіевской. Року* ,ᾱχмѕ, *мѣсяца дек.* ѕї *дня*“. (in folio). — На оборотнôй сторонѣ выпечатано вѣршѣ „на старожитный и преславный гербъ ихъ милостей пановъ Могиловъ господаровъ землѣ молдовлахійской“[1]). Опôсля слѣдує „предмова до Требника“, котру написавъ самъ Могила; въ нѣй звертає ся митрополитъ до іерархôвъ и до всего иншого духовенства. Всю книгу подѣлено на три части: часть I. „о тайнахъ“ (стор. 1—946); часть II. „о различныхъ освященіяхъ и благословеніяхъ“ (стор. 1—263); часть III. „молебны и молитвы въ различныя потребы и нужды“ (стор. 1—415).

Въ першôй части Требника находять ся обширнѣ „Предмовы“ „до крещенія“, „до исповѣди“, „до шлюбу“ и такожь „напомненіе отъ духовного по исповѣди и по прощенію“ и „предмова хотячимъ причастити ся божеств. таинъ“. Єсть тутъ вельми широке „наказаніе о власти архіереомъ отъ Христа Бога єже вязати и рѣшати данной“, и ôдтакъ находить ся ще „Казан'є погребное въ посполитости надъ умершимъ“. Въ загалѣ сеся книга єсть многоцѣннымъ памятникомъ церковнои литературы на Украинѣ.

---

[1]) „Знаетъ о марсобыстрыхъ южъ Европа цнотахъ
Замойскихъ фебоясныхъ, знаетъ о клейнотахъ.
Ты що в' зони од'леглой, на гербъ оказалый
Пойзри, якъ тотъ, познаешъ, Домъ завше в'спанялый.
Пойзри на три копѣи, котрыми в'спираетъ
Вѣкопомне отчизну, здобитъ, вывышаетъ.
Обачишъ якъ естъ Томашъ Замойскій сердечный.
Якъ в' сенатѣ, в' обозѣ, в' Парнасѣ валечный.
Трудно з' рукъ Геркулесу снать булавы брати,
О труднѣй Замойскому тарчи вырывати“.

[2]) Академія Замойска, основана въ 1593. р. Яномъ Замойскимъ, а потверджена папою Климентомъ VII., процвитала науками ôдъ 1595—1630. р. Пôсля першого подѣлу Польщѣ скасувавъ єѣ цѣсарь Іосифъ II.

[3]) Стор. 20. ненумер.

[1]) „Домъ преславный Могиловъ въ клейноты обфитый,
Презъ одважныи дѣла стался знаменитый.
Въ томъ Марсъ збройно ставаетъ, трудно приступити
Врагомъ, тутъ урадила слава гнѣзно мѣти.
Славныи, где тежъ цноты открыто прибыли,
Въ Петрѣ митрополиту ясне ся зъявили!
Солнце, мѣсяць зъ звѣздами небо обѣцуютъ
Славнымъ Могиломъ, землю снать тане шацуютъ“.

2. Сильвестеръ Коссôвъ. Кажуть, що ôнъ родивъ ся въ воєводствѣ Витебскôмъ[1]). За-молоду вчивъ ся въ Кіевѣ, де талантомъ своимъ подобавъ ся архимандритови Петрови Могилѣ. Тому-то сей меценатъ выславъ єго за границю зъ Иннокентіємъ Ґизельомъ, Исаєю Трофимовичемъ, Гнатомъ Старушичемъ и Тарасомъ Земкою. Могила бажавъ поставити сихъ молодцѣвъ учителями въ ґимназіи, яку засновавъ при Лаврѣ печерскôй. Коли-жь ôнъ опôсля брацку школу на Подолѣ перетворивъ въ коллегію, то Коссôвъ, постригши ся въ черцѣ, ставъ професоромъ и першимъ префектомъ тои высшои школы. Въ 1635. роцѣ поставлено єго епископомъ Мстиславскимъ, Оршаньскимъ и Могилевскимъ. По смерти-жь Могилы Богданъ Хмельницкій посадивъ єго (1647) на престолѣ митрополичôмъ въ Кіевѣ. Коссôвъ, будучи митрополитомъ Кіевскимъ, Галицкимъ и всеи Руси, ôдбиравъ унитамъ церкви, монастырѣ и добра земскій. Коли Хмельницкій поборовъ Полякôвъ, то сей митрополитъ окруженый духовенствомъ Кіевскимъ, выйшовъ на встрѣчу славному гетьманови (1649). Якъ же Коссôвъ приѣхавъ до Варшавы, щобы на основѣ Зборôвского договору заняти мѣсце въ сенатѣ, то нунцій папскій и латиньскй епископы заявили королеви Янови Казимирови, що якъ тôлько сей православный митрополитъ засяде въ сенатѣ, они всѣ сейчасъ опустять нарады соймовй[2]). Въ 1654. р. сполучено зъ царствомъ московскимъ тую часть Украины, котру займивъ бувъ Богданъ Хмельницкій. Царь Олексѣй Михайловичь выславъ тогдѣ своихъ послôвъ въ Переяславъ, приймати ôдъ козакôвъ присягу. Вся старшина козацка присягла за себе и за всю Украину. Не присягъ тôлько Сѣрко, атаманъ козацкій та Иванъ Богунъ, полковникъ Винницкій, зô своими козаками. Не присягъ ще въ Кіевѣ митрополитъ Сильвестеръ Коссôвъ и архимандритъ печерскій, Осипъ Тризна. Однакже небавомъ опôсля повелось московскимъ боярамъ спонукати митрополита до тои присяги. Ôнъ умеръ 13. цвѣтня 1657. р.

Коссôвъ писавъ небогато. Єго письма рускй подають священикамъ науку про святй тайны и въ литературѣ не мають великои стôйности. Важнѣйшй суть польскй єго творы, въ котрыхъ добачаємо талантъ Украинця.

а) Письма рускй:

1. „*Дідаскаліа альбо наука, которая ся первый изъ устъ священникомъ подавала о седми сакраментахъ албо ли тайнахъ, на сунодѣ помѣстномъ в' богоспасаємомъ градѣ Могилевѣ, року божего* ѧχλз, *мѣсяца октоврія* ѝі *дня одправованым отъ превелебнаго єго милости господина отца Силвестра Косова, епископа Мстиславского, Оршанского и Могилевского, потомъ' през тогожъ в' друкъ подана въ типографіи монастыра общежителнаго Кутеин'ского, церкви святыхъ Богоявленіи, року* ѧχλз *(1637), мѣсяца Іануаріа,* ѕі *дня*“. (4°, стор. 4 + 31). Друге выданє „Дідаскаліѣ“ явилось въ 1653. р.

2. *О хиротоніи, сирѣчь, о рукоположеніи святительскомъ на новопоставленном' іереи, выписано из' правилъ святыхъ апостолъ и святыхъ отецъ....*“ (карт. 1—9). „*Подобаетъ убо вѣдати и се, како подобаетъ іерею к' божественѣй службѣ предуготовлятися....*“ (карт. 10—13). Сю книжочку выдруковано мабуть въ Москвѣ около 1652. р.

Хиротонію перепечатано въ додатку до „Зорѣ галицкои“ за рôкъ 1854. пôдъ заголовкомъ „Поученіє Кіевского митрополита Сильвестра новопоставленному іерею“. Се „поученіє“ єсть важнымъ именно изъ-за того, що згадує про деякй звычаѣ и обычаѣ въ тогдѣшнѣй Руси[1]).

б) Письма польскй:

1. „Exegesis, to jest: Danie sprawy o szkołach Kiowskich i Winickich, w których uczą zakonnicy religiej graeckiej, przez wieleb. ojca Sylwestra Kossowa, elekta episkopa Mścisławskiego, Mohilewskiego, Orszańskiego przed rokiem teraźniejszym w tychże szkołach przez trzy lata professora, napisane.... Drukowane w s. Lawrze pieczarskiej: Roku Pańsk. 1635“. (4°, 31 stor.)[2]) Се єсть многоцѣнна апологія тогдѣшньои новои методы науки въ коллегіи Могиляньскôй, и въ загалѣ уважає ся се письмо памятникомъ сучасного змаганя письменныхъ Украинцѣвъ въ просвѣтѣ. Въ писаню добачаємо прикметы гумору Украинця побôчь макароничнои мовы ученого схоластика. На сторонѣ 31. выдруковано „Elogium avtorowi“. По-низше сего похвального стихотвору пôдписавъ ся „Dadzibog Maskiewicz, sędzic z. Piński, studiosus poéseos in almo Gymnasio Mohilaeano Kioviensi“.

2. „ПАТЕРІКОN, abo Żywoty ss. ojców pieczarskich. Obszyrnie słowieńskim językiem przez świętego Nestora, zakonnika i latopisca ruskiego przedtym napisany, teraz zaś z graeckich, łacińskich, słowiańskich i polskich pisarzów objaśniony i krocej podany przez wielebnego w Bogu ojca Silvestra Kossowa.... W Kijowie, w drukarni s. Lawry pieczarskiej. Roku 1635“[3]). (6 карт. ненумер., 166 стор. нумер.). — На оборотнôй сторонѣ першои картки находить ся въ сѣй книзѣ вѣршь на гербъ стародавного рускаго дому Киселѣвъ[4]). Въ писаню скороченого сего Патерика хôснувавъ ся авторъ не тôлько давнѣйшимъ рускимъ Патерикомъ[5]), але такожь грецкимъ хронографомъ Зонарою и польскими лѣтописцями Ваповскимъ, Бѣльскимъ, Кромеромъ и Стрыйковскимъ. Въ кôнци сего твору находить ся „Chronologia o prawosławnych metropolitach ruskich, począwszy od okrzszczenia Rusi aż do dzisiejszego jaśnie przewielebn. w Bogu jego mości ojca Piotra Mohiły“. (стор. 167—171). Патерикъ Коссова въ перекладѣ церковно-славяньскôмъ выпечатано въ Кіевѣ 1661. р.

---

[1]) Mich. Wiszniewski, „Historya literatury polskiéj“, tom VIII. W Krakowie 1851; p. 270.

[2]) J. S. Bandtkie, Dzieje narodu polskiego. W Wrocławiu 1835. Wydanie III., tom II., p. 233.

[1]) Митрополитъ Коссôвъ каже „новопоставленному іерею“ мѣжь иншимъ ось-таке: „Не буди кощунникъ [весельчакъ], ни игрецъ, ни срамословникъ, ни буй, ни гордъ, ни напрасенъ, ни безстуденъ, ни піяница, — ни рѣзоимецъ [лихвярь], ни покладовъ не ємли; да не будеши мятежникъ, ни пировникъ.... Аще будутъ на брацѣ, или въ пирѣ позоры, отходи преже видѣнія; а на бракъ не ходи, гдѣ мужь жону пуститъ.... Одежду носи долгу до глезна [по кôстки] одноличну, по священническому подобію, ни отъ пестринъ, ни отъ утварей мірскихъ, ни облечися въ порты непричитаємы въ крилосъ. Книгъ возбраненыхъ не почитай; или доселѣ научилъ ся єси несвѣдомая словеса, и ты нынѣ тыхъ престани, чары или кобы, лечбы, дивы творя, или игры зовомыя ляки и шахмоты.... Во олтарь не вноси ни кутьи, ни пива, ни хлѣба, ни иного чого отъ брашенъ, развѣ свѣчи и просфоры....“ („Поученія церковныя“, издаванныя яко прилога къ „Зорѣ галицкой“; годъ 1854; число 4., стор. 14. 15).

[2]) Рѣдка ся книжочка находить ся у Львовѣ въ библіотецѣ имени Оссолиньскихъ, ч. 7.923.

[3]) Такожь ся книжка єсть вельма рѣдка; зберегає ся въ библіотецѣ им. Оссолиньскихъ, ч. 7.924.

[4]) „Na sławny klejnot w Sarmatiej rossyjskiej starożytnego Domu Ich MM. PP. Kisielów:

W polu namiot, a nad nim błyszczy się krzyż święty,
To dom Marsow: to klejnot z Włodzimierzem wzięty.
Ten znak nosił Świętoldycz, wódz ruski, którego
Ruś Kisielem nazwała od kunsztu sławnego.
Ztąd od wieków z Kiiowem Dom Kisielów słynie,
I będzie słynął, poki Dniepr w swych brzegach płynie“.

[5]) Про Патерикъ печерскій гляди число 3. „Зорѣ“, стор. 47. 48.

3. Иннокентій Ґизєль[1]). Родивъ ся въ Прусахъ ôдъ родителѣвъ лютераньскихъ. Въ молодôмъ вѣцѣ прийшовъ до Кієва, де принявъ православіе и постригъ ся въ черцѣ, хотячи мабуть добитись карієры трудами богословскими. Петро Могила пôзнавши талановитого черця, пôславъ єго зъ кôлькома иншими молодыми людьми за границю на науку. Можна догадуватись, що крôмъ богословія учивъ ся исторіѣ и правъ[2]). Коли Ґизєль вернувъ ся домôвь, Могила поставивъ єго учителемъ, опôсля професоромъ, а наконець ректоромъ въ Кіѣвскôй коллегіи. Ще за житя Могилы єзуитъ Микола Циховскій (Cichovius) вызвавъ Ґизєля 8. червня 1646. р. на публичну диспуту богословску, котра въ коллегіи ôдбувалась черезъ три днѣ[3]). Передъ смертію просивъ Могила Ґизєля, щобы займавъ ся бережливо долею коллегіѣ. Дѣяльный ректоръ сповнивъ свято заповѣтъ свого добродѣя. Ôнъ дбавъ вельми про добро́ сеи науковои институціѣ, поставивъ въ нѣй учителемъ Лазаря Барановича и бувъ справдѣ меценатомъ талановитыхъ студентôвъ Ґалятовского, Славинецкого и Сатанôвского.

Въ 1649. роцѣ царь Олексѣй Михайловичь покликавъ на службу въ Москву ученыхъ Кіѣвскихъ черцѣвъ Епифанія Славинецкого и Арсенія Сатанôвского. Ґизєль просивъ тогдѣ царя о помôчь для коллегіѣ, котра изъза вôйны Богдана Хмельницкого була пôдъупала. Пôзнѣйше (въ липню 1654. р.) просивъ ôнъ царя именемъ митрополита Сильвестра Коссова, щобъ потвердивъ вольности и привилегіѣ украиньского духовенства, дарованѣ великими князями литовскими и королями польскими. Однакже цареви не подобались тѣ вольности украиньского духовенства, и про-те Кіѣвскому митрополитови та иншимъ духовникамъ украиньскимъ приказано „быть подъ благословеніємъ святѣйшаго патріарха московскаго“. А вже-жь урядъ московскій старавъ ся зацытькати бодай кôлькохъ ієрархôвъ, що́ протестували противъ чужихъ порядкôвъ; про-те Ґизєльови й єго товаришеви Климови Старушичеви, игуменови Выдубицкого монастыря, велѣвъ царь дарувати соболѣ и дещо рублѣвъ, а митрополитови Сильвестрови Коссову ôдослано 40 соболѣвъ въ цѣнѣ по 100 рублѣвъ.

Въ 1656. р. поставлено Ґизєля архимандритомъ Кіѣвско-печерскои Лавры, и въ сѣмъ достоинствѣ пробувъ ôнъ 27 рокôвъ до своєи смерти. Будучи архимандритомъ Ґизєль не опускавъ своихъ землякôвъ въ недоли та вразъ зъ Лазаромъ Барановичемъ и Іоанникіємъ Ґалятовскимъ зберегавъ народнѣ святощѣ ôдъ загибели; однакже програма политичнои єго дѣяльности була така, що Украина лѣвобережна и правобережна повинна стояти пôдъ протекторатомъ царя московского[4]). Тому-то склонявъ ся ôнъ до Москвы, коли ново-выбраный митрополитъ Гедеонъ Балабанъ по Гадяцкому договору пôддавъ ся Польщи вразъ зъ гетьманомъ Иваномъ Выговскимъ. Ґизєль не вѣривъ Польщи, хочь обѣцювано Украинѣ свободу вѣры и административну та политичну автономію. Своимъ поважнымъ словомъ склонявъ ôнъ такожь декоихъ Украинцѣвъ на сторону Москвы та й вговорювавъ Дорошенка, не думати про помôчь бисурманьску. Але-жь єго прихильнôсть до Москвы не охоронила Лавры ôдъ напастій вôйска московского, котре на Украннѣ хозяйнувало мовь въ краю неприятельскôмъ.

Въ 1681. роцѣ царь Федôръ Олексѣевичь бажаючи собѣ зъєднати славного архимандрита печерскои Лавры, пôславъ єму въ дарѣ „Обѣдъ душевный“, — книгу Симеона Полоцкого. Та й по смерти царя Федора молодѝ царѣ Иванъ и Петро заявляли Ґизєльови свою милость. Ґизєль приймаючи дары царскѝ, не забувавъ про свою безталанну батькôвщину; про-те не мôгъ погодитись зъ перевертнемъ Брюховецкимъ, котрый Украинѣ багато лиха заподѣявъ. — Ґизєль умеръ 18. падолиства 1683. р.[1]).

Литературна дѣяльнôсть сего ученого мужа була досыть широка. Жиючи въ приязни зъ Барановичемъ одержувавъ ôнъ ôдъ енерґичного сего ієрарха принуку до литературныхъ трудôвъ, и навпаки помагавъ Барановичеви въ редакціѣ богословскихъ и стихотворныхъ письмъ. Такъ читавъ и справлявъ ôнъ „Трубы“ та й „Лютню“ Барановича и выкинувъ изъ тыхъ письмъ багато де-чого непотрѣбного.

Головнымъ твором Ґизєля єсть отъ-ся книга: „*Миръ съ Богомъ человѣку, или покаяніе святое примиряющее Богови человѣка ученіемъ отъ писанія святаго и учителей церковныхъ собраннымъ*“. Печатано въ Кіѣвско-печерскôй Лаврѣ 1669. р. (in folio, 30 + 666 + 8 сторôнъ). Сю книгу присвятивъ Ґизєль цареви Олексѣеви Михайловичеви. Въ начатку „Мира“ находить ся вѣршь въ честь царя, ôдтакъ царскій гербъ и прозаичне присвященє книги цареви; опôсля слѣдує „предисловіе къ читателю“. Тутъ сказано, що на Украинѣ заворушилась „*люта, многолѣтная брань*“, и що она „*праведнымъ судомъ божіимъ за наши грѣхи на насъ наведена єсть*“. И дальше пише авторъ такъ: „*Єгда Господу Богу примиримся, абіе и брани сице отъ иноплеменныхъ на насъ нанесенныя, яко же и междособныя, престанутъ*“. — А по-за-якъ Ґизєль, пишучи свою книгу, корыстувавъ ся жерелами латиньскими, то зъ поглядомъ на московску нетерпимôсть супротивъ захôдноєвропейскои культуры писавъ ôнъ отъ-се: „*Аще что и отъ внѣшныхъ учителей*[2]) *взято быти обрящется, молимъ, да того ради никтоже сего ученія возгнушается, ибо не токмо въ иновѣрныхъ, но и въ єллинскихъ ученіяхъ иногда истинныя и здравому разуму служащія повѣсти, яко злато посредь блата, обрѣтаются*“. Та отъ, небавомъ показалось, що въ Москвѣ книга Ґизєля була острахомъ єретичнымъ: въ 1690. р. московскій патріархъ Іоакимъ назвавъ єѣ книгою „новотворною“, и заказавъ єѣ читати[3]).

„Миръ“ дѣлить ся на три части: 1) о покаяню въ загалѣ; 2) о каючôмъ ся и 3) о духовнику.

Сей твôръ Ґизєля єсть важнымъ изъ-за того, що вважає ся образомъ звычаѣвъ и обычаѣвъ украиньскихъ въ XVII. вѣцѣ. „Миръ“ наводить грѣхи архієреѣвъ, священикôвъ, панôвъ, хлопôвъ, московскихъ урядникôвъ,

---

[1]) Многоцѣнну монографію про Иннокентія Ґизєля замѣстивъ Н. Ѳ. Сумцовъ въ Кіѣвскôй Старинѣ, т. X., 1884, стор. 183—226.

[2]) „Кіевская Старина“, т. X., стор. 185.

[3]) „Colloquium Kijoviense de processione Spiritus sancti inter R. D. Innocentium Giziel, collegii Mohilaeani Kijoviae rectorem et philosophiae professorem, et Nicol. Cichovium S. J. Kijoviensem tum Missionarium. Cracoviae 1649. 8°. (Порôвн. Mich. Wiszniewskiego Historya literatury polskiéj. Tom VIII. W Krakowie 1851; p. 399.

[4]) Порôвн. число 17. „Зорѣ“, стор. 288. b.

[1]) Лѣтописець Самôйло Величко назвавъ Ґизєля „мужемъ премудрымъ, столпомъ благочестія святаго непоколебимымъ, свѣтиломъ церковнымъ....“ (Лѣтопись, т. II., стор. 530).

[2]) Внѣшными учителями звались писателѣ поганьскѝ, латиньскѝ и грецкѝ.

[3]) Ґизєль мабуть не надѣявъ ся, що єго книгу патріархъ Іоакимъ осудить єретицкою. Коли „Миръ“ надруковано, выславъ єго Ґизєль цареви въ дарѣ. Тогдѣ-то писавъ Барановичъ цареви (31. марта 1669. р.), щобъ зволивъ сю книгу принятн. Ґизєльови даровано 200 рублѣъ, 200 четвертей жита и затверджено єго право до деякихъ монастырскихъ маєтностій.

судій, купцѣвъ, ремѣсникôвъ, лѣкарѣвъ, учителѣвъ и и. И такъ по словамъ автора грѣшать родителѣ, коли до недужихъ дѣтей прикликують бабъ чаруючихъ або шепчущихъ, коли силою кажуть имъ постригатись въ черцѣ и т. и. Купцѣ грѣшать мѣжь иншимъ тогдѣ, коли продають єретицкй книги, образы „блудническіи“, „натиранія къ украшенію лицъ женамъ“ и т. и. На сторонѣ 154. приписує ся, щобы женихови при вѣнчаню було не менше 14 рокôвъ, а єго судженôй 12 лѣтъ; ôдтакъ на сторонѣ 426. Ґизєль говорить, що простй люде мають знати символъ вѣры, „Отче нашь“ и десять заповѣдій. „*Мнози же обрѣтаются*“, каже ôнъ, „*иже и состарѣшася уже, а не умѣютъ положити на себѣ креста святаго*“.

Изъ тыхъ наведеныхъ мѣсць видно, що Ґизєль писавъ свою книгу языкомъ церковно-славяньскимъ. Хоча-жь єѣ уложено по взôрцямъ науки схолястичнои, то все таки подобалась она тямущимъ Украинцямъ изъ-за того, що зверталась подекуды до свѣтогляду народного. У-друге выдано „Миръ“ въ Кієвѣ 1671. р.

Крôмъ „Мира“ написавъ Ґизєль ще одинъ твôръ по-польски на зазывъ Барановича. Се було письмо полемичне п. з. „Prawdziwa wiara czyli odpowiedź na pismo Pawła Bojma jezuity, wydane w Wilnie 1668. r. pod tytułem: *Stara wiara* t. j. *o władzy sw. Piotra i Papieżów Rzymskich i o pochodzeniu Ducha św. od Syna*“. Барановичеви не подобавъ ся въ сѣмъ письмѣ острый полемичный тонъ; вже-жь ôнъ самъ выступивъ противъ єзуита Боймы въ своѣмъ творѣ „Nowa miara“, але вѣвъ зъ нимъ зовсѣмъ чемну боротьбу словесну. Коли ôдтакъ Ґизєль своє писанє хотѣвъ выдати разомъ зъ Новою Мѣрою Барановича, то сей ієрархъ протививъ ся такому бажаню свого приятеля. Про-те сего письма Ґизєля мабуть не надруковано.

Ґизєльови приписують такожь отъ-сей твôръ религійный: „*Наука о тайнѣ св. покаянія, сирѣчь о правдивой и сакраментальной исповѣди*“[1]). Печатано въ Кієвско-печерскôй Лаврѣ 1671. р. (12^0, $1 + 118 + 3$ картки).

Пôдъ доглядомъ и при помочи Ґизєля выпечатано въ Кієвѣ „*Патерикъ печерскій*“ въ 1661. р. (in folio, $20 + 289 + 15$ картокъ). У-друге выдано єго въ Кієвѣ 1678. р. Сему Патерикови закидують багато похибокъ супротивъ давного тексту[2]).

Ґизєль написавъ ще лѣтопись пôдъ заголовкомъ „*Сѵнопсисъ*“, про котру дещо скаже ся дальше въ статьѣ „Литература исторична“.

4. Лазарь Барановичь[3]). Найновѣйшй дослѣды ученого Н. Ѳ. Сумцова доказують[4]), що Барановичь родивъ ся ôдъ родителѣвъ православныхъ въ Чернигôвщинѣ въ 1593. роцѣ. Молодый Лазарь учивъ ся въ Вильнѣ, Кієвѣ, Калиши и постригъ ся въ черцѣ въ Кієвскôй печерскôй Лаврѣ. Въ сороковыхъ рокахъ вѣку XVII., коли Иннокентій Ґизєль бувъ ректоромъ, поставлено Барановича учителемъ коллегіѣ Могиляньскои. Мѣжь єго учениками ôдзначувались Іоанникій Ґалятовскій и Антôнъ Радивилôвскій. Будучи професоромъ Барановичь по свому обовязку говоривъ проповѣди и писавъ для студентôвъ мистеріѣ або духовнй драмы. Проповѣди свои выдавъ ôнъ пôзнѣйше, коли бувъ архієреємъ, въ двохъ збôрникахъ. Останкомъ же драматичнои дѣяльности Барановича уважають „Дѣйствіе на страсти Христовы“, — рукопись, щó находить ся въ церковно-археологичнôмъ музеѣ при Кієвскôй духовнôй академіи[1]).

Въ 1650. р. поставлено єго ректоромъ коллегіѣ та игуменомъ брацкого монастыря. Тогдѣ-жь коллегія була пôдъупала черезъ вôйны и потребувала великои помочи матеріяльнои. Новый ректоръ зъумѣвъ приклонити для неи ласку добродѣѣвъ, изъ-за чого въ 1650. роцѣ Перемыскій епископъ Антôнъ Винницкій обѣцявъ давати рôкърôчно по 100 зол. въ хосенъ сеи науковои институціѣ. Однакже Барановичеви трудно таки було удержатись въ бѣднôй коллегіѣ, котру покинуло багато студентôвъ, щó горнулись пôдъ провôдъ Богдана Хмельницкого. Проте й Барановичь выѣхавъ зъ коллегіѣ и живъ въ сусѣднихъ монастыряхъ. Коли-жь въ кôнци житя Хмельницкого Украина трохи втихомирилась, Барановичь выступивъ кандидатомъ на епископа. Митрополитъ Сильвестеръ Коссôвъ выдавъ єму (1657) грамоту похвальну, а гетьманъ Б. Хмельницкій и генеральный писарь Иванъ Выговскій пôдпирали кандидатуру єго своими универсалами. Тогдѣ Барановичь поѣхавъ въ Молдаву и въ Ясахъ посвящено єго (8. марта 1657. р.) на епископа Чернигôвского и Новгородско-Сѣверского, хоча ще живъ Чернигôвскій епископъ Зосима Прокоповичь.

Вже въ тôмъ часѣ намагалась Москва нарушити стародавне право Украинцѣвъ въ выборѣ митрополита голосами вольными. Однакже повелось имъ ще тогдѣ, выбрати митрополитомъ Діонисія Балабана, епископа Луцкого. Незадовго до выбору митрополита Барановичь благословивъ нового гетьмана Ивана Выговского, „служити вѣрою и правдою великому цареви“. Коли-жь умеръ Барановича суперникъ Зосима Прокоповичь, то займавъ ся ôнъ щиро справами своєи епархіѣ. Ôнъ бажавъ въ Черниговѣ засновати высшу школу, подôбну Кієвскôй коллегіи, але не мôгъ довершити свого намѣру. Ôдтакъ заложивъ друкарню въ Новгородѣ Сѣверскôмъ, та небавомъ перенѣсъ єѣ въ Чернигôвъ.

Барановича поважали свои и чужй люде: голосъ єго рѣшавъ на Украинѣ важнѣйшй церковнй и политичнй справы. Про-те московскій царь Олексѣй Михайловичь хотѣвъ єго собѣ зъѣднати, и посылавъ єму часто дарунки; однакже Барановичь приймаючи милости царскй все стоявъ на сторожи правъ Украины и доказувавъ дѣлами, що бувъ добрымъ патріотомъ. Хоча бо ôнъ бажавъ, щобы цѣла Украина стояла пôдъ властію царя московского, то все таки домагавъ ся, щобы зберегались давнй права и вольности Украины[2]). Тому-то царь не зовсѣмъ єму довѣрявъ и не дозволивъ поставляти єго въ Кієвѣ митрополитомъ до кôнця довгои єго жизни. Въ 1666. р. приѣхавъ Барановичь въ Москву и бувъ на тôмъ соборѣ, на котрôмъ засуджено патріарха Никона[3]). Тогдѣ привѣзъ ôнъ зъ собою збôрникъ своихъ проповѣдій „Мечь духовный“, присвятивши єго цареви. Въ Москвѣ обсыпали єго дарунками, а на соборѣ рѣшено, Чернигôвскому епископови дати титулъ архіепископа. Коли ôнъ на Глухôвскôй радѣ причинивъ ся до выбору Многогрѣшного въ гетьмана (1669), то дô-

[1]) Mich. Wiszniewski, „Historya literatury polskiéj“. Tom VIII., p. 401.

[2]) „Кіевская Старина“, т. X., 1884; стор. 207.

[3]) Знамениту монографію про Лазаря Барановича выдавъ Н. Ѳ. Сумцовъ въ Харковѣ 1885. р.

[4]) Н. Ѳ. Сумцовъ, „Лазарь Барановичь“, стор. 4—6.

[1]) ibid., стор. 8.

[2]) Про политичный идеалъ Барановича гляди число 17. „Зорѣ“, стор. 288.

[3]) Про патріарха Никона гляди число 18. „Зорѣ“, стор. 304

ставъ ôдъ царя опять богатî дарунки[1]). Царь хотѣвъ влагодити Барановича, щобъ ôнъ не домагавъ ся ôдкликаня зъ Украины воєводъ и салдатôвъ московскихъ. Такожь поручено єму, щобы старавъ ся ôдвести Дорошенка ôдъ приязни зъ бисурманами и склонити єго до вѣрности для царя.

Зъ упадкомъ Многогрѣшного впало такожь политичне значенє Барановича. Ще въ сѣчню 1675. р. писавъ ôнъ цареви, щобы Кієва не ôддавати Польщи тому-що Украинцѣ не хочуть бути пôдъ властію польскою. Опôсля-жь не мѣшавъ ся въ справы политичнî, видячи, що въ Москвѣ вже не уважають на єго голосъ.

Въ 1685. роцѣ (20. червня) скликано до Кієва соборъ для выбору митрополита и такожь въ справѣ задуманого пôдчиненя украиньскои церкви патріархови московскому. Однакже Барановичь не явивъ ся на тôмъ соборѣ; очевидячки протестувавъ ôнъ мовчанкою. Ôдтакъ украиньске духовенство, що́ було на тôмъ соборѣ, заявило, що не желає собѣ, щобъ Кіевскій митрополитъ позбувъ ся своихъ привилегій и стоявъ пôдъ рукою патріарха московского. Але небавомъ опôсля московскій урядъ при помочи гетьмана Самойловича спонукавъ Царгородского патріярха, щобъ позволивъ поставити Кіевску митрополію пôдъ церковну власть въ Москвѣ. Та отъ, вже въ 1690. р. московскій патріархъ Іоакимъ явивъ ся острымъ инквизиторомъ противъ вôльнодумныхъ украиньскихъ ієрархôвъ и писателѣвъ. Ôнъ обвинивъ о єресь „новотворныя Кіевскія книги“, се-бъ-то письма Кирила Транквиліона Ставровецкого, „Лієосъ“ и „Требникъ“ Петра Могилы, „Дідаскалію“ Сильвестра Коссова, „Мечь“ и „Трубы“ Лазаря Барановича, „Миръ съ Богомъ“ Иннокентія Ґизеля, и „Ключь разумѣнія“ „Мессію“ Іоанникія Ґалятовского. Барановичь похиливъ ся пôдъ тягаромъ старости, недугъ[2]) и недолѣ. Ôнъ умеръ въ Черниговѣ 3. вересня 1693. р., проживши 100 лѣтъ. Дмитро Ростовскій назвавъ єго „великимъ стовпомъ церкви“.

Лазарь Барановичь бувъ мужь вельми енергичный, що́ займавъ ся всякими суспôльными, политичными и церковными справами на Украинѣ и заявлявъ плодовиту дѣяльнôсть литературну. Се бувъ мужь иниціятивы, що́ горнувъ около себе талановитыхъ молодыхъ людей и кермувавъ ихъ литературными працями. Хочь у него не було великого таланту, то однако запопадливымъ трудомъ придбавъ собѣ багато вѣдомостій, и ôдтакъ фантазіею своєю умѣвъ прикрасити не одну недостачу въ письменныхъ своихъ творахъ. Се бувъ справдѣ типъ Украинця: чуткій, сердечный, прямодушный и тужливый. Майже нѣ одинъ писатель рускій до Ивана Котляревского не заявивъ въ письмахъ своихъ стôлько гумору, скôлько добачаємо єго въ творахъ Лазаря Барановича. Се-жь єсть дивно, що ôнъ въ молодшôмъ вѣцѣ умѣвъ свôй гуморъ погодити зъ выкрутасами науки схолястичнои. Тогдѣ то бувъ ôнъ справдѣ стовпомъ церкви православнои на Украинѣ, бо боронивъ автономію єи противъ всякихъ напастій. Але небавомъ показалось, що украиньского свѣтогляду не умѣвъ ôнъ подружити зъ мудростію схолястичною. Се бо попавъ ся ôнъ пôдъ старôсть въ путанину дивовижного мистицизму, котрого не мôгъ уже позбутись до смерти.

Литературна дѣяльнôсть Барановича була справдѣ широка. Одну часть творôвъ своихъ написавъ ôнъ въ твердôмъ рускôмъ языцѣ, що́ зближавъ ся до языка церковно-славяньского, другу же часть письмъ зладивъ по польски.

а) Письма рускî:

1. „*Мечь духовный, єже єсть глаголъ божій на помощь церкви воюющей, изъ устъ Христовыхъ поданый, или проповѣди на дни воскресные и праздничные*“. Выпечатано въ Кіевскôй печерскôй Лаврѣ въ 1666. р. (fol., 15+465 карт.) а въ-другe въ 1686. роцѣ. Сî проповѣди (числомъ 55) уложено по правиламъ теорiѣ схолястичного краснорѣчія[1]).

2. „*Трубы словесъ проповѣдныхъ на нарочитыя дни праздниковъ: господскихъ, богородичныхъ, ангелскихъ, пророческихъ, апостолскихъ, мученическихъ... чудотворцовъ, безсребрниковъ, благовѣрныхъ царей и князей...., яже Лазарь Барановичь .. силою Божою вострубь, послушая Господа, яко труба вознеси гласъ твой и возвѣсти людемъ моимъ* (Исаія, гл. 58)...“ Надруковано въ Кіевскôй печерскôй Лаврѣ въ 1674. р. (fol. 10+403+4 картки), а въ-друге въ 1679. р.[2]). Всѣхъ проповѣдій въ сѣмъ збôрнику єсть 80.

Печатанє сего збôрника проповѣдій тягнулось шѣсть рокôвъ. Въ тôмъ часѣ Барановичь писавъ листы до царя московского, до патріарха, до печерского архимандрита и до другихъ знатныхъ особъ. Именно просивъ царя, щобы єго проповѣди надруковано въ царскôй типографіи и коштомъ царскимъ; ôдтакъ заявивъ, що „Трубы“ єго мôгъ бы оцѣнити Симеонъ Полоцкій. Щобы-жь зъѣднати собѣ того грамотѣя, пôславъ єму Барановичь добру горѣвку-полынôвку, приправлену ôдъ старого брацского аптыкаря. „Думаю, что поправится“, писавъ ôнъ Полоцкому въ маѣ 1669. року. Полоцкій похваливъ змѣстъ „Трубъ“, и опôсля царь та патріархъ обѣцяли надруковати ихъ въ Москвѣ. Однако справа тая проволôкалась, и нетерпливый Барановичь ôдобравъ зъ Москвы свою рукопись. Потôмъ дôставъ зъ-ôдтамъ на друкъ своихъ „Трубъ“ 150 стôпъ папиру. Сей збôрникъ проповѣдій присвятивъ Барановичь цареви Олексѣєви Михайловичеви.

3. „*Благодать и истина Іисусъ Христомъ бысть, єгда отъ него Іоаннъ Алексѣевичь знаменующій благодать, и Петръ Алексѣевичь, знаменующій истину, поставлени суть царь надъ горою святою єго высокаго достоинства великія державы православнаго царствія россійскаго, на немъ же яко благодать и истина царствуютъ*“. Выпечатано 1680. р. въ Черниговскôй друкарни (in fol. 38 стор.). — Сей твôръ єсть писанємъ панегиричнымъ въ честь царѣвъ Ивана и Петра Олексѣєвичѣвъ. Въ кôнци книжочки находить ся похвала царѣвнѣ Софіи и патріархови Іоакимови. Похвалы являють ся не-въ-мѣру

---

[1]) Царь пôславъ Барановичеви въ дарѣ крôмъ соболѣвъ ще 200 четвертей жита, 100 пудôвъ соли и 50 пудôвъ меду.

[2]) Барановичь мавъ на головѣ „колтунъ“, про котрый говоривъ, що ôнъ „ворчитъ якъ дожа венеціянскій“. (Сумцовъ, „Лазарь Барановичь“, стор. 182).

[1]) Въ печатаню сего збôрника проповѣдій зазнавъ авторъ чи-мало клопотôвъ. Не було у него грошей, щобы купити паперу; про-те пôдпомôгъ єго урядъ московскій, приславши єму навперед̀ъ 100, а потôмъ 400 стôпъ паперу. (Сумцовъ, „Лазарь Барановичь“, стор, 52).

[2]) Въ сѣмъ збôрнику добачаємо часто пусту фразеологію неначе-бъ авторъ переливавъ „зъ пустого въ порожне“. Такъ въ проповѣди „на святаго князя Владиміра“ пише ôнъ мѣжь иншимъ отъ-се: „Владиміре! владѣй міромъ, иже въ злѣ лежитъ, да лежитъ въ благомъ. Владиміре! умоли намъ миръ, Россію ороси, — кровая роса, — ты въ царствіи небесномъ сіяеши яко солнце, усуши ю...“ (Ѳ. Буслаевъ, „Историч. Христоматія“, 1168).

великій; декуды особы царѣвъ трохи що-не зрôвнують ся зъ особами св. Тройцѣ.

4. „*О пяти ранахъ Іисуса Христа*“. Чернигôвъ 1680.

5. „*Слово благодарственное Господу Іисусу Христу*“. Чернигôвъ 1680.

Барановичь написавъ ще „Утѣшеніе“ по причинѣ смерти царицѣ Маріѣ и пôславъ сей твôръ цареви Олексѣеви. Царь принявъ ласкаво се „Утѣшеніе“ и (9. черв. 1669. р.) пôславъ архіепископови Чернигôвскому похвальну грамоту та й соболѣ въ дарѣ. По смерти царя Олексѣя Барановичь пôславъ (24. лют. 1676.) цареви Федорови Олексѣевичеви два невеличкі свои творы „Вечерній плачь“ и „Заутреннюю радость“. Оба сі писаня зладивъ авторъ въ вѣршахъ и выпечатавъ ихъ въ Кіевѣ мабуть въ 1676. р. (Дальше буде.)

О хибахъ въ нашôй письменнôй мовѣ.

(Написавъ Александеръ Борковскій.)

(Дальше.)

Б. О ôдмѣнѣ слôвъ.

I. О именникахъ.

Чи „Сократесъ“ чи „Сократъ“? чи „Гаюсъ“ чи „Гай“? чи „письма *Гете*“ чи „письма Гетого“? „при помочи *Шефлѣ*“ чи „Шефля“? „мѣжь *Рікардо* а Лясалемъ“ чи „мѣжь Рікардомъ“? „у Михаила *Angelo*“ чи „у Михаила Ангела“? „вынаходка *Davy*“ чи „Давія“? „повѣсть Доде“ чи „Додета“? и т. и.

Чи є въ нашôй мовѣ небдмѣнній имена, чи нѣ? Отсе головна рѣчь. *Якъ нема*, значить: *грѣхъ заводити таку заваду*. Якъ же є, то нумо покажѣть ихъ свѣтови! Поки що, маю право приняти, що у насъ неôдмѣнныхъ именъ *нема*, значить: *всякій имена, свои чи чужій, ôдмѣняти треба доконечно*.

Ходить лишь о те, якій надавати видъ именамъ чужимъ, щобы *дали ся* ôдмѣняти. Отже, щобы дôйти до якихъ правилъ, я зôбравъ собѣ нашій народній имена хрестній, всякій имена зъ святого письма нового завѣта, зъ Несторовои лѣтописи*), зъ Енеиды Котляревского, зъ Иліяды и Енеянки Руданьского, и порôвнувавъ ихъ зъ формами грецкими и латиньскими. Не беру ся выводити зъ того правилъ непохитныхъ: разъ що може знадôбку зôбравъ ще за мало, а по друге — сказано — я робивъ се для власнои лишь науки и ужитку, такъ що теперь дати всему основный и повный науковый ладъ — справа не такъ легка. Скорѣйшь хочу показати лише, якъ я роблю; а чи добре роблю, нехай всякій осудить по своёму. И такъ перейду наперед имена грецкій и латиньскій, а опôсля иншій сторонній, якъ нѣмецкій, французкій и т. д.

1) Грецкій и латиньскій имена жѣнокъ на-η,-α,-*a* кôнчу на -*a* и ôдмѣняю, якъ Горшину, Гафію: Андромеда, Антигона, Аспазія, Месалѣна, Октавія, Попея и т. д.

2) Имена мужескій на -*a* ôдмѣняю, якъ Тому або Иллю: Нума, Сулля и т. и.

3) Имена мужескій на ης,-ας (2. пад. -ου,-α) уживаю по части пôсля загально знаныхъ прикладôвъ: поетъ, софистъ, Перзъ, Скитъ, Анхизъ, Иванъ, Иродъ, Іскаріотъ, Пудъ (Πούδης, ко Тимот. II, 4, 21), — по части пôсля: Варава, Варнава, Каяфа, Клеопа, Лука, Микита, Сава, Сатана, Тома, Юда и и.

4) Имена муж. на -ίας пôсля: Ананія, Захарія, Исаія, Илля, Лизія (Дѣян. апост. 23, 27), Месія.

5) Имена муж. на -έας,-είας,-ῆς (2. пад. οῦ) пôсля: Андрѣй, Еней, Апелѣй (ко Римл. 16, 10), Ямврѣй, Янѣй (Ἰαμβρῆς, Ἰαννῆς, ко Тимот. II, 3, 8), Гермѣй (Ἑρμῆν, Ермія, ко Римл. 16, 14). — (Руданьскій каже: Гермъ).

6) Имена мужескій на -ος, -us (2. пад. -ου, -i) пôсля: Александеръ, Андроникъ, Гомеръ, Калиникъ, Лѣнъ (Λίνος Лінъ, ко Тим. II, 4, 21), Никодимъ, Пилипъ, Титъ, Яковъ и и. — Такожь пôсля: Глявкó, Лямпó (Γλαῦκος, Λάμπος, Руд.), Кирило, Маркó (Μάρκος, Мáрко, ко Колос. 4, 10), Павло, Петро и и.

7) Имена мужескій на -αος,-αῖος,-εος,-εῖος,-ιος,-aius,-eius, -ius пôсля: Миколай, Зеведей, Фарисей, Матвій, Тимотей, Дарій, Арсеній, Димитрій, Діонизій, Гай (Gaius Γάιος, Гаій, Дѣян. апост. 2, 4 и часто; 3. пад. Гаю, 4. пад. Гая), Помпей, Антоній, Корнилій и и.

Звертаю при тôмъ увагу, що народъ нашь уживає богато подôбныхъ именъ въ коротшôмъ видѣ, якъ: Микола, Тимко, Арсенъ, Дмитро, Денисъ, Антôнъ, Корнило, Василь, Григоръ и и. Пôсля того можна бы сказати: Овидій и Овидъ, Вергилій и Вергиль, Серторій и Серторъ, Меркурій и Меркуръ, и т. и.

8) Имена муж. на -ους беру одній пôсля попередныхъ, якъ: Пантой (Πάνθους, такъ Руд.); другій або такъ само, або пôсля Пилипа, якъ: Алькíной або Алькíнъ, Антíной або Антíнъ (бо Ἀλκίνοος або Ἀλκῖνος, Ἀντίνοος або Ἀντῖνος).

9) При уживаню грецкихъ и латиньскихъ именъ зъ основою на согласну задержую основу *безъ* окôнченя для муж. роду, зъ окôнченемъ -*a* для женьского: Арýнтъ, Атлáнтъ, Аíнтъ, Вользéнтъ, Даретъ, Дриантъ, Камертъ, Ляомедонтъ, Меропъ, Фаретъ, Юпитеръ; Артемида, Венера, Киприда, Паляда, Юнона (всьо у Котляревского або Руданьского або у обохъ); Флегонтъ (ко Римл. 16,13); Артемида, Киприда, (Дѣян.); — отже такъ само: Агамемнонъ, Аріонъ, Неронъ, Гигантъ, Креонтъ, Ксенофонтъ, Квиритъ, Непотъ, Талѣтъ, Паридъ, Амбіорикъ, Оргеторикъ, Семирамида, Темида, Тетида и т. д.

10) Замѣчу декотрі окремѣшній виды, незгôдній зъ симъ правиломъ (9): Филíксъ (Felix Φῆλιξ, Дѣян. 23 и д.), Соломонъ (Σολομῶν-ῶντος, всюды); Дарéсъ обôчь Даретъ (Котл.), Марсъ (Котл.), Стиксъ (Котл.), Зевесъ, Зевсъ (Котл.; *Дій, Руд.*); Созóнъ (народ., Σώζων-οντος).

11) Имена муж. на -ευς,-eus кôнчать ся въ рускôмъ на -éй: Одисéй, Орфéй, Іліонéй, Кисей, Прометей, Тидей и т. д. (Котл. Руд.). — Такъ само: Арей (Руд.; Ἄρης або Ἄρευς) и Мойсей (Μωυσῆς або Μωσῆς-έως). — Ἀχιλλεύς зве ся у Руданьского „Ахилло“; я кажу „Ахíлъ“.

12) Имена муж. на -ης (2 пад. -ους) скорочую симъ ладомъ: Сократъ, Демостéнъ, Аристофáнъ, Аристотéль; Перíкль, Аристóкль и т. д. — (Котляревскій має „Ираклъ“ обôчь „Геркулесъ“; Іоана Посл заг. 3, 10: Διοτρεφής Діотрефисъ; въ російскôмъ: Демостéнъ, Діогéнъ, Перíклъ и т. д., якъ высше).

13) Имена на -ις,-υς (2. пад. -ιος,-εως,-υος) кôнчу на -*ій* для муж. роду, на -*ія* для женьского. Декотрі мають въ 2. падежи обôчь -ιος такожь -ιδος; въ такôмъ разѣ волю въ рускôмъ окôнченя -*ида*,-*ида*: Амазій, Галій (Ἅλυς), Тамирій, Батія (Βάτις-ιος), Тетія (Τηθύς-υος); Пáридъ (Πάρις-ιδος и -ιος), Изида (Ἶσις-ιδος и -ιος). — Загально знане єсть: Харибда (Χάρυβδις-εως). — (Котл.: Галисъ, Тамирисъ, Сибарисъ; Руд.: Парисъ).

14) Мало есть именъ на -ως (2. пад. -ωος,-ω), якъ: герой, Бріярей, Андрогей, Петей. — Мѣсто: Мíной, Тáльой, Тамóй, волю казати: Мíно, Тáльо, Тамó (пôсля: Павлó).

15) Наконець имена женьскій на -ω (2. пад. -ους) мають взорець въ загально уживанôмъ: Дидона (Котл. Руд.). Отже такъ само выпаде казати: Горгона, Летона (або Лятона, Λητώ, дор. Λᾱτώ), Сапфона и т. д.

Зъ *назвъ географичныхъ* одній суть такъ загально знані, що уживають ся мовь свои: Аттика, Пельопонéзъ, Тесалія, Херзонезъ, Италія, Етрурія, Крета, Сардинія, Альны, Олимпъ, Осса, Тайгетъ, Етна, Везувій, море Йоньске, Тиреньске, горѣшне, долѣшне, озеро Тразименьске, Кефíсъ, Пенéй, Тибръ, Репъ, Роданъ, Рубикóнъ, Требія, Атены, Тебы, Дельфы, Коринтъ, Римъ, Медіолянъ, Неапóль, Венузія, Тарéнтъ, Канны, Сиракузы, Картагена и б. и.

16) Иншій легко дадуть ся зрусчити пôсля тыхъ самыхъ правилъ, що и имена осôбъ; и такъ: Итóма (Ἰθώμη), Месéна (Μεσσήνη), Евротъ або Еврóта (Εὐρώτας), Навпактъ, Авфидъ, Минцій, Бенакъ, Ахельой (Ἀχελῶος), Арнъ (або Арно, пор. Днѣпрó), Аніенъ, Дорида, Фтіотида, Конаида, Опунтъ, Міонтъ, Салямина, Сикіóнъ, Левкада або Левкадія (Λευκάς-άδος або Λευκαδία), и т. д.

17) Имена, якъ Ἀκρόπολις, Ἀμφίπολις, мають взорець въ рускихъ назвахъ: Кристинопôль, Речнôль, и и. До того

*) Выписки зъ Нест. лѣт. десь менѣ затратили ся, тому въ сѣй рѣчи не покликуюсь нѣгде на мѣсця зъ нея.

укажу на загально уживане „Неаполь“ и на „Амфиполь“ въ Дѣян. апост. 17, 1., Іераполь (ко Колос. 4, 14), Нѣкополь (ко Тит. 3, 12).

18. Число многе выпадає всюды задержати; отже: Баѣ (пор. Гаѣ, Завоѣ), Веѣ, Коріолѣ. Помпеѣ, Путеолѣ (εἰς Ποτιόλους въ Потіолы, Дѣян. апост. 28, 13), Капры, Кумы, Куры, Минтерны, Пізы, и т. д.

Не такъ гладка справа выдає ся менѣ зъ декоктрыми иншими именами. Зачисляю сюды имена на -ον(-ου),-um(-i), -e(-is),-ος(-ους),-α(-ατος),-ις(-ιος),-υς(-υος),-is(-is),-ως(-ω), и кôлька именъ переважно островôвъ на -ος(-ου).

19) Для именъ на -ον(-ου), -um(-i) подаю отсѣ взôрцѣ, загально уживанѣ: Тарентъ, Патавія (Tarentum, Patavium); ôдтакъ: Регія (εἰς Ῥήγιον въ Ригію, Дѣян. апост. 28, 13), Лаврентъ (Котл., Laurentum), Пергамъ (Руд., Πέργαμον), Лятія (Котл., Latium), Палянтей (Котл., Pallanteum), Ліонъ (2. пад. -ону. Руд.; Ἴλιον). Пôсля того кажу: Аретія, Брундузія, Кавдія. Клюзія, Корфинія, Лявинія, Лянувія, Популонія, Самнія (краина Самнійска), Тавроменія; — а зновъ: Аскуль, Агригентъ, Амитернъ, Ариминъ, Беневентъ, Салєрнъ, Сурентъ, Тускуль, Лѣлѣбей.

Але тутъ самохôть нагадують ся рускѣ назвы: Брусно, Быбло, Голоско и и.; Гадлє, Гôйче, Загôрє, Липє, Лосє и и.; Ванѣвъ, Гошôвъ, Дарôвъ, Дикôвъ, Звертôвъ, Клюсôвъ, Крецôвъ, Кукизôвъ и и.; Бунево, Макунево и и. И бере охота казати пôсля того: Салєрно, Амитерно, Аскулє, Тускулє, Беневентôвъ, Геркулянôвъ (або Геркулево) и т. и.

(Дальше буде.)

БИБЛІОГРАФИЧНЫЙ ПОКАЗЧИКЪ
за рôкъ 1885.

(Зладивъ Пронимъ Калитовскій).

ЧАСТЬ І.

Творы на мовѣ руско-украиньскôй.

(Конець.)

(Книжки, що выйшли въ Россіѣ, означенѣ на передѣ звѣдкою *).

Украинофилство Н. И. Костомарова. (Изъ литер. хроники А. Скабичевского въ петерб. Новостяхъ. Нов. Прол., фейл., чч. 246, 248.

У Пониквѣ такесь стало, (вѣршь противъ пяниць). Русская Рада, ч. 6.

Уріилъ Метеоръ. — Колоколы, вѣршь. Слово, ч. 9.

Устіяновичь Корнило. — Рускимъ священикамъ на щедрый вечѣръ, Зерк., ч. 1; Славянамъ, вѣршь, Зерк., ч. 5; Никола Костомарôвъ, вѣршь, Зоря, ч. 11; На могилѣ Корнила Сушкевича, Зоря, ч. 14; Прозрѣмъ, вѣршь, Зоря, ч. 22.

Устіяновичь Ник. — Изъ автобіографіи. Лит. Сборн. Гал. рус. Мат. Вып. І.

Устіяновичь Ник. (Єго некрологъ). Миръ, чч. 96, 97.

Ухачь К. — Диты; Вчися дитинко; Нема доли; Попотрудився; Озирце въ степу; Степы; Весна; — вѣршѣ въ Нивѣ.

Фантасты, — шкицъ. Миръ, чч. 73, 74.

Федьковичь Осипъ. — Днѣстровй кручѣ, повѣсть зъ рускаго народного житя. Буковина, чч. 3—7.

— Такожъ осôбнымъ ôдбиткомъ, ст. 20 (8° м.). Чернôвцѣ 1885.

— Паничь. оповѣданє. Буковина, ч. 12.

— Золота кôсочка — казка; Женцѣ: До школы; Коляда; Кобы у мене! — вѣршѣ въ Библ. для молодежи.

— Иголка угорска претонесенькая, казка Г. А. Андерсена, перевѣвъ на волю Иг. Ф.; такожь вѣршь „Король Гуцулъ“ въ Бук. Кал. на р. 1886.

Франко Иванъ. — Ныва, Украинскый литературный збирникъ — рецензія. Зоря, ч. 18.

— Zarysy ruchu literackiego Rusinów. Ateneum 1885. Рецензія. Зоря, ч. 19.

— Письмо Н. И. Костомарова къ издателю „Колокола“ съ предисловіемъ М. Драгоманова — (замѣтка). Зоря, ч. 19.

— Марія Бартусъ — (посмертна згадка). Зоря, ч. 19.

— Знадобы до житєписи А. Могильницкого. Зоря, чч. 20—24.

— Николай Устіяновичь — (некрологъ). Зоря, ч. 21.

— Рускій театръ въ Галичинѣ. Зоря, чч. 23, 24.

— Вѣршь, Памяти В. Навроцкого гл. творы Навроцкого.

— Гл. такожь „Библ. найзнам. Повѣстей“ и Щедринъ.

Холостякъ. — Изъ карнавала. Нов. Прол., фейл., ч. 214.

Цеглиньскій Григорій Григорієвичь. — Двѣ пары — новеля. Зоря, чч. 1—6.

— Тато на заручинахъ, мѣщаньска пригода въ 1. актѣ. Библ. „Зорѣ“, Львôвъ 1885, ст. 32 (8° м.). Зъ друк. тов. им. Шевченка.

— Соколики, комедія въ IV. дѣяхъ. Библ. „Зорѣ“, Львôвъ 1885, ст. 128 (8° м.). Зъ друк. тов. им. Шевченка.

— Пригоды въ женитьбѣ Евстахія Чипочкевича, монодрамъ. Зоря, ч. 13.

— Евгеній Желехôвскій, посмертна згадка въ Кал. „Просвѣты“ на р. 1886.

— Сыны, оповѣданє. Зоря, чч. 21—25.

— Лихій день, комедія въ 1. дiѣ. Рус. укр. библ. Вып. 13. Львôвъ 1886, ст. 43 (6°). Ц. 10 кр. Накл. Е. Олесницкого. Зъ друк. тов. им. Шевченка.

Целевичь Юліянъ. — Перехôдъ козакôвъ черезъ Покутє до Молдавіи въ р. 1739. Зоря, чч. 3—6.

— Двѣ судовй росправы зъ р. 1721 и 1722. Дѣло, фейл., ч. 2.

— Процесъ Скита Манявского зъ шляхтичемъ Ладновскимъ въ р. 1736—1739. Дѣло, чч. 39—41.

Христіянство и соціялизмъ. Слово, чч. 116 и 117.

Ч-ъ. — Гератъ. Миръ, фейл., ч. 6.

Чайковскій В. — Всячина зъ Босны. Дѣло, ч. 121.

Чайченко В. — Хыжо буйный витеръ віе, вѣршь въ Нивѣ.

* — Писни, Харькôвъ 1885. Ц. 15 коп.

* — Бидный вовкъ, народна казка. Харькôвъ 1885. Ц. 3 коп.

Чубинській Павло. — Ще не вмерла Украина, имнъ. Кал. „Прôсвѣты“ на р. 1886

Шашкевичь Володимиръ, (єго некрологъ). Зоря, ч. 4.

Шевченко Тарасъ. — Причинна, баляда въ Кал. „Просвѣты“ на р. 1886.

— Поезіи, часть II.. Библ. „Зорѣ“. Львôвъ 1885, ст. 96 (8°м.). Зъ друк. тов. им. Шевченка.

* **Шейковскій К. В.** — Слово о Повкови Игоревôмъ, перетлумачивъ на сёгочасну наську мову К. Ш. Елабуга 1885.

— Малоруско-нѣмецкій Словарь. Уложивъ Ев. Желехôвскій. Львôвъ 1882—1884.. Критична оцѣнка. (Зъ Русс. филол. Вѣстника). Дѣло, ч. 86.

Шеховичь Сев. — Наука и праця. Изд. Общ. им. Качковского. Ч. 103. Апрѣль 1885. Ст. 62 (8° м.). Ц. 10. кр. Зъ тип. Инст. Ставр.

— Розговоръ о тверезости. Изд. Общ. им. Кач. Ч. 104. Май 1885. Ст. 48 (8° м.). Ц. 10 кр. Зъ тип. Инст. Ставр.

Шило. — Нашь театръ, вѣршь. Зерк, ч. 19.

Школа палеографіи въ Римѣ. Миръ, фейл., ч. 15.

Шкурганъ Ник. — Дещо о науцѣ. Буков. Кал. на р. 1886.

Шнайдеръ Юлія. — Prima Vera. Збôрникъ поезій. Руск. укр. Библ. Вып. 5. Львôвъ 1885. Ст. 40 (16°). Ц. 10 кр. Накл. Евг. Олесницкого.

Шрамъ Наумъ. — Сонъ, Думка, — вѣршѣ въ Буков., ч. 22; такожь въ Буков. Кал. на р. 1886.

Шр-ко Я. — Освѣта на Украинѣ. Зоря, чч. 19, 20.

Штокаль. — Чому бѣда и доси ходить по свѣтѣ? (Уваги учителя при читаню). Шк. Час., чч. 23, 24.

Шухевичь Володимиръ. — Хемія Г. Е. Роскоего, проф. хеміи въ Манчестерѣ, перел. на рускій языкъ В. Ш. Выд. Тов. Пед. Ч. І. Львôвъ 1884. Ст. IV. + 99 (8° м.). Ц. 40 кр. Зъ друк. тов. им. Шевченка.

— Выстава гафтôвъ и тканинъ. Зоря, ч. 10.

Щедринъ Н. — Статскій совѣтникъ Передрягинъ, сатира. (Перекл. зъ великор.). Дѣло, чч. 122—124.

Щедрôвки зъ Рудна (4), подавъ М. Банахъ. Зоря, ч. 24.

Щирый. — Наши читални. Нов. Прол., чч. 205, 206.

Яромиръ. — Наша доля, вѣршь, Зерк., ч. 18; Въ Балканахъ, вѣршь, Зерк., ч. 19; Лишь такъ дальше, вѣршь, Зерк., ч. 21; Землякамъ рускаго серця, вѣршь, Зерк., ч. 20; Фіеско, вѣршь, Зерк., чч. 22 и 23.

Ôдповѣдає за редакцію: **Д-ръ Омелянъ Калитовскій.**

Выдає **Товариство имени Шевченка.** Зъ друкарнѣ Товариства имени Шевченка, пôдъ зарядомъ К. Беднарского.

Рôкъ VII. Львôвъ дня 15 (27.) Жовтня 1886. **Число 20.**

Выходить два разы на мѣсяць, кождого **1**-ого и **15**-ого, въ объемѣ 2—2½ аркуша.

Редакція „Зорѣ“ въ каменици пôдъ ч. **8.** улиця Академична.

ЗОРЯ

Пренумерата выносить: на цѣлый рôкъ **5** зр., на пôвъ року **2** зр. **50** кр., на чверть р. **1** зр. **25** кр.

Пренумерату належить присылати до **администрациі „Зорѣ“** (улиця Академична ч. 8.)

ПИСЬМО ЛИТЕРАТУРНО-НАУКОВЕ ДЛЯ РУСКИХЪ РОДИНЪ.

ОДНА НÔЧЬ.

(Зъ письма мого молодого товариша).

Ты знаешь директора нашои гимназіѣ, котрого мы звемо паномъ. Ôнъ, хочь и кровный москвичь, а дуже любить насъ Украинцѣвъ, найбôльшь же зъ Полтавщины. Де-бъ не стрѣвъ, заразъ пыта' шуткуючи: — А що, чи скоро поѣдемо до дому на волахъ? — То було инодѣ й скажешь: — Якъ бы пустили, то й сёгодня-бъ поѣхавъ. Отъ ôнъ инодѣ й пустить, узявши напередъ зъ тебе чесне слово, що икъ строку будешь. А до дому свѣтъ не близькій; треба проѣхати сто верстъ, та ще поштою. Ѣдешь було у суботу, а къ понедѣлку треба вже бути на лекціяхъ.

На сю масляну одпросились мы зъ однымъ землякомъ, Менею (такъ прозвали мы єго) до дому. Мéнѣ можно було выѣхати ранкомъ, менѣ-жь пôсля лекцій. Якъ тôльки скôнчились лекціѣ, побѣгъ я мерщѣй у канцелярію и узявши билетъ метнувсь на поштову станцію.

Запрягли менѣ коней. Тôльки що выѣхали за цѣпный мôстъ, хуґа така пôднялась, що й свѣту божого не видно... Дрôжаки мене напали. А треба тобѣ сказати, що я выхопився, у чôмъ стоявъ. Одна шинеля на менѣ гимназійска. Писавъ до дому, щобъ выслали теплу одежу дорôжню, такъ мабуть листъ не дôйшовъ. Ну, думаю, обôйдеть ся; не зимувати-жь менѣ черезъ се у Кіѣвѣ.

Чимъ далѣ, вѣтеръ подмухувавъ мôцнѣшь, холодъ мене пронявъ. Треба погрѣтись по запорозьки. — Пôдвертай же, — кажу ямщику, -- до шинку. Пôдвернули. -- Пôдѣть выпийте, — кажу вытягаючи грошѣ зъ кишенѣ,— та й менѣ вынесѣть чвертку. — Вынѣсъ. Сербнувъ, немовь зогрѣвъ ся.

— Торкайте!

Зновъ задзвенѣвъ дзвôнокъ. А я розбивъ солому, що була намощена у саняхъ, обгорнувъ ся нею...

— Ну, — мѣркую собѣ по тихеньку, — не треба-жь давати тѣкати зъ тѣла животнôй теплотѣ. Похухую собѣ у руки, та вызираю зъ пôдъ настобурченого комѣря. Ямщикъ посвистуе, помахуючи батôжкомъ, и конѣ якъ мухи летять спотыкаючись на всѣ ôсѣмь нôгъ. И такимъ побытомъ хутко добѣгли мы до Броварскои поштовои станціѣ. Конѣ стали. Дзвôнокъ брязнувъ радôсно... Дверѣ станціѣ привѣтно розчинились, блыснуло огнемъ и поштовый староста (котрого уся натура и єго служба двоилась, вызначаючи то нерушиму суворôсть урядового становища, то републиканьску вôльнôсть шинку, де ôнъ на перекôръ наказу „о несовмѣстимости должностей“ займавъ дуже видне й поважне мѣсце середъ иншого шинкового товариства), выбѣгъ на ганокъ и побачивши приѣзжого, ôдъ котрого буде „на чай“, пôдхопивъ мене пôдъ руку и увѣвъ у бôльшу горницю. Я не перечивъ робити надôмною сеи манипуляціѣ, бо такъ змерзъ за дорогу, що радъ бувъ не знаю и якъ дорватись теплои горницѣ.

Тамъ стояло й ходило чимало народу. Крôзь дымъ тютюну я заразъ пôзнавъ Меню, котрый балакавъ зъ якимсь высоченнымъ, такъ тодѣ здало ся, чоловѣкомъ зъ темною бородою. Я пôдôйшовъ до нихъ и поздоровкавсь зъ Менею, а той назвавъ мене и Чубиньского (се бувъ ôнъ) одного другому. Меня давно знавъ єго, бо були земляки-односѣльчане.

Икъ сорому моєму треба сказати, що стрѣвшись зъ нимъ тодѣ, я не знавъ, що то оно за птиця Чубиньскій, хочь уже межи собою мы не абы якъ балакали объ Украинѣ.

— Ну що, брате, будемо ночувати? — обернувсь до мене товаришь.

— Нѣ, сёго не буде, — кажу я.

— Менѣ те-жь треба сёгодня ѣхати, бо я маю дозволенє пробути дома три днѣ; такъ що, якъ хочете, поѣдемо? — проказавъ Чубиньскій.

(Се було пôсля єго второи высылки).

Мы намовились ѣхати. Запрягли у троє саней. У первій сѣвъ Чубиньскій зъ якимсь паномъ, мы у другій, а въ третій ще якійсь подорожный. Меня бувъ у кожусѣ и тымъ давъ менѣ свою шинелю.

Намъ раяли не ѣхати проти такои лихои годины, та ще й въ ночи; такъ де тобѣ!

На дворѣ йшовъ снѣгъ и вѣтеръ рвавъ стрѣху, жалôбно завываючи скрôзь по закуткахъ, якъ голодна вовчиця до своихъ дѣтей.

Икъ дышлю первои пары привязали лѣхтарню. Поки ѣхали мѣстечкомъ, ще куды не йшло. Скрôзь горѣло свѣтло и вѣтеръ у затишку не такъ рвавъ снѣгъ. — Ну, — думаю, -- якъ що такъ, то ще нѣчого. Дзвôнки дзвенять, конѣ застоявшись у конюшни хутко бѣжать по пухкому снѣгу, махаючи головами и чмихаючи разъ-по-разъ. Санки риплять по мерзлому, рипучому снѣгу, инодѣ зарываючись и зновъ выскакуючи зъ кучугуры.

Выѣхали за Броварѣ. Вѣтеръ почавъ подмухувати не такъ; снѣгомъ слѣпило очи. Зъ бокôвъ видно було березы, котрыми обсаженый шляхъ. Назадъ и напередъ не видно нѣчого. Якась мла стояла у воздусѣ. Такъ мы ѣхали верстъ десять... Проѣхали хутôръ... Снѣгъ переставъ ити. Проѣхали ще версты двѣ. Первій санѣ звернули зъ шляху на объѣздку, бо далѣ, якъ сказавъ ямщикъ, поштова дорога була забита. Трохи згодомъ першій санѣ стали... Вѣтромъ задуло огонь...

— А що тамъ? — пытаемо.

— Збили ся зъ дороги, — ѳ|казуюсь, — вѣтромъ занесло, не видно й прослѣдку.

Далѣ десь лѣворучь чорнѣє лѣсъ, здаєть ся недалеко.

— Тутъ десь, — втѣшає насъ ямщикъ, — близько лѣсу й дорога повинна бути.

— Стѳйте-жь тутъ, а мы пѳдемо шукати дороги.— Намъ не суперечали. Меня узявъ лѣворучь, я прямо.

Довгенько такъ ишли мы. Нѳчь була темна, и тѳлько одсвѣтъ снѣгу трохи розгонявъ страшну темноту. Менѣ тѳльки-тѳльки, якъ крѳзь дымъ, чорнѣвъ гай и ледве-ледве була видна темна постать товариша, що йшовъ обѳчь мене. Ити було важко. Снѣгова кора пѳдъ пухкимъ снѣгомъ, що намело за нѳчь, ломалась пѳдъ ногами, и я провалювавъ ся трохи не до пояса. Тѳльки що вылѣзешь на снѣгъ, зробишь скѳкьки ступнѣвъ, дивись и обломилось пѳдъ тобою. Зновъ треба вылазити. Вылѣзъ; зновъ те-жь. Иду такъ дивлячись передъ себе, чи не побачу оселѣ. Нѣ и нѣ... Якъ отъ щось блымнуло, немовь пробѣгло по за окомъ..., и зновъ темнота; а отъ зновъ и зновъ, и блѣдый-блѣдый огоньокъ замиготѣвъ у очохъ. Я почавъ ити швидче; огоньокъ немовь летѣвъ на зъустрѣчь, стававъ яснѣйшь и яснѣйшь; отъ уже було видно, якъ промѣнє вырываєть ся зъ-за ѳкна, порываючись своєю слабою мѳцю розѳгнати темноту ночи. Я йду швидче, провалююсь разъ-у-разъ. Ну, що єго робить! Скинувъ зъ себе другу шинелю, кину єѣ передъ себе, та по нѣй и йду. Дѳйшовъ до краю; зновъ вытягаю єѣ, зновъ кидаю у передъ. Такъ се мене втомило, що страхъ... Пити захотѣлось. Лѣгъ на шинелю, почавъ снѣгъ ѣсти.

А огоньокъ блыщить отъ-отъ надомною...

— Ну, теперь бы пора устати!

Тепло такъ, славно стало, зомлѣлѳсть немовь огорнула.

— Полежу ще трохи, оддышу. Обгорнувъ ся. Лѣгъ обпершись на руку. Ще краще, ще теплѣйше стало... Радѳсть тиха, тиха, якъ звѳнъ тихій, приязный почувъ ся, немовь почавъ розливатись по жилахъ. Люде кажуть, що вмирати страшно; се-жь я замерзаю, — пригадалось менѣ безъ жаху, безъ жалю, безъ бажаня запомогти, заратувати себе. Тѳльки одно бажанє, одна думка: якъ тепло, якъ гарно, якъ тихо, якъ приязно!... Очи закрылись... А у нихъ малювалась картина теплого краю... Сонце привѣтно свѣтить зъ безкраєго блакитя неба... Лѣсокъ пѳдъ зеленою, густо уквѣтчаною горою немовь нагнувъ ся надъ жерельцемъ, бажаючи прохолодитись у прозорѳй, якъ кришталь, водѣ. А вода бѣжить — дзюрчить по камѣню; и єй жарко, и она зомлѣваючи шепотить, цѣлуючи берегове камѣнє; якѳсь палкѳ витаня... А отъ дмухнувъ вѣтрець, отъ повѣявъ свѣжѣйше... Немовь почувъ ся молодый, тихій, чистый якъ серебро дѣвочій голосъ; ѳнъ милує и пестить... Отъ ѳнъ мѳцнѣйшаємѳцнѣйшає; палчѣйшь-палчѣйшь чують ся бажаня; дужче вѣє горячій вѣтеръ, листъ сохне и обсыпаєть ся, вода мовь стає и рыєть ся у землю, небо жовтѣйшає й жовтѣйшає, а отъ по нѣму позаходили червонѳ кружалки...

Ще щось горячѣйше пробѣгло по жилахъ; ще бѳльша слабѳсть огорнула мене. Рука самовѳльно выпала зъ пѳдъ головы... Голова скотилась на снѣгъ...

Дзень-дзень-дзень... — задзвенѣвъ дзвѳнокъ.

Той звѳнъ найшовъ одзвукъ у мене; немовь хвиля волѣ пройшла по тѣлу.

— А жити! — скрикнувъ я въ гадкахъ и трохи пѳдвѣвшись крикнувъ якъ мога: — Гей, гей! И зновъ, якъ кунь упавъ на снѣгъ.

Я чувъ, якъ пѳдъѣхали санѣ, якъ мене поклали у нихъ, якъ поѣхали далѣ. Я чувъ, якъ пѳдъѣхали до шинку, якъ мене несли черезъ першу велику хату. Я бачивъ, що въ хатѣ спало покотомъ на долѳвцѣ богато народу. Мене внесли у меншу горницю. Я чувъ, якъ хтось сказавъ, щобъ принесли снѣгу. Се все чувъ я и бачивъ; тѳльки не здужавъ промовити хочь слово, поворушити рукою. Мене почали одтирати снѣгомъ. Я нѣбы-то заснувъ, бо вже не бачивъ и не чувъ нѣчого.

Чи довго я пролежавъ такъ, не знаю. Тѳльки мало-по-воли жизнь почала знову вертатись. Я одкрывъ очи. Надомною нахилилось якесь бородате привѣтне обличє и спытало: — А чи краще вамъ? — Краще, ледве одповѣвъ я Чубиньскому.

А де тамъ краще; я увесь бувъ неначе перетертый, якъ столѣтный дѣдъ; а менѣ що тѳльки сѣмнацять минуло.

Друзяка наливъ менѣ чаю. Сѣвъ я куняючи коло столу, Чубиньскій кѳнчавъ розмову: — ...Такъ отъ, поки наша мати Украина буде мати такихъ дѣтей, якъ я и иншій, то ще она не загине. — И ѳнъ зажуривъ ся.

Що то згадалось єму? Може Бѣле море? Може тундра? Та хочь гѳркій були тѳ згадки, все-жь они єго пестили; тамъ працювавъ ѳнъ ще молодымъ, тамъ була борня, у котрѳй ѳнъ узявъ гору мѳцю своєи волѣ, тамъ ѳнъ униженый здолавъ ворогѳвъ силою свого розуму, тамъ ѳнъ засланый завоювавъ собѣ свободу; ѳбъ нѣму загомонѣла уся мысляча Русь. Теперь же праця, до котрои приложивъ ѳнъ усе завзятє, на яке була здатна єго палка натура, — праця, котра єго прославила на Руси и на Заходѣ, — дѣло, котре йшло, якъ снѣгъ зъ горы въ одлигу все бѳльшаючи и бѳльшаючи, — дѣло, на котре зъ небувалою доброхѳтностю ѳбѳзвалась вся Русь пѳвденна и пѳвнѳчна, — се дѣло на всёму ходу наразъ стало, снѣгъ знайшовъ запинку и розбивъ ся. А на чоловѣка, котрый бувъ зъ першихъ робѳтникѳвъ мѣжь тыми, що дали єму хѳдъ, наложили руку. Єго выслано зъ Кіѣва. Єму заборонено жити на Украинѣ, на єго любѳй милѳй Вкраинѣ; коли на тѳй же Вкраинѣ можно жити усѣмъ недбалымъ єѣ дѣтямъ и чужинцямъ, а єму щирому сыну своєи матери — не можна. Може и се пригадалось єму. Ѳнъ зѳтхнувъ важко-важко и почавъ укладатись спати. Мы зъ товаришемъ, поважаючи сумъ єго, до него не забалакали и хутко мѳцный сонъ склепивъ намъ очи.

Рано схопились мы. Веселѳсть якась пѳдѳймалась зо дна душѣ хвиля за хвилею и радѳсть огорнула кождого.

Шинкарь унѣсъ самоваръ. Самоваръ немовь проняло те-жь молоде жизне-радосне почутє; ѳнъ шипѣвъ и пузирѣвъ водою, выпускаючи парою лишокъ свого завзятя. Мы зъ товаришомъ весело балакали, порываючись скорѣйше ѣхати. Насъ пѳдѳймало, рвало одъ столу, одъ навѣсного самовару, що насъ задержувавъ. Насъ тягло на просторъ, на двѳръ, геть зъ душнои хаты. Дивлячись на насъ Чубиньскій тѳльки усмѣхавъ ся.

Мы выйшли на двѳръ. Сонце наче смѣялось пѳдѳймаючись надъ обрѣємъ и кидало своє блыскуче веселе промѣнє. Снѣгъ бѣлѣвъ до слѣпоты очей. Дерева розпластавши свои, бѣлымъ морозомъ укрытй вѣти, якъ крыла бѣлыхъ величныхъ птиць, хотѣли немовь одлетѣти одъ землѣ; такй здавались они легкй у своєму

зимному уборѣ. На дворѣ тихо-тихо. Нѣщо не турбує холоднои суворости ясного морозного ранку. Де-не-де защебече перелѣтаючи на гиляхъ пташка, збиваючи цѣлый дощь бѣлого серебристого пылу. И зновъ стихає все. Мы чуємо пахощѣ зимы; они зъ морознымъ повѣтрємъ, прозорымъ та чистымъ, уливають ся у нашѝ розширенѝ груды. Мы чуємо навколо невидиме бутє дивнопрекраснои суворои богинѣ зимы; она обѝмає насъ, пригортає до свого лоня, будить почутє мѝцѣ и молодости.

Конѣ запряженѝ. Мы сѣли у санѣ. Конѣ побѣгли и передъ нашими очима замаёрѣла вѣчно молода и вѣчно стара, якъ любовь, гарна, мила моєму серцю картина степу, котра будить почутє мѝцѣ и волѣ и пѝдѝймає силы духовнѝ, а не принижує ихъ, якъ велична природа гѝръ, дикого ревучого водопада, вѣкового непросвѣтного бору. Мѝй любый степъ бѣлѣвъ пѝдъ снѣговымъ завиваломъ, вылыскуючи и ѝддаючи усѣми барвами веселки.

Отъ скоро заблыщали хресты Бориспѝльскихъ церковъ. Конѣ побѣгли швидче. И живо мы въѣхали у мѣстечко. Конѣ Чубиньского стали; єму треба було звертати зъ дороги. Мы пѝдъѣхали и попрощались. Я пѝдвѣзъ товариша до єго оселѣ и не заѣзжаючи до него поѣхавъ на станцію. А икъ обѣду уже бувъ дома, де блины, блины, блины... Блины, зъ-за котрыхъ блыщали молодѝ карѝ и чорнѝ блыскучѝ очи; блины, надъ котрыми дугою гнулись чорнѝ бровы, — надъ котрыми нахилялись бѣлѝ зашарѣлѝ обличя, блыщали бѣлѝ якъ слонева кѝсть, рѝвнѝ якъ жемчугъ зубки, вернули менѣ изъ лишкомъ за всѣ шкоды тієи незабутнёи ночи. Я забувъ объ усёму свѣтѣ, — навѣть и объ тобѣ.

Твѝй товаришь Н.

С. Н. Исаєвичь.

НОВѝ СПѢВОМОВКИ.

Ст. В. Руданьского.

41. Балта.

Захтѣвъ москаль нашу Балту
По московски звати,
Давай бити въ барабаны,
Всюды выкликати,
Що вже Балта тай не Балта,
Якось иньше зветь ся;
Народъ чує, не дивує,
А тѝлько смѣєть ся.
— Коли Балта вже не Балта, —
Кажуть нашѝ люде, —
То зъ дурными москалями
Въ насъ путя не буде. —
Ажь тутъ якось торговиця
Въ Балтѣ наступала,
Москва вража по дорагамъ
Якъ лѣсъ поставала.
Що хрестьянинъ якій ѣде,
Та вона й спиняє:
— Какъ завьотса ефтотъ ґорадъ? —
Зъ рѝзкою пытає.
Тѝлько скаже, що се Балта —
Пропаща година:
Якъ худобу Москва вража
Сѣче хрестьянина.
Ажь ѣде дѣдокъ старенькій,
Москва запиняє:
— Какъ завьотса ефтотъ ґорадъ? —
Старого пытає.
А старый пѝднявъ свитину,
На землѣ поклавъ ся.
— Та бий, каже, бѣсѝвъ сыну,
Тѝлько не пытай ся! —

42. Полотно.

Кричить баба, репетує,
Стукає въ ѝкно,
А москаль припавъ до тыну,
Тягне полотно.
Стягнувъ собѣ. — Пращай, бабка,
Зломъ нє памінай! —
Стара баба у погоню —
— Служба, почекай! —
Москалеви те й байдуже, —
Баба вже й клине:
— Нехай тебе, препоганый,
Куля не мине!
— Пусть сєбє — москаль говорить —
Баба паарьотъ,
Вєть добраво челавєка,
Пуля нє вазьмьотъ. —
— Та богдай же тебе Господь
Щастємъ обминувъ,
Та щобъ же ты, препоганый,
Дзвона не почувъ! —
— Что мнє, бабка, твово звона!
Ека нєвідаль!
Кабы я лішь во паходє
Барабанъ слыхалъ! —
— Богдай же ты свѣта-сонця
Бѝльше не видавъ,
Богдай же ты зазуленьки
Бѝльше не чувавъ! —
— Что мнє слушать, какъ зазуля
Вашая пайотъ, —
Мєня въ матушкє Рассєі
Й одудъ закуйотъ! —

43. Убитый жидъ.

Чи ударивъ мужикъ жида,
Чи хтѣвъ тѝлько бити,
А той шельма поваливъ ся,
Нѣбы то убитый.
Бѣжать жиды та гвалтують,
Мужикъ поглядає,
Ажь тутъ уже й панъ ассесоръ
На судъ прибуває.
И звычайне якъ ассесоръ,
Звѣсная огида,
До мужика такъ и впявъ ся:
— Такъ ты убілъ жіда? —
— Та я єго не вбивъ, пане,
Ѝнъ живый, єй Богу!
— Какъ же жівый, каґда мьортвый?
— Спытайте самого!
А жидъ тогдѣ пѝдхопивъ ся:
— Не слюхайте, пане!
Мошко жидъ лежить убитый,
Мужика въ кайданы! —

44. Хто кого лучше?

Бивъ ся Мошко изъ Гавриломъ
Тай потôмъ хваливъ ся:
— Отто, каже на ярмарку
Я зъ Гавриломъ бивъ ся! —
— А якъ же вы, Мошку, бились? —
Хтось тамъ запытавъ ся.
— Герсти, герсти, та такъ бились,
Весь свѣтъ дивувавъ ся!
Ôнъ на мене изъ ломакомъ
По плечахъ махало,
А я єму изъ ярмуркомъ
По носѣ давало.
— Та славно-жь вы, Мошку, бились!
А хто-жь кого лучше? —
— Та Гаврило мене лучше,
А я єго лучше. —

45. По водѣ пôду.

По ярмарку циганчукъ
Конемъ выграває,
По надъ воду всѣхъ людей
Зъ ярмарку скликає.
Кого здыбає, кричить:
— Сыну, тату, дѣду!
Ходѣть живо по надъ ставъ,
Я по водѣ пôду. —
Посходились по надъ ставъ.
— Всѣ по грошу! — каже.
Всѣ по грошу и дали.
— Иди-жь, кажуть, враже! —
Але циганъ на коня.
— Спасибôгъ вамъ, люде!
Тогдѣ пôду по водѣ,
Коли зима буде. —

ЛЮБОРАДСКЙ.

СЕМЕЙНА ХРОНИКА А. ПАТРИЧЕНКА СВИДНИЦКОГО.

(Дальше.)

XVI.

Мовь бы на крылахъ полетѣвъ Антосьо до дому, якъ розпустили уже на вакаціѣ; въ дорозѣ и горѣлкою жида пôдпоювавъ и все; конѣ бѣжать, духу пускають ся, а ôнъ все сварить ся: чого помалу ѣдешь? Якъ же єму й не гонити? Тамъ дѣвчина-зôрка очи выдивила, выглядаючи, — жде, не дôждеть ся, ажь змарнѣла перепѣлочка. Бачивъ ся ôнъ зъ нею и прошлыми вакаціями, и Рôздва не минавъ, нѣ Великодня; та хиба не довго ждати три мѣсяцѣ? И день, и година рокомъ стане; а то-жь то три мѣсяцѣ! Прожди, будь мудрый, и не жди на бачѣня.

Що то вже було радости, якъ побачились небожата! И не сказати. На Подôлю и теперь въ звычаю цѣлувати панянокъ въ руку; то нѣхто не дивувавъ ся, що Антосьо поцѣлувавъ Галю въ руку. А вона ажь скипѣла. И ôнъ неборакъ, якъ попавъ руку въ руку, то й до вѣку не выпускавъ бы. Якъ бы приросла, то ще подумавъ бы, що Богъ щастє пôславъ. И такъ поцѣлувавъ, якъ тôлько мôгъ щире-найщирѣйше; дѣвчинѣ ажь наче якійсь морозъ пôшовъ по за плечѣ и мовь бы вѣтеръ повѣявъ въ грудяхъ, и серце тьохнуло. И єму тьохнуло оно, трѣпнулось; и такъ любенько стало на душѣ, такъ гладенько та солоденько.

Пôшли старй про Камянець розпытуватись, про урожай; а молодй якъ бы могли крôзь землю пройти, щобъ тамъ поголубкатись, то нѣ минуты не ждали-бъ. И таки дôждались тои добы, що остались на самотѣ: о. Олександеръ, Галинъ батько, пôшовъ на тôкъ, бо снопы привезли, панѣ-матка до льоху пôшла по огôрки для робôтника на полудень, а о. духовникъ — вже другій мѣсяць на сходѣ бувъ, якъ зневаживши сей свѣтъ, на той перебравъ ся; оставсь Антосьо зъ Галею — самй-самѣсенькй.

Щаслива въ Бога та людина, що має сльозы тугу выливати; та та щасливѣйша, що має серце серцю до розмовы, що має пару собѣ до любови! що долю й недолю має зъ кимъ дѣлить; що болить одного, й другого болить. Щаслива въ Бога та людина. И на душѣ легко та тихо, та блаженно, якъ въ божôмъ раю. Щасливый бувъ Антосьо, щаслива й Галя, хочь они й не балакали зъ собою. Та що тамъ и казати, де одному за другого все вѣдомо, що тôлько знати хочеть ся; а що на вкруги дѣєть ся, до сего дѣла, якъ до того листочка, що вѣтеръ понѣсъ. Блаженствували голубкаючись! Та нехай же собѣ блаженствують, а мы подивѣмось трохи назадъ, на Масю огляньмось.

Зближались Зеленй Свята; всюды мылись, бѣлились — и въ Люборадскои такъ. Та кому було таки чимало роботы, а вдовиця жила въ хатинѣ, що черезъ сѣни хатка, то махнула щѣткою сюды-туды, и въ хатѣ, якъ въ чашечцѣ чисто та бѣло та чепурно. Та хиба-жь на сьому й годѣ сказати? На Зеленй Свята въ кождôй хатѣ повинно бути якъ въ гаю: въ кождôмъ кутку гиляка зелена, на кождôмъ гвôздочку кленина або липина; долôвку травою выстелять та татарскимъ зѣлємъ (гайвôръ) — серце розплываєть ся. Та розрываєть ся воно въ того, хто не має чимъ прибрати свôй куточокъ, якъ люде. И Люборадска сумувала; просила старосты, та той нѣ се нѣ те; вдавалась до зятя, а сей ще менше! И сѣла, зажурилась, каже: Господи, Господи! Колись на сй Свята въ мене було весело-весело. Та зелено-зелено! и за образами май, и по гвôздочкахъ май!... Всѣ дѣточки въ купцѣ, — и о. Гервасій — нехай царствує, хочь и злый бувъ, — похожає по хатѣ. А хата була просторна, и на землѣ травы хочь качайсь. Господи, Господи! Якъ згадаю, то такъ було и въ мого покôйного татуня! Самъ ходить старый та все научає: а такъ и такъ, дѣточки, буде, якъ зближить ся страшный судъ, такй й такй будуть люде! А мы слухаємо, навчаємось. Господи, Господи! А теперь ось якъ буде! Въ людяного шинкаря и въ корчмѣ красше!

И Текля сумна ходила. А Масѣ не було дома, пôшла до оконома.

— Чи не пôшла-бъ ты доню, — каже далѣ панѣматка Теклѣ, — хочь бы-сь травицѣ нажала, бо за татарскимъ зѣлємъ далеко. Возьми дѣвку, та й пôдѣть у двôйзѣ.

— Та я вже й сама такъ думаю, — озвалась Текля, — та куды-жь пôти? Чи въ насъ є свои луги, щобъ пôшовъ та й нажавъ? Либонь таке выпадає, що пôду за татарскимъ зѣлємъ тай збудусь клопоту.

Вже Текля й простирало знайшла, дѣвка серпы забрала, тôлько пôти нажати, завязати и принести; вже й на двôръ выйшли. А тутъ ѣде вôзъ повенъ маю — такъ

на Подôлю звуть клечанє, — а пôдъ гилємъ трава, та ще й не абы яка: материнка промѣжь траву, чебрикъ (чебчикъ) и всякî зѣля пахущî. И не куды ѣде ôнъ, а до нихъ у ворота прямцює. Отъ приѣхавъ пôдъ ворота. Текля стоить, землѣ пôдъ собою не чує; а погоничь, дворякъ, знявъ шапку, кланяє ся: прислався, каже, панъ лѣсничій клечанє; просивъ, щобъ прийняли.

Не ôдказала дѣвчина, крутнулась на мѣсцѣ и побѣгла до хаты: мамуню! — каже, ажь въ долонѣ плеснувши, — а панъ Кулиньскій прислався клечанє и травы пôвъ воза! Отъ идѣть погляньте! — И побѣгла сама на двôръ. За нею выйшла й панѣ-матка, постогнуючи. Самî зъ воза здôймали, до хаты вносили, жаднымъ листочкомъ до землѣ не доторкнулись; хиба самъ якій урвавъ ся та пôшовъ млынкомъ за вѣтромъ. Черезъ годинку въ хатѣ стало, якъ въ садочку: и зелено, и запашно, и свѣжо, ажь наче вохко. И передъ хатою май стоявъ — дворякъ самъ и позабивавъ; Текля тôлько придержувала, а стара командувала: а сюды надай, а туды похили.

Отакъ обмаивши радѣла стара позираючи на прибрану хату; радѣла й Текля: и личко ѣй повеселѣло, и брова пôднялась, и оченята заяснѣли — якъ веселка стала гожа та румяна.

— Добрый то панъ отой Кулиньскій, — почала Текля.

— А видно, нѣчого собѣ, — озвалась мати.

— Отъ коли-бъ сватавъ Масю!

— Що Богъ судить, те й буде. А я волѣла-бъ дѣточки мои, щобъ вы въ монахинѣ пôшли. Що зъ того свѣта величного та пышного? Сльозы, дитино моя, дрôбнî та пекучî. Такъ я й Орисѣ казала, — ще ты маленькою була; не послухала она, а теперь бѣдує та кляне свôй вѣкъ. Добре мои татуньо покôйнî — а твôй уже дѣдуньо — розказують було, що буде горе, горе й горе людямъ жившимъ на землѣ. Зъ якихсь книжокъ покôйнî вычитували. Теперь уже й не чути за такî книжки, попереводили.

— А такъ, — каже Текля, — такъ. — Ѣй ажь обрыдло слухаючи, якъ мати все татуняє, про те слухала и пôдтакувала неразъ: на те она мати, думає собѣ, щобъ єѣ слухати, щобъ ѣй не перечити. А Мася, то вже було й озветь ся: та годѣ вже зъ васъ! розносились! татуньо тай татуньо; наче они були на ввесь свѣтъ голова! А хочь бы й такъ, та загули, то на що згадувати?

— Е! доню! — озветь ся мати, — якъ бы нашому Антосьови хочь половину того розуму. то чого-бъ я хотѣла!

— Та хочь бы и въ двоє бôльше, то, не бôйтесь, не знайшло-бъ ся другои такои, акъ вы, щобъ носилась зъ нимъ, якъ курка зъ яйцемъ.

— Добре, добре! нехай буде по твоєму, — озветь ся мати. — Нехай я дурна и нерозумна; а все таки буду поносити*) татуня, бо покôйнî правду казали. Отъ и се: кажуть, було, що въ остатнî часы встане дщерь на маму свою, або ты не такъ?

— Вже млынъ розмоловъ ся, — скаже Мася и пôде зъ хаты.

Певно й на сей разъ она-бъ не знесла, цвѣкнула-бъ; та, якъ знаємо, не була дома, у окономa була. И частенько она туды ходила. И п. Кулиньскій було прийде; сидять, выгадують. Хто єго знає, що тамъ було мѣжь ними, тôлько въ селѣ, якъ у дзвоны вдаривъ, що Кулиньскій — панъ лѣсничій, хоче женитись на попôвнѣ-сиротѣ, на Масѣ. И справдѣ ôнъ поклонивъ ся панѣ-матцѣ хлѣбомъ. Та хто-жь ôнъ такій бувъ, той панъ Кулиньскій?

Панъ Кулиньскій бувъ собѣ шляхтичь зъ тои дрôбнои нешеретованои*) шляхты, що крôзь шаблѣ вылѣтає; не то пяничка не то нѣ, а такъ собѣ нѣ се, нѣ те; мавъ дещо худобины и два сыны. Собою бувъ русявый, вусатый, дзюбатый, и говоривъ басá, ажь бурчало. Не хазяйнувавъ ôнъ, а теръ ся по офиціяхъ: то за писаря бувъ у скарбу, то коло винницѣ, то за пôдлѣсничого бувъ; а тамъ и лѣсничого доскочивъ. Якъ всѣ такî, и ôнъ мавъ коня, рушницю та пару хортôвъ. Отъ и вся худоба, якъ не рахувати зброѣ; знайшовъ таку, що й опеньгавъ ся. Не богато она принесла єму, та не довго й заважала; на четвертôмъ року по весѣлю й Богу душу ôддала, зôставивши тыхъ два сыны, що й росли урвитлями при батькови. Старшій уже бувъ пôвъ парубка, якъ отсе п. Кулиньскій почавъ на Масю насватуватись.

Не пообѣщала стара, та й хлѣба не ôдôслала: черезъ скôлька день, каже, всю правду скажу; нехай-но зъ дочкою переговорю, та зъ людьми пораджу ся. — Первый бувъ о. духовникъ — ще живъ — до кого Люборадска вдалась за порадою.

— А що-жь, — каже старый, — ôддавайте, коли беруть.

— За Ляха?

— За кого Богъ судивъ.

— Та чи мати-ме она щастя за Ляхомъ? И вѣры ôдцураєть ся, не то що... Вы-жь панъ-отче єѣ добре знаєте.

— Се вже якъ Богъ дасть. За те вамъ и зъ плечей злѣзе.

— Та лучше нехай бы я терпѣла, — озвалась панѣ-матка, — а нѣжь она має. Бо отъ и зъ Орисею: выйшла безщасниця за кацапа, а ôнъ и лаєть ся хахлушою, та галушницею, та обливанцями всѣхъ попрѣкає; знайшовъ приключку за якîсь горшки передъ парастасомъ — заплювавъ єѣ нещасну, що бѣдна мало утробы зъ себе не выкидала. Хиба-жь менѣ добре дивитись? За себе я вже й мовчу. А якъ и ся занапастить себе, тодѣ я вже що?...

— Та Орися не Мася, — озвавсь духовникъ, — а Мася не Орися; ся не дасть собѣ въ кашу наплювати, — якъ москаль якій.

— Та оно правда, що ся нѣкому зъ дороги не вступить; та чи не буде ѣй тымъ гôрше?

— Се вже воля Божа, панѣ-матко, — каже старый. — Отъ дай намъ Боже здоровля! — заговоривъ наливаючи въ чарку, бо вже закуску подали, — та нехай вашому сынови въ Камянцѣ легенько гикнеть ся.

— Дай єму Господи якъ найлучше! — заговорила панѣ-матка зложивши руки до Бога. И додала: — Мала менѣ надѣя на него: таке ледаче вдалось, що тôлько лежить та свище, або грає; и нѣколи людяного слова не скаже, а все по московски та по московски.

— На те єго вчать, панѣ-маточко, щобъ забувавъ хлопство; по чôмъ бы й пôзнавъ, що вченый, якъ бы говоривъ, якъ и мы грѣшнî? Колись було та минуло...

— Господи, Господи! — заговорила панѣ-матка зôтхаючи. — Колись-то не знали нѣ тыхъ наукъ, нѣ чого; а хлѣбъ про те ѣли. Щобъ то й до вѣку нехай бы такъ було! Нѣ вже, опутавъ сатана!...

— Та пийте, панѣ-матѣнко! — ставъ старый припрошати. — А що въ свѣтѣ дѣєть ся, — додавъ, — етъ! не наша голова въ тôмъ.

*) Поносити, въ Галичинѣ такожь понесити або понисити — згадувати, споминати; напоносити (Наг.) — нагадати. — *И. Ф.*

*) Нешеретованый, мѣсцевый говôръ, зам. нерешетованый, не сѣяный крôзь решето. — *И. Ф.*

— Правду кажете, панъ-отче, не наше дѣло попа судити.

— То-жь бо то! Отъ пийте-но! Нехай тому тяжко, кому не весело! — Зъ тымъ Люборадска и выѣхала, що-бъ ôддати Масю.

Опрôчь о. духовника радилась она и ще то зъ тымъ, то зъ другимъ; и нѣхто не розраювавъ. Тымъ часомъ панъ Кулиньскій и Мася думаючи, що мати перечитиме, вдались до Печержиньскои, и ся приѣхала раити: — Я, каже, добре знаю п. Кулиньского, статокъ и все; и панну Марію знаю, — знаю, що буде добрáна пара.

Того-жь таки вечера, якъ Печержиньска приѣхала, Кулиньскій и зъ старостами прийшовъ. Богато гостей поназъѣздилось на сватанє! Ажь у клунѣ ихъ приймали. Клуню гарно килимами вбили, и тутъ пють, гуляють. А въ хатѣ заѣдня, колотнечѣ, содома пôднялась, що й не сказати: Мася зъ матѣрю зубъ на зубъ стинаєть ся. У вдовицѣ була якась сотня карбованцѣвъ на процентѣ, то Мася вымагала собѣ бôльше проти Теклѣ; а стара хотѣла Теклѣ бôльше, а Масѣ менше,

— Таки я возьму чотыриста, — каже Мася.

— Ты-жь берешь конѣ, и волы, и овечки: та ще й бôльшу половину грошей хочешь? Нѣ, сего не буде, поки я твоя мати. Що-жь Теклѣ зôстане ся?

— Теклѣ? — каже Мася. — Текля буде попадею, то буде зъ неи и двѣстѣ. И зъ тыми ськати-ме свого бородача! А схоче бôльше мати, то продавати-ме хавтурѣ.

— Дочко! схаменись! — каже мати. — Тутъ же не все Ляхи; тутъ и панъ-отцѣ є!

— Годѣ вамъ мене вчити! — озвалась доня, — я вже й свôй розумъ маю.

На тôмъ покôнчили, що записали Масѣ триста, а другихъ триста зôсталось для Теклѣ, записали все на паперѣ и староста понѣсъ сватачеви: чи не поправите чого? — каже. — Прочитавъ сей и пôдкрутивъ: Negazym Kuliński.

Прийшла пора й на своє хазяйство Масю выряджати. Надавала ѣй мати всього, ще й бôльше, якъ написала — навѣть курей и гусей на розвôдъ дала. Якъ те ôдправили, дôйшло до подушокъ. Мася всѣ забирає.

— Що ты, доню, робишь отсе? — каже мати.

— Подушки забираю, — озвалась Мася, и своє робить.

— А мене отсе безъ подушки оставляєшь?

— А кулакъ пôдъ голову не покладете?

— Яка то ты, доню! А ты-жь у матери спала на кулаку, що й ѣй такъ стелишь?

— Еге! захотѣли вы! — каже Мася. — Я що иншого, а вы попадя. И на кулаку выспитесь, абы тôлько свинѣ часу дали.

— Ще-сь, доню, не спôймала Бога за ноги! Дай тобѣ Боже и на сѣмъ свѣтѣ рай; та якъ така будешь, то не далеко въѣдешь.

— Ну, ну! розходились! Отъ ище татуня спомянѣть! — озвалась Мася зъ фукомъ.

— Отъ же й спомяну; та що? Бо покôйнї таки й кажуть було, що якъ зближить ся анцихристъ, то люде будуть запопадливї такї, якъ ты, доню! и встане дочка на матѣрь, якъ ты, доню!

— Ну, ну! годѣ вже! Идѣть отамъ свою Теклюню научайте, якъ попа заплѣтати; а я обôйдусь безъ вашои науки.

— Доню, доню! Богъ зъ тобою! — заговорила мати и выйшла до Теклѣ, що плакала въ другôй хатѣ. А Мася подивилась по куткахъ, чи нема ще чого взяти, и казала — вже свому — козакови завязувати що въ простирало, що въ килимки, и выносити на вôзъ.

— Не плачь, доню, — вговорювала мати Теклю, — все се зъ поконвѣку Богомъ назначено. Покôйнї татуньо все се знали и насъ — дѣтей своихъ — научали, а я вже тебе буду. Не плачь, доню! Богъ не безъ милосердія, козакъ не безъ долѣ.

— Будьте здоровї! — каже Мася прийшовши до нихъ,

— Нехай тебе Богъ благословить! — озвалась стара, перехрестила єѣ и свяченою водою покропила. Текля стояла мовчки. Отъ Мася й до неи приходить: будь здорова! — каже. — И поцѣлувались. Выпровадили єѣ хлѣбомъ-сôлю ажь за ворота, и довго дивились на ту куряву, що стовпомъ ставилась за брычкою. Кулиньскій живѣ у лѣсъ, то й Мася туды поѣхала.

XVII.

Вже й того сумно було въ хатѣ, що зôстались безъ Масѣ тôлько въ двôйзѣ — мати зъ дочкою, та ще й разомъ пôсля весѣльного гомону, пôсля єи цокотнѣ; а то ще й осталось пôсля ôдданицѣ, якъ пôсля Татарвы; то й плакати-бъ уже. Одначе-жь не плакали, а обыдвѣ взялись попрятувати то-що, и мовчки збили такій копôтъ, наче по хатѣ сто гусей лѣтало. Довгенько имъ все наче чогось бракувало: чи обѣдати сядуть, чи вечеряти, все наче когось нема. И мати неразъ загикалась — замѣсць Теклѣ Масю звала, и зôтхне: — О, каже, десь моя доня-голубка мене згадує. Якъ то ѣй на своѣмъ пановаю, що все погорджала попôвскимъ станомъ! — И почне молитись: дай Боже, щобъ була богата, якъ земля, здорова, якъ вода, велична, якъ хлѣбъ святый! — И Орися єѣ згадувала. Сеся думала: чи такъ же ѣй за Ляхомъ, якъ менѣ за кацапомъ? — Тôлько тôй сходило, а сѣй не миналось: чи зôтхне она, чи сльоза покотить ся, Тымоха и вчепить ся: чого зôтхаєшь? чого розрюмсалась? Ты молишь Бога, щобъ мене спрягло, якъ зъ лука! — Та почне ôдговорюватись, то слово по слову тай до товченикôвъ доходить. Змовчить небога, то ôнъ: ты мовчишь, погорджаєшь, говорити вже не хочь! И товче. До того дотовкъ ся, що вже не Орися жила, а тѣнь єи ходила, що на лаву, та руки зложи, то ôдъ мерця не розпôзнаєшь.

— Доки ôнъ буде згнущатись надъ тою безщасницею? доки збыткуватись? — гула громада, та тôлько въ орендѣ або де на самотѣ, щобъ до попа й чутка не дôйшла, бо попотупкаєшь ся коло нього на случай якои оказіѣ та й кишеню потрясешь. До живого нѣкому не доходило: чужа болячка не болить; чужа потылиця не свербить, — тôлько бѣдноѣ матери допекло.

— Доню моя, безталаннице! — говорила она, — гôрка твоя доля нещасная! Тôлько й добра, що-сь попадя; та що зъ того, що одна въ селѣ, коли добра нѣ на пагнôсть, супокою нѣ на часиночку! — И заллѣть ся гôркими слезами. — Втопила я тебе, доню! згубила твôй вѣкъ молодый!

При Тымосѣ-жь не смѣла, а такъ де безъ него: чи мѣжь Солодьчанами, чи въ себе прилюдне, чи й на сторонѣ не таила свого грѣха а єи лиха.

— Чого вы єго боитесь? — каже було Антосьо. — Хиба ôнъ що? Що архієрей єму дядько? Овва! про те

ôнъ задрипанець! про те ôнъ кацапъ, головорѣзъ, лапотникъ, ще й пяниця.

— Добре тобѣ спинатись, — озветь ся мати, — а мене попобѣ, и пропало.

— Ану нехай попробує! то турнуть зъ прихода, ажь заторохтить.

— Та бо неслава, сынку!

— Та що зъ того, що неслава? Якъ бы й не вертавъ ся! Та въ мене є знакомй въ консисторіи, то такъ очи замыю, що й зъ свѣчкою єго не знайти.

— Та що може консисторія безъ архіерея?

— Є чутка, що сього вôзьмуть ôдъ насъ.

— Коли-бъ давъ Богъ милосерный! можє-бъ трохи присмирѣвъ, хочь бы й безъ бѣды: бо що-жь? Всѣ будуть насъ вынуватити, а нѣхто не скаже: було за що, то й ускаржались. А ôнъ все таки побѣ и очернить до того.

— А нехай попробує; то я не я, коли по волосинцѣ не выскубу єму оту рыжу цапку.

— То-то-жь оскубъ-єсь, якъ выгнавъ мене зъ обôйстя!...

— Тодѣ було що инчого, а теперь я богословъ.

— Дурнословъ ты, а не богословъ! — пôдхопила Текла. — Хиба ôнъ подивить ся на твоє богословство! И ôнъ же якійсь кацапскій кончившій! Отъ зачепи, то й тобѣ дôстане ся, що й до дому не донесешь, та й по дорозѣ не розгубишь.

— Нехай тôлько зачепить!... Коли-бъ хочь приторкнувъ ся! Не дурно въ апостольскихъ правилахъ поставлено: біяй вєрнаго или нєвєрнаго да извержеть ся.

— И побѣ таки, не то приторкне ся, и не извержеть ся. Хиба ты не знаєшь попôвъ, що бѣ, ажь розкрôвавить, и єму нѣхто нѣ слова, нѣ пôвъ слова. Не такій теперь свѣтъ, щобъ за правду стояти. „Теперь неправда зъ панами въ свѣтлицѣ“, и всюды, а правды й зазоромъ не видати, якъ торôчнього снѣгу.

— Тôлько сорома наберешь ся, — додала Текля, — бо ты гôршь другои бабы.

Колупнуло Антося за серце: якъ таки! богословъ, и гôрше бабы. Отъ же докажу, що не гôрше. И зъ сего часу явно ставъ противъ Тымохи: чи въ дома, чи въ гостяхъ; чи прилюдно, чи на самотѣ просто й рѣже. Тымоха подавъ ся, притихъ, мати и взяла собѣ въ голову, що Антосьо важнюща парсона, коли й Тымоха проти него нѣ чичиркъ; и думає, що Антосьомъ можна залякати Тымоху, якъ плачущу дитину дѣдомъ чи чимъ другимъ. Отъ разъ въ перепалцѣ и рѣзонула Тымосѣ: вы бушуєте, поки нема мого Антося, а нехай но приѣде, то дасть ôнъ вамъ гарту.

— Хто? хто? — зъ гнѣвомъ закричавъ Тымоха, — твой Антосьо? Ха-ха-ха!

— Засмѣєтесь вы на кутнѣ!

— Ха-ха-ха! Такой дуракъ?!

— Хто дуракъ? Антосьо? Та вы й о стôлько єго не вартъ зъ цѣлымъ своимъ родомъ кацапскимъ, рѣзацкимъ гнѣздомъ, поганцю одéнъ ходишь!

— Якій я поганець? якій? якій? говори, стара вѣдьмо! — зъ гукомъ присѣкавсь Тымоха.

— Отакій таки поганець тай годѣ! кацапъ! маркитанъ! коробошникъ! пилипôнъ смердячій!

— Біть буду! — почавъ Тымоха вже по московски.

— Може ще й булавою? Ты-жь повиненъ навастріть ся тамъ са сваімі.

— Съ кѣмъ сваімі?

— Ты вже те знаєшь, зъ кимъ по лѣсахъ ходивъ та по дорогахъ засѣдавъ.

— Каґда? ты відѣла? карґа старая!

— Хочь не бачила, та й такъ знаю, що за редькуготовъ-єсь закацапити.

— Малчі, проклятая!

— Ось нá тобѣ! — дала попадя дулю.

А Тымоха по руцѣ, та: матєрі паднєсі! — каже.

— Моя мати у гробѣ, а я тобѣ на лобѣ...

— Батькє свайому.

— Твоєму въ бороду, щобъ не здохъ, кацапъ, зъ голоду.

— Зажму тєбє енту пасть сабачью!

— Ось на тобѣ и ще! дала стара дулю другу. Тымоха и зновъ по руцѣ. — Стара ще дулю, Тымоха по руцѣ — и зновъ такъ: стара дулѣ тыче, а Тымоха руками махає, якъ бы попасти по руцѣ — та не мôгши, бо стара справна була, ляснувъ по щоцѣ, ажь луна пôшла и мазка бѣдну обмыла. Тутъ бы подивитись та полюбуватись!... Обѣручь упялась теща зятеви въ бороду, кровъ ллѣть ся, ажь по землѣ стыгне — всѣ груди обомъ окровавила; а зять розведе руки, що силы стає, и що силы має такъ и грѣє стусанами пôдъ ребра.

— Ґвавтъ! — почала стара, ажь дренчить голосъ, — кацапъ убити хоче! ґвавтъ!

— Та годѣ вамъ! чого вы счѣпились?! — вмѣшалась Орися. (Теклѣ давно въ хатѣ не було: умкнула, якъ тôлько завважила, що до сварки дôйде). Се дѣялось въ гостяхъ у старои, то Тымоха й гукнувъ на жѣнку: прочь дамой!

— Якъ ты смѣєшь мою дитину зъ моєи хаты выганяти? — плачучи и мѣшаючи зъ ґвавтомъ закричала Люборадска.

— И тєбя выґаню!

— Не смѣєшь! ґвавтъ!

— И смєять ся нє стану! И все стусанами; вотъ тєбє! вотъ тєбє!

— Гвавтъ! — кричить стара. — Ты думаєшь, що якъ архирей тобѣ дядько, то ты и вбивати можешь? Убий! убий! въ Сибѣряку запруть!... Тамъ вже не оденъ зъ твоихъ родичѣвъ золото копає, то й тебе туды-жь попровадять!

Почувши ще й се, Тымоха рясу зъ себе, щобъ не заважала, та тодѣ вже якъ махнувъ пôдъ бôкъ, то стара й зубы стяла, лишь кевкнуло. Кинулась Орися матѣрь бдôрвати, а Тымоха чимъ запопаде, тымъ и верне: и горшками и мѣшками: и ногами товче, и кулаками гатить. Пôдняла крикъ Орися: — Ратуйте, хто въ Бога вѣрує! убивъ маму, ще й мене хоче! Вже давно стояло по пôдъ бкнами пôвъ села хлопятъ, тамъ одна, друга молодиця, мабуть, подивитись, чи й попы такъ бють ся, якъ и всѣ грѣшнй, — стоять, ахають, охають, приказують: — охъ лишко! такъ и мôй! якъ ударить, то сама чую, що чуточку гôрше, то й душа выскочить! — Та де тамъ! друга каже, — сей, бачь, якъ по московски, а твôй не бє пôдъ серце. И мôй, що якій уже! та й то не бє проти серця. — А мôй то не зважає. — А я ôдъ свого й дитиною не закрыю ся. — Тôлько безъ крови обходимось, каже ще якась.

Спокôйнесенько роздебендювали молодички, и роздебендювали-бъ, якъ бы хлопцѣ не пôдняли ґвалту. Тодѣ молодицѣ въ ростѣчь, и на ихъ мѣсце прийшли чоловѣки панѣ-матку ратувати.

*

Вже зъ давна громада гула на Тымоху, а теперь и куры закричали.

— Що за прикладъ для нашихъ дѣтей, — кажуть,— коли самъ панъ-отець таке вытворяє! Нѣ вже! що нѣ кажи, а треба кацапа въ кацапщину. Що ѳнъ розходивъ ся! Сього й слыхомъ не слыхати, а прийшлось видомъ видати! — И панъ бувъ лихои волѣ на него, и всѣ попы околични хропли, сопли. Панъ-отцѣ черезъ те найгѳрше, що ѳнъ лаявъ обливанцями та погорджавъ ними: „што мнє хахлы?! на што мнє ані, енты салаѣды, ґалушнікі!“ Всѣмъ бажалось позбути єго, и тѳлько приключки чекали. Доки-жь бувъ єго дядько на архирействѣ, то брались и руками не здвигали; що-жь, кажуть, архирей ємy дядько, то ще намъ бѣда буде; проти вѣтру попеломъ не кидати. — Та збулось Антосьове слово, архирея взяли. На другого — притихъ бы, якъ на дворѣ передъ тучою; а Тымоха й байдуже. Кому-кому, а жѣнцѣ найбѳльше припадало. И громадѣ не легко було, бо деръ зъ живого и умерлого. Всѣмъ було не по душѣ зъ Тымохою знатись; то й постановили, щобъ, куды-бъ нѣ йшло, а єго збути. Якъ отъ и приключка знайшлась. Въ Солодькахъ не було великого дзвона на дзвѳнницѣ. Бувъ тамъ якійсь, та громада хотѣла бѳльшого, голоснѣйшого, и почали складку. Йшла она ще за о. Гервасія рокѳвъ зъ кѳлька; хто що мѳгъ давали, и зѳбралось бѳльшь пятисотъ карбованцѣвъ, поки Тымоха здумавъ роспорядитись по своєму. Не куды и дѣвъ тѣ грошѣ, а купивъ дзвѳнъ; та вже й тымъ скривдивъ громаду, що зробивъ своимъ богомъ. А тутъ ще й дзвѳнъ вдавъ ся, якъ черепляный, бо на якій десятокъ карбованчикѳвъ таки захрясло въ панъ-отця. Отъ зѳбралась громада передъ школою раду радити, и Тымоху попросили.

— Што?! я! Врьотє вы, хахлы нєкрещоныє! — закричавъ ѳнъ. И того досыть, що хахломъ назвавъ, щобъ Подолянъ не выбачавъ; а ѳнъ ще й: брешете, гукає.

— Та що оно: брёшь? якъ-то брёшь? — загули зъ гурту. — Хиба мы що, щобы намъ брехню завдавати? Та сього й панъ дѣдичь не зробить!

— Брешѣть лучше вы, — выхопивсь оденъ розумный чоловѣкъ и всѣй громадѣ голова, — бо вы оденъ душею на все Подѳлє, а може й далѣ; насъ же ось передъ вами выбраныхъ громадою бѳльшь трийцять чоловѣка. Намъ нѣхто не смѣє бренькати.

Не думавши, Тымоха пѳдскочивъ до него, та якъ затопить въ ухо.

— О сучій же ты сынъ! зарѣзака! бачь єго! — каже битый, и хѳпъ, тай закинувъ ємy рясу на голову. Громада добре знала Дениса — такъ битого звали — то тѳлько Тымоха давъ ємy по щоцѣ, якъ и розбѣглись, щобъ свѣдка не було. А якъ дѳйшло до дѣла, то помѳчники знайшлись. Тымоха трѣпавсь, та куды ємy грѣшному! Насѣли, якъ годить ся, по чески: голова, кажуть, свячена, то єѣ накрыти! — И накрыли та й вчистили зъ пятьдесять, — не було чимъ, то мотузомъ. Поки Тымоха розмотавсь, поки що, то коло нього нѣ духу живого. Глянувъ ошельмованый кругъ себе, и не маючи на кѳмъ злѳсть зѳгнати, трахъ! трахъ! — побивъ ѳкна у школѣ. На се и свѣдки знайшлись, самъ панъ дѣдичь надъѣхавъ. — А что вы, ксєнже, — каже, — уже за скольщика обобралісь?! И не чекаючи одвѣту додавъ: — та струментувъ нє имєєтє, что кревъ такъ юшить.

Не озвавсь Тымоха, лишь очима лупнувъ, тай скочивъ черезъ тынъ у свѳй городъ, тамъ черезъ другій у подвѳрє, и дома насѣвъ жѣнку: чому не йшла боронити.

На тѳмъ не покошилось, що выбили Тымоху: ще попросили дяка, щобъ настрочивъ суплѣку до архирея, а оденъ зъ громады диктувавъ, а всѣ слухали и все: такъ-таки, такъ! або се не такъ? и сёму правда!

Все прописали: що Тымоха бѣть ся зъ громадою и дома, и тещу бє, поганый прикладъ дає, и жѣнку товче, ажь убити хоче, бо й кричить: убю, а самъ на Сибѣръ пѳду; и пянствує, и въ школѣ ѳкна побивъ. Ємy добре бити, а громадѣ страта: за що намъ кошта нести? И складались на дзвѳнъ, а ѳнъ купивъ заводило, бо захотѣвъ кишеню собѣ полатати. И те помѣстили въ прошеніи, що ѳнъ на соромъ дому Божому зветь ся Петропавловскій, якъ и церква по сусѣдству. То щобъ взяли єго нелюдяного и ѳдѳслали въ кацапщину, зъ ѳдкиль ѳнъ и прибувъ, бо тутъ ѳнъ зовсѣмъ таки не годить ся; и звычаѣвъ не знає та й не шанує, и мовы не розумѣє и другеє-прочеє. Жѣнку-жь просили оставити тутъ де небудь за проскурницю — хочь таки въ Солодькахъ, бо она не кацапка. Пѳсля сего прошенія, щобъ на мѣсце Тымохи прислали попа хочь сякого-такого, — хочь такого, що ємy й пѳдъ носомъ не свитає, абы вже хочь не кацапъ. Або нехай бы прислали поповича — коли хочуть — тѳлько вже людяного, не тимошливого, щобъ женивсь на попѳвнѣ, на Теклѣ, сиротѣ, и сѣвъ на попуваніе въ Солодькахъ.

Оттаке-то прошенє написали и пѳслали выбѳрныхъ зъ громады въ Камянець до самого архирея. Може ємy гостинця треба купити — гуску або що — отъ якъ справникови, або становому, що й картоплю неси, або мѳтокъ рядовины, тѳлько зъ голыми руками не пѳдходь, — такъ щобъ було кому купити, бо само-жь прошенє не пѳде по мѣстѣ за гостинцемъ, — такъ на те взяли й грошей зъ громады по три шаги зъ душѣ про всякій случай и пѳсланцѣвъ вырядили у дорогу. А Тымоха гуляє.

(Дальше буде.)

ЧУДОВА КНИЖКА.

(*Памяти Т. Г. Шевченка*).

— Вчись читати, мѳй сыночку, працюй найпильнѣйше,
Коли-жь навчишь ся, дамь книжку одъ усѣхъ дивнѣйшу,
Що надумана въ неволѣ, писана слёзами,
А здолала оживити й мертвыхъ промѣжь нами.
— Ой на що-жь вы, мѳй таточку, се менѣ сказали,
Мому серцю великого тымъ жалю завдали?
Бо коли-жь се я потраплю ту книжку читати,
Хоть навчу ся й надто швидко письмо розбирати?
У насъ въ школѣ є хлопята, що читають гарно,
Та що зъ того? Лишь часъ псують та працюють марно!
Оттѣ книжки, котрѣ въ школѣ, може такъ чудовѣ,
Та всѣ вони написанѣ не на нашѳй мовѣ.
Кажуть хлопцѣ, що й въ два роки, якъ ходять до школы,
Не навчили ся тѳй мовѣ навѣть и навполы...
— Годѣ, хлопче! Дармо плачешь, бо въ книжцѣ чудовѳй,
Що дамь тобѣ, написано все на нашѳй мовѣ.
Хоть и є тамъ таке, що ты умомъ молоденькимъ
Не второпаєшь, такъ вчуєшь дитячимъ серденькомъ.
Написавъ єѣ Тарасъ нашъ, „дитя сивоусе“,
Єи змѣстомъ схаменутись тыхъ злодѣявъ змусивъ,
Що гарбали не худобу, не харчь анѣ грошѣ —
Крали волю, той даръ божій, той скарбъ найдорожшій!
Зъ того бачишь, яку силу тая книжка має,

Коли й злодѣявъ завзятыхъ правдѣ научає.
Читай єѣ, мôй сыночку, якъ письму навчи ся,
Та за душу Тарасову Господу моли ся.
А поки-що, скажу тобѣ: Чужому навчатись
Велѣвъ Тарасъ зъ заповѣтомъ, й свого не цуратись.
Своє рôдне ôнъ за неньку казавъ почитати,
Додаючи, що грѣхъ тяжкій неньку забувати!

Павловске на Дону 11. липня 1886 р.

Ив. Омельченко.

ПѢСНѢ.

I.

Жене вѣтеръ хмары
Зъ далекого краю.
Зупинись ты, вѣтре,
Я ихъ поспытаю:
Може они знають,
Де теперь мôй милый,
Чи ôнъ здоровенькій,
Чи може въ могилѣ?
Коли здоровъ милый, —
Чи гуля' на волѣ?
А то може стогне
У тяжкôй неволѣ....
А якъ въ домовинѣ
Уже лежить милый,
Чи хто хочь заплакавъ
На єго могилѣ?
Зупинивъ ся вѣтеръ,
Хмары стиха плачуть —
Мабуть мои очи
Єго не побачуть.

II.

„Черезъ тыждень и весѣлє“ —
Каже стара мати, —
А дѣвчина якъ почула,
Выбѣгла изъ хаты.
Черезъ тыждень въ тую хату
Внесли домовину,
Положили въ домовину
Молоду дѣвчину.
Вбивала ся стара мати,
Щó таке зробила!
Довго, довго не приймала
Старои могила.

Иванъ Тарасенко.

КОРОТКА ИСТОРІЯ ЛИТЕРАТУРЫ РУСКОИ.

Написавъ Омелянъ Огоновскій.

ПЕРІОДЪ ЧЕТВЕРТЫЙ.

(Дальше.)

б) Письма польскій:

1. „Żywoty świętych ten Apollo pieje, jak ci działali, niech tak kożdy dzieje. Na błogosławiącą rękę jako na takt jaki patrząc jaśnie przewielebnego w Bogu jego mości ojca Łazarza Baranowicza, archiepiskopa Czernihowskiego, Nowogrodzkiego.... W typographiej Kijowo-pieczarskiej. Roku pańskiego 1670.“ (4 карт. ненумеров. + 402 стор. нумеров.)[1]).

Присвятивши сій стихотворнй Житя святыхъ московскому царевичеви Федорови Олексѣєвичеви Барановичь звертає ся до „чительника“, звиняючись, що не встигъ наслѣдувати Кохановского въ писаню поетичнôмъ[2]). Написавши вѣршѣ про Рождество Исуса Христа, про Стрѣтеніе и и., авторъ зложивъ медитацію про страсти Христовй п. з. „Snop męki króla boleści Jezusa Christusa, tragoedią wielkopiątkową wystawiony“. Опôсля слѣдують стихотворы про ангелôвъ, пророкôвъ, апостолôвъ, мучениκôвъ, святыхъ отцѣвъ печерскихъ, и т. и.

2. „Lutnia Apollinowa, kożdej sprawie gotowa. Na błogosławiącą rękę jako na takt jaki patrząc jaśnie w Bogu przeoświeconego archiepiskopa Czerniehowskiego, Nowogrodzkiego i wszytkiego Siwierza. Z typographiej Kijowo-pieczarskiej. Roku pańskiego 1671.“ (3 картки ненумеров. + 552 стор. нумеров.).

Сю книгу присвятивъ Барановичь царевичеви Иванови Олексѣєвичу[3]). Се єсть величный збôрникъ, обôймаючій около тысячи всѣлякихъ стихотворôвъ змѣсту духовного и свѣтского. Авторъ любує ся именно въ вѣршахъ коротенькихъ, уложеныхъ въ формѣ приповѣдки[4]). Деякй зъ нихъ суть вельми наивнй, неначе-бъ ихъ уложивъ дѣтвакъ[5]), — иншй суть смѣливй або й тривіяльнй своими порôвнанями[6]). Денекуды видимо играшку слôвъ[7]), або дуже недоладне вѣршованє[8]). Суть однакже въ „Лют-

[1]) Всѣ польскй письма Барановича печатанй черенками готицкими.

[2]) Nie Kochanowski lub te rythmy noszę,
Byście się przecie w nich kochali proszę.
Boga te rythmy, Bożą wspominają
Matkę, i świętych, w tych się zaś kochają.
Nie poetyckim pegazem biegano,
Kochanowskiego w tym nie dojachano,
Osłem tu prostym jachano leniwo,
Kto biegł pegazem lotnym, co za dziwo?
Że Pan na ośle jeździł, respektujcie,
I osła jako gościa w dom przyjmujcie! (ненумер. стор. 5).

[3]) Коли „Лютню“ выпечатано, печерскій архимандритъ Иннокентій Гизѣль не хотѣвъ Барановичу выдати друкованыхъ ексемплярѣвъ. Авторъ бо обѣцявъ заплатити за аркушь друкованый по 10 зол., мѣжь-тымъ коли печатанє „Лютнѣ“ стоило далеко бôльше. Про-те намѣстникъ печерского монастыря Радивилôвскій просивъ Барановича, щобъ замѣсць умовленыхъ 10 зол. заплативъ за аркушь 15 зол. Але авторъ не приставъ на таку пôдвышену цѣну и писавъ Радивилôвскому мѣжь иншимъ отъ-се: „Пречестнôсть твоя домагає ся, щобъ я до числа десять додавъ пять, тому-що хто має десять, той має два разы пять, и говоришь, що такимъ способомъ сповнять ся десять заповѣдій и спôмнуть ся пять ранъ. Але десять заповѣдій учать: не убій....“ (Сумцовъ, „Л. Барановичъ“ стор. 113. 114).

[4]) Jesień nie zdrowa.
Gdy deszcz w jesieni
Chłop robić leni. (стор. 315)

Nie wierz Wenerze
Bo cię wypierze. (401)

[5]) Dziękuj Bogu za orzechy,
Rusinie wespół i z Lechy. (305)

[6]) Nad wszystkie wodki
Jezus jest słodki. (55)

Kiedy Jezus położony w grobie,
Ze miod w lochu, tak rozumiej sobie. (181)

[7]) Na jabłko, jabłko na! (302)

O hereziej.
Lutrowi, łotrowi. (376)

[8]) Bogu za śliwy,
Dziękuj kto żywy. (304)

ни“ и довшй стихотворы, въ котрыхъ добачаємо талантъ поетичный[1]).

Мѣжь-тымъ коли авторъ въ однôй части своєи „Лютнѣ“ компонує похвалы пресвятôй Богородици, ангеламъ, пророкамъ, апостоламъ и и., то въ иншôй части пише о погодѣ, о снѣгу, о покорѣ, о смѣху, о мальованю лиця, и т. и. А вже-жь иншй вѣршѣ мають характеръ политичный и заявляють велику любовь до нещаснои Украины, котра тогдѣ побивалась усобицями домовыми[2]).

Своихъ земляκôвъ зове ôнъ народомъ давнымъ и славнымъ, и покликує до нихъ, щобы дбали про свободу[3]) та примирившись зъ Поляками спôльно зъ ними поборювали Туркôвъ, тяжкихъ ворогôвъ христіянства[4]). А поза-якъ бувъ добрымъ патріотомъ, то остерѣгавъ панôвъ, прозывати козакôвъ хлопами, бо могли-бъ ôдъ нихъ почути гôрке слово[5]).

3. „Nowa miara starej wiary Bogiem udzielona jaśnie w Bogu przeoświeconemu jego mości ojcu Łazarzowi Baranowiczowi.... Na wymierzenie władzy św. Piotra i Papieżów Rzymskich, i pochodzenie Ducha św. od Ojca, która aż i do was dosięgła. Z typographiej archiepiskopskiej w Nowogrodku Siewierskim zostającej. Roku Pańskiego 1676“. (4°, 13 kart. ненумер. + 354 стор. нумер.). — Сей догматичный твôръ надрукувавъ Барановичь по тôй причинѣ, що єзуитъ Павло Бойма выдавъ въ Вильнѣ противъ православія полемичну книгу п. з. „Stara wiara“. Бойма доказувавъ, що вѣра православныхъ о походженю св. Духа єсть похибна. Противъ тои книги Боймы написавъ Барановичь свою книгу въ двохъ частяхъ: а) о власти св. Петра и папъ Римскихъ; б) о походженю св. Духа ôдъ Отця. Мабуть боявъ ся Барановичь свого сильного суперника, бо просивъ Гизеля, щобъ справивъ єго „Нову Мѣру“. Сю книгу написавъ ôнъ прозою; однакже и тутъ не мôгъ вгамувати своєи пристрасти до вѣршованя; про-те въ кôнци замѣстивъ кôлька картокъ стихотворôвъ.

4. „Wieniec Bożej Matki świętych Ojców kwiatki najświętszej Panny sertum, ex floribus sanctorum Patrum decerptum. I ten, który sobie sprzyja, aby zakwitło ciało jego z ziemi swej, obracając się w ziemię, na wieniec kwiatki przynosi jaśnie w Bogu przeoświecony jego mość ociec Łazarz Baranowicz.... Z typographiej archiepiskopskiej Czernihowskiej. Roku od narodzenia Pańskiego 1680. przybyszowego....“ (4°, 4 картки ненумер. + 143 стор. нумер.). — Сей твôръ, писаный стихами и прозою, присвятивъ авторъ Самойловичеви, гетьманови войска запорозкого. Тутъ находять ся медитаціѣ въ честь Матери Божои, заявляючй наклôнъ до мистицизму[1]).

5. „Notij pięć[2]), ran Chrystusowych pięć. Wszyscy, którzy drogą idziecie, uważajcie i upatrujcie, jeżeli jest boleść, jako boleść moja. (Thren. 1, v. 12).

Dwie mądre panny pod krzyżem stoją,
O tych Notij pięć concepta stroją:
Nową mu boleść zadaje,
Kto do tych ran co przydaje.

Przez jaśnie w Bogu przeoświeconego jego mości ojca Łazarza Baranowicza.. policzone i drogą idącym uważaniu i upatrowaniu podane.

Uważajcie i upatrujcie!

W typographiej monastera sw. Trojcy Ilińskiego Czernihowskiego. Roku 1680“. (4°, 42 карт. ненумер. + 356 стор. нумер.).

Сей твôръ єсть справдѣ литературна нѣсенѣтниця. Въ першôй части сего писаня находять ся мистичнй медитаціѣ про страсти Христовй; ôдтакъ слѣдують похвальнй апострофы до царя Федора Олексѣєвича, писанй въ языцѣ церковно-славяньскôмъ и польскôмъ. Дальше звертає ся авторъ до орлôвъ московского и польского, желаючи имъ всякого добра[3]). Въ кôнци сеи части замѣщено двѣ анаґрамы[4]) п. з. „ortus“[5]) и „occidens“. Се всьо описано дивною мѣшаниною прозы польскои, церковно-славяньскои и латиньскои зъ вѣршами польскими и латиньскими. — Въ другôй части, писанôй переважно прозою, розправляє авторъ про походженє св. Духа ôдъ Отця и про голову церкви.

5. **Іоанникій Ґалятовскій**[6]). Про житє сего талановитого схолястика знаємо лишь деякй дрôбницѣ. Не звѣстно намъ, де и коли ôнъ родивъ ся[7]), а про єго мо-

---

[1]) Порôвн. вѣршѣ про весну (стор. 287—289).

[2]) Ten pozór Ukrainy,
Że w niej wszystko ruiny.
Jak łodź na wodzie wałami się chwieje,
Toż z Ukrainą naszą biedną dzieje,
I gorzej jeszcze; łodź płynie na wodzie,
A Ukraina we krwi, że w niezgodzie.
Panie! Ty wiatry, Ty władniesz wodami,
Spraw, niechaj cicho będzie między nami! (413)

[3]) Narodzie dawny,
Ruski i sławny
Staraj o swobodzie;
Staraj się o to
Bardziej niż złoto,
Niech cię nikt nie bodzie. (417)

[4]) Co się przewlecze,
To nie uciecze,
Turczyn złami szyję.
Rusin go mężny
I Lech potężny
Walecznie pobije.
Mężny Rusinie! nie wadź się z Polaki,
Wzieliście zwyczaj zgoła ladajaki.
Jest z kim probować siły: Turka z Tatarami
Zbijcie, tedy nadarzy Pan Bog was skarbami;
Skarb to największy, Pańskim grobem władnie
Ten pies, należy że wam, kto nie zgadnie. (428)

[5]) Ukraińcowi jeśli rzeczesz „chłopie“,
Na drugim wierszu to posłyszysz „chopię“! (419)

---

[1]) Гляди пояснене слова Русь въ числѣ 17. „Зорѣ“, стор. 289 b, замѣт. 2.

[2]) Се слово „notija“ поясняє самъ Барановичь словами: „Notij jest pięć: ojcowstwo, synowstwo, pochodzenie, nierodzenie, tchnienie, (стор. 1. нумер.).

[3]) „Orły się z sobą lubcie, wszak simile appetit sibi simile, a Turka łupcie (38 карт. ненумер.).

[4]) Грецке слоро *ἀνάγραμμα* значить „ôдворотне читанѣ“ або „переставка буквъ“, изъ-за чого изъ даного слова утворяє ся иншe; н. пр. ortus — tu Ros, logica — caligo (тьма).

[5]) ORTVS
Anagramma.
TV ROS.
Ortus Tu Ros, Ty Rosa, tak się wykładywa:
Że rosa z nieba pada przed wschodem to bywa.
Rosa Chrystus, a ten Wschod wschodnie syny rosi.
O tę rosę niebiosa zawsze cerkiew prosi;
Umywają się rosą tą wschodni synowie,
Ciału i duszy rosa ta prynosi zdrowie.
(42 карт. на оборот. стор.).

[6]) Вельми цѣнну монографію про Іоанникія Галятовского написавъ Н. Ѳ. Сумцовъ въ Кіевскôй Старинѣ, т. VIII., 1884; стор, 1—20; 183—204; 371—390; 565—588. Про литературну дѣяльнôсть сего схолястика подавъ Н. Костомарôвъ важну розвѣдку въ творѣ своѣмъ „Русская исторія въ жизнеописаніяхъ ея главнѣйшихъ дѣятелей“, томъ II.; С.-Петерб. 1886; стор. 355—379.

[7]) Костомарôвъ пише, що Галятовскій родивъ ся на Волыни. („Русская исторія въ жизнеописаніяхъ....“ Томъ II., стор. 355).

лодый вѣкъ знаємо тôлько се, що вчивъ ся въ Могиля нськôй коллегіи пôдъ проводомъ свого добродѣя Лазаря Барановича. Въ коллегіи познакомивъ ся зъ клясичными писателями латиньскими, читавъ такожь творы отцѣвъ церкви грецкои та латиньскои и письма рабинôвъ жидôвскихъ. Ôдтакъ звѣстнѣ були ёму творы декотрыхъ середньовѣчныхъ историкôвъ, письма Петра Скарги и т. и. И не диво, що придбавъ собѣ богато вѣдомостій, бо корыстувавъ ся библіотеками въ Кіевѣ, Вильнѣ, Черниговѣ, Луцку, Слуцку, у Львовѣ и въ иншихъ городахъ.

Скôнчивши науку въ Могиляньскôй коллегіи Ґалятовскій поѣхавъ на Волынь и постригъ ся въ черцѣ; коли-жь тамъ изъ-за вôйны домовои не мôгъ жити спокôйно, то пôшовъ въ монастырь Купятицкій недалеко Миньска. Игуменомъ сего монастыря бувъ Лазарь Барановичь. Полюбивши Ґалятовского ще въ Кіевѣ, коли въ коллегіи бувъ ёго професоромъ, ставъ Барановичь теперь приятелемъ колишнього свого ученика. Якъ же выбрано ёго ректоромъ коллегіѣ, то покликавъ туды Ґалятовского, щобы занявъ мѣсце учителя. Та й пôзнѣйше Барановичь займавъ ся долею молодого свого приятеля. Въ 1657. р. поставлено Барановича епископомъ Чернигôвскимъ. Уступаючи зъ коллегіѣ выѣднавъ ôнъ Ґалятовскому мѣсце ректора. Ґалятовскій, будучи ректоромъ Могиляньскихъ „Аѳинъ“, заявивъ плôдну дѣяльнôсть литературну до 1665. р. Въ сёмъ роцѣ коллегію зруйновано, изъ-за чого ректорови не було въ нёй пристановища.

Въ 1666. р. ôдбувъ Ґалятовскій вандрôвку по Украинѣ и по Литвѣ, збираючи матеріялы до написаня книги про Мессію правдивого. Въ тôмъ бо часѣ появивъ ся въ Смирнѣ фальшивый Мессія жидôвскій, Сабеѳа-Себи, котрый обѣцювавъ жидамъ, що освободить ихъ зъ неволѣ и заведе до давнои ôтчины. Про-те на Волыни, Подôлю, въ Руси Червонôй и такожь въ Литвѣ и Польщи жиды стали вельми радуватись и Христіянами гордувати. Видячи отже, що деякѣ слабодухи Христіяне починали сумнѣватись, чи Христосъ бувъ Мессія правдивый, выдавъ Ґалятовскій знамените письмо противъ жидôвъ пôдъ заголовкомъ „Мессія правдивый“.

Въ 1667. р. Барановичь пôславъ Ґалятовского въ Литву вѣдай въ миссіи политичнôй. Саме-тогдѣ мѣжь урядомъ московскимъ и деякими могучими панами польскими велись переговоры, щобы вынести на польскій тронъ царевича Олексѣя Олексѣевича. По-за-якъ Барановичь тою справою живо займавъ ся, то можна припустити, що Ґалятовскій попиравъ въ Литвѣ кандидатуру царевича московского.

Коли Ґалятовскій не мôгъ ще вертатись до зруйнованои коллегіѣ, то поѣхавъ до свого добродѣя Барановича. Заходами сего іерарха поставлено ёго архимандритомъ, навпередъ въ Новгородско-Сѣверскôмъ, а потôмъ въ Чернигôвскôмъ Єлецкôмъ монастырѣ. Ôдтакъ Барановичь пôславъ Ґалятовского въ Москву зъ письмомъ рекомендаційнымъ. Талантливого Украинця приняли тамъ ласкаво, а царь велѣвъ ёму дати 50 рублѣвъ, 7 фелонôвъ и деякѣ иншѣ дарунки[1]). — Ґалятовскій умеръ 2. сѣчня 1688. р.

Знаменитый сей схоластикъ написавъ богато творôвъ въ мовѣ (мало)рускôй и польскôй. Въ ёго писаняхъ добачаємо ясный поглядъ на даный предметъ и вельми вправну діялектику. Именно дивуємо ся всесторонньôй ёго полемицѣ, по-за-якъ выступавъ въ боротьбѣ словесньôй не тôлько противъ католикôвъ, але й противъ жидôвъ, магометанъ, поганцѣвъ и всѣлякихъ ёретикôвъ. Пишучи-же по-руски корыстувавъ ся ôнъ часто мовою народною, однакже любувавъ ся такожь въ полонизмахъ.

а) Письма рускѣ:

1. „*Ключъ разумѣнія священникомъ законныхъ и свѣцкимъ належачый*“. Печатано въ Кіевѣ 1659. р. (in folio, 2 + 253 карт.). Друге и третє выданє сеи книги друковано у Львовѣ въ типографіи Михайла Сльозки въ 1663. и 1665. р. Друге выданє (fol. 5 + 248 + 140 карт.) присвятивъ авторъ „Гедеонови княжати на Четвертнѣ Святополкови Четвертенскому, православному епископу Луцкому и Острожскому“. Пôсля сего присвященя и „предмовы до священниковъ законныхъ и свѣцкихъ“ слѣдують „казанья“ на празники Господскѣ и Богородичнѣ (числомъ 32)[1]). Дальше находить ся „*Наука албо способъ зложенья казаня*“, а потôмъ замѣщено „казанья“ на празники декотрыхъ святыхъ (числомъ 20). Ôдтакъ слѣдує опять „*Наука короткая, албо способъ зложеня казаня*“ (наука практична), почôмъ находять ся „Чуда Пресвятои Богородици нѣкоторыи“, а на послѣднѣй сторонѣ „Слово ко читателемъ“.

Третє выданє (fol 6 + 532 карт.) присвятивъ Ґалятовскій Аѳанасіеви Желиборскому, епископови Львôвскому, Галицкому и Каменця подôльского, администраторови митрополіѣ Кіевскои, Галицкои и „всеія Россіи“, архимандритови Унѣвскому. Въ переднѣмъ словѣ згадує авторъ про заслуги родины Желиборскихъ, особливо-жь выхвалює епископа Аѳанасія, у котрого найшовъ захистъ въ часѣ вôйны домовои на Украинѣ[2]). Въ сёмъ третѣмъ выданю крôмъ „казань“ на празники Господскѣ, Богородичнѣ и деякихъ святыхъ выпечатано „казаня на неделѣ нѣкоторыи“ и „казаня на погребѣ якогоколвекъ человѣка православного“. Ôдтакъ въ кôнци находить ся „Наука албо способъ зложеня казаня“.

Свои „казаня“ уложивъ авторъ на основѣ теоріѣ схолястичнои, принятои церквою латиньскою. Все-жь таки старавъ ся ôнъ тую теорію приспособити до вдачѣ своихъ земляковъ, и въ „Науцѣ зложеня казаня“ выложивъ ясно всякѣ прикметы доброи проповѣди. Такъ отже въ своёй книзѣ сполучивъ теорію зъ практикою. А вже-жь въ деякихъ проповѣдяхъ находимо выслѣды середньовѣчнои мудрости: примѣромъ въ другôмъ казаню на Благовѣщенє Пресв. Богородицѣ говорить Ґалятовскій про одинайцять небесъ. Именно перше небо, на котрôмъ находить ся мѣсяць, дає чоловѣкови рôстъ; друге небо, на котрôмъ єстъ Меркурій, доставляє людямъ краснорѣчіе; третє небо — Венеры творить людей милосерными; четверте небо — сонця подає чоловѣкови пять змыслôвъ и т. д., — одинайцяте небо „*найвысшоє небо, єстъ емпирейскоє, которое єстъ маєстатомъ божіимъ*“. (карт. 224)[3]). — Въ „казаню“ на Воскресенє Господне зустрѣчають ся народнѣ переказы про мѣсяць: „*Мѣсяцъ гды єст' блѣдый, значит', же будет' дожчъ; гды єстъ червоный, значитъ, же будетъ вѣтеръ; гды єстъ бѣлый, значит', же будетъ погода*“. (карт. 85). — Въ другôмъ казаню на Преображенє Господне говорить, що „*солнце маєтъ такую моцъ, же*

[1]) „Кіев. Старина“, т. VIII., стор. 388.

[1]) На всякій празникъ поставлено по два „казаня“.

[2]) „Маєшъ святобливость твоя и до ближнего любовъ, которои межи иншыми и я самъ дознаемъ, гды под часъ небезпечный под часъ внутрнеи войны домовои в' отчызнѣ нашой мнѣ отъ небезпеченства уходячому не тылко въ епархіи, але в' келіи своёй мешканье далесъ....“ (4 карт. на стор. оборотн.).

[3]) Цитовано картки пôсля выданя другого.

справуєт' въ землѣ золото, срѣбло, цѣнь, мѣдь, желѣзо, олово и иншыи крушци, бо тепло солнечнoє проходит през поры земныи и въ внутр'ностяхъ земныхъ крушци справуєтъ“ (карт. 136). Въ науцѣ зложеня казаня радить священикамъ, щобъ до людей говорили „зрозумѣло“ и въ казаню подавали имъ все щось нового.

2. „*Небо новоє з новыми звѣздами сотворенноє, то єстъ Преблагословенная Дѣва Марія Богородица з чудами своими за старанємъ найменшого слуги своєго, недостойного іеромонаха Іоанікія Галятовского, ректора и ігумена братства Кіев. Року* ᲐᲫᲒᲔ *(1665), мѣсяца декавр. дня* ᲘᲒ. *свѣту ся явила. Въ Львовѣ в' тип. Міхаила Сліозки*“. (4⁰, 6 + 532 карт.). Крôмъ выданя Львôвского було ще выданє Черниговске (1677) и Могилевске (1699). — Свою книгу присвятивъ авторъ Аннѣ Могилянцѣ Потоцкôй, „господаровнѣ земль молдавскихъ“. Пишучи Могиламъ слово похвальне заявляє Галятовскій, що „*домъ Могиловъ єстъ старожитный, бо южъ близко двохъ тысячей лѣтъ на свѣтѣ трваєтъ*“; ôдтакъ покликуючись на „зацныхъ гісториковъ“ выводить рôдъ Могилôвъ ôдъ римского богатыра Муція Сцеволѣ. — Пôсля промовы до „чителника ласкавого“ слѣдує „короткоє зебранье речій барзо потребныхъ, до вѣры нашеи православно-каѳолическои належачыхъ“. Дальше розказують ся чуда Пресв. Богородицѣ, якй дѣялись не тôлько межи христіянами але й „межи сѵбѣллями, пророчицами поганскими“, межи поганами, жидами, єретиками и межи злыми духами. — Авторъ розказує, що Богородицю звеличили поганьскй сибилѣ и що про неѣ писали римскй поеты Вергилій и Овидій[1]). Згадує такожь про чуда, якй дѣялись въ „Малой Россіи“ у Львовѣ, въ Теребовли, Рогатынѣ, Рудникахъ, въ монастыряхъ Скитскôмъ, Унѣвскôмъ и Крехôвскôмъ.

3. „*Месія правдивый Іисусъ Христосъ, сынъ Божій, отъ початку свѣта чрез всѣ вѣки людямъ отъ Бога обѣщанный и отъ людей очикованый и въ остатныи часы для збавленья людского на свѣтъ посланый, по прійстю зась своємъ.... отъ недостойного іеромонаха Іоанникія Галятовского, архімандриты Черниговского з тыпографіи Кіевопечерскои жидови невѣрному разными знаками о Мессіи написаными и на Христѣ выполнеными, року* ᲐᲫᲒᲫ *(1669) показаный*“. (4⁰, 18 + 429 + 5 карт.). — Сю книгу выдавъ Галятовскій въ языкахъ рускôмъ, польскôмъ и латиньскôмъ[2]); присвятивъ же єѣ Мессіи правдивому Исусу Христу и цареви Олексѣєви Михайловичеви. Въ своѣмъ творѣ выступає авторъ противъ жидôвъ, котрй обманенй фальшивымъ мессіею Сабеѳою-Себи дожидали побѣды надъ христіянами и повороту до свого царства[3]). Бôльшу часть книги займає критика жидôвского талмуда. Въ статьѣ про фальшивыхъ мессій высмѣває авторъ посольство жидôвъ въ рай, котрй просили мессію черезъ Илію пророка, щобы вже разъ прийшовъ на сей свѣтъ, и освободивъ ихъ ôдъ неволѣ у невѣрныхъ и ворожихъ народôвъ[1]). Въ загалѣ познакомлює насъ авторъ зô стародавными переказами жидôвскими и знаменитымъ писанємъ збиває всякй закиды жидôвъ противъ христіянства. Вже-жь и форма сего твору єсть зовсѣмъ ôдповѣдна полемичному писаню, по-за-якъ діялогъ межи жидомъ а христіяниномъ уложено знаменито. Всякй закиды „жида“ збиває „христіянинъ“ спокôйно и основно, не заявляючи нѣякои пристрасти въ своѣмъ ворогованю словеснôмъ[2]).

4. „*Скарбница погребная*“, т. є. скарбъ похвалъ чудотворного образа Богородицѣ Єлецкои Черниговскои. Надруковано въ Новгородѣ Сѣверскôмъ 1676. р. въ языцѣ рускôмъ и польскôмъ (4⁰, 8 + 32 карт.). Въ сѣй Скарбници находять ся всѣлякй играшки поетичнй, якъ: анаграмы, загадки, акростихи; єсть тамъ такожь „паліндромонъ“[3]), с. є. такій механичный стихотвôръ, въ котрôмъ слова звучать однаково, якъ-небудь мы ихъ читали-бъ, чи ôдъ правои руки до лѣвои, чи ôдъ лѣвои до правои. До „Скарбницѣ“ додано ще „Бесѣду Бѣлоцерковску“, або розмову въ Бѣлôй-Церквѣ мѣжь Галятовскимъ а єзуитомъ Адріяномъ Пекарскимъ „о іерархіи церковнôй“. Сю книжочку присвятивъ авторъ гетьманови Иванови Самойловичеви.

5. „*Грѣхи розмаитіи въ кратцѣ написанныє*“. Черниговъ 1685. (4⁰, 29 карт.).

6. „*Боги поганьскіи въ болванахъ мешкаючіи духове злыи; тутъ же посполу ихъ розмаитыи злости написани, жебы христіане правовѣрныи могли отъ себе злыхъ духовъ отогнати и подоптати и поплевати, и силу ихъ зламати и надъ ними тріумфовати*“. Черниговъ 1686. (4⁰, 12 + 36 карт.). Въ сѣй книзѣ говорить авторъ, що злй духи, скрываючй ся въ статуяхъ богôвъ поганьскихъ, обманюють христіянъ фальшивыми чудами, що иногдѣ злй духи являють ся въ видѣ тѣлеснôмъ, утворивши собѣ

---

[1]) „Вѣрѣлѣюшъ поета будучи поганиномъ невѣрнымъ, чы отъ доброго, чы отъ злого духа наученный написалъ о Пречистой Дѣвѣ и о царствіи Христовомъ такіе слова: „Южъ вертаєтся Дѣвица, вертаются Сатурновы царства“. (51 карт. на стор. оборотн.). — „Овѣдіушъ вѣршописецъ, будучи поганиномъ на выгнаню межы Сарматами, написалъ о Пресвятой Богородици вѣрши, в' которыхъ богинею єи называєтъ“. (52 карт.).

[2]) Выданя латиньского не можна нѣгде найти; а вже-жь въ переднѣмъ словѣ згадує авторъ про се выданє.

[3]) Въ выданю польскôмъ читаємо отъ-се про тогдѣшне змаганє жидôвъ: „Roku 1666. na Wołyniu, na Podolu i we wszystkiej Rossiej małej, i w wielkim księztwie litewskim, i w krolewstwie polskim, i w inszych państwach pogranicznych niezbożność żydowska wysoko podniosła była rogi animuszu swego.... gdy słę był zjawił na stronach wschodnich, w mieście Smirnie jakiś szalbierz nazwany Sabetha-Sebi, który się nazywał Messiaszem żydowskim.... Na ten czas głupi żydzi będąc oszukani, tryumphowali, weselili się, i spodziewali się, że Messiasz na obłok ich wezmie, i do Jeruzalem na obłoku zaprowadzi.... Na ten czas żydzi Chrześcianami już pogardzali i naragali się i śmiali się z nich, i przechwałki na nich czynili, grożąc swoim Messiaszem fałszywym, i obiecali się mścić nad Chrześcianami, ktorzy nad niemi panują, i mowili: Już my waszemi panami będziemy, a wy będziecie poddanemi naszemi; już waszy krolowie i xiążęta, hetmani, wojewodowie i senatorowie inszy, i wszyscy panowie chrześciańscy, carowie i cesarze będą u żydow naszych woźnicami, będą pastuchami, oraczami, żeńcami naszemi, będą żydom naszym drwa rąbać i w piecu palić, i wszystko czynić, co im żydzi naszy roskażą; już musicie żydowską wiarę przyjąć i naszemu messiaszowi się pokłonić“. (карт. 10. 11. ненумер.).

[1]) „Жиды ваши мовятъ, же Месія в' раи знайдуєтся, до которого з' Полски, з' мѣста Кракова, пословъ жиды ваши высылали з' листомъ, просячи єго, жебы пришолъ на свѣтъ, и ихъ з' утрапеня вызволилъ, в' которомъ ся на свѣтѣ межи розными народами знайдуютъ; и подарунки єму розныи послали през своихъ пословъ.... которыи послы Месіи листъ отдали през Ілію пророка. Посломъ тежъ далъ зъ раю Месіашъ през Ілію пророка певныи артікулы написаныи, которыи артікулы єсли ся выполнятъ, на той часъ обѣцался Месіашъ зъ раю прійти на свѣтъ. А ѓды просили послы, жебы могли Месію видѣти, отказано им': Єсли хотятъ видѣти Месію своєго, жебы мѣли окуляры, учиненыи з' очей звѣра островидза, о которомъ пишутъ, же през дубъ чоловѣка видитъ, а жидомъ потреба през муръ мѣдяный Месіяша видѣти....“ (Ѳ. Буслаевъ, „Историч. Христоматія“, Москва 1861, стор. 115).

[2]) Въ 1803. р. выдано въ Москвѣ перекладъ „Месіѣ“ на языкъ россійскій.

[3]) Грецке *παλίνδρομος* значить: бѣжучій назадъ, повертаючій.

тѣло зъ воздуха або облака. Найбôльше боять ся он Богородицѣ, костій святыхъ и молитвы.

7. „*Души людей умерлыхъ зъ тѣла выходячіи отходятъ на три мѣсця, иншіи до неба, иншіи до пекла, иншіи на мытарства*“. Чернигôвъ 1687. (4°, 5 + 56 карт.). Авторъ вычисляє тутъ 11 небесъ, говорить про 9 ангельскихъ чинôвъ, про пекло, щó дѣлить ся на отхлань и геєнну, про рôжнй муки грѣшникôвъ, про мытарства душѣ и про боротьбу святыхъ зъ чортами за душу покôйника. „*На повѣтрѣ*“, каже Ґалятовскій, „*полно єстъ злыхъ духовъ, которые съ нами войну точатъ, до грѣха насъ приводятъ и души людскія задерживаютъ*“[1]).

б) Письма польскй:

1. „Messiasz prawdziwy Jezus Chrystus, syn Boży, od początku świata przez wszystkie wieki ludziom od Boga obiecany, i od ludziej oczekiwany, i w ostatnie czasy dla zbawienia ludzkiego na świat posłany, po przyściu zaś swym.... od grzesznika Joaniciusza Galatowskiego, archimandryty Czernihowskiego z typographiej Kijowo-pieczarskiej żydowi niewiernemu rozmaitemi znakami o Messiaszu napisanemi i na Chrystusie wypełnionemi roku 1672. pokazany“. (4°, 18 карт. ненумер. и 321 карт. нумер.)[2]). Сей полемичный твôръ єсть перекладомъ рускои книги, котру авторъ выдавъ въ 1669. р.

2. „Rozmowa białocerkiewska wielebnego ojca Joanniciusza Galatowskiego, ordinis s. Basilii Magni, rektora Kijowskiego, z wielebnym xiędzem Hadryjanem Piekarskim, societatis Jesu, kaznodzieją Jego król. Mości: „de hierarchia ecclesiae“[3]). Сеся „розмова“ôдбулась въ Бѣлôй-Церквѣ 8. падолиста 1663. р. Тогдѣ-то приѣхавъ бувъ до сего гóрода король Янъ Казимиръ, хотячи на Украинѣ втихомирити повстанє козакôвъ. Епископъ Луцкій и канцлеръ коронный Микола Пражмовскій, угощаючи короля черезъ цѣлый тыждень, запросивъ на бенкетъ руске духовенство, именно черця Гедеона Хмельницкого[4]), Адама Желиборского, номината-епископа Львôвского, Антонія Винницкого, епископа Перемыского, Іоанникія Ґалятовского, ректора Кіѣвского, и и. Були на тôмъ пирѣ такожь польскй полковники, капитаны и богато панства. Опôсля прийшовъ такожь єзуитъ Адріянъ Пекарскій, королѣвскій проповѣдникъ. Ôдтакъ ôдбула ся при столѣ славна диспута мѣжь Пекарскимъ и Ґалятовскимъ „о іерархіи церковнôй“. Въ сéй „розмовѣ“ Ґалятовскій оказавъ ся сильнѣйшимъ діялектикомъ; коли отже Пекарскій не мôгъ подолѣти свого суперника, то канцлеръ Пражмовскій помагавъ ему въ диспутѣ.

3. „Stary kościoł zachodni nowemu kościołowi rzymskiemu pochodzenie Ducha ś. od Ojca samego, nie od Syna pokazuje, i Trybunał napisany przez Nikołaja Cichowiusza, i nauczający Ducha ś. pochodzić od Syna za prawdziwy Trybunał mieć zakazuje, i Starą Wiarę, napisaną od Pawła Bojmy i nauczającą także od Syna pochodzić Ducha świętego, nazywać Nową Wiarą i zmyszloną roskazuje.... Z typographiej archiepiskopskiej w Nowogrodku Siewierskim zostającej. Roku P. 1678“. (4°, 5½ карт. ненумер. + 102 истор. нумер.). — Се писанє полемичне присвятивъ Ґалятовскій своему колишньому професорови Лазарови Барановичеви. Два роки передше выдавъ Барановичь свôй твôръ п. з. „Nowa wiara starej wiary“ — книгу полемичну, въ котрôй выступивъ противъ єзуита Павла Боймы, доказуючого, що вѣра православна не єсть стародавна. Ґалятовскій же выступивъ у своємъ писаню не тôлько противъ Боймы, але й противъ Миколы Цыховского, котрый бувъ написавъ „Трибуналъ“. Передъ печатанємъ своєи книги Ґалятовскій старавъ ся у царя московского выпросити пôдмогу грошеву[1]): именно просивъ, щобы ему прислано паперу и 60 рублѣвъ, або 40 соболѣвъ, щобы продавши соболѣ мôгъ заплатити за надрукованє книги. Але-жь сеи просьбы Ґалятовского не выслухано; про-те присвятивъ ôнъ свôй твôръ Барановичеви. Въ тôмъ присвященю находить ся згадка про жизнь Барановича и коротенька автобіографія[2]).

4. „Łabędź z piorami swemi, z darami Boskiemi Chrystus, prawowiernemu narodowi chrześciańskiemu łabędziowym piorem swej mądrości Boskiej wypisuje przyczyny, dla których długo trwa na świecie sekta Machometańska, i dla ktorych wiele narodów przyjęli zakon Machometow, i dla których na wojnie Machometani szczęście mają, Chrześcian zwyciężają, i miasta i państwa chrześciańskie posiadają. Tenże Łabędź Chrystus łabędziowym piorem swej nauki Boskiej wypisuje fortele wojenne, ktoremi na wojnę Machometanow swoich przeciw Chrześcian Machomet pobudza i fortele wojenne, ktoremi Chrześcianie Machometanow i każdego nieprzyjaciela swego na wojnie zwyciężyć mogą, albo się od nieprzyjaciela obronić. Ten Łabędź w typographiej przeoświeconego w Bogu jego mości ojca Łazarza Baranowicza, archiepiskopa Czernihowskiego, Nowogrodzkiego i wszystkiego Siewierza jest za jego błogosławienstwem w Nowogrodku Siewierskim wydrukowany. Ten Łabędź z piorami swemi z darami Boskiemi Chrystus, przez wielebnego w Bogu ojca Joaniciusza Galatowskiego, archimandrytę Czernihowskiego Jeleckiego R. 1679. światu jest podany“. (4°). — Сю книгу присвятивъ авторъ гетьманови Иванови Самойловичеви. — Пôдъ именемъ „Лебедя“ розумѣвъ ôнъ Исуса Христа и противъ него поставивъ орла, — символъ могаметаньскій. Про-те въ своємъ присвященю говорить Ґалятовскій, що „Лебедь“ своимъ голосомъ и пером побуджає Христіянъ до боротьбы зъ бисурманами. И справдѣ написавъ ôнъ сей твôръ и такожь „Алькоранъ“ въ тôмъ часѣ, коли Москва и Польща выступали противъ Туркôвъ.

5. „Alphabetum rozmaitym heretykom niewiernym dla ich nauczenia i nawrocenia do wiary katholickiej od pra-

[1]) „Кіев. Старина“, т. VIII., стор. 587.

[2]) Въ кôнци сего твору на 7 сторонахъ ненумерованыхъ находять ся пять пѣсень набожныхъ.

[3]) „Розмову Бѣлоцерковску“ выдруковано по-польски въ лѣтописи Самôйла Величка, томъ II., стор. 42—76.

[4]) Юрій Хмельницкій, молодшій сынъ Богдана Хмельницкого, зложивъ 1662. р. добровôльно булаву гетьманьску, и постригши ся въ черцѣ принявъ имя Гедеона. Черцемъ бувъ ôнъ лишь одинъ рôкъ.

[1]) Ґалятовскій писавъ тогдѣ царевн Федорови: „Желаю отъ Вашего царскаго величества, яко Ѳеодора, Дара Божія, даровъ на друкованє моєй книги“. („Кіев. Старина“, т. VIII., стор. 567).

[2]) „Gdym się w collegium Kijowskim począł uczyć, W. M. Pan pierwszy magister mój był in schola infimae, grammaticae, potym w retoryce moim professorem byłeś, w tych szkołach dary swoje nauką swoją mnie podałeś, i wielką łaską swą nie tylko mnie świeckiemu, lecz i w zakonie już będącemu oświadczałeś, bo z Wołynia w czasy niebespieczne wojenne gdy przyjachałem do monastera Kupiatyckiego, tam W. M. Pan będąc ihumenem łaskawie mnie po ojcowsku przyjąłeś; ztamtąd przyjechawszy do Kijowa, na rectorstwo Kijowskie mnie promowałeś, potym do Nowogrodka Siewierskiego peregrinabundus gdy z Litwy przyjachałem, i tam W. M. Pan jako pasterz łaskawy mnie błąkającą się owcę swoją łaskawie przyjąłeś, i na Czernihowską archimandryją Jelecką promowałeś.... i do najaśniejszego cara Jego Mości ś. pamięci Alexia Michajłowicza intercessorias literas za mną pisałeś i na Moskwę posyłałeś, i wielką mnie łaskę Jego carskiego weliczestwa swoim pisaniem zjednałeś....“ (карт. 4).

wowiernych katholikow napisane i w Czernihowie roku 1681. miesiąca Junia dnia 23. w typographiej przeoświeconego w Bogu jego mości ojca Łazarza Baranowicza.... za jego błogosławieństwem przez wielebnego w Bogu ojca Joaniciusza Galatowskiego, archimandrytę Czernihowskiego Jeleckiego światu podane". (4°, 6карт. ненумер. + 362 стор. нумер.). — Такожь сю книгу присвящено гетьманови Самойловичеви. Въ Альфавитѣ наводить авторъ деякихъ єретиковъ въ порядку азбучномъ. Именно появляють ся тутъ ось такі єретики: Анаксагорасъ, Прусаки, Стоики, Сенека, Тертуліянъ, Ксерксесъ, ба й братъ-Славянинъ, ческій богатырь Жижка[1]). Зъ деякими важнѣйшими єретиками веде католикъ (православный) розмову, бажаючи ихъ навернути до вѣры правдивои.

Въ Альфавитѣ пише Ґалятовскій, що украиньскі мужики на весѣлю або на якій забавѣ згадують про бога Лада, що въ честь Купала кладуть вѣнки на голову, опоясують ся квѣтами и травами, що скачуть черезъ огонь та на-въ-круги него танцюють, взявшись за руки и спѣваючи пѣснѣ купальскій.... (стор. 303).

Въ кінци згадує авторъ, що якійсь злющій критикъ (Zoilus) напавъ на єго „Ключь" и „Небо", однакже не зъумѣвъ занапастити єго литературну славу[2]).

6. „Alkoran Machometa od (Koheleta)[3]) Chrystusa zniszczony i w niwecz obrócony. Czernihow 1683". (4°). Сю книгу присвящено Иванови и Петрови Олексѣевичамъ. — Въ „Алькоранѣ" говорить авторъ про жизнь и науку Могамета и высказує непохитну надѣю, що Христіяне поборють Туркôвъ.

7. „Fundamenta, na których łacinnicy jedność Rusi z Rzymem fundują, według rzymskiej teraźniejszej wiary nowej prawdziwemi odpowiedziami cerkwi wschodniej wywrócone i zniesione: jako fundamenta ciemnicy były poruszone modlitwą Pawła i Sylasa, o których w dziejach Apostolskich cap. 16. napisano. Czernihów 1683". (4°). — Авторъ дѣлить „Фундаменты" на двѣ части. Въ першій части вывертає ôнъ 30 фундаментôвъ, на котрыхъ латиняне основують „єдність" Руси зъ Римомъ. Въ другій части поясняє „штурмы", котрыми захôдна церковь силує всхôдну до принятя унії.

8. „Sophia, mądrość, zbudowała sobie dom i ugruntowała siedm słupow (proverb. cap. 9), i mieszkając w tym domu rozmaite na świecie czyni cuda przeciw Aryanów, heretyków i już uczyniła, i przez wiel. o. Jo. Galatowskiego.... światu objawiła. W typogr. Czernihowskiej święto-Trojeckiej. R. 1686". (4°, 26 карт.). — Въ сѣмъ творѣ выписує авторъ 51 чудôвъ зъ твору Баронія (Annales ecclesiastici)[1]) и зъ рôжныхъ житєписей святыхъ, доказуючи именно правду вѣры о пресвятôй Тройци противъ єретика Арія.

6. **Антôнъ Радивилôвскій**, намѣстникъ печерского монастыря. Ôнъ придержувавъ ся того кружка литературного, котрого душею бувъ Лазарь Барановичь. Именно живъ въ приязни зъ Іоанникіємъ Ґалятовскимъ, котрый осмотрювавъ єго книгами и помагавъ єму печатати свои проповѣди. — Радивилôвскій выдавъ два величезнi збôрники проповѣдей:

1. „*Огородокъ Маріи Богородицы*". Кіївъ 1676. р. (in folio, 28 + 1128 + 3 стор.). Присвящено Иннокентію Ґизєлю. — Въ сѣмъ збôрнику находять ся проповѣди на всякі празники, на страсти Христовi и на деякій случаѣ[2]). Радивилôвскій корыстувавъ ся очевидно „Ключемъ" Ґалятовского и зложивъ свои проповѣди пôсля правилъ науки схолястичнои. Наслѣдуючи отже свого провôдника въ писаню слôвъ церковныхъ скрѣплявъ ôнъ иногдѣ правду своихъ доказôвъ казками зъ митологіѣ, анекдотами историчными и выслѣдами тогдѣшньои физіологіѣ. Тôлько-жь мѣжь такими казками а основною мыслію въ проповѣди часто нема нѣякои звязи, изъ-за чого моральна наука являє ся подекуды дивовижною[3]).

2. „*Вѣнецъ Христовъ зъ проповѣдій недельныхъ аки зъ цвѣтовъ рожаныхъ на украшеніе православно-каѳолическои святои восточнои церкви сплетеный*". Кіївъ 1688. р. (fol. 20 + 543 карт.). — Авторъ присвятивъ сі проповѣди царевичамъ Иванови и Петрови Олексѣевичамъ и царѣвнѣ Софіи. Ôдтакъ звертає ся до „чителника" и поясняє, чому сеся книга зове ся „Вѣнцемъ Христовымъ". Ôнъ признає ся, що назвавъ єї такъ по сій причинѣ, щобъ Христіяне читали єї зъ бôльшою охотою, подôбно якъ лѣкарѣ заправляють цукромъ свои лѣки, щобы недужі тымъ радше ихъ заживали. Ôнъ гадає отже простодушно, що за єго книжку возьмуть ся читцѣ, якъ побачать заголовокъ, нагадуючій рожевi цвѣты. Крôмъ оповѣданъ историчныхъ находимо тутъ такожь казки зъ Метаморфозъ Овидія и байки Езоповi. Хоча же авторъ намагавъ ся писати свои проповѣди пôсля науки Ґалятовского, то не зъумѣвъ зрôвнатись зô своимъ талантливымъ провôдникомъ. Радивилôвскій бавивъ ся часто пустою фразеологіею и списувавъ свои проповѣди поганымъ, макароничнымъ языкомъ. (Дальше буде.)

---

[1]) Анаксагорасъ, грецкій философъ, живъ въ 5. вѣцѣ передъ Христомъ. — Стоики були грецкі философы, щó придержувалась науки Зенона. — Сенека, философъ римскій, живъ въ першôмъ вѣцѣ еры христіяньскои. — Крерксесъ, король перскій, въ V. вѣцѣ передъ рождествомъ Христовымъ хотѣвъ Грекôвъ подолѣти, однакже они побороли єго велику силу. — Тертуліянъ, славный писатель латиньскои церкви, щó опôсля попавъ ся въ єресь Монтаньску. — Янъ Жижка бувъ проводыромъ Чехôвъ въ вôйнахъ гуситскихъ (въ XV. вѣцѣ). Про-него пише Ґалятовскій отъ-се: „Żyżka, heretyk; umierając hetman czeski w testamencie napisał i Czechom roskazał, żeby go z skory odarto po śmierci, a bęben z niej uczyniono; jeśli nieprzyjaciele do czeskiej ziemi będą przychodzić, żeby w ten bęben bębniono.... I według jego testamentu Czechowie z niego umarlego zdjęli skorę i s tej skory bęben uczynili". (стор. 354. 355).

[2]) „Taki pies jeden Zoilus, nazwany dla zazdrości swej i nieumiejętności, zęboma słów bluźnierskich gryzł „Klucz" moj, ale nie ugryzł i zęby sobie połamał, ponieważ Klucz moj od wszystkich ludziej mądrych pochwalony jest i od wschodniej cerkwi katholickiej przyjęty ochotnie i mile czytany bywa. Tenże pies na moje „Niebo" szczekał, ale swoim szczekaniem wysokiemu Niebu nie zaszkodził". (стор. 357).

[3]) Koheleth, слово еврейске (знач. проповѣдникъ), по грецки *ἐκκλησιαστής*, було назвою книги старого Завѣта.

[1]) Baronius, славный историкъ церковный, выдавъ свôй величный твôръ („Annales ecclesiastici") въ Римѣ 1589—1603. р.

[2]) На декотрі празники поставивъ авторъ по три и по чотыри проповѣди.

[3]) Такъ н. пр. въ словѣ второмъ „на пресвѣтлый день Воскресенія Господа Бога и Спаса нашего Іисусъ Христа" пише Радивилôвскій отъ-се: „Коли народился Антонинусъ Ґета, кокошъ снесла яйце пурпуровои фарбы, которое ґды братъ єго Бассіанусъ яко бы играючи упущенное на землю збилъ, Юлія матка заволала: Ах' проклятый братоубійце, брата твоєго забилес! что ся потымъ и стало, бо єго на лонѣ матки забилъ. Пурпуровое червоное яєчко и мы тепер под час' Воскресенія Христова, отрожаючого насъ, ґды пѣстуємъ на знакъ надѣи о пришлой по общемъ нашем' воскресеніи славѣ небесной вѣчной, стеречися маєм' пилно, абысмы єго не упустили на землю; то єстъ: абысмы надѣи нашеи не утратили чрез пристрастіє до земных' вещей; бо єсли такъ упустим тую надѣю нашу, о которой Апостолъ: Упованіем' бо спасохомся: власне то на лонѣ матки нашеи церкви забємо брата плоти нашеи, духа". (стор. 14).

Келестинъ Скоморôвскій.

(Біографична замѣтка.)

Помѣжь рускими писателями зъ добы нашого народного ôдродженя не годить ся не згадати й имя Келестина Скоморôвского. Правда, ширшимъ кругамъ имя єго доси не знакоме, а зъ єго творôвъ печатана тôлько одна лирична поезійка „Птицѣ-послы“ въ другôй части „Вѣнка“ 1847 и перекладъ трагедіѣ Хомякова „Єрмакъ“, котрый самъ ôнъ выдавъ окремою книжкою нôдъ псевдонимомъ Келистина Долиняненка.

К. Скоморôвскій родивъ ся д. 16 цвѣтня 1820 р. въ селѣ Долинянахъ бережаньского округа, де батько єго Захарія бувъ священикомъ. Перший науки побиравъ въ домѣ батькôвскôмъ, опôсля жь ôддано єго до гимназіѣ до Бережанъ. Учивъ ся добре и поведенємъ своимъ бувъ взôрцемъ для другихъ. Коли разъ, повертаючи пôзно въ ночи зъ лекціѣ до дому, побачивъ, що горить дôмъ, де живъ директоръ гимназіяльный, побѣгъ туды що духу, розбудивъ сплячихъ, котрй певно були-бъ усѣ въ огни погибли, и бувъ першимъ мѣжь ратуючими.

Скôнчивши гимназію, поступивъ Скоморôвскій на университетъ до Львова. Батько майже нѣчимъ не мôгъ єму допомогти, — прийшлось молодому студентови бѣлувати. Але бѣда єго не ôдстрашила: удержуючи ся зъ лекцій, живъ ôнъ часто о голодѣ и холодѣ, поки скôнчивъ дволѣтный курсъ т. зв. „философіѣ“ (теперѣшну 7 и 8 клясу гимн.). По укôнченю философіѣ пôшовъ за слѣдомъ майже всеи тодѣшньои рускои молодѣжи и вступивъ до семинаріѣ духовнои, щобъ выйти на священика. Але ту постигло єго тяжке нещасте: ôнъ попавъ въ меланхолію и заболѣвъ такъ, що мусѣвъ выступити зъ семинаріѣ. Правда, по двохъ мѣсяцяхъ вернувъ назадъ до здоровля, але до семинаріѣ въ тôмъ роцѣ єго вже не принято. Корыстаючи зъ тои, хочь и якъ неприємнои нагоды, Скоморôвскій кинувъ ся, щобъ поповнити недостатки своеи освѣты, прочитавъ богато великорускихъ, чеcкихъ и польскихъ книжокъ, особливо про пытанє славяньске, и самъ почавъ писати. Зъ того року походить и вѣршь єго „Птицѣ послы“, и перекладъ Єрмака. Такъ минувъ рôкъ, ôнъ зновъ подавъ ся до семинаріѣ, але зновъ єму ôдмовлено, зъ невѣдомои для насъ причины. Треба було ажь протекціѣ тодѣшнього намѣстника, архикнязя Фердинанда д' Есте, у властей духовныхъ, щобъ єго опять принято до семинаріѣ. Ôдъ теперь живъ ôнъ ту спокôйно ажь до скôнченя студій теологичныхъ въ 1849 роцѣ, и писавъ богато новыхъ творôвъ, зъ котрыхъ однакожь до нашого часу не дôйшло нѣчого.

По скôнченю теологіѣ въ тôмъ же 1849 роцѣ подруживъ ся ôнъ зъ Теклею Рогозиньскою, дочкою священика, и высвятившись, поставленый бувъ администраторомъ духовнымъ въ селѣ Остапю коло Скалата; опôсля дôставъ ту парохію и вже нѣкуды ôдси не двигавъ ся; тутъ и померъ д. 16 цвѣтня 1866 року.

Якъ священикъ бувъ Скоморôвскій усею душею ôдданый своимъ обовязкамъ. Найлѣпшимъ доказомъ сего єсть єго смерть. Завôзваный до хорого на тифусъ мужика, ôнъ поспѣшивъ, щобъ подати єму послѣдну помôчь. Въ хатѣ була задуха, а хочь Ск. велѣвъ заразъ поôдчиняти ôкна и дверѣ, то все таки самъ заразивъ ся тою тяжкою недугою. Вернувши до дому, почувъ великій бôль головы, але не зважавъ на се, анѣ на просьбы своеи жѣнки, щобъ положивъ ся до лôжка- Се бувъ саме великій тыждень, и Скоморôвскій вповаючи на своє зелѣзне здоровлє, ôдправлявъ усѣ ôдправы, хочь слабôсть єго чимъ разъ бôльше змагала ся. Наставъ великдень, — змагаючись зъ послѣднѣми силами вышовъ Ском. до воскресного богослуженя и освяченя селянамъ насокъ. Коли святивъ, бувъ уже такъ ослабленый, що кôлька разôвъ хрестъ выпавъ єму зъ рукъ. Прийшовши до дому зъѣвъ зъ родиною свячене яйце, затымъ лягъ до лôжка — и вже бôльше не пôднявъ ся. Въ провôдный понедѣлокъ умеръ по 17-ти лѣтахъ священьства а 46 лѣтахъ житя.

Писавъ Скоморовскій дуже богато, переважно поезій оригинальныхъ. Було мѣжь ними богато „думокъ“, „одъ“, сонетôвъ, парафразъ, псальмôвъ и молитовъ, далѣ байки, алегорій, сатиры и шарады. Перекладавъ крôмъ „Єрмака“ такожь „Верховинцѣ“ Корженьовского, але перекладъ сей десь запропастивъ ся. Крôмъ того переклавъ на народну мову деякй „Листы апостольскй“ якъ такожь „Дѣянія апостольскй“ и нѣмецкій Катехизмъ Леонгарда. Збиравъ такожь матеріялъ до словаря малорускои мовы, и словарь сей, уже майже готовый. десь пôшовъ по рукахъ, и запропастивъ ся*).

Въ поезіяхъ своихъ являєсь ôнъ поетомъ непослѣдного дарованя, надто чоловѣкомъ вольнодумнымъ и горячо любячимъ своє рôдне. Смерть заскочила єго саме въ ту пору, коли частину своихъ поезій хотѣвъ подати до друку. По смерти богато тыхъ поезій розсыпалось по рôжныхъ рукахъ, але найбôльша часть хоронить ся доси у єго сына Корнила Скоморôвского.

Келестинъ бувъ середного зросту, показный бронетъ, чоло высоке и широке, очи чорнй зъ выразомъ якогось смутку, лице смагле, повне, подовгасте. Добросердный и лагôдный, ôнъ все чогось сумувавъ, — тôлько часами въ кружку приятелѣвъ-Русинôвъ бувавъ веселый и розмôвный. О загальныхъ, руско-народныхъ справахъ говоривъ зъ запаломъ, хочь бувъ флегматикъ.

Володимиръ Пôдманастырскій.

До повысшои замѣтки п. Пôдманастырского, написаноі ще трохи чи не десять лѣтъ тому назадъ, позволю собѣ додати увагу, що крôмъ „Птиць-послôвъ“ була друкована ще одна, далеко цѣкавѣйша поезія К. Скоморôвского, котра по троха кидає свѣтло на причину єго неприємностей зъ властями семинарскими и на жерело того „вôльнодумства“, о котрôмъ згадує замѣтка. Подаючи низше сю поезію читателямъ „Зорѣ“ мы замѣтимо, що на єи пôдставѣ можемо догадувати ся якихсь звязкôвъ Скоморôвского зъ польскими революціонерами, такъ якъ ся поезія прямо являє намъ єго въ рядахъ тои патріôтичноі молодѣжи (до неи мѣжь иншими належавъ и Иванъ Наумовичь), котра д. 2. цвѣтня витаючи на городецкôй рогачцѣ польскихъ „вязнѣвъ стану“, вертаючихъ зъ фортець Куфштайну и Шпильберга, повыпрягала зъ возôвъ конѣ и сама тягла возы ажь до мѣста. Чи Скоморôвскій о с о б и с т о бравъ участь въ тôмъ походѣ, чи нѣ, — досыть, що вѣршь єго звеличує той моментъ. Єго звязки зъ польскою революційною справою поясняють намъ ще два доволѣ рѣдкй въ житю Русина факты: протекцію у губернатора и одержанє по кôлькомѣсячнôй администраціи заразъ же парохіѣ въ такôмъ богатôмъ подôльскôмъ селѣ, якъ Остапє. Се все могли тодѣшній вплывовй Поляки зробити для чоловѣка, котрого въ добрôй части мусѣли вважати за свого.

Ив. Франко.

На честь братей повернувшихъ зъ неволѣ.

(2-го Березня 1848.)**)

Витайте Братя! Ангелы спокою,
Що несли свѣту лучѣ правды вѣчной!
Всѣхъ васъ ту нынька витаємъ зъ собою,
Вы-сте розбили — дыбы мраки нôчной.

Вы уродженй на тяжкй подвиги,
Вы розумѣли слова Христа-Пана;
Якъ крестъ отчизны всѣ нести повинны,
Вы то на собѣ свѣту дали явно.

Терня дороговь гнали-сьте за Богомъ,
Не вагали-сьте-сь клеветаній вражихъ,
Серця поилы божой правды словомъ,
Бы разъ зôрвати дыбы братей нашихъ.

Вы-сте заодно любвою палали,
Ставились хôтно на олтарь оффры
Въ любвѣ Отчизны, що-сьте зъ грудей ссали
Любви, надежды и отеньской вѣры.

Якъ сокôлъ въ воздухъ, вы за правдовь гнали,
На крыла брали малй соколята;
Але хто-жь виненъ, же Васъ запôзнали
Враги тяженькй? Ахъ, пробачте Братя!

*) Мы, чули що рукопись того словаря находить ся въ библіотецѣ „Народного Дому“. *Ред.*

**) Вѣршь сей напечатаный на однôй картотцѣ 8-о, латинскими буквами зъ пôдписомъ C.....t.n S...r....i.

Пробачте Братя блуднымъ Братямъ вашимъ,
Нынѣ-сь роздерла церкôвна завѣса,
Нынѣ завѣтъ новъ зробимъ зъ врагомъ нашимъ,
Нынѣ всѣ братя, нѣ врага, нѣ бѣса!

Нынѣ всѣ братя, якъ бувало зъ разу,
Коли рôдъ людскій живъ на земли щастно;
Не торгне бôльше братъ на брата вражу
Руку, бы ссати братню кровь напрасно.

Слеза изъ ока пропаде на вѣки,
Не затужить вже бôльше братъ на брата,
Згнана неволя зъ пôдъ братымцѣвъ стрѣхи,
Дыбы внуренній у темрявѣ Ада.

Повстань, що живо и що зклопотано
Въ сумѣ тяженькôмъ — братымцѣвъ тужило!
Нынька изъ небесъ помôчь намъ зôслано,
Нынѣ намъ, Братя, сонце засвѣтило.

Вѣрного друга дружина приймає,
Сестрѣ тужливôй повернено брата,
Край своихъ добрыхъ сынôвъ ôдбирає,
Сироты бѣдній ôдбирають Тата.

Нынѣ всѣхъ серця, всѣхъ що до одного
Горячій мольбы най заносять Богу
За дану Вôльнôсть! Ôнъ изъ трону свого
Глянувъ, ахъ глянувъ на нашу недолю.

Такъ Братя, въ згодѣ найшовши путь правый
Всѣ причиняймось до добра посполомъ!
Лишь горе тому, хто-бъ надрушивъ справы:
Ôддасть рахунокъ тяженькій предъ Богомъ!

Келестинъ Скоморôвскій.

ПОРВАЛАСЬ НИТКА!

(Комедія на чотыри справы. Написавъ Олександеръ Я. Кониській. У Львовѣ 1884.)

Накладомъ Ивана Белея.

(Литературна оповѣстка).

Славно звѣстный писатель нашь Олександеръ Я. Кониській, щó збогативъ нашу литературу гарными повѣстями и лиричными поезіями, выступивъ у сказанôй комедіи въ першій разъ прилюдно яко драматургъ. Щобы оцѣнити литературну стôйнôсть сего твору, треба намъ навперед розглянутись въ заложеню подѣ драматичнои.

Головнымъ дѣячемъ сеи комедіѣ єсть Дмитро Михно, сѣльскій лѣкарь. Се справдѣшній вѣтрогонъ, щó не маючи одвѣтнои практики лѣкарскои, обманює дѣвчата й вдовицѣ, мабуть-то хоче женитись, щó выдурює ôдъ нихъ векслѣ и опôсля свои жертвы покидає. Такъ выманивъ ôнъ вексель на 6000 карбованцѣвъ ôдъ богатои дѣвки Гринѣвны Соломониды Коринѣвны, неначе-бъ хотѣвъ запевнитись на случай єи смерти, и ôдтакъ женихає ся до Ганны Павловны Сакунки, молодои и красивои вдовы. Щобы тымъ певнѣйше добитись до своєи цѣли, корыстує ся ôнъ помочію двохъ свахъ, котрí являють ся спружиною всѣхъ комичныхъ ситуацій. Именно стара дѣвка, попôвна и проскурниця Горпина Проймиха єсть ворожкою на картахъ, а жѣнка ôдставного судовика, Хима Зайчиха, являє ся свахою громадскою. Обѣ тí женщины займають ся всякими сплетнями сѣльскими и служать любощамъ того жениха, котрый имъ подасть добру заплату. Такъ отже Зайчиха возить ся за Сакункою и каже Гринѣвнѣ, що не мае чого жалувати Михна: ôнъ не має нѣ роду, нѣ племени, ôнъ голодранець, рудый, худый, плюгавый, сухій, неначе торôчный чабанъ. Сакунцѣ-жь ôнъ справдѣ пôдъ пару, бо й она така, на ладанъ дыше. Прийшла отже наранти Гринѣвнѣ иншихъ женихôвъ, межи ними особливо Шкарбаня, чоловѣка старшого и хозяина невыпущого, або молодого Ивана Шморгуна. Сего готова она до Гринѣвны привести; по-переду же хотѣла-бъ єго у себе дома погостити, та за-для того выманює у неи грошѣ, по-за-якъ на недѣлю Шморгуна зазвала до себе на обѣдъ. Але Гринѣвна побиває ся за Михномъ, хоча Проймиха ѣй заявляє, що ôнъ обманщикъ; ôдтакъ каже Гринѣвна, що Михно ѣй милѣйшій сонця, дорожшій батька, що ѣй не жаль провексель, що она готова й на всю худобу уступку пôдписати, абы ôнъ кинувъ Сакунку, абы вернувъ ся до неи. Проймиха рада-бъ ѣй помочи и ворожить зъ картъ. Изъ-за того выманює ôдъ неи ниву зъ вѣтрякомъ та ще й грошѣ и робить ѣй надѣю, що за помочію юнкера Дрыги залагодить єи справу гараздъ.

Опôсля входить Шкарбань зъ Дрыгою. Шкарбань говорить дивоглядным „язычіемъ“ и чванить ся своимъ досвѣдомъ „по части управительства“, мѣжь-тымъ коли въ Дрызѣ добачаємо безглуздого йолупа. Коли Гринѣвна выйшла изъ Шкарбанемъ показувати єму своє газдôвство, вговорює Проймиха Дрыгу, що Сакунка горне ся до него, пропадає за нимъ, що она дасть Михнови гарбуза, а єму руку, — кобы лише швидко до неи пôшовъ и выявивъ ѣй свою любовь. Ôдтакъ иде Проймиха до Михна зъ хлѣбомъ-сôлю. На пытанє Михна, чи Гринѣвна не проклинає єго за вексель, каже єму Проймиха, що для неи 6000 карбованцѣвъ дурниця неабы-яка, що въ неи дома лежить 100.000, а на рукахъ по людяхъ пôвтораста, та по банкахъ двѣста; при тôмъ заявляє тая сваха, що Гринѣвна Михна такъ любить, що за нимъ помирає. Довѣдавшись про се Михно каже Проймисѣ, що коли Гринѣвна така добра, нехай свôй вексель у него выкупить, бо єму грошей треба просто до зарѣзу Проймиха обѣцює про се Гринѣвны спытати, та опôсля звѣщає Михнови теє, щó люде на Сакунку плещуть, нѣбы-то она въ великій довги по шию залѣзла, та що єи жизнь вельми погана. Почувши таку речь Михно тяжко задумавъ ся, бо не знавъ, щó теперь робити, чи ôдложити весѣлє на осѣнь, чи до Гринѣвны опять прихилитись? Та ба! Гринѣвна опудало, а Сакунка гарна, восела!

Въ сѣмъ єго клопотѣ приходить Зайчиха по грошѣ. Она-жь высватала Сакунку и ось сегодня мавъ ѣй Михно пôвтораста заплатити: ба, она грозить, що шепне Сакунцѣ про вексель и заявляє, що якъ вмѣла привернути, такъ зъумѣє ôдвернути. Бѣдолашный Михно дає Зайчисѣ останній грôшь, 50 карбованцѣвъ, и пише розписку на 300 карбованцѣвъ, щобъ лише спекатись злющои бабы. Ôдтакъ ôдъ Гука, адвоката сѣльского, радъ бувъ Михно дôзнатись, чи не можна-бъ вексель Гринѣвны продати, мабуть-то у неи грошей нема. Гукъ дивує ся, що така грошовита людина вексель дає и не платить; а вже-жь обѣцює ôнъ, въ сѣй справѣ пôйти до жида Ярончика. Въ загалѣ Гукъ добрый крутѣй, щó радъ бы ôдъ Михна щось заробити, та й не вразити Гринѣвны, ôдъ котрои що-року 500 карбованцѣвъ за позвы бере.

Мѣжь-тымъ у Сакунки вечеръ маютъ ôдбуватись заручины зъ Михномъ. Сакунка сидить задумана, тому-що братъ єи Гордѣй Бодько не ѣде а Дмитро Михно не приходить. Єи-жь гостѣ Проймиха и Зайчиха пють чай и грызуть ся мѣжь собою, отъ звычайно старй свахи. Ажь ось входить Бодько и привитавшись зъ сестрою довѣдує ся ôдъ неи, що єи суженый — Михно лѣкарь. Бодько знає Михна зъ университету, и коли Сакунка єго спыталась, чи Михно чесный чоловѣкъ, ôдповѣдає братъ, що говорять про него не-добре. Чувъ, що довгôвъ у него по шию; чувъ, що ôнъ обманувъ одну вдову: хотѣвъ оженитись зъ нею та єи добромъ свои довги сплатити и т. и. Опôсля-жь дôзналась Сакунка ôдъ Проймихи, що Михно посватавъ ся до Гринѣвны, та що она єму вексель пôдписала, що ôнъ ôдтакъ ôдрѣкъ ся ôдъ неи, але векселя не звернувъ. Замѣтила такожь Проймиха, що Гринѣвна просить Сакунки, щобъ заступилась за нею передъ Михномъ, котрый хоче єи вексель позывати.

Сакунка учувши таку недобру вѣсть побиває ся лихомъ, зове Михна пôдлымъ, та не хоче вже єго й видѣти. Ажь ось зъ-нечевя являє ся Дрыга: нѣ сѣло, нѣ пало выявляє ôнъ Сакунцѣ свою любовь, и не хоче вгамуватись у своихъ любощахъ, хочь она ôдъ него ôдвертає ся. Саметогдѣ входить Михно, коли Дрыга погукує: „Люблю васъ; чувъ, що й мене вы любите!“ Михно глузує зъ Сакунки, що ось-то помѣшавъ єи любощамъ. Але Сакунка выкидує єму зъ гнѣвомъ єго жениханє зъ Гринѣвною, и каже, що ôдъ неи ôнъ другого векселя не выдурить. Ôдтакъ велить єму сейчасъ ôддалитись. Михно хоче ще й дальше смѣятись

Сакунцѣ, але Бодько, щó наближившись чувъ сю розмову, вступає ся въ оборонѣ своєи сестры и нагадує єму давнѣйший пôдлй єго справы. Тогдѣ Сакунка каже Михнови геть ити и заявляє, що ôнъ сватавъ ся до єи хутора, та ось облизня пôймавъ. Дрызѣ же велить ити выспатись та нѣколи сюды й носа не показувати.

Але-жь и Гринѣвна не має супокою: цѣлу нôчь очей не зводила; проклятый вексель сидить у неи въ грудяхъ. Не може дôждатись Проймихи и не знає, щó ся сваха въ єи справѣ зробила. Входить Гукъ и звѣщає Гринѣвнѣ, що Михно хоче єи вексель жидамъ продати, а якъ не куплять, то буде позывати. Гринѣвна проклинає Михна и журить ся своєю бѣдою. Тогдѣ Гукъ выкидує ѣй, що она сама винна, бо якъ бы не ганялась за вченими та за лѣкарями, то нѣчого-бъ сего не було. Выявляє ѣй отже свою любовь и каже, що єму не треба нѣ єи худобы, нѣ єи грошей: у него самого є руки и голова; абы тôлько здоровлє, зъумѣє ôнъ заробити. Гринѣвна одвѣчає, що въ сѣй справѣ хоче подумати, та просить єго, щобы помôгъ ѣй Михнови грошей не платити. Гукъ гадає писати протестъ и ôдходить въ другу комнату. Потôмъ Зайчиха розказує Гринѣвнѣ про любощѣ Сакунки зъ Дрыгою, прикрашуючи оповѣданє своими придабашками, а ôдтакъ Проймиха звѣщає Гринѣвну, що Сакунка довѣдалась про єи вексель и пристала до Михна, щобъ єго вернувъ, однакже ôнъ не хотѣвъ вернути, изъ-за чого Сакунка вельми розцуралась. Коли-жь Зайчиха ôдôйшла, заявляє Проймиха Гринѣвнѣ, що Михно до неи заразъ прийде. Довѣдавшись, що Гринѣвна на него не сердить ся, просивъ ôнъ Проймихи, щобъ ихъ звела на мировý. Такъ отже радить Проймиха, щобъ Гринѣвна кôнчила справу, наче про Сакунку нѣчого не чула, та щобъ нôдписала вексель на 20.000. Гринѣвна пристає на все, ажь ось входить самъ Михно. Ôнъ просить єѣ, щобы простила єму вину. Гринѣвна выкидує єму те, що ôнъ єѣ обидивъ, ославивъ, що серце єи вразивъ. Але Михно одвѣчає, що ôнъ єи серце исцѣлить, вылѣчить, а въ придачу й своє ôддасть на вѣки. Гринѣвна радѣє и каже, щобъ спытавъ ся у Проймихи, якій ôнъ для неи дорогій. Тогдѣ каже Михно, що чувъ ôдъ Проймихи, що Гринѣвна готова єму и новый вексель нôдписати. Гринѣвна притакує и выхвалює велику силу любови. Ôдтакъ выймає Михно зъ кишенѣ бумагу на 25.000, а Гринѣвна каже, що готова нôдписати и на 30.000. Михно радъ повести дѣло скоро до кôнця, щобы Бодько непомѣшавъ; про-то написавъ вексель и просить Гринѣвны, щобы нôдписала. Але Гринѣвна заявляє, що ѣй рука дрожить, що перо наче квачь, — боить ся, щобъ не зôпсувала бумаги; просить отже Михна, щобъ положивъ отутъ старый вексель, а она дивлячись на него спише и тогдѣ не помилить ся. Михно дає ѣй давный вексель, а Гринѣвна схватує оба векслѣ, рве ихъ на шматки и кидає єму подертй въ очи. На смѣхъ Гринѣвны и крикъ Михна вбѣгають Проймиха и Гукъ. Михно каже, що Гринѣвна въ него ôдняла вексель силою и порвала, а Гринѣвна заперечує се й заявляє, що Михно кинувъ ся на неѣ и хотѣвъ знѣвечити єи честь, изъ-за того она удає ся въ судъ. На дармо вговорює єѣ Проймиха, щобъ обоє побрали ся, надармо силить ся Михно доказати, що се они обоє тôлько пожартували, та що ôнъ не потребує грошей, тôлько Гринѣвны самои: Гринѣвна рада, що спекалась Михна и вексель єму вырвала. Коли-жь Михно заявивъ, що Гринѣвны нôсля сего скандалу нѣхто не возьме, вказала она на Гука и спытала єго, чи ôнъ согласенъ. Гукъ притакнувъ радѣючи, но чôмъ Гринѣвна сказала: „Дакъ завтра й нôдъ вѣнець“, — а звернувшись до Михна приказала єму, щобъ собѣ йшовъ, ôдкôль прийшовъ, та шукавъ собѣ рôвнѣ. Тогдѣ Михно махнувъ рукою на одчай и кликнувъ: „Порвалась нитка!“.

Изъ поданого змѣсту видно, що въ драматичнôмъ творѣ Конiського богато комичныхъ ситуацій. Характеръ головного дѣяча, Дмитра Михна, начертаный перомъ великого знатока тайнъ людскои душѣ, а ôдтакъ вдача Соломониды Гринѣвны змальована вдоволяюще. Типы обохъ свахъ, Проймихи й Зайчихи, щó завязують интригу, представленй зъ великимъ артизмомъ; такожь стать юнкера Дрыги єсть неначе фотографія, знята вельми вправно зъ природы, ба й вдача Катрѣ, служанки Гринѣвны, выображена по-майстерски. Въ списаню роль Проймихи, Зайчихи, Дрыги и Катрѣ авторъ заявивъ природный гуморъ украиньскій и силу великого комизму. Въ загалѣ Конiський доказавъ дѣломъ, що въ него й до драматургіѣ талантъ великій. Все-жь таки нехай намъ буде вôльно ôдносно кôлькохъ проявъ комичнои дѣѣ высказати свою гадку.

Голоьный дѣячь Дмитро Михно уступає подекуды на задній плянъ драматичного образа супротивъ обохъ свахъ, Проймихи и Зайчихи, котрй майже безъ перестанку являють ся на сценѣ и суть неначе спружиною акціѣ. Интрига комедіѣ выдає ся намъ троха неясною, по-за-якъ основує ся на исторіи зъ векселемъ, котрого выдурывъ Михно ôдъ Гринѣвны. Годѣ бо добре порозумѣти, по-що богата Гринѣвна дала своему судженому вексель, коли ôнъ небавомъ мавъ статись паномъ всего єи майна? Ôдтакъ гадаємо, що авторъ непотрѣбно вывѣвъ на сцену Шкарбаня, дядька Дрыги; ôнъ бо выступає въ комедіи тôлько кандидатомъ до управительства у Гринѣвны. А вже-жь мимо волѣ насуває ся питанє, чому авторъ не звѣвъ бôльше разôвъ до купы Сакунки зъ Михномъ? Коли-бъ се було сталось, акція Сакунки выйшла-бъ бôльше оживленою. Ôдтакъ закôнченє комедіѣ выдає ся намъ не зовсѣмъ одвѣтнымъ. Майже до самого кôнця комедіѣ не знаємо, чи Гринѣвна щиро радѣє, що Михно до неи прийшовъ, чи она лишь удає своє раюванє, щобъ тымъ певнѣйше выдерти Михнови свôй вексель. Опôсля не знаємо, по-що Гринѣвна Гукови и Проймисѣ перечила подѣю зъ векселемъ, мовь бы она не ôдбирала и не порвала векслѣвъ, — та по-що сказала, що Михно кинувъ ся на неѣ и хотѣвъ знѣвечити єи честь? Намъ выдає ся ôдтакъ, що самъ конець комедіѣ не може зватись зовсѣмъ вдоволяющимъ, тому-що Михно являє ся чоловѣкомъ безъ глузду, котрый ще тогдѣ править Гринѣвнѣ про свою щиру любовь, коли ôдкрылись всѣ єго хитрощѣ.

Щó-до формальноі стороны, замѣчаємо, що мова автора въ сѣй комедіи єсть неначе жемчугомъ въ творахъ нашои литературы. Такою ядренистою и милозвучною мовою самъ Конiський въ писаняхъ своихъ досѣль ще не корыстувавъ ся. Чудову мову переплѣтає ôнъ часто прислôвями народными и вмѣє дѣєвымъ особамъ вкладати въ уста таку мову, яка єсть зовсѣмъ одвѣтна ихъ становищу въ товариствѣ.

Такъ отже заявляємо авторови сердечне „спасибôгъ“ за єго гарный драматичный твôръ и покликуємо до него: „Утни, батьку, орле сизый!“ — напиши намъ бôльше комедій изъ побуту суспôльности украиньскои, а всѣ земляки по-вѣкъ поминати-муть тебе „незлымъ-тихимъ“ словомъ!

Омелянъ Огоновскій.

До исторіѣ галицкои Руси.

(*Иванъ Матѣевъ:* Der polnisch ungarische Streit um Galizien und Lodomerien. Lemberg, 1886, 8°, 50).

Пôдчасъ коли увага нашихъ старшихъ историкôвъ звернулась теперь переважно до археологіѣ, занявъ ся одинъ зъ молодшихъ (ученикъ, такъ якъ и померший Корнило Заклиньскій, професорôвъ Шараневича и Лиского), п. Матѣевъ, розслѣдомъ характеристичного спору польскои и угорскои короны о галицку Русь. Нашôй галицкôй окраинѣ мабуть таки здавна судилось грати вызначну ролю такъ въ загалѣ въ рускôй исторіи, якъ особливо въ исторіи зносинъ Руси зъ захôдною Европою. Пôдчасъ коли иншй рускй землѣ ôдгороженй були иншими словянскими, финскими та литовскими племенами ôдъ Европы, бувъ Галичь у самыхъ ворôтъ захôдного цивилизованого свѣта, а значѣнє єго взростало въ мѣру сего, якъ слабѣли и тратили свою цѣну звязки зъ Византіею, — взростало и въ мѣру сего, якъ спадщина „старого Володимира“ почала щоразъ бôльше и тревалѣйше дѣлитись на самостайнй части (удѣлы). Вже на довго передъ тымъ, нѣмъ старый центръ, Кіѣвъ, ставъ ся жертвою Татарвы, бачимо, якъ вытворюють ся и зростають головно два „удѣлы“, а радше новй могучй державнй центры: Суздаль (пôзнѣйше Москва) и Галичь, а небавомъ примѣчаємо навѣть боротьбу сихъ удѣлôвъ мѣжь собою о посѣданє „матери рускихъ гôродôвъ“. Вже Суздалець Андрей Боголюбскій починає уважати Кіѣвъ своимъ „удѣломъ“ (вм. себе уважати удѣломъ великокняжого кіѣвского стола) и принимає титулъ „великого князя“, а сынъ Боголюбского Мстиславъ займає и грабить Кіѣвъ вже на 70 лѣтъ передъ розграбленемъ Кіѣва Татарвою (1169—1240). Хто-жь подає тодѣ по-

мôчну руку Кієвови противъ Суздаля? *Галичъ* и рѣшучій антагонистъ Боголюбского, нашъ могучій Ярославъ Осмомыслъ. Одинъ зъ наслѣдникôвъ Боголюбского, Всеволодъ (1176—1212) стремить ще явнѣйше до панованя на всѣй „Руси“, а заразъ по нападѣ татарскôмъ стаєсь Володимиръ надъ Клязмою, а зъ початкомъ XIV-ого ст. — Москва столицею „великихъ князѣвъ всеи Руси“. Супротивъ сего цѣкаво, що галицкій князь и король Данило носить ся зъ думкою полученя всеи полуденнои Руси (1235-ого р. подає Галичь зновъ руку Кієвови противъ „сѣверного“ Чернигова), а послѣдный галицкій князь Болеславъ Тройдановичь († 1340) зове себе княземъ „всеи малои Руси“ (dux totius Russiae minoris). Колишній центръ Кієвъ — припадає тодѣ Литвѣ. На всѣй Руси одинъ тôлько Галичь не бувъ доси нѣколи „удѣломъ“ сѣвера; не менший були значѣне и спôвудѣлъ Галича въ духовôй и культурнôй жизни Руси. Тôлько-жь на жаль не вмѣла чи не хотѣла Польща пôдчасъ свого панованя стати для насъ доброю, щирою сестрою.

Але географичне положенє галицкои Руси зробило єѣ заразомъ здавна предметомъ посягательства, такъ для самыхъ широко розрôдненыхъ Рурикôвичѣвъ, якъ и Пястôвъ и угорскихъ Арпадôвъ. Здаєсь, що уже границѣ великоморавского княжества займали не тôлько Краковъ и Перемышль („Хорватія“), але може й схôдъ пôвнôчного склону Карпатъ. На се вказували бы може и давнѝ, а уперто пôдержуванѝ претенсіѣ шлезскихъ любушскихъ епископôвъ до юрисдикціѣ на галицкôй Руси, претенсіѣ, котрѝ не мало заходу причинили при заснованю у насъ (въ XIV. ст.) латинскихъ епископскихъ катедръ; на чôмъ бы не опирались, и въ якôмъ бы часѣ не явились вперве сѝ претенсіѣ, все-жь могли они опиратись на давныхъ претенсіяхъ политичныхъ, такъ на пр. Краковъ належавъ до Праги, нѣмъ ставъ столицею самостôйного епископства. Що-йно коли ленниця нѣмецкихъ императôровъ, Гнѣзненьска Польща, здобула Краковъ („малу“ Польщу), послѣдувала боротьба о галицку Русь мѣжь Пястами, а родомъ Рурика. Кровавѝ вôйны Пястôвъ зъ ческими Пшемыслидами довго не позволяли Польщи посунутись тревало на схôдъ; до того появились ще и Угры, призванѝ самыми нашими князями и дружинниками. Ажь въ XIV ôмъ ст., полагодившись зъ Чехами и порозумѣвшись зъ Уграми, удаєсь Польщи опанувати и вдержувати Червону Русь. Найважнѣншого свого суперника въ боротьбѣ о сю Русь, Литву, обезоружила Польща выбравши Ягайла польскимъ королемъ.

Въ короткихъ вступныхъ замѣткахъ згадує п. Матѣвъ боротьбу князѣвъ кіѣвскихъ и краковскихъ о червенскѝ городы, примѣчає однакожь, що въ жерелахъ не находимо докладного поясненя, до кого сѝ городы первѣсно належали. Самъ польско-угорскій спôръ дѣлить авторъ на три фазы: 1) часъ ôдъ першого появленя въ титулярѣ угорскихъ королѣвъ додатку: rex Galiciae, ажь до пôдбою нашои землѣ Казимиромъ В.; 2) пересправы о Червону Русь (regnum Russiae) мѣжь Казимиромъ а угорскимъ королемъ Людвигомъ; 3) часъ по смерти Казимира В. — Властивою правнополитичною пôдставою польско-угорского спору є пересправы мѣжь Казимиромъ а Людвигомъ; часъ попереджаючій є приготованємъ, а послѣдуючій консеквенцією сихъ пересправъ.

Перша фаза вызначуєсь тымъ, що усобицѣ князѣвъ и дружинникôвъ стають ся разъ по разу причиною вмѣшаня Угоръ и Ляхôвъ въ рускѝ справы. Годѣ докладно означити причину, чому угорскій король Стефанъ II. принимає 1124-ого р. титулъ „rex Galitiae“, досыть, що въ рôкъ передъ симъ принятємъ прогнавъ в. кн. кіѣвскій Володимиръ Мономахъ волынского князя Ярослава (1123), Ярославъ утѣкъ до Стефана II., а Стефанъ II. спомагавъ єго, хочь и безъ великого успѣху, вразъ зъ польскими и галицкими полками. Авторъ розправы каже, що Стефанъ II. первый зъ угорскихъ королѣвъ принимає такій титулъ, и що и у него подыбуємо сей титулъ всего тôлько одинъ разъ; але крил. Петрушевичь знає ще давнѣйшу узурпацію такого титулу, зъ р. 1094-ого, въ грамотѣ угорского короля Володимира (Fejer, I, 488: rex Galitiae Lodomeriaeque; „Вѣстникъ Н. Дома“, 1886, ч. 46, стр. 411); може бути, що се уже явна фальсификація исторіѣ, але може также бути, що сей титулъ зъ 1094-ого р. мôгъ бы причинитись и до близшого розъясненя пôзнѣйшихъ фактôвъ.

Опôсля подыбуємо титулъ „rex Galitiae“ що-йно 1190-ого року въ грамотѣ Белѣ III., и ôдъ сего часу вызначують ся що-разъ яснѣйше ôдносины Польщѣ и Угорщины до галицкои Руси. Галицкѝ бояре проганяють въ порозумѣню зъ волынскимъ княземъ Романомъ Мстиславичомъ, свого князя Володимира (1187); Володимиръ утѣкає черезъ Карпаты на двôръ Белѣ III., Беля иде зъ вôйскомъ на Галичь, але вмѣсто Володимира садить на престôлъ свого сына Андрея. Тодѣ удаєсь Володимиръ до нѣмецкого цѣсаря Фридриха Барбаросы; довѣдавшись, що Володимиръ, — сестрѣнець суздальского князя Всеволода, приймивъ єго Фридрихъ дуже прихильно и поручивъ опѣцѣ свого ленника, польского князя Казимира Справедливого. За польскою помочею засѣвъ Володимиръ въ Галичи 1188-ого р., а угорске интермеццо зъ Андреємъ було мабуть одинокою причиною, що Беля, уважаючи свого сына ленникомъ угорскои короны, принявъ бувъ титулъ „rex Galitiae“, впрочѣмъ въ однôй-одинокôй грамотѣ. Дуже цѣкаве при тôмъ се, що нѣмецкого цѣсаря добачаємо въ дружбѣ зъ Суздалемъ, пôдчасъ коли вороги цѣсаря Угры стоять въ порозумѣню зъ в. княземъ Кіѣвскимъ, Святославомъ (п. Матѣвъ наводить тутъ дра Шараневича: Hipatios-Chronik, стр. 20); цѣкаве и се, що Всеволодъ суздальскій доводить до порозумѣня мѣжь Белею III. а Казимиромъ Справедливымъ, и оба сѝ монархи обовязують ся нѣколи не выступати противъ новопосадженому въ Галичи своякови Всеволода, Володимирови. Отсей миръ, послѣдувавшій около 1193-ого р., уважає авторъ розправы першимъ договоромъ мѣжь Польщею а Уграми дотычно Галича. Цѣкаве вконець и се, що Володимиръ называє себе вассалемъ Всеволода (Полн. Собр. II, 139).

Другимъ зъ ряду бувъ договоръ спижскій (Zips), зъ 1214-ого р. мѣжь угорскимъ Андреємъ II., а польскимъ Лешкомъ Бѣлымъ; не можемо тутъ входити въ єго генезу, досыть, що сынъ Андрея, Коломанъ женить ся зъ дочкою Лешка Саломеєю, и оба монархи присягають удержати Галичь для своихъ дѣтей. Замѣтимо тутъ, що сынъ угорского короля Коломанъ мôгъ узнавати и яко король галицкій свою приналежнôсть не тôлько до угорскои королѣвскои родины, але по части и до угорскои короны. Поминаємо весь дальшій розвôй историчныхъ подѣй першои фазы: зъ усѣхъ нихъ добачаємо се одно, що хочь и Ляхи беруть участь въ судьбѣ Галича, то все-жь таки участь Угровъ бôльша и важнѣйша, а коли вже тутъ говорити о правахъ, то Угры и правъ бôльше до Галича набули, и больше крови въ оборонѣ сихъ своихъ правъ пролили.

Те саме выходить и зъ историчныхъ подѣй другои фазы. Помимо численныхъ бунтôвъ бояръ, — помимо, що вѣроломнѝ угорскій королѣ, опѣкуючись малолѣтными Романовичами разъ-уразъ мѣшають ся по своєму въ галицкѝ дѣла, а Беля IV. спомагає 1235-ого р. свого сестрѣнця, сѣверского Ростислава противъ Данила, удає ся Данилови удержатись при спадщинѣ по своѣмъ батьку Романѣ, а навѣть — статись могучимъ княземъ, о котрого приязнь и сусѣды, и папа римскій усильно добивають ся. Ôдтакъ княжать ажь по 1340. р. на галицкôй Руси самостôйнѝ володѣтелѣ; 1324-ого року вымирають Романовичѣ, а бояре обирають княземъ мазовецкого Болеслава Тройдановича (Юрія II.). Сей Болеславъ гине ôдъ отруѣ 1340-ого р.; щобы помстити смерть свояка, являє ся на Руси польскій король Казимиръ В., вперве 1340, а по прогнаню єго ôдси литовско-рускимъ княземъ Любартомъ — вдруге 1349-ого року*). Тутъ замѣтимо, що авторъ розправы несправедливо звернувъ такъ мало уваги якъ на выбôръ Болеслава зъ-особна, такъ на мазовецкѝ претенсіѣ въ загалѣ. Коли уже говорити о набутыхъ простымъ розбоємъ и вѣроломствомъ правахъ Угорщины и Польщѣ, такъ чомужь не признати и набутыхъ вольнымъ выборомъ (unanimiter) мазовецкихъ правъ? Хто знає, що вже 1324 ого р., по вымертю послѣдныхъ Романовичѣвъ (Андрея и Льва II.) не було якихъ пересправъ мѣжь ôтцемъ Казимира Володиславомъ Локеткомъ, а Болеславомъ Тройдановичемъ, а при нападѣ Казимира на галицку Русь чуємо въ жерелахъ (о скôлько собѣ зъ памяти нагадую) и про мазовецкѝ полки. Що и Угры тутъ при чôмсь були, вказувала-бъ згадка въ жерелахъ угорскихъ, пôдъ 1338-ымъ р., о рускôмъ князю „Лотцѣ“ (Lothka, dux Ruthenorum; Володко?). На мазовецкѝ права може вказувати ще и те, що по смерти Казимира надає Людвигъ галицку Русь въ лено кн. опольскому Воло-

дислáвови*), котрый має за жéнку мазовецку княжну Офку.

Кôлька неясныхъ згадокъ, и одинъ (рускій) актъ безъ даты (про „ятство“ Любарта), отъ и все що знаємо о боротьбѣ Казимира В. зъ Литвою о галицку Русь, розпочатôй другимъ нападомъ зъ 1349-ого р. За те знаємо, що Казимиръ не змôгъ въ сéй боротьбѣ нѣякъ обôйти ся безъ угорскои помочи, — знаємо также й цéну сеи помочи: 1352-ого р. заявляє Людвигъ письменно Казимирови, що галицка Русь (regnum Russiae) була и є власностію угорскои короны (praedecessorum nostrorum, *regum* Hungariae; Людвикъ бувъ зъ роду Анжіовинôвъ, тожь выступає тутъ тôлько въ имени угорскои короны, бо „попередній“ королѣ, praedecessores, були зъ роду Арпада, и яко такій не могли перелити на Анжіовинôвъ нѣякихъ правъ, окрôмъ коронныхъ); дальше заявляє Людвигъ, що даровує Русь въ доживотє (usque ad vitam suam) Казимирови, але коли бы Казимиръ мавъ сына, то сей єго сынъ, або єго наслѣдники (sui haeredes, — очевидно: на тронѣ польскôмъ), обовязанй за ôдкупною сплатою 100.000 флоренôвъ ôддати Русь назадъ Угорщинѣ (haeredibus nostris).

Така була умова — але опôсля зайшовъ случай зовсѣмъ непередвидженый Людвигомъ: по нѣмъ лишились *двѣ дочки*, а хоть въ *єго* руцѣ була получена черезъ дванайцять лѣтъ Польща и Угорщина, то по єго смерти подѣлились обѣ дочки мѣжь собою такъ, що одна, Ядвига, дôстала Польщу, а друга, Марія, Угорщину. Що-жь мало бути теперь зъ Русею? Зважывши, що Людвигъ не мавъ нѣякихъ приватныхъ правъ до галицкои Руси, могла теперь по єго смерти угорска корона упôмнутись за сплатою означеной сумы о галицку Русь (въ дусѣ умовы зъ 1352-ого р.). Та не такъ думали польскій станы обираючи Ядвигу королевою: они поставили яко услôвє выбору — звернене Руси. Не можемо згодитись зъ п. Матѣєвомъ, щобы мати Ядвиги, котра вела всѣ сй переспрáвы по смерти мужа, згодилась на се услôвє, бо разъ, що нема нѣякого доказу, щобы она таку свою згоду формальнымъ актомъ заявила, а друге: коли прийшло до дѣла, то она выступила якъ разъ на ôдворотъ. (Актъ зъ 1385. р., въ Кревѣ, диктували Ягайлови польскій паны, тожь ôнъ тутъ не є доказомъ, а й Чариковскій чогось такого не згадує, за те канцлеръ Ольшевскій, котрый мôгъ докладно цѣлу сю рѣчь знати, признає 1651. р непогасшй права Угорщины до галицкои Руси). И не могла-жь мати Ядвиги розпоряжатись Русею якъ своєю приватною власностю... Правда, Польща все таки ôдбирає Русь назадъ, але ôдбирає силою (1387. р., весною, капитулює въ Галичи угорскій воєвода Венедиктъ; п. Матѣєвъ кôнчить „другу“ частину своєи розправы рокомъ 1387-ымъ, яко основою фактичныхъ ôдносинъ черезъ слѣдующихъ 400 лѣтъ).

Занята своими внутрѣшными справами не могла Угорщина спротивитись ôдобраню Руси, але своихъ правъ она не зрекла ся; противно: угорскій королѣ разъ-у-разъ упоминають ся о Русь, и сй ихъ заходы характеризують третю фазу польско-угорского спору о Русь. Разъ по разу збирають ся польско угорскій „комісіѣ“, щобы розглянути и порѣшити сей спôръ. Вже самымъ высыланємъ своихъ комисарéвъ признавала Польща, що уважає сю справу ще остаточно не порѣшеною; ще и 1442. р. мала ôтбутись въ сéй справѣ нова конференція, помимо, що она здавалась уже полагодженою мовчаливымъ уступленемъ Угорщины, а также 1475-ого р. згадуєсь выразно спôръ о „Русь и Волощину“ (super differentia terrarum Russiae et Valachiae; слова польского „комисара“, историка Длугоша), помимо, що на 33 роки передъ тымъ говорилось уже, будьто Польща посѣдає „Русь и Волощину“ — „iure optimo“. Правда, по 1475-ôмъ роцѣ згадуєсь справа выразно ажь при подѣлѣ Польщѣ 1772-ого року, але коли зважимо, що Польща заняла Русь 1387-ого р. силою, и коли хиба не допустимо задавненя въ интернаціональнôмъ правѣ, то мусимо признати невыгасшй права Угорщины. П. Матѣєвъ вправдѣ не признає ихъ по тôй причинѣ, що королѣ угорскій кôлька разôвъ опôсля (по 1475-ôмъ роцѣ) гарантували „цѣлôсть и неподѣльнôсть“, польскои державы, але-жь зъ другого боку сй королѣ нѣколи выразно своихъ правъ и не зрекли ся, а зрештою — таке промовчуванє якогось спору не надає ще нѣякого права противнôй сторонѣ, и для того не можемо згодити ся зъ п. Матѣєвомъ, будьто бы помимо ясного договору зъ 1352. р. належало галицку Русь уважати ôдъ р. 1387-ого правною власностею польскои короны. А коли при тôмъ зважимо, що и угорскій „права“, хочь давнѣйшй ôдъ польскихъ, були набутй розбоємъ и вѣроломствомъ, коли поминемо и неясній мазовецкій претенсіѣ, та выключне „право“ до галицкои Руси будемо мусѣли вкôнцѣ признати спорôдненымъ зъ Романовичами (Войшелкъ) *литовско-рускимъ* князямъ, а въ першôй линіи — Любартови; хто знає, чи галицка Русь була лишилась при Польщѣ або при Угорщинѣ, коли бы не выбôръ литовско-рускаго князя Ягайла на польского короля.

Не можемо вправдѣ згодитись зъ п. Матѣєвомъ на остаточный єго выводъ, за те-жь мусимо признати, що зôбравъ незвычайно совѣстно цѣлый актовый матеріялъ, и що обходить ся зъ жерелами дуже розумно и умѣло, хочь часомъ може за надто скептично. Деякій доповненя до єго матеріялу старались мы по змозѣ повысше згадати; ту ще тôлько додамо, що „Червона Русь“ называє ся „оффиціяльно по нѣмецки „Rothreussen“, а не „Rothrussland“. Розправа п. Матѣєва кидає дуже много нового свѣтла на исторію галицкои Руси, и може послужити цѣннымъ доповненемъ двохъ иншихъ новѣйшихъ розправъ о сéй Руси: Дашкевича о княженю Данила, и Ржежабка о Юрію II. (въ часоп. ческ. Музея, 57-ый рôчникъ). Товаришуючи зъ п. Матѣєвомъ въ историчнôмъ семинарѣ дра Шараневича и дра Лиского мавъ я, яко постôйный взаимный рецензентъ єго розправъ случайнôсть переконатись, що у него є зôбрано богато цѣнного и важного матеріялу и до *внутрѣшнои* исторіѣ галицкои Руси, то-жь позволю собѣ высказати бажанє, щобы обговорена розправа єго була початкомъ цѣлого ряду дальшихъ неменше цѣнныхъ студій. Заохотою до сего можуть п. Матѣєву послужити слова зъ авторитетныхъ устъ крил. Петрушевича, котрый назвавъ отсю єго першу печатану працю: „дѣльнымъ разсужденіемъ“.

Отиневичѣ д. 4. жовтня 1886.

В. Коцовскій.

*) Пор. „Схиматисмъ“ василіянскій, выд. у Львовѣ 1867 (записки монастирскій). Хитрй польскій жерела не нотують сего прогнания. Пор. также актъ выданый перемыскимъ Деткомъ (*Voigt* Cd. d. prussicus), а также замѣтку васил. Компаневича о старôмъ святоюрскôмъ дзвонѣ. литôмъ за князя Любарта-Димитрія (Czasop. Ossol.) На скôльки слѣдно зъ актôвъ городскихъ и земскихъ, удержавъ ся Казимиръ зъ першого пôдбою въ посѣданю одного тôльки Сянока.

*) Пор. Петрушевичъ въ „Сборнику“ Матицѣ зъ р. 1885-ого. IV, 181 — Для чого называє п. М. (44, нотка 102) слова Любеньского: rein ringirt? (о. Белзѣ гл. Synowie Giedymina).

КОРОТКІЙ ПЕРЕГЛЯДЪ УКРАИНСКИХЪ КНИЖОКЪ ЗА 1885. РÔКЪ.

VII.

Попереч спитай ся, а тоді и лай ся. — Комедія, жартъ у одній дíи. (Сюжетъ займованій) К. Не-я., К. 1885 р., ц. 20 кр., 28 ст., 16-о.

Сюжетъ пєсы, якъ каже авторъ, „займованый“, себъто по просту — позыченый. Не знаємо, зъ якои речи авторъ уживає таке слово и ôдки выводить ёго. Мабуть ôдъ слова „занять“, але се слово въ нашôй мовѣ те-жь саме, що „осягнути, загнати“, що зовсѣмъ не ôдповѣдає россійскому слову „занять“ або „заимствовать“, котрому рôвнозначнымъ въ нашôй мовѣ єсть тôлько слово „позычити“. Тай справдѣ сюжетъ сіеи пєсы просто позыченый зъ россійского водевиля „Не спросясь броду, не суйся въ воду“, котрый те-жь здаєть ся переробленый зъ якогось французкого водевиля. Мы нѣчого не маємо проти такихъ позычокъ або переробокъ, безъ котрыхъ не обôйдеть ся нѣ въ якому письменствѣ, абы лишь вони були хочь трохи приладнований до житя того народу, на чию мову перероблена пєса. Въ сéмъ разѣ здаєть ся не можна закинути автору серйозного докору; окрôмъ мовы и одежѣ въ пєсѣ все-жь таки знайдеть ся декôльки мѣсцевыхъ рисокъ, котрй надають ѣй цѣну. Шкода тôльки, що самый сюжетъ пєсы выбраный не до ладу, бо все тутъ вертить ся на одныхъ помилкахъ, зовсѣмъ не звычайныхъ и не натуральныхъ. Молода панночка, що недавно скôнчила институтъ и була трохи на высшихъ курсахъ, приѣхала на хутôръ до батька и нудьгує тутъ въ самотинѣ, але на сей разъ вона зацѣкавлена незнаёмымъ сусѣдомъ Чорненкомъ,

що недавно скôнчивъ университетъ и приѣхавъ на свôй хутôръ. Дôзнаєть ся она ôдъ батька, що Чорненко молодый, розумный, до того ще народолюбець и що ôнъ має незабаромъ прибути до нихъ. И справдѣ Чорненко приѣздить до нихъ и перше всёго зустрѣчає горнишну (покоѣвку), молоду дѣвчину Палажку, одягнену по городяньскôй модѣ, котру ôнъ зъ разу приймає за панночку, дочку старого Бебеха, заводить зъ нею розмову про житє на селахъ, про народню долю то-що, и не вважаючи на те, що вона на всѣ єго речи одмавляє „да-съ, нѣтъ-съ“, думає, що то може справдѣ панночка, и щобъ красше розбалакатись зъ нею — запрошує єѣ въ садъ на прогулянє. Заразъ же за ними приходить справжня панночка и сподѣваючись приѣзду Чорненка, бере книжку и удає зъ себе, нѣбы-то читає. Коли-жь входить Гарасимъ. лакей (покоёвый) Чорненка и великій джигунъ; побачивши панночку, одягнену въ народню украиньску одежу, ôнъ прийма єѣ за горнишну, она-жь чомусь прийма ёго за Чорненка и заразъ же обертаєть ся до него зъ розмовою, а ôдъ него тôльки й чує „текъ-съ“ або якiсь кумедний слова. Зъ такою дивною розмовою и ся парочка выходить въ садъ. Тымъ часомъ выбѣгає зъ саду Чорненко. Ôнъ дуже розлютованый на старого Бебеха и накидаєть ся на него, що той розписавъ свою дочку, що, мовь, институтка, и на курсахъ була, а вона тôлько й знає, що „да-съ, нѣтъ-съ“ и що зовсѣмъ не бѣлява, якъ ôнъ казавъ, а чорнява. Незабаромъ вбѣгає и дочка и те-жь починає докоряти батькови, що той казавъ про Чорненка, якъ про освѣченого, молодого и красивого чоловѣка, коли се щось зовсѣмъ не подобне. Старый дуже дивуєть ся и довго въ тямки нѣякъ не вôзьме, що таке передъ нимъ дѣєть ся, поки не розпытавъ ся гарненько и побачивъ, що тутъ обопôльна помилка. Тодѣ ôнъ зводить Чорненка и дочку и починає смѣяти сь надъ ними, що дочка шпацирувила зъ Гарасимомъ, а Чорненко не одрôжнивъ горнишну ôдъ панночки.

Надто вже незвычайными выдають ся намъ сй помилки, коли люде зовсѣмъ иншого стану громадского, иншои освѣты не то що ôдъ разу не розпôзнають одинъ одного, а помиляють ся пôсля довгои навѣть розмовы. Нехай и такъ, що сюжетъ водевиля або жарта, се просто якась чудасійна оказія, я все-жь, здаєть ся, годилось бы, щобъ ся оказія була правдива або принаймнѣ можлива въ житю, бо всяка гостра незвычайнôсть здатна хиба на те, щобъ выкликати нудьгу, а не забаву й потѣху, яку мавъ на метѣ авторъ.

Про все те треба сказати, що автору не бракує умѣня до скомпонованя пєсы, що хочь трохи збавляє врожѣнє незвычайности сюжета. Такъ авторъ выводить передъ зрителя помилку дѣєвыхъ осôбъ лишь на малу годину при першôй стрѣчѣ, коли така помилка здаєть ся ще можливою, а за тымъ сцена заразъ же змѣняєть ся другою; до того ще вся дѣя ведеть ся доволѣ жваво и помѣрно. Навѣть въ змальованю дѣєвыхъ осôбъ вбачаєть ся у автора здатнôсть догляду и вмѣня. Палажка и Гарасимъ хочь трохи й пересолений, а про те живй образы помѣжь двôрскою челядю, що пнеть ся за панствомъ. Доволѣ правдиво и влучно обмальовано образъ молодои пустотливои панночки, якихъ, на превеликій жаль, чи мало єсть мѣжь нашими курсистками. Вона нѣбы-то й украинофильствомъ трошки знадилась, навѣть и говорить по украиньски, певно бувала въ такôй студентскôй кумпаніи, але нѣ до якои працѣ на корысть народови не здатна; була и въ иншихъ студентскихъ кружкахъ, де нахапала ся слôвъ: „соціялистичнй идеѣ“ „емансипація“, „заробôтна плата“ и носить ся зъ Ласалемъ, Марксомъ то що, нѣчого въ нихъ не розумѣючи. Образъ сеи пустотливои та лепетливои панночки — неначе зъ натуры списаный. Старый Бебехъ те-жь живый образъ добродушного и веселого простака пана, але тутъ мы повинй закинути автору те прикре вражѣнє, яке выкликаєе одна зовсѣмъ таки недоладня єго выкидка. Бебеху ôнъ надає для чогось любовъ до Шевченка и разомъ до галушокъ, малюючи при тому ёго байдужимъ до всёго иншого, окрôмъ ще хиба свого господарства. Вже не кажучи про те, що коли чоловѣкъ любить поезію Шевченка, котра надить до себе не тôльки формою и щиростью, а й тыми идеалами, якй зворушують людске мысленє, то єго свѣтоглядъ, єго бажаня у всякôмъ разѣ пôдуть геть-то ширше свого господарства и галушокъ, — сама по собѣ така сумѣстнôсть галушокъ и поезіѣ Шевченка єсть зовсѣмъ недоладня выкидка. Въ устахъ молодои Бебехôвны єи глумуваня надъ батькомъ, що наче-бъ то ôдъ него нѣчого не почуєшь, окрôмъ галушокъ та Шевченка, се ще рѣчь звычайна, бо єѣ, бачите, знадили Ласаль и Марксъ, хочь она й не розумѣє ихъ, а Шевченко, мовь, не зачѣпавъ нѣ робочого, нѣ жѣночого пытаня, дарма що єго поезія кровю обкипѣла надъ долею крѣпацкою та жѣноцкою. Одже-жь авторъ и самого Бебеха удає згôдно зъ глумованємъ єго дочки, що вже выходить зовсѣмъ не доладу и, правду кажучи, а нѣ трôшечки не гостро, якъ мабуть здавало ся нашому автору. Бажалось-бы, щобъ авторъ въ дальнѣйшихъ драматичныхъ писаняхъ, до якихъ ôнъ здаєть ся має доволѣ здатности, пильнѣйше доглядавъ за своими творами и не ласивъ ся на грубе кумедіянтство.

На сёму мы й покôнчаємо переглядъ драматичныхъ творôвъ украиньскихъ, надрукованыхъ торôкъ во Россіи. Въ покажчику п. Калитовского, що друкуєть ся въ „Зорѣ“ за сей рôкъ, заведенй ще двѣ пєсы: „Не ходи Грицю на вечерницѣ“ — Александрова и „Заклята криниця“ Хомы Брута, але обыдвѣ они були надрукованй ще въ 1884 роцѣ, а не торôкъ

На рештѣ вважаємо за обовязокъ подѣлити ся зъ читателями доброю звѣсткою, що россійска театральна цензура, якъ видно зъ офиціяльнои газеты „Правительственный Вѣстникъ“, въ 1885 роцѣ дозволила для театру ще до десяти украиньскихъ пєсъ, мѣжь ними: „Не такъ ждало ся да такъ стало ся“, драма въ 5 д. М. Старицкого, приладнована до сцены и згôдно зъ цензурными вымогами зъ знаменитои драмы єго „Не судило ся“, надрукованои въ збôрнику „Рада“ за 1883 рôкъ, „Пôдъ Ивана Купала“, драматичнй сцены въ 4 дѣяхъ зъ народного побыту А. Шабельскои, перероблений самою авторкою зъ єи-жь таки оповѣданя пôдъ тою самою назвою, „Свѣтова рѣчь“, комедія въ 4 д. О. Пчôлки, „Вусы“ комедія въ 4. д., перероблена М. Кропивницкимъ зъ оповѣданя О. Стороженка пôдъ такою самою назвою, „Бондарѣвна“ драма въ 5 д. и 6 одмѣнахъ Т. Карпенка-Карого и друга єго драма „Чортова скеля“. Якъ чули мы, драмы Карпенка-Карого, звѣстного на Украинѣ актора и автора надрукованого въ „Радѣ“ за 1883 рôкъ оповѣданя „Новобранець“, друкують ся вже въ Херсонѣ и незабаромъ мають выйти*). Бажалось бы, щобъ и иншй драматичнй пєсы, дозволенй торôкъ театральною цензурою, були те-жь надрукованй.

М. Комарь.

*) Выйшли вже. Докладну рецензію тыхъ драмъ, написану п. Вôльхôвскимъ, подамо въ слѣдуючôмъ н-рѣ Зорѣ. *Ред.*

Похибки друкарскй.

Въ числѣ 19. на стор. 322. въ першôмъ стовпци, строчка 32. замѣсць: **и** „Ключь разумѣнія“, „Мессію“ — читай: „Ключь разумѣнія“ **и** „Мессію“; — а въ другôмъ стовпци строч. 33. замѣсць: **по**правится — читай: **по**нравится.

ОГОЛОШЕНЄ.

Редакція **„Рускои Историчнои Библіотеки“** въ Тернополи звѣщає, що осталось лише 15 прим. I. и II. и 30 прим. III. и IV. т. въ оправѣ въ англ. полотно. Хто бажає ихъ дôстати, зволить поспѣшити зъ замовленємъ. Всѣ 4 томы оправнй зъ пересылкою 6 злр. 10 кр. Неоправнй примѣрники всѣ 4 томы можна ще дôстати за 5 злр. зъ пересылкою franco, скоро хто бере всѣ наразъ. Незаможнымъ дає редакція на раты пôсля власнои деклярациѣ.

ÔДЪ АДМИНИСТРАЦІЄ.

Зъ попереднымъ числомъ розпочавъ ся IV. кварталъ сегорôчного выдавництва „Зорѣ“. Просимо о ласкаве ôдновленє пренумераты и остаточне выровнанє залеглостей, щобы дальша высылка безъ перешкоды могла послѣдувати.

Ôдповѣдає за редакцію: **Д-ръ Омелянъ Калитовскій.**

Выдає Товариство имени Шевченка. Зъ друкарнѣ Товариства имени Шевченка, пôдъ зарядомъ К. Беднарского.

Рôкъ VII. Львôвъ дня 1 (13.) Листопада 1886. **Число 21.**

Выходить два разы на мѣсяць. кождого **1**-ого и **15**-ого. въ объемѣ 2—2½ аркуша.

Редакція „Зорѣ“ въ каменици пôдъ ч. **8.** улиця Академична.

ЗОРЯ

Пренумерата выносить: на цѣлый рôкъ **5** зр., на пôвъ року **2** зр. **50** кр., на чверть р. **1** зр. **25** кр.

Пренумерату належить присылати до **администрациі „Зорѣ“** (улиця Академична ч. 8.)

ПИСЬМО ЛИТЕРАТУРНО-НАУКОВЕ ДЛЯ РУСКИХЪ РОДИНЪ.

ОДИССЕЄВЙ ПЛАВНИКИ.

(Гомеровои Одиссеѣ зшитокъ пятый).

Рано пôдняла ся зъ лôжка Тифона рожева зôрниця,
Щобъ и безсмертнымъ свѣтити усѣмъ та и смертнымъ;
Бóги-жь сидѣли на радѣ въ свѣтлицѣ Зевеса, который
Громомъ орудує въ небѣ и єсть надъ богами найстаршій.
Имъ выкладала Атена всѣ бѣды тяжкй Одиссея —
Дуже она побивалась объ тôмъ, що замешкавсь у Нимфы.
„Батьку Зевесе и вы, усѣ бóги блаженнй, безсмертнй!
„Нѣ вже, нѣякъ не приходить ся, бачу, щобъ царь бу[лавничникъ
„Бувъ за-для кожного щирый, ласкавый, прихильный! По[виненъ
„Милость изъ серця прогнати, буть жóрсткимъ, та пако[сти дѣять.
„Бачите: люде уже Одиссея святого й забули,
„Свого царя, що для всѣхъ бувъ отцемъ такимъ щирымъ,
[ласкавымъ.
„Онъ отъ сидить десь на óстровѣ, тéрпить великеє горе
„Въ гарныхъ печерахъ Калипсы; вона-жь єго вдержує
[въ себе
„Силою. Бѣдный не може нѣякъ у свôй край повернуть ся:
„Въ нёго нѣ човнôвъ не має, не має анѣ товарйства,
„Щобъ проводило ёго по безкраёму морю до дому.
„Се-жь зновъ замыслили стратить и сына єго Телемаха,
„Якъ буде ѣхать назадъ, а поѣхавъ онъ въ Пилосъ пѣс[чаный,
„Зъ одтôль у Лакедемонъ — проôтця тамъ що-небудь
[почути.“
Ёй одвѣчаючи, хмары збираючій Зевсъ такъ промовивъ:
„Дочко моя! яке слово тобѣ пролетѣло крôзь зубы?
„А не сама-жь ты хиба вже давно той рѣшинець вчинила,
„Що Одиссей таки вернеть ся та одомстить загордящимъ?
Ты доглядай Телемаха въ дорозѣ пильненько, — ты мо[жешь, —
„Щобъ живъ, здоровъ повернувъ ся онъ въ милую рôд[ную землю,
„А женихи, що засѣли на човнѣ, щобъ въ дурняхъ зо[сталисъ“.
Потôмъ почавъ говорить до Ермѣя, любязного сына:
„Сыну Ермѣе! ты все бувъ посланцемъ, бѣжи-жь, та ско[ренько
„Нимфѣ въяви кучерявôй про нашу незмѣнную волю,
„Щобъ Одиссей неборака, не гаючись, плывъ до господы,—
„Тôлько безъ всякихъ поѣде онъ проводôвъ — божихъ
[и людскихъ.
„На плавникáхъ изъ бервенъ онъ натерпить ся горя не мало:
„Ажь на двадцятый вже день въ хлѣбородну Схерѣю при[буде,
„Въ землю Феакôвъ, которiи рôдъ свôй ведуть одъ без[смертныхъ;
„Сй єго приймуть и наче-бъ то бога якого споважать,
„Выпровадять єго въ милую рôдную землю на чóвнѣ
„И надають єму золота, мѣдѣ й одежѣ багато,
„Скôльки нѣколи не вывѣзъ бы онъ изъ собою зъ пôдъ Троѣ,
„Якъ бы зъ усею здобычею прямо до дому поѣхавъ.
„Ну, такъ оттакъ-то судилось єму и другôвъ привитати
„И у палаты высокй та въ рôдную землю вернуть ся“.
Такъ онъ сказавъ; и почавъ у дорогу збирати ся звѣст[никъ
Аргусовбійця; пôдъ ноги собѣ пôдвязавъ онъ сандалѣ,
Кованй злотомъ; они-то ёго и носили повсюду
Разомъ зъ вѣтрами: по твердôй землѣ й по безкраёму морю.
Въ руки-жь узявъ патерицю; онъ нею кого лишь захоче,
Заразъ такй и приспить; а хто спить, того зъ разу роз[будить.
Зъ симъ-отъ цѣпкóмъ у рукахъ полетѣвъ собѣ Аргусо[вбійця
Та надъ Піéрею зъ хмаръ и спустивъ ся на море безкрае;
Потôмъ по хвиляхъ понѣсъ ся швиденько нуркомъ-рыбо[ловомъ,
Що за плотицями завше ганя' по страшеннымъ безоднямъ
Та свои крыльця густiи полощe въ солоному морѣ;
Такъ-отъ швиденько Ермѣй перебѣгъ морскй воды широкй.
Якъ добѣжавъ онъ до óстрова, що́ бувъ на морѣ далеко,
Заразъ изъ пѣнного моря блакитного выйшовъ на берѣгъ,
Щобъ до печеры достати ся тои, де мешкала Нимфа,
Гарна лицемъ, кучерява. Єѣ онъ спôткавъ у печерѣ.
Скрôзь по куткамъ на кабицяхъ горѣла кедрина та ладанъ,
И одъ нихъ пахощѣ скрôзь геть по óстрову такъ и но[сились.
Нимфа сидѣла въ печерѣ и голосомъ дивнымъ спѣвала,—
На верстацѣ золотôмъ вона човникомъ щось собѣ ткала:
Навкругъ печеры розкинулась свѣжа зелена дôброва —
Чорнй тополѣ та вôльхи та ще й кипарисы пахучй;
Тамъ, въ тôй дôбровѣ и всякои птицѣ багато водилось:
Кобцѣ, шулѣки, шпакй и морскй цокотухи-сороки, —
Тôльки то й клопоту имъ — цокотати та плескатись въ
[морѣ.
Тутъ же, вкругй камянои печеры по горахъ повивъ ся
Рясный густый виноградъ: важкй кйтяхи й вѣття ломали,
Штыри криницѣ одна биля другои джерела били
Въ рознiи стороны, й чиста вода якъ сльоза́ та погожа
Тихо бренѣла разъ-въ-разъ въ гущинѣ; одъ печеры по
[плéсу
Вохкй луги простелились — зеленй, квѣчастй, пахучй:
Навѣть и богъ звеселивъ ся-бъ, якъ бы всю красу ту
[зобачивъ.
Довго стоявъ тамъ Ермѣй наче вкопаный та дивувавъ ся;
Потôмъ, якъ все оглядѣвъ и на все до смаку́ надививъ ся,

Заразъ не гаючись довше пôшовъ у простору печеру;
Нимфа Калипсо, богиня зъ богинь, ёго зъ разу пôзнала:
Буть незнакомыми мѣже собою — у бóгôвъ не звычай,
Навѣть тодѣ, якъ одинъ одъ другóго мешкáють далéко.
Але-жь въ печерѣ богинѣ Ермѣй не знайшовъ Одиссея.
Той, якъ и перше бувало, сидѣвъ десь надъ моремъ та [плакавъ,
Мучивъ що дня свою душу гôркими слѣзми та риданємъ.
[Все ôнъ бувало на море безкрає дививъ ся та плакавъ].
Нимфа Калипсо, богиня зъ богинь, посадивши Ермѣя
На деревлянôй, мережанôй злотомъ фотелѣ, спытала:
„Ну, мôй поважный, любязный Ермѣю! Чого надзвы- [чайне
„Ты отъ до мене прийшовъ? Не вчащавъ ты сюды було [перше...
„Ну-жь говори, чого треба? чого ты одъ мене бажаєшь?
„Я тобѣ зроблю усе, що зъумѣю та зможу зробити.
„Перше-жь якъ гостя прошý, потрактуй ся у мене зъ [дороги“.
Сеє сказавши, богиня Ермія за стôлъ посадила,
Ѣсти дала амвросіѣ й червоного нектару пити.
Гôсть не змагаючись довго почавъ собѣ ѣсти и пити.
Потôмъ якъ ѣжою й нектаромъ гôсть вдоволивъ свою [душу,
Ставъ одвѣчать кучерявôй богинѣ такими словами:
„Бога богиня пытає — чого ôнъ прийшовъ! Ну, га- [раздъ же:
„Допоминаєшь ся ты — й я скажý тобѣ щирую правду.
„Бѣгти до тебе на óстровъ сюды мене Зевсъ приневоливъ;
„Хто-жь бы то зъ доброи волѣ захтѣвъ таку далечь ганяти,
„Ще й по солонôй водѣ, де нема нѣ села, нѣ мѣстечка,
„Анѣ людей, що приносять въ офѣру богамъ гекатомбы?
„Та вже такій, бачь, законъ у Олимпѣ, що й бóги не [смѣють
„Зевса приказу щобъ-то обôйти або щобъ одмѣнити.
„Каже Зевéсъ, що у тебе тутъ є хтось вельмй бѣдолашный
„Зъ тыхъ отъ, що били ся девять ажь рокôвъ за городъ [Пріамôвъ,
„А на десятый ёго зруйнувавши, до дому поплыли.
„Тôльки якъ плыли они, то розсердили чимъ-то Атену,
„Й та на нихъ вѣтры бурхливй наслала и збила бурýны
[„Тутъ то вони и загинули всѣ та зъ своимъ товарúствомъ.
„Сёго-жь, що кажу, сюды буйный вѣтеръ и хвиля прибили].
„Отъ же Зевесъ и звелѣвъ одпустить ёго якъ найскорѣйше,
„Бо не судилось ёму на далекôй чужинѣ загинуть;
„Выпала иншая доля єму — и другôвъ привитати
„И у палаты высокй та въ рôдную землю вернуть ся“.
Такъ ôнъ сказавъ, и Калипсо, богиня зъ богинь, из- [дрôгнулась
И почалá до Ермѣя крылатіи речѣ казати:
„Злюки вы, бóги, єсте и найгôршь одъ усѣхъ завидющй!
„Такъ, якъ колись-то Зôрниця приняла собѣ Оріона,
„Гнали єго вы та гнали, бо вамъ, бачь, легенько жи-]веть ся, —
„Поки єго не настигла въ Ортигіи ваша невинна
„Панна Діана и тамъ не застрелила зъ лука стрѣлою.
„Такъ и Язонъ уподобавсь було кучерявôй Деметрѣ
„Й та закохалась у нёго всѣмъ серцемъ, — въ хвилину]про тее
„Зевсъ и провѣдавъ и вбивъ ёго тамъ громовою стрѣлою.
„Такѣ и теперь отъ вамъ заздрить, що смертный зо мною [мешкáє.
„Ôнъ потопэвъ середъ моря на бервнѣ, и я ёго спасла,
„Бо єму човна прудкого Зевесъ громовою стрѣлою
„Вдаривши, всёго строщивъ на скалки и розвѣявъ по морю.
[„Тутъ то усе товариство єго потопило ся славне,
„Сего-жь, що въ мене, сюды буйный вѣтеръ и хвилѣ [прибили].
„Я привитала ёго, годувала и мала зробити
„Такъ, щобъ безсмертнымъ и ôнъ зостававсь и не ста- [рѣвсь нѣколи!
„А якъ такій на Олимпѣ законъ, що и боги не смѣють
„Зевса приказу щобъ то обôйти, або щобъ одмѣнити,
„Най выбираєть ся въ море собѣ, якъ Зевесъ єму каже,
„Та черезъ тебе велить; выряжати-жь єго я не буду!
„Въ мене не має нѣ човнôвъ, нѣ вéселъ, нема й товариства,
„Щобъ проводили єго по широкому морю до дому.
„Тôльки, до нёго прихильная, дамъ єму певну пораду,
„Щобъ найскорѣйшь безъ бѣды ôнъ у рôдную землю до- [ставъ ся“.
Зновъ до богинѣ почавъ говорити Ермій, божій звѣст- [никъ:
„Такъ одпусти-жь ёго заразъ и гнѣву Зевеса побôй ся,
„Щобъ не зробивъ ôнъ тобѣ, якъ розсердить ся, халепы [чáсомъ...“
Сеє сказавши, Ермій, божій звѣстникъ, одкланявсь [богинѣ.
Выйшла и Нимфа зъ печеры шукати царя Одиссея,
Вчувши одъ звѣстника власный и певный рѣшинець Зе- [веса.
Той же сидѣвъ на шпилястому розѣ надъ моремъ и очи
Не высыхали ôдъ слѣзъ, бо до дому разъ-въ-разъ поры- [вавъ ся,
Танувъ якъ свѣчка що день, бо не бувъ до богинѣ при- [хильный.
Ночѣ ôнъ, правда, провóдивъ въ печерѣ, але-жь по неволѣ:
Сёго хотѣла богиня й не можна було ôдпросить ся;
Въ день же сидѣвъ разъ-у-разъ на шпилястôмъ камѣнѣ [надъ моремъ
[Й мучивъ що дня свою душу гôркими слѣзми та ри- [даннємъ:
Все було дивить ся бѣдный на море солóне та плаче].
Тамъ-отъ богиня ёго и найшла й почала говорити:
„Ну, безталанный! не плачь менѣ бôльше оттутъ и [журбою
„Серця свогó не вяли: одпущý я тебе незабаромъ.
„Добрыхъ бервéнъ нарубавши, приймайсь плавникá бу- [дувати,
„Щобъ якъ безпéшнѣйше мôгъ ты по синёму морю сну- [вати;
„Бервна ты мѣдными штабами збий и балясами зъ краю
„Ихъ оторочь. А я нôду й тобѣ приготовлю въ дорогу
„Хлѣба, воды и вина, шобъ не голодувавъ ты на морѣ,
„Дамъ и одежѣ, пошлю въ слѣдъ за чóвномъ и вѣтеръ [попутный,
„Щобъ якъ скорѣйшь и безпешно ты въ рôдную землю [доставъ ся,
„Якъ того бóги захочуть, що небомъ владѣють широкимъ:
„Вмѣють они сто разъ лучче, нѣжь я, розсудить — що [до дѣла...“
Такъ говорила вона; задрóжавъ Одиссей богорôвный
Та до богинѣ почавъ говорити крылатіи речѣ:
„Иншеє щось ты, богине, гадаєшь, а не возворóтъ мôй:
„На плавникý плысти кажешь такую далеку дорогу;
„Трýдну й зовсѣмъ небезпешну, якои й великіи човны
„Зъ вѣтромъ Зевеса попутнымъ не можуть пробѣгти [безпешно.
„Я на плавникъ и ногою не ступлю безъ волѣ твоєи

„Поки не заприсягнéшь ся й клятьбою мене не запéвнишь,
„Що менѣ иншого лиха ты зовсѣмъ чинити не мыслишь“.
Такъ ôнъ сказавъ, и Калипсо, богиня зъ богинь,
[усмѣхнулась,
Поплѣчь рукой потрепала и такъ почалá говорити:
„Хитрый ты, бачу, — нѣвроку тобѣ, — й не зов-
[сѣмъ необачный!
„Дуже путяще й розумне отсе ты сказавъ менѣ слово.
„Отъ-же, най свѣдками будуть земля и широкеє небо
„Й Стикса пôдземніи быстрíи воды,— клятьба отся страшна
„Навѣть для бóгôвъ блаженныхъ, и въ нихъ вона сама
[найбôльша, —
„Що тобѣ иншого лиха чинити я зóвсѣмъ не мыслю;
„Я тобѣ зычу и раю те сáме, чого и собѣ-бъ я
„Завше бажала, якъ бы и менѣ така склáла ся притча.
„Вѣрь же менѣ, що я зычу тобѣ усе добре, що въ мене
„Серце у грудяхъ зовсѣмъ не зелѣзне: воно милостиве!!!“
Сеє сказавши, богиня зъ богинь до печеры пустилась
Спѣшно, за нею слѣдкомъ поспѣшавъ Одиссей богорôвный,
И незабаромъ обоє ввôйшли у печеру глыбоку.
Тамъ Одиссей на тôй самôй усѣвъ ся фотелѣ, зъ котрои
Ермíй уставъ; єму Нимфа принéсла усякои стравы,
Ѣсти и пити усёго, що смертніи люде вживають.
Страву поставивши, сѣла й сама супротивъ Одиссея,
Ѣй же поставили нектару и амвросіѣ рабинѣ.
Такъ на готовую страву лишь руки вони простягали.
Потôмъ, якъ кожный изъ нихъ и наѣвъ ся у смакъ и
[напивъ ся,
Отъ-що Калипсо, богиня зъ богинь, почала говорити:
„Ну, Лаертенку, Зевесова хитра рôдне, Одиссею!
„Хочешь отсе ты до дому у милую рôдную землю
„Заразъ сёгодня и ѣхать? Прощай-же, и часъ тобѣ добрый!
„А якъ бы вѣдавъ ты й знавъ, скôльки доля тобѣ при-
[судила
„Бѣдъ натерпѣти ся першь, нѣжь у рôдную землю доѣ-
[дешь,
„Заразъ бы тутъ у сѣй самôй печерѣ зоставъ ся-бъ зо
[мною
„Й бувъ бы безсмертнымъ. Такъ що-жь? Ты, бачь,
[дуже бажаєшь побачить
„Жѣнку свою: ты за нею що дня побиваєшь ся й пла-
[чешь.
„Я-жь, пакъ, здаєть ся, таки не поганьша одъ жѣнки
[твоєи
„Анѣ лицемъ, анѣ станомъ, и смертнй жѣнки сперечатись
„Зъ нами не можуть безсмертными станомъ своимъ та
[красою“.
Ѣй у одвѣтъ Одиссей вельми мудрый почавъ говорити:
„Нимфо величня! Не сердь ся на мене за се, бо и самъ я
„Добре те знаю, що мудра моя Пенелопа некчемна
„И сперечатись зъ тобою не може нѣ станомъ, нѣ видомъ,
„Бо вона смертна, а ты-отъ безсмертна й повѣкъ молодая.
„Все-жь таки я, хочь и такъ, а бажаю й що дня поби-
[ваюсь,
„Щобъ до господы вернутись и день возворóту побачить.
„Якъ же хто-небудь зъ богôвъ мене стратить на чор-
[ному морѣ,
„Выдержу й то я своймъ у бѣдáхъ загартованымъ сер-
[цемъ:
„Вже я зазнавъ того лиха багато й бѣды натерпѣвъ ся
„Въ морѣ бурливôмъ, — такъ най вже и то на останку
[складеть ся“.
Такъ ôнъ сказавъ. А тымъ часомъ и сонце спочило
[и темный
Вечѣръ наставъ; а вони собѣ въ двохъ у глыбокôй печерѣ,
Сѣвши рядкомъ, усю нôчь цѣлували ся та милувались.
Тôльки лишь рання рожева зоря свѣтова заняла ся,
Заразъ надѣвъ Одиссей гарный хúтонъ и добру одежу,
Нимфа-жь вдягнула ся въ бѣлу срѣбнястую сукню до-
[дѣльну,
Дуже тоненьку й хорошу, и поясомъ пôлперезала
Станъ золотымъ, дуже гарнымъ, а голову вкрыла очѣп-
[комъ,
Тай почала выряжати царя Одиссея въ дорогу.
Дала сокиру велику єму до руки приладнану,
Мѣдну, загострену изъ обохъ кôнцѣвъ; на нѣй топорище
Вытесане изъ маслúны и гарно мережане всюды, —
Дала и иншихъ усякихъ знадóбôвъ тесельскои справы,
Потôмъ єго повела, де всѣляка росла деревина:
Ôльхи, тополѣ, ялина и въ небо упертíи сосны,
Стáріи все та сухй, й по водѣ могли плывати легко.
Всякую въ сёму гаю показавши єму деревину,
Нимфа Калипсо, богиня зъ богинь, у печеру вернулась,
А Одиссей до роботы узявъ ся — тй бервна рубати;
Вырубавъ цѣлыхъ ажь двадцять бервенъ и сокирою гарно
Ихъ обтесавъ, потôмъ выровнявъ всѣхъ олôвницею й
[шнуромъ.
Нимфа-жь тымъ часомъ, богиня зъ богинь, єму сверделъ
[принéсла,
Ôнъ попровѣрчувавъ дѣры въ бервнахъ, и всѣ бервна
[до купы
Цвяхами довгúми й штамбами мѣдными поприбивавъ ихъ;
А щобъ вода не сочúлась на верхъ, ôнъ гнучкимъ вер-
[болозомъ
Верхнюю сторону густо попереплѣтавъ и накидавъ
Хмизу багато; боки-жь навкруги оторочивъ дошками
Довгими, щобъ на помôстъ плавникá не котили ся хвилѣ;
Щоглу управивъ въ помосты зъ дрючкомъ поперешнымъ
[вѣтрильнымъ,
Зъ заду-жь приладивъ трепло́ — куды слѣдъ плавникóмъ
[заправляти.
Выйшовъ такíй и широкíй и довгíй плавникъ Одиссея,
Якъ може бути найбôльшíй байдакъ, або иншíй великíй
Чóвенъ, якихъ тôльки вмѣліи роблять майстры корабельнй.
Нимфа-жь Калипсо тымъ часомъ принéсла широкихъ по-
[лóтенъ,
Щобъ парусú поробить, и ôнъ заразъ нашивъ ихъ багато
Тай мотузочками на колѣсчатахъ привѣсивъ до щоглы;
Потôмъ плавникъ той спустивъ помаленько важницями
[въ море.
Бувъ вже четвертый то день, якъ скôнчивъ ôнъ отсюю
[роботу;
Пятого-жь дня єго выслала зъ óстрова Нимфа Калипсо,
Вымывши въ лазнѣ и въ гарну одежу пахучу одягши.
Дала єму вина чорного мѣхъ и одинъ мѣхъ зъ водою,
Потôмъ принесла великíи саквы новй изъ харчами,
Всёго вдоволѣ въ тй саквы наклала — и хлѣба й до хлѣба,
А на останку и вѣтеръ попутный послала легенькíй.
Зъ радôстю тутъ розпустивъ Одиссей богорôвный пôдъ
[вѣтеръ
Пáрусы бѣлй и сѣвъ за трепло́ плавникóмъ управляти.
Сонъ навѣть въ темніи ночи на вѣки єго не спускавъ ся:
Все ôнъ дививсь на Плеядъ и Воота, що пôзно заходить,
Та пильнувавъ Ведмедúцѣ, що люде „Вôзкомъ“ прозы-
[вають;
Ся въ однôмъ мѣсцѣ кружляє, нѣбы догоня' Оріона,
И не купалась одъ вѣку въ купеляхъ рѣки Окіяна;
То-жь-то по нѣй и казала плысти Одиссею Калипсо

Такъ, щобъ звѣзда разъ-у-разъ зоставалась по лѣвую руку.
Плывъ Одиссей вже сѣмнадцятый день по широкому морю;
А якъ наставъ ôсѣмнадцятый день, то замрѣли темнявѝ
Горы землѣ Феакійскои, бо вже були недалеко,
Наче-бъ то шкура широка яка розпялась по надъ моремъ.
Тою порою могучій труситель землѣ повертавъ ся
Одъ Етіопôвъ, и вздрѣвъ Одиссея зъ далекихъ Солим-
[скихъ
Гôръ, и лишь тôльки побачивъ, розсердивсь на нёго ще
[гôрше.
Грôзно мотнувъ головою и въ гнѣвѣ почавъ говорити:
„Онъ-якъ! мабуть Одиссею безсмертнѝ судили инако
„Тутъ безъ менé, поки я проживавъ у землѣ Етіопскôй,
„И ôнъ отсе чимчикує собѣ до Феакôвъ, де мыслить
„Певнои збути ся хáлепы, що єму зъ давна судилась!
„Нѣ: ще багато-багато заллю єму сала за шкуру!...“
Сеє сказавши, ôнъ хмары нагнавъ и тризубцемъ роз-
[бурхавъ
Море сердите; схопила ся вразъ хуртовина велика
Вѣтрôвъ усякихъ, и мокрыми, чорными хмарами вкрыла
Землю и море, и темная нôчь попависла изъ неба.
Разомъ подули и Евросъ и Нотосъ зъ Зефиромъ бурхли-
[вымъ,
Ба и холóдный Борéй почавъ хвилѣ сердитѝ збивати...
Тьохнуло тутъ Одиссеєве серце, стремтѣли й колѣна,
И засмученый ôнъ зъ жалю та зъ жáху сказавъ самъ
[до себе:
„Охъ, я нещасный! Що буде зо мною отсе на останку?
„Дуже боюсь, чи не правду богиня Калипсо сказала,
„Якъ говорила, що першь, нѣжь у рôдную землю заѣду,
„Бѣдъ натерплю ся на морѣ, — и отъ все збуваєть ся
[певно.
„Ухъ! тай якими страшенными тучами небо широке
„Зевсъ заволóкъ! Усе море разбурхавъ, пôднявъ хур-
[товину
„Вѣтрôвъ усякихъ; настала отсе моя певна погибель!
„Тричѣ, въ сто разъ вы, Данайцѣ щасливѝ, которѝ погибли
„Въ Троѣ широкôй, на смерть воювавши въ догоду Атри-
[дамъ!
„Тамъ бы повиненъ и я бувъ по смерти и долю влучити
„Въ той самый день, якъ на мене тьму-тьмущу наки-
[дали списôвъ
„Мѣдныхъ Троянцѣ надъ трупомъ бездушнымъ царя Пе-
[лiенка:
„Я-бъ и почеснѝ влучивъ собѣ тамъ похороны и славу
„Мѣже Ахейцями; нынѣ-жь судилось загинути марно!“
Зъ сими словами набѣгла страшенная хвиля и въ ка-
[мѣнь
Трахнула всѣмъ плавникóмъ: затрусивъ ся плавникъ,
[завертѣвъ ся,
Выпало зъ рукъ въ Одиссея трепло́; Одиссей же шу-
[бовстнувъ
Въ воду ажь геть таки одъ плавникá; засвистѣли, завыли
Вѣтры бурхливѝ и бурею щоглу на двоє зломало,
Пáрусъ порвало и снéсло у море зъ дрючкомъ поперешнымъ...
Довго сидѣвъ Одиссей пôдъ водою, метавъ ся та трѣпавсь.
Выринуть знову назадъ не давала страшенная хвиля
Та и одежа, що дала богиня Калипсо, мѣшала;
Отъ же таки, хочь не рано, а вынирнувъ ôнъ и солóну
Выплюнувъ зъ рота роцý, що зъ волося вельмѝ дзюр-
[котѣла.
Все-жь таки, хочь не до соли було, плавника не забувъ ôнъ,
А черезъ силу по хвиляхъ метнувшись, вчепивъ ся за нёго,
Сѣвъ на самôй серединѣ, втѣкаючи певнои смерти.
А плавникóмъ то сюды то туды такъ и кúдали хвилѣ.
Мовь якъ у полѣ пôвнôчный Борей выграва' будяками,
Що въ осени засыхають и густо збивають ся въ купу;
Такъ-отъ и тымъ плавникомъ выгравали и вѣтры по морю:
То отсе Нотосъ пôдхопить єго та шпурне до Борея,
То зновъ пôдхоплює Евросъ, та гонить у бôкъ до Зефира.
Тутъ ёго вздрѣла Кадмôвна, пригожа Инó, Левкотея;
Спéршу була вона смертною й дуже чудовно спѣвала,
Се-жь отъ сподóбилась чести — морскóю богинею стати.
И пожалѣла вона Одиссея, що въ морѣ скитавъ ся
Та бѣдувавъ. Вона вырнула зъ моря нуркомъ-рыболовомъ,
Сѣла на мôцный плавникъ и оттакъ почала говорити:
„Бѣдный! Чого-жь се труситель землѣ, Посидóнъ, такъ
[на тебе
„Розлютувавсь, що выдумує хáлепы всякѝ для тебе?
„Дáрма-даремне увесь єго гнѣвъ, и тебе ôнъ не стратить.
„Ты-жь теперь отъ-що зроби, бо якъ бачу, ты ще не збез-
[глýздѣвъ:
„Заразъ отсе роздягни ся, нехай плавникомъ твоимъ гра-
[ють
„Вѣтры, а ты здобувай ся руками собѣ возворóту
„Въ землю Феакôвъ, де певнои халепы збудешь ся й
[смерти.
„На-отъ, вôзьми сю чудовну намѣтку, пôдъ груди пôд-
[вяжешь,
„То вже нѣчого не бôйсь — нѣ бѣды претерпѣть, нѣ
[втопить ся.
„Але-жь, бачь, отъ-що: лишь тôльки руками хапнéшь
[ты за землю,
„Заразъ намѣтку розвязуй и кúдай у темнеє море
„Геть одъ землѣ; та гляди — самъ назадъ менѣ не огля-
[дай ся...“
Такъ-отъ сказавши, богиня намѣтку дала Одиссею
Тай упôрнула нуркóмъ-рыболовомъ у море хвиляcте,
Чорніи хвилѣ набѣгли й богиню собою покрыли.
А Одиссей богорôвный и бѣдный зоставъ ся й почавъ
[мѣркувати,
Потôмъ засмученый, зъ жалю та зъ жаху сказавъ самъ
[до себе:
„Горе менѣ! Чи не нóву се зраду менѣ замышляє
„Хто изъ безсмертныхъ, що каже менѣ плавникá покидати?
„Отъ же бо нѣ, не послухаюсь, бо ще далеко, я бачу,
„Тая земля, де богиня казала, що смерти я збудусь;
„Лучче я отъ-що зроблю, та и лучче оно таки буде:
„Поки ще бервна отсѝ, мôцно збитiи, будуть держать ся,
„Доти сидѣти-му тутъ и терпѣти-му всякiи бѣды;
„А коли хвиля менѣ плавникá розôбє, розмайнує,
„Рынусь у море, бо выгадать лучче що-небудь не зможу“.
Поки оттакъ ôнъ собѣ мѣркувавъ та дохóдивъ способу,
Страшную хвилю й велику таку, мовь высокую гóру,
Збивъ потруситель землѣ Посидонъ и объ него ударивъ.
Якъ-ото часомъ зôрвавши ся вихоръ бурхливый пôдхо-
[пить
Скирты соломы сухои и геть ихъ розвѣє по полю,
Такъ-отъ и бервна мôцнѝ плавника рознесло́. — Одиссей же
Сѣвъ на бервно, тай поплывъ наче-бъ вéрхи на комонѣ
[ѣхавъ.
Скинувши зъ себе одежу, що дала богиня Калипсо,
Заразъ намѣтку чудовну пôдъ груди собѣ пôдстеливши,
Ниць поваливъ ся у море и руки розкинувши нáвхрестъ,
Плывати ставъ, а владыка-труситель єго й запримѣтивъ.
Грôзно мотнувъ головою и такъ самъ до себе промовивъ:
„Бѣдъ натерпѣвшись багато, теперь поблукай ще по морю,

„Поки зъ людьми не зустрѣнешь ся, котрымъ Зевесъ [помагає,
„Та и тодѣ, якъ я мыслю, одъ халепы — нѣ, не втечешь ты".
Такъ-отъ сказавши, онъ свиснувъ нагайкою конѣ баскіи
Та и поѣхавъ въ Егй, де були въ нёго пышнй палаты.
Инше тымъ часомъ Атена, Зевеса дочка, загадала:
Всѣмъ завязала дорогу вѣтрамъ, та усѣмъ имъ звелѣла,
Щобъ перестали вже дути, щобъ всѣ, мовь на ложку, [заснули,
Хвилѣ спинила, Борею-жь бурхливому дути велѣла,
Поки Зевеса рôдня, Одиссей, до Феакôвъ доѣде
Морелюбивыхъ, одъ долѣ и певнои смерти утѣкши.
Такъ онъ по хвиляхъ страшенныхъ носивъ ся два днѣ [и двѣ ночи,
Й серце єму вѣщувало разъ-въ-разъ неминучу погибель;
А якъ день третій наставъ й занялась рожева зорница,
То втихомиривъ ся й вѣтеръ бурхливый и море замовкло,
Тйша настала; поднявшись у гору на хвилѣ шпилястой
Та придивившись пильненько, онъ близько вже землю [побачивъ.
Якъ для дѣтей бува' радость, коли ихъ отець очуняє,
Що слабувавъ дуже довго и хворый у мукахъ томивъ ся,
[Якъ отъ бува' инодѣ, що недобра болѣсть прилучить ся
И єго боги спасли одъ такои хворобы страшнои] —
Такъ Одиссей звеселивъ ся побачивши землю й доброву,
Й разомъ на хвилѣ налѣгъ, щобъ скорѣйше на землю [ступити.
Бувъ онъ одъ берега вже недалеко — рукою подати, —
Вже онъ ночувъ, якъ и плюскало море объ скелѣ шпи- [лястй, —
Бучная хвиля, бачь, тамъ клекотѣла объ берегъ высокій,
Бѣлыми прысками моря солоного все покрывала,
Бо не було анѣ пристанѣ тамъ, нѣ затйшнои саги,
Тольки лишь горы та скелѣ та роги шпилястй сторчали...
Тьохнуло зновъ Одиссеєве серце, стремтѣло й въ колѣ- [нахъ,
И онъ, засмученый, зъ жалю та зъ жаху сказавъ самъ [до себе:
„Горе та й годѣ! Отсе-жь якъ Зевесъ несподѣвано [землю
„Давъ менѣ вздрѣть, пôсля того, якъ я переплывъ стôль- [ки моря,
„Выйти изъ пѣнного моря не можна де-небудь на берегъ:
„Скрôзь отъ, якъ скинути окомъ, одне тôльки гостре ка- [мѣння
„Та на вкруги реве хвиля сердита, бючй ся объ камѣнь,
„А пôдо мною таке глыбочезнеє море, й не можна
„Твердо упертись де-небудь ногами, щобъ халепы збу- [тись.
„Страшно! якъ хвиля пôдхопить мене, коли стану вы- [ходить,
„Та объ камѣння торохне — пропала тодѣ моя праця.
„Ке лишь вôзьму, поплыву трохи дальше, то мо', чи не [знайду
„Берегъ де-небудь пологій, або яку пристань, чи сагу;
„Але-жь боюсь, якъ изновъ мене вѣтеръ пôдхопить бурх- [ливый,
„Тай понесе по широкому морю на сльозы та лихо,
„Або якъ часомъ яке чудовйско страшеннеє зъ моря
„Демонъ нагонить на мене — а ихъ въ Амфитриты до [бѣса; —
„Знаю я, сердить ся дуже на мене землѣ потруситель!"
Поки собѣ онъ оттакъ мѣркувавъ своимъ розумомъ [певнымъ и серцемъ.
Страшная хвиля єго потаскала до берега въ кручѣ;
Тамъ бы порвалась и шкура въ шматочки й костки-бъ [потрощились,
Якъ бы єго не домыслила вкрокъ сынёока Атена:
Цупко и разомъ обома вхопившись руками за камѣнь,
Висѣвъ на нѣмъ, поки хвиля назадъ не одхлынула въ [море.
Хвиля одхлынула. та валъ девятый набѣгъ, и якъ трах- [нувъ —
Збивъ єго зъ каменю та и одкинувъ у море далеко.
Отъ якъ бува', що якъ вытягне хто каракатицю*) зъ [моря,
„То поналипне до нôжокъ єи камѣньцѣвъ та пѣсочку;
Такъ-отъ шматочками й шкура одъ рукъ єго поодрыва- [лась
И поприлипла до скелѣ; самого-жь то хвиля зглытнула;
Тамъ бы єму бѣдоласѣ прийшлось и загинуть на вѣки,
Якъ бы не вспѣла єго надомыслить богиня Атена:
Вырнувши зъ хвилѣ, що бучно до берега нéслась на [кручѣ,
Онъ ставъ плысти усе въ бôкъ, поглядаючи пильно на [землю —
Чи не проявить ся де низькій берегъ, або яка пристань.
Плывъ онъ, якъ-ось у лиманѣ якоись рѣки опинивъ ся;
Тамъ єму мѣсце одне показалось одъ всѣхъ найзручнѣйше:
Рôвне, — нѣ скелѣ, нѣ кручѣ, й одъ вѣтру надежный [затишокъ...
Отъ догадавсь онъ, хто тамъ протѣкавъ, и почавъ такъ [молитись:
„Зглянь ся на мене, владыко! зъ благанємъ до тебе [вдаю ся,
„Зъ моря тѣкаючи одъ Посидоновыхъ пострахôвъ грôз- [ныхъ.
„Навѣть и бôги безсмертніи завше прихильнй до того,
„Хто до нихъ странникомъ прийде, такимъ якъ теперички [я-отъ.
„Воды твои обнѣмаю й колѣна, бѣды натерпѣвшись.
„Змилуй ся-жь, боже! й мене заступи ты, молю ся, благаю!"
Такъ онъ сказавъ, и той заразъ спинивъ свои воды [и хвилѣ;
Тишу зробивъ за для нёго и спасъ єго въ гирлахъ своєи
Рѣчки; а въ бѣдного то и колѣна обыдва зомлѣли
Й крѣпкіи руки, и ввесь онъ охлявъ одъ сердитого моря.
Тѣло розпухло усе, и ропа, мовь те джерело, била
Зъ рота и зъ носа; нѣ слова промовить не могъ, тôль- [ки ледве
Ледве лишь дыхавъ, — оттакъ єго хвилѣ морскіи знурили.
Потôмъ, якъ трошки прочумавсь и сила до нёго вернулась,
Заразъ намѣтку чудову оту зъ-пôдъ грудей одвязавши,
Въ быструю рѣчку закинувъ, що въ море безкрає впадає,
Хвилѣ намѣтку понесли назадъ, и єѣ Левкотея
Зъ радостю взяла назадъ, а онъ выйшовши зъ рѣчки, [сховавъ ся
У комышáхъ, и почавъ цѣлувати плодющую землю.
Потôмъ вельмй засмученый почавъ самъ до себе казати:
„Горе менѣ! Що стерпѣти ще маю? Що буде зо мною?
„Дуже боюсь, щобъ холодна роса и морозъ опôвночный,
„Якъ я отсю незвычайную нôчь проведу биля рѣчки,
„Зовсѣмъ мене не звалили, розбитого хвилями въ морѣ:
„Вѣтеръ, бачь, зъ рѣчки холодный вельмй повѣва' зъ- [позаранку,
„Боязко те-жь, що якъ я въ гущину та въ лѣсокъ заберу ся

*) Каракатица — морскій великій ракъ. (?)

„Й спати заляжу въ кущахъ непроглядныхъ и сонъ мене вôзьме,
„Щобъ не зробитись здобычою лютого звѣря якого“.
Думавъ ôнъ такъ, думавъ сякъ, и здалось єму ось-що найлучче:
Просто пôшовъ у лѣски, що одъ рѣчки були недалеко
Тутъ на горбочку; пôдлѣзъ пôдъ маслины рясни́й, що зросли ся
Гилємъ до купы: одна була дика, а друга родюча.
Въ ихъ гущину не прола́зивъ нѣ вѣтеръ осѣнній, холодный,
Не пробивалось и сонечко ясне горячимъ промѣннємъ,
Навѣть и дощь не прохо́дивъ туды, такъ зросли ся вѣттями
Густо маслины; пôдъ нихъ то й пôдлѣзъ Одиссей богоро̂вный.
Мягкеє лôжко й просторе руками собѣ приготовивъ:
Листу, бачь, сила такая була тамъ велика, що можна
Двомъ заразо́мъ чоловѣкамъ пôдъ ними зарытись, схо-ватись
Въ зимнюю пору, хочай бы зима була люта-прелюта.
Ихъ то ввидавши, зрадѣвъ неборакъ Одиссей богоро̂вный.
Лѣгъ по серéдинѣ та и зарывсь у той листъ зъ головою,
Якъ зарыва' голове́шку хто-небудь у попелѣ чорно̂мъ
Въ полѣ далеко-далеко одъ сѣна и иншого збо̂жя,
Щобъ загасити вогонь и не було-бъ, крый Боже, пожежѣ.
Такъ Одиссей заховавсь у листу́. А Атена тымъ часомъ
Очи склепила єму сномъ-дрѣмо́тою, щобъ найскорѣйше,
Вѣка закрывши, заснувъ и одъ тяжкои працѣ спочинувъ.

Зъ грецкого переклавъ Петро Ньщиньскій.

НОВЙ СПѢВОМОВКИ.

Ст. В. Руданьского.

46. Вареники.

Сидить москаль на прилавку,
Прущурує очи,
Такъ и видно, що псявѣра
Варенико̂въ хоче.
Хоче бѣдный варенико̂въ,
То нѣщо й пытати,
Та то̂льки ихъ по нашому
Не вмѣє назвати.
— Хазяюшка, ґалубушка, —
Ставъ ôнъ говорити, —
Сварі-ка мнє вонъ е́нтаво!...
— Та що вамъ зварити?
— Да е́нтаво... Какъ бышь єво
У васъ называютъ?
Вотъ что, знаєшь, бєрутъ тєста,
Сыромъ накладаютъ.
— Та Богъ єго святый знає,
Що вамъ, служба, гоже!
Тѣсто сыромъ накладають —
То галу́шки може?
— Нє ґалушкі, нє ґалушкі,
Я ґалушкі знаю!
Сварі-ка мнє ґалубушка...
Всьо бышь забываю...
Ужь съ ґлазъ далой, такъ съ памяті,
Вотъ е́нтакой бєсъ-та!
Да знаєшь-лі, е́нтакъ сыръ-та,
А на сы́рє тєста? —
— А Богъ єго святый знає
И добріи люде!
Сыръ на тѣстѣ — хиба може
Чи не перо̂гъ буде?
— Да нє пірогъ, ґалубушка!
Екая дасада!
Да знаєшь-лі, туда масла
Да сметаны нада. —
А вона то добре знає,
Чого москаль хоче,
Та чекає барабана,
Закимъ затуркоче.
Якъ почула барабана:
— Слава тобѣ Боже! —
Тай говорить москалеви:
— Варенико̂въ може? —
Ажь пôдскочивъ москалина,
Та нѣколи ждати.
— Варенікі, варенікі! —
Тай пôшовъ изъ хаты.

47. Три жиды.

Утѣкали три жиды,
Козако̂въ злякались
И всѣ троє де могли,
Раптомъ и сховались.
Той на дуба, той пôдъ мо̂стъ,
А найстаршій третій
Засѣвъ въ очеретѣ.
Отто ѣдуть козаки
И знати не знають,
Але то̂лько що на мо̂стъ
Уразъ выступають,
А зъ пôдъ мосту грубый жидъ:
— Хто тамъ? Осторожно!
Бо порохомъ таки очи
Засыпати можно! —
У минутѣ въ козако̂въ
Опинивъ ся грубый.
Подививъ ся другій жидъ,
Що сидѣвъ на дубѣ.
— А бачь, Мошку, закричавъ,
Не сидѣвъ тихенько! —
Потягнули козаки
И того гарненько.
Тогдѣ третій на весь ротъ:
— То-то вамъ и лихо!
А чи-жь я вамъ не казавъ:
Сидѣть жиды тихо? —
Взяли й того козаки
До стылои мамы...
То не дармо, що держи
Языкъ за зубами!

48. Циганьскій наймитъ.

Оддававъ у наймиты
Циганъ свого сына:
— Та ôнъ, каже, буде зъ васъ
Предобра дитина!
А якъ коли зноровить
Та ѣсти не схоче,
Не жалуйте, прошу васъ,
Нагаємъ, паноче!

Та все єму говорѣть:
А ѣжь таки, враже!
А робити — чортъ изъ нимъ! —
Не силуйте — каже.

ЛЮБОРАДСКЙ.

СЕМЕЙНА ХРОНИКА А. ПАТРИЧЕНКА СВИДНИЦКОГО.

(Дальше.)

XVIII.

Поки въ Солодькахъ ладнали дѣло проти Тымохи, въ Камянцѣ друге склалось. Въ семинаріи звычаємъ читають списки по вакаціяхъ, якъ уже на́-ново зъѣдуть ся. Нема того въ семинаріяхъ, щобъ хто думавъ зъ науки, зъ книжокъ розуму набратись, — нема тамъ того; а вчать ся, щобъ скôнчити курсъ; кôнчають курсъ, щобъ забратись на село; забирають ся на село, щобъ залягти якъ рыба на дощь, що нѣ грôмъ нѣ туча зъ мѣсця не зрушить. Нема того, щобъ подумавъ хто, якій обовязокъ бере на себе, пускаючись у попôвскій станъ. Попôвство, якъ певный шматокъ хлѣба — все, чого тôлько волять собѣ поповичѣ-клáсовики, все, чого бажають ихъ батьки. Промоція у высшій класъ становить собою одинъ схôдець въ тôй ступанцѣ, котрою добирають ся до попôвства, — то списки, якъ смертный выкладъ, кôнчають судьбу класовика. И тѝ вакаціѣ, що передъ промоцією, проходять якось такъ, що нѣ веселôсть не бере, нѣ що, — все списки въ головѣ. За те вже якъ прочитають кого, що перетягли, то й продивусъ здитинить ся — скаче, бѣгає, наче єму вчора „дýбцѣ“ казано. То вже, якъ въ саму богословію переведуть, то нѣхто не скаче,— не тымъ, що выросли, що вже-бъ соромъ, а тымъ, що: ось-то я богословъ, то треба дати почути низóтѣ, щó вона проти мене. Нажабить ся коженъ, напиндючить ся, навѣть той, що за годинку булки просивъ, и той якъ гляне, то наче ты єму батька вбивъ: зъ разу переробить ся зъ людины та въ катъ зна' що. Якъ же всѣ выйдуть, що стануть ся самѝ свои, то й тутъ все пôде до горы дномъ: той скаче, той бѣть ся, той штовхаєть ся, той розкрѣслить руки и крутить ся, той спѣває, той сопе, крикъ, гармидеръ... И Антосьо брикавъ зъ гуртомъ якъ шаленый, приѣхавши зъ дому та попромуваный въ богословію.

На таку колотнечу входить дежурный и гукає: — Панове, розходьте ся! Приходьте по завтру!

— До дому! До дому! По завтру! — пôдхопили десятьма голосами, и голоднѝ куры або жаждущѝ качки не такъ кидають ся до зерна, до воды, якъ сѝ кинулись до партôвъ за шапками. Стукотня, тупотня, гуркôтня, и посыпали зъ класу. На порозѣ коженъ плечѣ пôднявъ, нахмуривъ ся и йде выступци, наче єго ступень по червôнцю, тôльки чути, якъ чобôтьми цокотять. Зъ самого заду йшла купка музикôвъ и розмовляли.

— А що, — каже одинъ, — чи не гульнути-бъ намъ на радощахъ?

— Чому й нѣ? — каже другій.

— А ты Люборадскій якъ кажешь? — пытає третій.

— Я за гуртомъ, — озвавсь Антосьо.

— То вернѣмось же въ класъ та скиньмось по силахъ.

И вернулись всѣхъ бôльшь чотырнадцять чоловѣка, прийшли въ сѣнцѣ, и той карбованця, той пôвъ, той меньше, тай зôбралась повна жменя, и припоручили Антосьови купити чого треба. — Ты, — кажуть, — знаєшь ся на тôмъ.

— Де-жь зôйти ся? — пытає Антосьо.

Переглянулись, и одинъ каже: — Варто-бъ на Польскѝ Фôльварки, тамъ безпечнѣйше.

— Та якій чортъ теперь захоче по стаціяхъ ходити! И самѝ налыгають ся, що ну! Отъ ходѣмъ до мене въ Палестину! Въ мене хазяинъ простый собѣ єгомость, що й пôслатись можна, и хата простора. А правда, Люборадскій?

— Правда, дружако, правда! — озвавсь Антосьо и додавъ: — Коли-бъ тôльки всѣ пристали на се!

— Хто не пристане, той такъ и остане, — заговоривъ одинъ зъ гурту.

На тôмъ стали, щобъ у Палестинѣ зôйтись въ вечерѣ.

Ждуть хлопцѣ вечера, а тымъ часомъ почало хмаритись; за горою, чути, грôмъ гогоче, а тутъ лишь земля движить, дзыжчатьôкна; незабаромъ и дощь ушкварівъ такій, що ну! Реве вода горами, шумить долинами, пѣнить ся по камѣню, а сонечко саме до спочину доходить. Отъ и снують одинъ за другимъ музики, та все въ одну хату, що стоить гень-гень бдъ Польскои брамы. Здовжь Палестины вулиця йде. Тутъ и въ посуху багнюка, що й вылазу нема; а якъ дощь спаде, то й не кажи пройти. И теперь вся вулиця однымъ лицемъ блыщить; то семинаристы не вулицею йшли, а сотáлись по за дôмками: хто по надъ Смотричемъ, хто по пôдъ скалы, а хто по скалахъ лѣзе — куды кому зручнѣйше. Та вже й позходились, вже й по чарцѣ выпили, що було готового, и заграли, а Антося все нема.

— Та вже й не буде, — каже одинъ.

— Люборадскій щобъ не бувъ тамъ де грають! Та се буде осьме чудо въ свѣтѣ! Та ще-жь и наша складчина въ нёго.

— Ге, тымъ то ôнъ и не буде! Що-жь, подумає, и другимъ часомъ зôйдемось, коли небудь по сухому.

— Чи такій-же ôнъ?! Богъ зна' що выгадуєшь! ажь соромъ слухати. Хиба по собѣ вгадуєшь.

— Цытьте но! — хтось перебивъ.

Стихъ гомôнъ. Прислухають ся, чути: катеринка грає и багацько дитячихъ голосôвъ кричить: Панъ Люборадскій! Панъ Люборадскій!

— Що се таке? Ходѣмъ подивимось!

И рушили гуртомъ, ажь у дверѣ не потовплять ся. Дивлять ся, иде катеринчикъ самою серединою вулицѣ, мало не по поясъ въ багнюцѣ, и приграє маршь Наполеонôвъ. За нимъ черезъ усю вулицю навпоперекъ идуть малеча жидки зъ свѣчками, а по бокахъ вулицѣ то-жь жидята у двѣ лавы плещуть въ долонѣ и все кричать: Панъ Люборадскій! Панъ Люборадскій! А панъ Люборадскій ѣде собѣ на дрожцѣ, розлѣгъ ся и думає: що, якъ бы се Галя знала? Чи похвалила-бъ? — Тѝ смѣють ся, ажь за боки беруть ся, а ôнъ доѣхавъ ажь пôдъ порôгъ: — Знесѣть мене! — гукнувъ. Кинулись жидки и знесли ёго на рукахъ ажь до хаты. И вино знесли, и горѣхи, и все, чого накупивъ ôнъ на закуску. Взяли плату и розôйшли ся. А Антосьо каже: одинъ тому часъ, що батько въ плахтѣ! Другій разъ у богословію не попромують.

Перевелись теперь такѝ штуки въ семинаріяхъ, перевелись Люборадскѝ, та не перевелись другѝ. Душа потребує простору, жадає волѣ, рветь ся, та не знаючи

куды, рѡжнѝ штуки вытворяє. Згляньте на семинариста! Заплѣснѣле, змарнѣле, залякане, обличє єму пѡсне, мертвенне, и житя не житя, а наче повиннѡсть. И самъ не знає, чого свѣтомъ нудить. Душѣ поспытати-бъ! та не скаже, бо не привычна правду выказувати, а все выхилясомъ та выкрутасомъ, щобъ поминути капканы.

— Остання промоція, братя! — пѡшовъ далѣ Антосьо зъ чаркою въ рукахъ. — Выбачайте, що подурѣвъ трохи. По чѡмъ же й молодый вѣкъ згадаємъ? по инспекторскихъ штукахъ? по професорскѡй лайцѣ? по ректорскѡмъ гуку? чи по архирейскѡй грѡзьбѣ? Тѡльки й нашого, що до купы зѡйдемось та награємось, ще й пѡдгулявши! На селахъ, паны братя, за плугомъ та за цѣпомъ та за злиднями все ѡдлетить. Дай же намъ Боже благополучно дѡждати кѡнця курсу, та ще й тодѣ зѡйтись! Ой гоя, гоя! въ останній разъ!

— Дай Боже щасливо! — гукнули решта. Антосьо за симъ выхиливъ чарку, а решта на віватъ єму рѣзонули на всѣ инструменты.

Пѡшла чарка зъ рукъ въ руки, віватъ за віватомъ, а нѡчь не стоить, иде, не оглядаєть ся, бо часъ не жде на насъ. Иде нѡчь, гуляють хлопцѣ, а по небѣ мѣсяць плыве, то за хмару заховаєть ся, то вызирне, то знову заховаєть ся, мовь соромязлива дѣвчина рукавомъ закриваєть ся. По горахъ ще шумѣло ѡдъ вчорашнього дощу и скалы срѣбломъ сьяли проти мѣсяця, що зъ горами и зо всѣмъ небомъ купавъ ся у Смотричѣ, гойдаючись по хвиляхъ; хвилѣ хлюпотять ся у берѣгъ, и плескѡтъ чути, и луна розходить ся, и мовь бы смѣхъ та регѡтъ обзываєть ся. А въ скалахъ куницѣ кричать, мявчать... Минула нѡчь, що й не оглянулись, и сонечко пѡдхопилось та такъ привѣтливо поглядає на сполосканый городъ, зъ землѣ ѡдпаръ иде, по горахъ якъ брилянты самоцвѣтнѝ роса бринить та мигонить. Сказавъ бы — весна, якъ бы де спѣвочу птицю чути, а то хиба горобцѣ чиргикають лѣтаючи по надъ Смотричемъ, та де-не-де ворона каркне. Минула нѡчь, и друга не забарилась. Прийшли хлопцѣ въ класъ, приходить инспекторъ и давай вылѣчувати, хто бувъ, хто пивъ, хто гравъ, и каже: або самѝ выключайтесь, або посключаємо. Ще-жь спискѡвъ не ѡдсылали.

На сю мову встає Антосьо тай каже: — Та що се вы выдумали? Доки вамъ тыхъ наушникѡвъ слухати а намъ терпѣти черезъ нихъ? Годѣ вже! Ходѣмъ, братя, до ректора, скажемо, що отець инспекторъ лѣзе въ очи якъ туманъ, що черезъ єго выплодкѡвъ-донощикѡвъ намъ просвѣту нема!

Ректоръ и инспекторъ въ семинаріяхъ звычаємъ жиють якъ кѡтъ зъ собакою, то треба тѡльки вмѣти, щобъ зъ ихъ сварки корыстати. Семинаристѡвъ же не вчити на сѝ штуки. Отъ и знявсь весь класъ богословія мовчки, и рушили до порога.

— Куды вы? — гукнувъ инспекторъ.

— Годѣ вже намъ терпѣти! — озвавсь Люборадскій, — вже-сьте въѣлись намъ до живыхъ печѣнокъ.

— Люборадскій! — почавъ той, — ты за всѣхъ говоришь, за все й ѡдповѣдати-мешь! Бунтуєшь другихъ, а на тобѣ все покошить ся!

Та нѣ Антосьо нѣ решта, що йшли зъ класа, то за тупотнею то за чимъ другимъ не чули, що говоривъ инспекторъ, высотались зъ класа. Оставсь тѡльки инспекторъ та донощики.

— Правду ты доносивъ? — пытає инспекторъ Робусиньского.

— Правду, отець инспекторъ, тѡльки не выдавайте мене! — каже Робусиньскій.

— Нѣ, коли на те пѡшло, то мусишь доказувати.

— Вы-жь нѣколи сёго не потребували, то й теперь нехай такъ обѡйдеть ся!

— Не знаю! — сказавъ инспекторъ ходячи по класѣ. А тѝ сотають ся зъ семинаріѣ.

— Куды вы? — пытає философъ высунувши голову въ дверѣ.

— До ректора! — ревне богословъ и лишь плечима здвигне.

— Чого до ректора?

— Семинарія, бачте, замотыличилась, треба пѡдчистити.

— Донощики? — зъ радѡстю пѡдхопивъ философъ, а богословъ зъ подѡбною миною ѡдказує: еге!

— Гей, господа́, донощикѡвъ сключати-муть! — гукнувъ философъ у своѣмъ класѣ.

Заревла философія, забуркотала и подала у реторику. И ся озвалась. Радѣють усѣ, хиба той мовчавъ, въ кого сумлѣня шамряло, бо трясъ ся, що й єму може доведеть ся. А инспекторъ выйшовъ зъ богословіѣ, ходить по сѣнцяхъ та бороду грызе та гонить на колѣна винного й невинного, абы злѡсть зѡгнати. Не довго ректоръ державъ у себе супликатарѡвъ, а все-жь професоры позѡходились; то нѣхто не знавъ, що сказавъ ректоръ. А ѡнъ про все довѣдавшись ѡдпустивъ богословѡвъ и самъ якъ не въ слѣдъ за ними пѡшовъ у правленіе.

Затопотѣли богословы сѣнцями йдучи, а професоры й пытають: що се?

— Та ходили скаржитись ректорови на инспектора за донощикѡвъ.

Були такѝ, що осмѣхнулись, та й такѝ знайшлись, що пѡслали довѣдатись, що сказавъ ректоръ.

— У правленіе пѡшовъ — кажуть.

— За чимъ?

— Не знаю.

Се дѣялось въ девятѡй годинѣ, а якъ по десятѡй задзвонили на перемѣнку, входить письмоводитель у богословію и гукає: Робусиньскій! въ правленіе! озьмешь свидьетельство!

— Панове! проводы! — гукнувъ Люборадскій.

Загуркотѣла богословія, стали въ двѣ лавы ѡдъ стола до порога и кричать: вонъ, прѣсна душа! вонъ! А Робусиньскій лишь окомъ выблыскує.

— Хто дужчій, пѡдъ пахвы єго! — гукнувъ хтось.

Ѡддѣлились зъ гурту два, що и ведмедя побороли-бъ, зближають ся до Робусиньского, и одинъ за вуха, другій за чуба тай вытягли зъ парты и повели нога за ногою мѣжь лавами самою серединою. Що зробить Робусиньскій ступень, то єго трахъ! трахъ! по шияцѣ; що другій ступень зробить, то й звовъ два ошийники возьме. Втѣкъ бы або выхитрувавъ, та за вуха держать цупко и чубъ ажь трѣщить. Такъ выпровадили донощика ажь до порога, що за кождымъ ступнёмъ бравъ по парѣ ошийникѡвъ, а тамъ тѝ два, що вели, дали ще по одному, що ажь носомъ запоровъ у сѣнцѣ. Тутъ стояли вже готовѝ философы и пѡдхопили єго зновъ у двѣ лавы. Робусиньскій думавъ ѡдстрахати, глянувъ зъ погордою и гукнувъ: Зась, свинѡта! Философы обѡзвались смѣхомъ та раба божого за руки. Плюнувъ Робусиньскій въ очи тымъ, що схопили єго, и ще гѡрше роздратувавъ.

— Братя, — гукнувъ хтось, — ще й плюйте!

За симъ словомъ рушили и коженъ въ шию, та ще й въ очи плює. Обплюваного, обгидженого философы подали ретарвѣ. Мѣжь сими велетнѣвъ не знайшлось, то философы прислужились: повели й черезъ реторику и другій ôддѣлъ философіѣ. Реторы то ще якъ бы и дѣтвора. Сѝ вже не били, а штовхали, щипали, шарпали, якъ те цуценя, що кусь! тай втѣкло.

Такъ выпровадили донощика ажь за класы, засвистали, закишкали и розôйшлись по своихъ мѣсцяхъ, и коженъ понѣсъ у серцѣ несказану радôсть, коженъ хвалився: якъ я єму, то нѣхто такъ!

— А я! я ось якъ! дивись, ажь кулакъ червоный!

Нôчь усю семинарія торжествувала, бо збули с ы н к а, а котрѝ зостались, то притихли, якъ жабы передъ дощемъ, нѣ крюкне. Оставсь инспекторъ якъ на леду, а Люборадскій наживъ у ньому непримиримого ворога. Не с п р а ш у є єго инспекторъ, не говорить до него, а въ „вѣдомостяхъ“ марає тай марає, и архиреєви наговоривъ на него сѣмъ мѣхôвъ горѣхôвъ. До вакацій опинившись Антосьо ажь въ кôнцѣ в т о р о г о р а з р я д у; та бувъ ще той же ректоръ, то ôнъ и каже: чортъ єго бери! Хиба я за-для розряду вчусь?

За колотнечею то-що Антосьо не гараздъ и розвѣдувавсь, чого то приѣздили люде зъ Солодькôвъ, а опôсля, за що то Тымоху затаскали въ монастырь, та ще й на девять мѣсяцѣвъ. А Орися зъ того очутилась неначе вдовицею.

— Слава Богу, що такъ сталось, — сказала мати выпровадивши зятя за ворота, — принаймѣ синяки позходять на твоѣмъ тѣлѣ.

Орися зôтхнула на сю мову, а слова не має: ѣй и сумно було и весело, и жаль и радôсно. Таке й у головѣ не змѣщаєть ся, а не то, щобъ ёго однымъ словомъ вымовити.

Все пôшло на другій ладъ пôсля Тымохи, и въ тôй хатѣ, де тôлько бились та плакали, зновъ веселенько стало. Вже нѣхто не чувъ грôзного поклику Тымохи, а всѣ ласкаве слово панѣ-матки Люборадскои, якъ и въ щасливу добу. Незабаромъ Орися похорошѣла якъ ягôдочка, ходила якъ зôрочка, покачувалась якъ квѣточка.

— Господи, Господи! — заговорила мати дивлячись на єи красу, — Господи, Господи! Покôйнѝ татуньо розказували було (зъ якихось книжокъ вычитували), що въ пеклѣ душка высмажить ся, вышкварить ся, що вже й муки до неи не пристають. Тодѣ й выймуть єѣ зъ огню, выкинуть на вѣтеръ; обвѣє нещасливу, и она зновъ ôдôйде, тѣла набереть ся та красы. Отъ тодѣ и зновъ у жаръ єѣ. Якъ дивлюсь на тебе, моя донечко, то такъ и згадую пекельнѝ душѣ, бо й зъ тобою такъ. Засклѣла-сь була, замлѣла, що вже й болѣ не чула; думалось, що й такъ нѣчого. Тодѣ дали троха пôльги, вызволили зъ пекла; ôджила-сь, красы набралась, щобъ шкулкѣйше було, якъ пекло вернеть ся.

— Боже, Боже! — почала Орися крôзь сльозы, — або ёго прийми зъ сёго свѣта, або менѣ вѣку вкороти.

— Е, доню! — озвалась мати, — не роби сёго! Покôйнѝ татуньо розказують було (все зъ якихось книжокъ вычитували), що женьскѝ душѣ скакати-муть у пекло, якъ искры зъ кремѣня ôдъ доброго кресила. Онъ що! Остерегай ся! Всѣ напасти зъ божои волѣ, не дарма й читають вѣнчаючи: мужь глава жены. Може ты за батька покутуєшь, або на самôй тяжкій грѣхъ лежить, то Богъ и карає на сѣмъ свѣтѣ, щобъ на тôмъ у пекло не засудити.

— Та чиє-жь пекло гôрше, якъ зъ кацапомъ жити! — промовила Орися, и покотились сльозы якъ горохъ. Сынокъ єи, Фоня, й собѣ въ сльозы; Орися єго гамує, а стара каже: — Въ письмѣ святôмъ написано, що тамъ буде плачь и скрежеть зубовъ и таке, що и въ голову не забродило, и въ серце не заходило. Претерпѣвый же до кôнця, — додала хрестячись, — той спасенъ будеть.

Орися засмѣялась, а далѣ ажь зареготалась. Мати подумала, що зъ неи, тай каже: — Смѣєшь ся, донечко, а воно стотне такъ въ письмѣ святôмъ написано! И покôйнѝ татуньо такъ-же було розказують.

— Та я, мамуню, не зъ васъ, — озвалась Орися. — То згадала ту бабу, що плакала середъ села, якъ почула въ церквѣ, що на тôмъ свѣтѣ буде плачь и скрежеть зубовъ. „Чимъ же я, каже, скреготати-му, коли въ мене не то зуба, жадненького пенька нема! Хочь бы тобѣ одинъ на смѣхъ оставъ ся!“

Стара й собѣ засмѣялась. А Антосьо саме тодѣ сидѣвъ собѣ въ Камянцѣ надувши ся та згадувавъ свою Галочку и радѣвъ зъ другими, що збулись Робусиньского, а далѣй почавъ молитись.

— Господи милосерный, — каже, — вже помôгъ єси менѣ збути Робусиньского, поможи-жь ище збутись и семинаріѣ! Доки жити-му, дякувати-му. Ты любовь єси и свобода, прости-жь и мене! Зведи мене, нового Израиля, изъ сёго нового Єгипта! Потопи сихъ новыхъ фараонôвъ въ тыхъ сльозахъ, Господи милосерный, що они выцѣдили зъ очей вдовичихъ та сирôтскихъ, батькôвскихъ та материньскихъ, и не тайно, середъ ночи, а явно! Боже мôй милостивый! На що ты держишь на свѣтѣ отсихъ, по закону беззаконія творящихъ?

(Конець буде.)

СЛАВЯНЬЩИНА.

Часомъ здаєть ся, що я бачу,
Якъ ясна, свѣтла наче зоря
Зъ свѣтючимъ окомъ, зъ яснымъ личкомъ
Неначе тихе личко моря
Стоить безжурна и розкôшна
Спокôйна серцемъ и душею —
А довкôль Неѣ свѣтло миру
И свѣтъ чоломъ бє передъ Нею.

Часомъ здаєть ся, що я бачу,
Якъ на престолѣ зъ самоцвѣту
Она сидить немовь цариця
Й велúть права цѣлому свѣту.
Якъ Єѣ слово мовь врочистый
Гомôнъ лицарскихъ трубъ лунає,
Якъ патріяршимъ вна закóномъ
Мовь правда въ правдѣ процвитає.

Часомъ здаєть ся, що вертають
Минувшѝ хвилѣ супокою...
Якъ довкôль Неѣ братъ до брата
Хиливсь любовю пресвятою.
Якъ вна одна була всѣмъ мати
Дѣтей усѣхъ згорнувши к' груди
Спѣвали имнъ святый, великій:
„Надъ нашу жизнь чия-жь ще буде?!“

Такъ нѣ, дарма, — бо сонъ минає
И дѣйстнôсть лишь встає бездушна;
Ôдъ Неѣ звукъ глухій лунає
И наче зве: „дивись! послушна
Оковамъ, мукамъ я днесь инша...
Я не така, якъ перше була
Я кровю вся навскрôзь вже сплыла
Краса моя давно минула.
Я пôвмертва у мукахъ млѣю...
Любовь дѣтей? се згадка млава!
Мѣжь ними рать, вражда домашна
По щастя дняхъ лишилась слава.
И кровь и кровь и ѣдь страшлива
И жизнь моя: пятно недолѣ!“...
. . . . . .
Славяньщино! се ты така!
Тобѣ-жь не жаль давнои волѣ?

В. И. Масляк.

ЗАКАЗАНЙ ЯБЛОКА.

Бодай тебе, пань-матко Ево,
Та за цѣкавôсть за твою!
По що ты яблоко рушала,
Сли добре такъ жилось въ раю!

А то дивись, теперь на лихо,
Якъ ты и твôй старый Адамъ,
Такй мы всѣ на те цѣкавй,
Що тыкати не кажуть намъ.

Та ще то вамъ нѣщо не сталось,
Широкій свѣтъ бувъ в а ш ь кругомъ;
Намъ за цѣкавôсть на сѣмъ свѣтѣ
Кутка найти не можь часомъ.

КОРОТКА
ИСТОРІЯ ЛИТЕРАТУРЫ РУСКОИ.

Написавъ Омелянъ Огоновскій.

ПЕРІОДЪ ЧЕТВЕРТЫЙ.

(Дальше.)

7. Симеонъ Полоцкій[1]. Про житє сего грамотѣя до переселеня въ Москву майже нѣчого не знаємо. На прôзвище звавъ ся ôнъ Петровскимъ, а ôдъ гôрода Полоцка, зъ-ôдки прибувъ у столицю московску, названо єго Полоцкимъ. Мабуть родивъ ся въ 1628. р. и вчивъ ся въ коллегіи Кіѣвскôй пôдъ проводомъ Лазаря Барановича. Опôсля навѣстивъ деякй польскй школы и вернувши въ Бѣлорусь до своєи батькôвщины, постригъ ся въ черцѣ. Царь Олексѣй Михайловичь познакомивъ ся зъ нимъ въ Полоцку при походѣ на Лифляндію. Полюбивши Симеона за єго ученôсть, склонивъ єго царь поѣхати въ Москву. Въ 1664. р. молодый чернець прибувъ дѣйстно въ той городъ и оселивъ ся въ Спаскôмъ монастырѣ зô своєю челядію. Єму казали давати зъ царского двора харчь и иншій прожитокъ, а по-за-якъ въ дворѣ часто забували додержувати обѣтницѣ, то Полоцкій бувъ неразъ приневоленый, просити царя, щобы єму выдавано тее, щô до житя було потрѣбнымъ. Крôмъ прожитку для себе и для своєи челяди просивъ такожь, щобы єму выдавали дрова на зимову студѣнь и обрôкъ для єго коній. Такъ отже безъ перестанку нагадувавъ про себе на дворѣ, кланявъ ся цареви, писавъ похвальнй вѣршѣ, и добивъ ся такои ласки, що ставъ учителемъ царевича Федора (1672).

Полоцкій защепивъ въ Москвѣ просвѣту захôднои Европы, познакомивъ отже єѣ зô схолястерією и драматичными мистеріями. Вже передше переселивъ ся въ Москву зъ Кієва Епифаній Славинецкій, и ширивъ свѣтло науки въ городѣ, де майже нѣякои не було просвѣты[1]). За проводомъ Славинецкого перейшли въ Москву ще иншй ученй Украинцѣ, лишаючи свою батькôвщину, зруйновану вôйною домовою и нападами сусѣднихъ ворогôвъ.

Полоцкій знавъ литературу польску и залюбки читавъ поезіѣ Миколы Рея та Яна Кохановского. На дворѣ царскôмъ вдѣявъ ôнъ справдѣшній переворотъ въ давнôмъ неподвижнôмъ церемоніялѣ и зъ царѣвною Софією бавивъ ся поезією та религійными драмами въ невеселôмъ Кремли, не зважаючи на тее, що патріархъ Іоакимъ пôдозрѣвавъ въ нѣмъ прихильника єзуитôвъ. Полоцкій придбавши собѣ ласку царску, не боявъ ся патріарха, хочь той єго клявъ-проклинавъ и заказавъ єму въ церквѣ проповѣдати[2]). Ба, Полоцкій намовлявъ царя

[1]) Про Симеона Полоцкого пишемо тутъ дещо изъ-за того, що бувъ Бѣлорусомъ, а бѣлорущина уважає ся нарѣчіємъ мовы (мало)рускои. — Єго литературну дѣяльнôсть оцѣнивъ хорошо Микола Костомарôвъ („Русская исторія въ жизнеописаніяхъ....“, т. II., стор. 396—420).

[1]) Епифаній Славинецкій бувъ першимъ ученымъ Украинцемъ, щô пôсля сполученя Украины зъ Москвою переселивъ ся въ столицю царску. Ôнъ бувъ спершу черцемъ брацкого монастыря въ Кіевѣ. Московскій бояринъ Федôръ Михайловичь Ртищевъ спонукавъ єго и деякихъ иншихъ черцѣвъ покинути Кіѣвъ и занести въ Москву свѣтло науки. Епифаній бувъ мужь клясично образованый и вызначувавъ ся вдачею вельми симпатичною. Тому-то полюбивъ єго патріархъ Никонъ и хôснувавъ ся єго радою при справленю книгъ церковныхъ. Навперед переложивъ ôнъ творы декотрыхъ святыхъ отцѣвъ; надруковано-жь сй переклады въ Москвѣ 1664. и 1665. року. Опôсля переклавъ зъ тексту грецкого правила апостольскй, правила вселенськихъ и мѣсцевыхъ соборôвъ, Номоканонъ Фотія, Космографію та й переводивъ дещо зъ текстôвъ латиньскихъ. Всѣ тй переклады остають ся доси въ рукописи. Славинецкій зладивъ ôдтакъ „Полный Лексиконъ греко-славено-латинскій“ и „Филологическій Лексиконъ“. Въ сѣмъ другôмъ лексиконѣ зôбравъ ôнъ одвѣтнй мѣсця зъ грецкихъ отцѣвъ церковныхъ для поясненя св. письма. А вже-жь и тыхъ лексиконôвъ доси не надруковано. Не выдано такожь єго проповѣдій, котрй мають прикмету ученыхъ диссертацій. Славинецкій займавъ ся такожь новымъ перекладомъ Библіѣ та вспѣвъ перевести тôлько „Пятикнижіе“ и Новый Завѣтъ. Въ Москвѣ живъ ôнъ двацять шѣсть лѣтъ: спершу сидѣвъ въ Преображеньскôй Пустыни, де вчивъ дѣтей; опôсля царь поставивъ єго головнымъ справщикомъ московскои друкарнѣ, а наконець патріархъ Никонъ перевѣвъ єго въ Чудôвъ монастырь, де ставъ учителемъ въ школѣ патріаршôй. Ôнъ умеръ въ 1675. р.

[2]) Полоцкій ставъ першій въ Москвѣ говорити въ церквѣ свои проповѣди, идучи въ сѣй справѣ слѣдомъ за украиньскими священиками, котрй своимъ землякамъ звѣщали слово Боже зъ-памяти. Патріархови Іоакимови не подобалась така новôсть: въ московскихъ бо церквахъ вôльно було читати народови такй науки, щô були выбранй зъ творôвъ Златоустого й иншихъ Отцѣвъ и котрй выдано пôдъ доглядомъ патріархôвъ та духовного собора.

Федора Олексѣевича, установити въ царствѣ московскомъ чотырохъ патріархôвъ, перенести патріарха Іоакима въ Новгородъ, а патріарха Никона, котрого въ 1667. р. скинено зъ престола, поставити въ Москвѣ Папою[1]). — Ôнъ умеръ 25. серпня 1680. р.

У Полоцкого не було творчого духа, не було й глубокои науки, якою ôдзначавъ ся Славинецкій, однакже знавъ ôнъ богато и бувъ неначе ходячою енциклопедіею. Про-те й єго письменнî творы не мають великои стôйности литературнои, хочь авторъ намагавъ ся надати имъ прикмету великои учености.

Изъ творôвъ Полоцкого напечатано лишь 6 книгъ. Важнѣйшими суть отъ-сî:

1. „*Жезлъ правленія, утвержденія, наказанія и казненія*“. Москва 1668. (in folio, 4 + 151 карт.). Се єсть книга полемична, писана противъ роскольниковъ[2]).

2. „*Обѣдъ духовный*“. Москва 1676. (выпущено въ свѣтъ 1681. р, — fol. 2 + 20 + 688 карт.). Се єсть збôрникъ проповѣдій на всѣ недѣлѣ въ роцѣ и на свята подвижнî. Царь Федôръ Олексѣєвичь выславъ сю книгу въ дарѣ Ґизєльови, Барановичеви, архимандриту Варлаамови Ясиньскому и гетьманови Иванови Самойловичу.

3. „*Вечеря духовная*“. Москва 1683. (fol. 1 + 10 + 522 + 182 карт.). Въ сѣмъ збôрнику находять ся проповѣди на свята неподвижнî Господскî и Богородичнî, на празники деякихъ святыхъ и такожь науки на всякî случаѣ.

Оба тî збôрники проповѣдій, Обѣдъ духовный и Вечерю духовну, осудивъ патріархъ Іоакимъ, уважаючи ихъ книгами „новотворными“. Проповѣди Полоцкого повнî схоластичного пустословія, одвѣтно реторичнымъ вымогамъ того часу[3]). Въ однôй изъ проповѣдій на Рôздво Христове именемъ вселеньскихъ патріархôвъ, щó зъѣхались тогдѣ въ Москвѣ, звертає ся авторъ до царя зъ просьбою, щобъ заводивъ школы грецкî, славяньскî та иншî, щобы збиравъ „спудеовъ“ (студентôвъ), глядѣвъ добрыхъ учителѣвъ и старавъ ся всѣхъ „честьми поощрити на трудолюбіе“. Въ збôрнику „Вечеря духовная“ важнî суть „поученія противъ суєвѣрій“. Полоцкій нерадо поглядає на всякî народнî игрища, въ котрыхъ добачає останки колишнього поганства; такъ дорѣкає ôнъ скаканю черезъ огонь и осуджає якîсь гойданки, щó звались „рѣли“ (по-украньньски „релі“).

4. „*Псалтырь рифмотворная*“. Москва 1680. (fol. 9 + 139 + 18 карт.). Видячи, що на Руси залюбки читано польску псалтырь въ перекладѣ Яна Кохановского, Полоцкій зложивъ псальмы Давидовî силябичными вѣршами въ мовѣ церковно-славяньскôй[1]), думаючи, що ôдверне своихъ земляковъ ôдъ читаня твору чужого. Свôй перекладъ призначивъ ôнъ на те, щобы православнî христіяне читали або спѣвали псальмы дома, и тому-то до поодинокихъ псальмôвъ приложивъ такожь ноты. Хоча сей перекладъ псальмôвъ уважає ся слабымъ переспѣвомъ псалтыри Давидовои, то въ XVII. и XVIII. вѣцѣ любувались нимъ люде письменнî, ба й славный Ломоносовъ, творець литературного языка россійского, читавъ радо сей поетичный твôръ Полоцкого.

Межи тыми творами Полоцкого, щó доси остають ся въ рукописи, вызначують ся слѣдуючî:

1. „*Вѣнецъ вѣры каѳолическія, на основаніи символа святыхъ апостолъ изъ различныхъ цвѣтовъ богословскихъ и прочихъ сплетенный*“. Полоцкій уплѣвъ сей вѣнець въ 1670. р., але патріархъ Іоакимъ знищивъ всю красу словесныхъ єго цвѣтôвъ. Той строгій инквизиторъ, щó проклявъ письменнî творы Ставровецкого, Петра Могилы, Ґизєля, Барановича, Ґалятовского и и., осудивъ такожь „Вѣнець вѣры“ Полоцкого и про-те авторъ не мôгъ сеи своєи книги выпечатати. Въ сѣмъ творѣ выложивъ ôнъ въ системѣ догматику церкви православнои и заявивъ наклôнъ до діялектичныхъ выкрутасôвъ, завдаючи читателямъ мѣжь иншими ось-такî пытаня: „Чому Христосъ родивъ ся въ мѣсяци грудню?“ „Чи мôгъ Христосъ говорити заразъ по своѣмъ рôздвѣ?“ „Чому Исуса пригвоздили до хреста чотырма, а не трома гвоздями?“ и т. и. Полоцкій писавъ богато про сотвореніе свѣта, про грѣховный упадокъ чоловѣка и про конець свѣта. Ôнъ думавъ, що Адамъ зъ Евою жили въ раю тôлько три годины, и що о шестôй годинѣ згрѣшили; тому й Спасителя роспято на хрестѣ о годинѣ шестôй. Ôдтакъ автора займавъ вельми антихристъ, котрый, по єго думцѣ, при кôнци свѣта въ Вавилонѣ царствувати буде три роки зъ половиною. Страшный судъ ôдбуде ся въ Йосафатовôй долинѣ коло Єрусалима пôдъ горою Єлеоньскою. Та знôвъ насуває ся єму пытаніе: „Якъ же зможе помѣститись такъ богато воскресшихъ людей на такôмъ малôмъ просторѣ?“ Полоцкій рѣшає й се пытаніе, кажучи, що часть судженыхъ стояти буде на воздусѣ верствами однî надъ другими, а низшî на земли, изъ-за чого всѣ въ тôй долинѣ помѣстять ся.

2. „*Катихизисъ или вопросы и отвѣты катехетическіе о вѣрѣ христіянской, надеждѣ и любвѣ*“. Авторъ написавъ сю книгу въ 1671. р. и за свôй трудъ дôждавъ ся проклятства патріаршого. Ôнъ говорить тутъ про всѣлякî забобоны своихъ земляковъ; они бо держали у себе и носили на собѣ рôжнî карточки, уважаючи ихъ лѣкомъ противъ горячки та иншихъ недугъ. Полоцкій называє забобономъ тогдѣшній звычай ворожити щастє або нещастє изъ стрѣчи зъ деякими людьми або звѣрятами. При четвертôй заповѣди замѣчає, що паны тратять цѣлî днѣ на ловахъ, що ихъ жены и дочки гайнують цѣлый ранокъ на марну прикрасу свого тѣла, що ремѣсники проводять днѣ святочнî въ піянствѣ. Особливо дорѣкає танцямъ, звычайнôй забавѣ простого люду въ свята

[1]) „Словарь историческій о бывшихъ въ Россіи писателяхъ духовнаго чина гр.-росс. церкви“. Томъ II. С.-Петерб. 1827., стор. 213.

[2]) Секта роскольниковъ сягає своимъ зачаткомъ до часôвъ Никона. Коли сей енергичный патріархъ около 1660. р. подававъ церквамъ исправленî, новî книги, а велѣвъ ôдбирати старî книги богослужебнî, котрî зъ тымою похибокъ выпечатано за патріарха Іосифа, то часть православного духовенства заворушилась противъ такои новости и розпустила мѣжь народомъ тую вѣсть, що Никонъ єсть єретикомъ. Головными речниками росколу церковного були священники Лазарь и Микита Пустосвятъ. Противъ нихъ выступивъ Полоцкій въ своѣй полемичнôй книзѣ „Жезлъ правленія“. Вже въ XVII. вѣцѣ подѣлились роскольники на Поповцѣвъ и Безпоповцѣвъ, а опôсля роздробились въ богато иншихъ сектъ.

[3]) Въ проповѣди на Рôздво Христове Полоцкій каже мѣжь иншимъ отъ-се: Слово стало плотію, а плоть трава, бо сказано: чоловѣкъ яко трава. Такъ отже Христосъ, родившись и ставши чоловѣкомъ, ставъ травою, „да мы скоти ту траву, то сѣно духовное ядуще отъ внутрь таимаго въ немъ слова воспріиземъ слово совершенное или разумъ“. (Порôвн. „Русск. истор. въ жизнеопис. ея главн. дѣят.“ Н. Костомарова, т. II., С.-Петерб. 1886; стор. 407).

[1]) Порôвн. перекладъ псальма 90.:

„Иже въ помощи Вышняго вручится,
Въ кровѣ небеснаго Бога водворится;
Господу речетъ: Заступникъ мой єси,
Ты ми надежда, живый на небеси.
Онъ мя изъ сѣти ловящихъ избавитъ,
Слово мятежно далече отставитъ;
Плещма своими будетъ осѣняти,
Крилы своими отъ бѣдъ защищати....“

и каже, що сеся забава взяла починъ ôдъ бѣса, бо ôнъ привыкъ вертѣти ся кругомъ, и т. и.

3. *Ривмологіонъ* або *Стихословъ*. Се єсть збôрникъ стихôвъ похвальныхъ, привѣтôвъ, епистолъ и пѣсень на празники. Мѣжь сими стихотворами находить ся панеґирикъ цареви Олексѣєви Михайловичу пôдъ заголовкомъ: „Орелъ россійскій въ солнцѣ представленный“. Найважнѣйшй суть однакже двѣ религійнй драмы, а то одна комедія „о блудномъ сынѣ“, и одна траґедія „о Навуходоносорѣ, о тельцѣ златомъ и о трехъ отрокахъ въ пещи“ [1]). Цѣлу книгу, обôймаючу 95 статей, присвятивъ Полоцкій цареви Олексѣєви, однакже не встигъ єи выпечатати.

4. „*Вертоградъ многоцвѣтный, пользы ради душевныя православныхъ Христіанъ насажденный*“. Се єсть збôрникъ моральныхъ стихотворôвъ, зложеный авторомъ въ 1678. роцѣ. Въ загалѣ заявивъ Полоцкій майже таку пристрасть ко вѣршованю, яка була у Барановича; тôлько-жь у Полоцкого не було таланту до поезіѣ, мѣжьтымъ коли поетичнй творы Барановича вызначувались гуморомъ и легкостію въ римованю [2]).

8. Дмитро Туптало Ростовскій [3]). Ôнъ родивъ ся въ мѣсточку Макаровѣ, 50 верстовъ ôдъ Кіѥва, правобôчь Днѣпра въ мѣсяци грудню 1651. р. Въ хрещеню названо єго Даниломъ. Отець єго, Сава Григоровичь Туптало, бувъ сотникомъ козацкимъ и въ довгôй своєй 103-лѣтнôй жизни бачивъ всѣ важнѣйшй подѣ въ исторіи розвою козацтва. Свого сына Данила выхôвувавъ Сава бережливо, а коли изъ-за вôйны домовои трудно було спокôйно вчитись, то отець велѣвъ 17-лѣтному сынови вступити въ Кирилôвскій монастырь (1668), де ôнъ постригъ ся въ черцѣ и принявъ имя Дмитра. Въ 24. роцѣ житя (1675) въ Густиньскôмъ монастырѣ Барановичь посвятивъ єго на ієромонаха. Вже тогдѣ бувъ Дмитро знаменитымъ проповѣдникомъ и про-те запрошувано єго нав-переймы въ рôжнй мѣста Литвы, Бѣлоруси и Украины, щобъ въ часѣ усобиць здвигавъ примученыхъ людей зъ недолѣ словомъ Божимъ.

Гетьманъ Самойловичь намовивъ єго осѣсти въ Батуринѣ, де небавомъ поставлено єго игуменомъ. Барановичь полюбившн єго пожелавъ єму карієры въ ієрархіи сими словами: „Вы звете ся Дмитромъ, и тому бажаю вамъ не тôлько игуменства, але й митры. Нехай Дмитро дôстане митру“ [1]). А вже-жь слѣдуючого року покинувъ Дмитро игуменство и пôшовъ въ Кіѣвско-печерску Лавру, де єго радо принявъ архимандритъ Варлаамъ Ясиньскій. Тутъ ставъ Туптало укладати збôрникъ Житій Святыхъ, се-бъ-то „Четіи-Минеи“. [2]) Написавши одну четвертину своихъ Миней просивъ ôнъ благословеня у патріарха Іоакима на печатанє. Не могучи же дôждатись того благословеня, Дмитро ôддавъ свои Минеи въ друкарню печерскои Лавры (1689). Сесю першу книгу Миней Лавра присвятила царямъ Иванови и Петрови Олексѣєвичамъ и царѣвнѣ Софіи Олексѣєвнѣ. Патріархъ дôзнавшись про тую самоволю черця ставъ єму дорѣкати и домагавъ ся перепечатаня деякихъ мѣсць, та й заказавъ дальше печатати Минеи безъ єго дозволу. Але Дмитро, поѣхавши въ Москву, умѣвъ подобатись Іоакимови, котрый уже позволивъ єму довести дѣло до кôнця. Повернувши на Украину, Дмитро писавъ дальше Житя Святыхъ, и ôдтакъ наслѣдникъ Іоакима, патріархъ Адріянъ, не тôлько не спинявъ печатаня, але поставивши Кіѣвскимъ митрополитомъ печерского архимандрита, Варлаама Ясиньского, просивъ єго, щобы пôдпомагавъ Дмитра въ єго великôмъ трудѣ. Опôсля бувъ Туптало игуменомъ въ Глухôвскôмъ монастырѣ (1694), а наслѣдникъ Барановича, Иванъ Максимовичь, покликавъ єго въ Чернигôвъ и поставивъ архимандритомъ Єлецкого монастыря. Дмитро не перестававъ говорити проповѣди и писати Минеѣ. Опôсля перенесено єго въ Новгородско-Сѣверскій Спаскій монастырь и тутъ (1700) скôнчивъ ôнъ третю четвертину своихъ Миней.

Опôсля царь Петро В. поставивъ Дмитра (1701) митрополитомъ Тобольскимъ на Сибири; однако ново-именованый архіерей бувъ слабого здоровля, тому тяжко приходилось єму ѣхати въ далеку пôвнôчну сторону. Тогдѣ знемагавъ ôнъ тѣломъ и духомъ. Петро, дôзнавшись про єго турботу, самъ приѣхавъ до него, и замѣтивъ, що Дмитро бôльше сумный, нѣжь недужный. Дôзнавшись ôдъ него, що ôнъ боить ся ѣхати въ Сибирь, и що радъ бы вже разъ скôнчити житєписи Святыхъ, сказавъ єму царь: „Лиши ся въ Москвѣ!“

Такъ отже живъ Дмитро въ Москвѣ, де зближивъ ся до свого земляка Степана Яворского, щó бувъ тогдѣ „блюстителемъ“ (завѣдателемъ) патріаршого престола [3]).

---

[1]) Гляди статю: „Литература религійно-драматична“.

[2]) Въ вѣршахъ своихъ высказавъ Полоцкій мѣжь иншими правилами такожь тогдѣшній поглядъ на выхованє дѣтей:

„Плевелы отъ пшеницы жезлъ твердъ отбиваєтъ,
Розга буйство изъ сердецъ дѣтскихъ проганяєтъ.
Рôдителямъ древяный жезлъ буди на чада,
Да не страждутъ желѣзна отъ судіи града.
Уне въ дому древянымъ въ дѣтствѣ оны бити,
Неже возросшихъ градскимъ желѣзомъ казнити.
Моисій донележе жезлъ въ руцѣ си держаше,
Нечто ино, точію жезлъ древяный бяше;
Єгда же поверже, въ змія превратися,
Даже и Моисій єго зѣло устрашися:
Тако аще на чада жезлъ въ рукахъ бываєтъ
Отчихъ, наказанія жезлъ онъ пребываєтъ,
Не могущъ умертвити. Аще же пустится
Изъ руку, тогда въ змія люта претворится;
Абіѥ бо ко грѣхомъ чада ся склоняютъ
И тѣми уязвлени бывше умираютъ“.

(Порôвн. „Исторія Россіи съ древнѣйшихъ временъ“. Сочиненіе С. Соловьева. Томъ XIII. Изданіе второе. Москва 1870; стор. 182. 183.).

[3]) Про литературну дѣяльнôсть Дмитра Ростовского гляди статю Костомарова п. з. „Ростовскій митрополитъ Димитрій Туптало“ („Русская исторія въ жизнеописаніяхъ....“, стор. 519—536.).

[1]) Въ сихъ шутливыхъ словахъ Барановича бачимо играшку слôвъ.

[2]) Четія-Минея, грец. *μηναῖον*, означає книгу до читаня (кор. чьт), розложену по дванацяти мѣсяцямъ (грец. *μήν*). Сей твôръ зове ся Четіями-Минеями малыми супротивъ Четіихъ-Миней великихъ, котрй зложивъ московскій митрополитъ Макарій въ XVI. вѣцѣ.

[3]) Степанъ Яворскій родивъ ся 1658. р. у Львовѣ. Коли бувъ дѣтвакомъ, родителѣ єго переселились на Украину въ Нѣжинъ. Учивъ ся ôдтакъ въ Кіевѣ пôдъ проводомъ Варлаама Ясиньского въ печерскôмъ монастырѣ, а потôмъ въ Могилянськôй коллегіи. Опôсля Ясиньскій выславъ Яворского на науку до деякихъ польскихъ шкôлъ. Коли вернувъ ся на Украину, заявивъ талантъ поетичный и одержавъ титулъ „poëta laureatus“. Ôдтакъ постригъ ся въ черцѣ и ставъ славнымъ проповѣдникомъ церковнымъ. Въ коллегіи, щó звалась академіею, поставлено єго учителемъ и першимъ префектомъ. Въ 1697. р. выбрано єго игуменомъ Кіѣвского Миколаѣвского монастыря, а въ 1700. р. митрополитъ Ясиньскій пôславъ єго въ Москву, де скоро подобавъ ся цареви Петрови Великому. Въ тôмъ-самôмъ роцѣ поставлено єго митрополитомъ Рязаньскимъ, а въ 1702. р. именовано єго патріаршимъ администраторомъ, ексархомъ и „блюстителемъ“ патріаршого престола. Тогдѣ бувъ ôнъ такожь протекторомъ славяньско-грецко-латиньскои академіѣ въ Москвѣ. Свою епархію

Въ сѣчню 1702. р. царь Петро поставивъ Дмитра митрополитомъ Ростовскимъ. Въ Ростовѣ скôчнивъ ôнъ свою многолѣтну словесну працю и доживавъ свого вѣку. Послѣдню четвертину Четій-Миней напечатано 1705. року въ печерскôй Лаврѣ.

Дмитро Ростовскій засновавъ въ Ростовѣ духовну школу або семинарію и велѣвъ студентамъ представляти религійнй драмы, якй написавъ на Украинѣ. Тою школою займавъ ся ôнъ по-батькôвски и часто подававъ самъ науку „спудеямъ“, бо хотѣвъ усунути крайне неуцтво тамошнього духовенства. Такого доброго, смирного и ученого владыку полюбили въ Московщинѣ люде письменнй и неписьменнй и слухали радо єго церковныхъ проповѣдій. Въ духовнôмъ своѣмъ завѣщаню, писанôмъ два роки передъ смертію, Дмитро выразивъ ся про себе остакъ: „Ôдъ ôсѣмнацятого року ажь близько до гробу я не збиравъ нѣчого, крôмъ книжокъ; у мене не було нѣ золота, нѣ срѣбла, нѣ злишньои одежѣ.... Нехай нѣхто не трудить ся глядѣти по менѣ якихъ-небудь складôвъ“. Ôнъ умеръ въ Ростовѣ 27. жовтня 1709. р. въ 58. роцѣ житя. Синодъ признавъ Ростовского святымъ (1757), а на новôй срѣбнôй домовинѣ єго замѣщено надпись зъ одвѣтнымъ стихомъ Ломоносова. Библіотеку єго ôдославъ Степанъ Яворскій въ Москву, а власноручнй рукописи по завѣщаню покôйника положено замѣсць подушки пôдъ голову мерця въ домовинѣ.

Ростовскій заявивъ вельми плôдну литературну дѣяльнôсть. Єго творы суть справдѣ выслѣдомъ глубокои учености и читають ся досыть плавно, хочь авторъ намагавъ ся писати языкомъ церковно-славяньскимъ. За житя свого выдавъ ôнъ отъ-сй творы:

1. „*Четіи-Минеи*“ с. є. житєписи Святыхъ. Ростовскій выдавъ ихъ въ чотырохъ четвертинахъ, а въ дванацяти мѣсячныхъ частяхъ — по числу мѣсяцѣвъ въ роцѣ. Першу четвертину (на вересень, жовтень и падолистъ) надрукувавъ въ 1689. р. (fol. 10 + 657 карт.); другу четвертину (на грудень, сѣчень и лютый) выдавъ въ 1695. р. (fol. 5 + 765 карт.); третю четвертину (на мартъ, квѣтень и май) зладивъ въ 1700. р. (fol. 1 + 676 карт), а послѣдню четвертину (на червень, липень и серпень) надрукувавъ въ 1705. р. (fol. 1 + 790 карт.). Всѣ чотыри четвертины выпечатано въ Кіевскôй печерскôй Лаврѣ. Друге выданє сихъ Миней надруковано такожь въ Лаврѣ 1711. 1714. 1716. и 1718. р. Третє выданє зъ поправками выйшло въ Москвѣ 1759., а четверте опять въ Москвѣ 1767. р. И опôсля неразъ ще печатано тй житєписи въ Москвѣ и Кіевѣ.

Четіи-Минеи Ростовского зовуть ся малыми супротивъ великихъ Миней, котрй въ XVI. вѣцѣ выдавъ митрополитъ Макарій. Жерелами Миней Дмитровыхъ були: Житія Святыхъ Симеона Метафраста, византійского писателя X. вѣку, великй Четіи-Минеи митрополита Макарія, Дѣянія Святыхъ (Acta Sanctorum) въ выданю Болляндистôвъ[1]) и Житія Святыхъ (Vitae Sanctorum) Лаврентія Сурія, щó живъ въ XVI. вѣцѣ. Своими Минеями Ростовскій прислужив ся чи-мало письменнымъ Украинцямъ, котрй, утративши майже всѣ литературнй памятники въ лихолѣтю татарскôмъ и въ вôйнахъ зъ Литвою та Польщею, корыстувались неразъ леґендами польскими и латиньскими, якй не були згôднй зъ духомъ православія. Такъ отже довершивъ Дмитро тєє велике дѣло, котре Петро Могила й Иннокентій Ґизєль були розпочали, однако за-для всѣлякихъ перепонъ не могли зъ нимъ упоратись.

2. „*Руно орошенноє*“. Черниговъ 1680. 1683. 1691. 1696. 1697. и 1702. р. Въ сѣй книзѣ находять ся оповѣданя про чуда ôдъ образу Богородицѣ въ Єлецкôмъ Черниговскôмъ монастырѣ. Зладивши се писанє въ Черниговѣ, Дмитро додавъ до него деякй проповѣди и моральнй науки. Лазарь Барановичь помѣстивъ въ „Рунѣ“ декотрй свои стихотворы и занявъ ся печатанємъ сеи книги въ Черниговѣ 1680. р.

Иншй письма Ростовского выдано по єго смерти. Важнѣйшими зъ по-мѣжь нихъ суть отъ-сй:

1. „*Алфавитъ духовный или увѣщанія по письменамъ алфавитнымъ начинаємыя*“. Се суть моральнй науки, якй авторъ ще на Украинѣ въ 33 главахъ списавъ; выпечатано же той Алфивитъ въ Кіевѣ ажь въ 1710. и 1713. р., та й пôзнѣйше друковано єго неразъ въ рôжныхъ городахъ.

2. „*Розыскъ о раскольнической Брынской вѣрѣ*[1]), *о ученіи и дѣлахъ ихъ*“ въ 3 частяхъ. Въ першôй части доказує ся, що вѣра роскольникôвъ не єсть правдива, въ другôй — що „ученіє ихъ душевредно“[2]), а въ третѣй части вызначують ся ихъ дѣла, котрй Богу не могуть подобати ся. Въ сѣмъ писаню въ першій разъ вычислено всѣ секты роскольникôвъ и высказано блуды кождои. — Авторъ зладивъ сей твôръ въ 1709. р., однакже книгу выпечатано ажь по єго смерти: именно въ Москвѣ 1745. 1755. и 1762. р., въ Кіевѣ 1748. р., и опôсля ще часто друковано той „Розыскъ“ въ Москвѣ та въ Кіевѣ.

3. „*Діаріушъ*“ с. є. дневнй записки. Они писанй въ мовѣ (мало)рускôй, котрою корыстувались Кіевскй грамотѣе. Н. Н. Бантышь-Каменьскій переклавъ сей Діаріушъ на языкъ россійскій, выпечатавъ же єго Новиковъ въ „Древней россійской Вивліоѳиці“ (въ С.-Петербурзѣ), а потôмъ окремо въ 1781. р.

4. „*Лѣтопись келейная*“. Въ сѣмъ творѣ крôмъ исторіе библійнои (до 3600. р. ôдъ сотвореня свѣта) находять ся ще богословскй розправы и дослѣды хронологичнй. Выдано сю книгу въ Москвѣ 1784. р. и въ Петербурзѣ 1796. р. Въ сѣмъ другôмъ выданю зъ 1796. р. находить ся такожь Житіе и Завѣщаніе Дмитра.

Деякй творы Ростовского остались доси въ рукописи. Годить ся спôмнути про сй писаня:

1. „*Лѣтопись* або *сборный хронографъ* о началѣ славенскаго народа“.

2. „*Лѣтописаніе краткоє*“. Се суть таблицѣ синхроничнй.

навѣщавъ ôнъ рѣдко, та живъ въ Москвѣ и Петербурзѣ при цари Петрѣ. Коли ôдкрыто св. Синодъ (1721), поставлено Яворского президентомъ того збору. Умеръ въ Петербурзѣ (1722) въ 65. роцѣ житя. — Яворскій бувъ вельми нетерпимый супротивъ тыхъ Москвичѣвъ, котрй приняли вѣру Кальвиньску. Ôнъ скликавъ (1714) соборъ церковный въ Москву, на котрôмъ деякихъ єретикôвъ, щó не хотѣли вернутись до православія, передавъ клятвѣ-анатемѣ. Головнымъ єго творомъ єсть Камень вѣры, щó надруковано въ Москвѣ 1728. 1729. р. а въ Кіевѣ 1730. р.

[1]) Болляндистами зовуть ся єзуиты въ Антверпіи, котрй списують Житя Святыхъ. Они зовуть ся по имени першого основателя сего величного дѣла. Се бувъ єзуитъ, Іоаннъ Болляндъ (1596—1665), щó пôдъ заголовкомъ „Acta Sanctorum“ ставъ выдавати житєписи Святыхъ. Выдавництво сихъ житєписій доси не довершило ще свого дѣла.

[1]) Брыньскою назвавъ Дмитро роскольничу вѣру за-для сего, що роскольники скрывались именно въ Бряньскихъ або Брыньскихъ лѣсахъ.

[2]) Въ другôй части „Розыска“ авторъ критично доказує хибнôсть рôжныхъ наукъ роскольникôвъ. Головне лихо, по думцѣ Дмитра, въ тôмъ, що они ледво що умѣють читати и писати, а вже й уважають себе великими богословами и учителями вѣры.

ній, показуючій Царгородскихъ цѣсарѣвъ и патріархôвъ, деякихъ єретикôвъ, и такожь царѣвъ и патріархôвъ Московскихъ. Обѣ сій рукописи находять ся мѣжь манускриптами Александро-Невскои академіѣ.

3. Религійнй драмы: а) *Рождество Христово;* б) *Воскресеніе Христово;* в) *Грѣшникъ кающійся;* г) *Естирь и Агасверъ;* д) *драма Успенская;* е) *драма Димитрієвская*[1]).

Литература апокрифична.

Въ сѣмъ періодѣ литература апокрифична мимо заказôвъ іерархôвъ ширилась що-разъ бôльше не тôлько мѣжь книжниками, але й мѣжь людомъ неписьменнымъ. Зрôстъ сеи литературы змôгъ ся именно по причинѣ недостачѣ просвѣты мѣжь людомъ и за-для нетерпимости церкви супротивъ всякихъ ліберальнѣйшихъ проявъ на поли письменности рускои. Та-жь патріархъ Іоакимъ осуджавъ-проклинавъ не тôлько творы схоластикôвъ Кіѣвскихъ, але й книги святого Дмитра Ростовского. Конечнымъ наслѣдкомъ такого тероризму було скрываніе словесныхъ творôвъ передъ властію церковною[2]) и плеканіе поетичного свѣтогляду, котрый зовсѣмъ ôдъокромивъ ся ôдъ каноничнои новаги церкви православнои. Тому-то словеснôсть апокрифична, щó первѣстно основувалась на казкахъ далекого Всходу, приймала що-разъ бôльше елементôвъ народныхъ, зъ-годомъ-перегодомъ ставалась рускою и була спôльнымъ майномъ духовымъ ученыхъ грамотѣевъ и люду неписьменного. По-за-якъ животворна поезія люду супротивъ механичного вѣршованя письменникôвъ явилась скарбницею многоцѣнною, то черцѣ й свѣтскй священики приймали зъ устнои, простонароднои словесности поетичнй прикрасы для своихъ проповѣдій и катехизацій и тымъ-то склалось таке диво, що священики списували такй творы, котрй могли бути острахомъ власти церковнои, тремтячои супротивъ всякои новизны словеснои. Хоча же такихъ апокрифичныхъ письмъ не печатано, то все-таки ôдписи популярныхъ творôвъ ширились по всѣмъ-усюдамъ именно по тôй причинѣ, що одвѣтнй книги списано переважно въ зрозумѣлôмъ языцѣ.

По-мѣжь писанями апокрифичными, ôдкрытыми въ Галичинѣ, вызначують ся особливо отъ-сй творы:

1. *Катехизисъ*, ôдкрытый професоромъ А. Вахняномъ 1868. р. въ селѣ Боршевичахъ повѣту Перемыского. Се єсть рукопись зъ 1713. р., обôймаюча 12 картокъ[3]). Основою єи суть по-части оповѣданя библійнй и правды вѣры, по-части же вѣсти исторично-землеписнй про землѣ всхôднй. Весь катехизисъ уложено въ формѣ діялога: „учень“ завдає „майстрови“ всѣлякй скрутнявй пытаня, а сей ôдповѣдае єму поважно, прикрашуючи науку церкви фантастичными переказами и выслѣдами мудрости середньовѣчнои. Ось яка веде ся розмова мѣжь „учнемъ“ а „майстромъ“:

П. *На чомъ земля стоитъ?*

О. *На водѣ, а вода на камени, а камень на огни, а огень на четирехъ столпѣхъ, а четири столпи на Божой совѣсти, єже єстъ на силахъ Божіихъ.*

П. *Гдѣ єстъ рай?*

О. *На входѣ солнца єстъ на семъ свѣтѣ, а єстъ вышше всего свѣта.*

П. *Поневажъ рай на земли, чему тамъ дойти не можна?*

О. *Бо сутъ горы великіи предъ нимъ, лѣси пустіе и птахи и мглы, през то не можетъ тамъ нѣхто дойти.*

П. *Якъ бы ся люде родили, гди бы былъ Адамъ не согрѣшилъ и зосталъ въ раю?*

О. *С позреня пожадливости промисломъ Божіимъ, тилко привитавшися себѣ мужъ изъ женою, станувши з собою, стиснувшися за руки, и засъ роспустятся и такъ ся мѣли люде родити безъ грѣха...*

Вже зъ сеи частины того апокрифичного катехизиса можна пôзнати, що „майстеръ“ намагавъ ся заспокоити цѣкавôсть „учня“ въ тыхъ пытаняхъ, на якй въ письмѣ святôмъ и въ загалѣ въ науцѣ вѣры не було ôдповѣди.

2. *Збôрникъ* всякои всячины, находячій ся у Львовѣ въ библіотецѣ имени Оссолиньскихъ пôдъ числомъ 2189. Се єсть рукопись, щó въ 1751. р. була у Федора поповича Тухляньского[1]). Сей поповичь переписавъ єѣ вѣдай зъ тексту давнѣйшого, бо деякй статьѣ, примѣромъ „звѣздочетство“, находились уже въ рукописныхъ памятникахъ вѣкôвъ давнѣйшихъ[2]). Рукопись сеся обôймае 88 картокъ (12⁰) и проявляє три почерки въ письмѣ кирильскôмъ та латиньскôмъ. У-перве звернувъ на нѣ увагу ученого свѣта В. Макушевъ въ „Журналѣ министерства народнаго просвѣщенія“ 1881. р.[3]). Ôдтакъ професоръ Омелянъ Калитовскій надрукувавъ бôльшу часть сеи апокрифичнои рукописи п. з. „Матеріялы до рускои литературы апокрифичнои“. (Львôвъ 1884, мала 8⁰, стор. 1—54)[4]).

Въ сѣй рукописи вызначує ся пять ôддѣлôвъ: I. *Книга звѣздочетства*[5]); II. *Казаня;* III. *О днехъ послѣднихъ;* IV. *Наука о пчелахъ св. Зосима: кто их хощетъ плодити, такъ чинити потреба.* V. Три окремй статьѣ: а) *Пѣснь о свѣтѣ;* б) *Слово о єдиной девіци пустиножителници;* в) *Повѣсть' о чловеци и смерти*[6]).

Въ апокрифичнôмъ текстѣ сего збôрника важнй суть именно казаня, а то: а) *на Рождество Христово*; б) *на соборъ пресвятои Богородиці;* в) *на Богоявленіе Господне.* Въ казаню на Рождество Христово незвѣстный проповѣдникъ корыстувавъ ся легендами стародавными, якй церковь уважала єретицкими. Правда, що тй легенды находять ся такожь въ апокрифичныхъ проповѣдяхъ латиньскихъ[7]) и польскихъ[8]), але въ тыхъ проповѣдяхъ

[1]) Смотри статью: „Литература религійно-драматична“.

[2]) Ôдъ скрываня книгъ, недозволеныхъ церквою, пôшла й сама назва: „скрыта“ або „утаєна“ литература. Першй апокрифы проявились уже за часôвъ Ездры въ пятôмъ вѣцѣ передъ Рождествомъ Христовымъ.

[3]) Сеся рукопись не єсть повна. Въ „предмовѣ до чительника“ авторъ заявляє, що зачиравъ свою мудрôсть зъ сихъ книгъ, „що єсть на небѣ и на земли, и въ облакахъ, и водахъ, и що которій тіи книги пишетъ, то Духъ святій отповѣдаєтъ....“ Частину сеи неповнои рукописи выдавъ проф. А. Вахнянинъ въ „Правдѣ, письмѣ науковôмъ и литературнôмъ“; рочникъ III. 1869. У Львовѣ; чч. 16. 17. 22. 34, пôдъ заголовкомъ „Катехизисъ, исторія и землепись“.

[1]) Тухля — село повѣта Стрыйского.

[2]) Порôвн. „Памятники отреченной русской литературы, собраны и изданы Николаемъ Тихонравовымъ“. С.-Петербургъ 1863; стор. 422—424.

[3]) Смотри статью Макушева п. з. „Южнорусскія сказанія по рукописи библіотеки Оссолинскихъ“, де й напечатанй доволѣ обширнй выемки зъ тои рукописи.

[4]) Се єсть книжочка библіотеки „Зорѣ“, выдаванои заходомъ проф. Ом. Партыцкого.

[5]) „Книгу звѣздочетства“ выдавъ проф. Ом. Калитовскій въ „Зорѣ“, 1884, чч. 8—12, пôдъ заголовкомъ „Матеріялы до давнои рускои литературы“.

[6]) Тй три окремй статьѣ остають ся доси въ рукописи.

[7]) Jacobi a Voragine Legenda aurea, vulgo historia lombardica dicta. Ad optimorum librorum fidem recensuit Dr. Th. Graesse. Dresdae & Lipsiae. MDCCCXLVI. — Cf. De nativitate domini nostri Jesu Christi secundum carnem, p. 39—47.

[8]) Zabytek dawnej mowy polskiéj. W Poznaniu 1857. — Порôвн. „Legenda aurea“ w literaturze polskiej XV. wieku, napisał W. A. Bruch-

подає ся поконвѣчный переказъ ладомъ прозаичнымъ, мѣжь-тымъ коли въ рускôмъ казаню на Рождество Христово та-сама леґенда высказує ся въ гарныхъ образахъ поетичныхъ. Та й языкъ сихъ проповѣдій має богато прикметъ мовы живои, изъ-за чого сѣ казаня могли бути зрозумѣлыми и неграмотному людови, котрый изъ схоластичныхъ казань Барановича не займавъ нѣякого хôсна. Ôдтакъ можна припустити, що тѣ казаня въ ôдписяхъ переходили зъ рукъ до рукъ, и що ихъ читано не тôлько въ панскихъ дворахъ, але й въ мужицкихъ хатахъ. Такъ отже литература апокрифична, щó своимъ засновкомъ була неначе заграничною ростиною, розрослась буйно на рускôй землици; бувши попереду духовымъ майномъ самыхъ грамотѣвъ, сталась тая литература вельми популярною мѣжь людомъ неписьменнымъ, котрый фантастичнѣ образы оріентальнѣ змѣшавъ зô своимъ поетичнымъ свѣтоглядомъ[1]). (Дальше буде.)

До исторіѣ галицкои Руси.

II.

Дръ Юліянъ Целевичъ. Исторія Скиту Манявского вôдъ єго основаня ажь до приступленя львôвскои епархіи до уніи (1611—1700).

Въ сегорôчнôмъ справозданю директора рускои гимназіѣ у Львовѣ помѣщена пôдъ симъ титуломъ перша часть историчнои монографіѣ, котра выйде небавкомъ окремою книжкою вразъ зъ другою частею, обôймаючою часъ ôдъ року 1700 до знесеня сего монастыря цѣсаремъ Іосифомъ II. въ роцѣ 1785, зъ доданємъ збôрника грамотъ Скитскихъ. Розправа ся опираєсь въ головнôй части на архивальныхъ студіяхъ, котрымъ авторъ посвятивъ ся зъ енергією, гôдною найбôльшого узнаня. Кôлько то стоить труду выгребати зъ тысячѣвъ книгъ актôвъ городскихъ и земскихъ давнои Рѣчипосполитои, помѣщеныхъ въ т. з. бернардиньскôмъ архивѣ, (задля неôдповѣдныхъ индексôвъ) хочь бы найменшу дрôбницю, о тôмъ може лише той мати понятє, що самъ мавъ нагоду въ архивѣ близше роздивитись. Опершись на жерелахъ историчныхъ зъ першои руки, на урядовыхъ документахъ, розвѣявъ авторъ всѣ фантастичнѣ догадки, якѣ въ нашихъ головахъ мимоволѣ вязались зъ Манявскимъ Скитомъ. Те що выспѣвавъ Могильницкій въ своѣй поемѣ а що Вагилевичъ розказавъ (въ розправцѣ Skit w Maniawie, Lwów 1848) про початокъ Скита, сягаючій будьто-бы XIII. в., коли вже не часôвъ заведеня Христіяньства на Руси, оказалось поетичнымъ творомъ або догадомъ, позбавленымъ всякои историчнои правды. Авторъ выказує наглядно, що Скитъ въ Манявѣ основаный въ р. 1611 и завдячує своє засноване православной реакціи, яка природнымъ ходомъ слѣдувала пôсля принятя берестейскои уніѣ.

Вô вступѣ подає п. Ц. причины упадку благочестія на Руси зъ кôнцемъ XVI. а початкомъ XVII. в., именно бачить ихъ въ наслѣдкахъ принятя политичнои люблинъскои уніѣ въ р. 1569, въ ôдчуженю православнои молодѣжи шляхотскои ôдъ благочестія черезъ школы, въ способѣ выбираня кандидатôвъ на опорожненѣ владычій престолы, заниманѣ почасти людьми негôдными, двоєженцями, або таки людьми свѣтскими, жонатыми. Номинаты на владычій престолы высвячувались по кôлька лѣтъ та ôдпродували своє право до престолу за грошѣ, а часто бувало такъ, що на одно епископство позыскали собѣ право два кандидаты, а тодѣ не було вже кôнця враждѣ и нападамъ на чолѣ гайдукôвъ. Пôдъ такимъ проводомъ упало и низше духовеньство, свѣтске и чорне, добра церковнѣ и монастырскѣ переходили въ свѣтскѣ руки, и на гôдности игуменôвъ дорывались люде свѣтскѣ, пройдисвѣты и гуляки, що и не думали о постризѣ, а о томъ лише, щобы чимъ скорше добути наживы, вести житє гуляще и годуватись „хлѣбами духовными“. Духовенство безъ просвѣты не могло нѣякъ вплывати на народъ, не розумѣло само закона Христового, соблазняло житємъ своимъ вѣрныхъ и попадало, навѣть несвѣдомо, въ єреси. Погорджене и гноблене пануючою верствою зôйшло пôдъ кождымъ зглядомъ на той рôвень, на котрôмъ стоявъ мужикъ, ба и той не радо йшовъ въ попы, бо встыдавъ ся того стану.

Въ сю добу найнизшого упадку розпочала церковь православна сильну реакцію, стараючись справити пôдъупавше монашество, заводити церковнѣ братства, уважати на те, щобъ не пропали для благочестія послѣднѣ двѣ епархіѣ, що ще були лишились пôсля берестейскои уніѣ, львôвска и перемыска.

Реформа монашеского житя выйшла зо Святои Горы (Атосъ). На покликъ грôзноі потребы опускають рускѣ монахи, сіяючій ученостю, ревностю и строгимъ житємъ, свои селитьбы на Атосѣ; спѣшать на Русь, ратують церковь ôдъ упадку, обличають єрархôвъ въ ихъ розпустѣ, пôдносять упавшихъ, загрѣвають хитаючихъ ся въ вѣрѣ, привертають по монастыряхъ забуте строге правило чина св. Василія. Найзнаменитшій мѣжь ними, се нашъ землякъ Иванъ зъ Вишнѣ, що острымъ перомъ представивъ намъ образъ страшного упадку православія, и другій — основатель великоскитскои обителѣ въ Манявѣ, реформаторъ житя монашеского— Йовъ Княгиницкій.

Подвиги сего незвычайного мужа описанѣ въ нашôй монографіи зъ великою силою. Образъ найзнаменитшого зъ рускихъ монахôвъ того часу, котрый не хоче принятн рукоположеня въ єреѣ, вважаючи себе негôднымъ того достоинства, що опускає монастырѣ, въ котрыхъ бувъ поправивъ пôдъупавшій уставъ, щобы въ постѣ, молитвахъ, плачу и тишинѣ, зъ костуромъ, кусникомъ хлѣба и книжкою въ руцѣ вести аскетичне житє въ глухôй лѣснôй, гôрскôй пустыни, образъ сего чоловѣка списавъ п. Целевичъ зъ такою силою експресіѣ, що не затре ся ôнъ въ памяти того, хто перечитавъ нашу монографію. Не мѣсце тутъ переказувати подрôбно поодинокѣ моменты заложеня великоскитскои обителѣ старцемъ Йовомъ. Завѣвъ ôнъ такъ строгій уставъ, що за-для недостатку ѣды многѣ зъ братôвъ падали на силахъ и не могли зъ тои причины навѣть выповнювати монастырскои службы. Подôбно преподобному Антонію Печерскому не хотѣвъ схимникъ Йовъ стати игуменомъ скитского монастыря, а поставивъ нимъ Теодосія. Той мусѣвъ злагодити правило, хочь було оно все таки доволѣ тяжке. Недалеко Скиту бувъ т. з. „Скитикъ“, де ишли жити такѣ монахи, що забажали „безмолвствовати“. Тутъ не перерывала лѣснои тишины навѣть жадна бесѣда, хиба тихій шептъ молитвы або протяглый гомôнъ монашого спѣву. Зголодженѣ и выхудлѣ пустынники, въ грубôй одежи и зъ босыми ногами, шептали днемъ и нôчю молитвы, били що найменше 300 поклонôвъ рано и тôлько-жь кождого вечера и вертали въ суботу назадъ до обителѣ.

Вплывъ Скитскои обителѣ на православіе, именно-жь на православне монашество на Руси порôвнує авторъ справедливо зъ вплывомъ Клюніяка на монастырѣ Запада въ X. и XI. в. Всѣ монастырѣ Червонои Руси пôддались добровôльно проводови великого Скиту, котрого монахи сіяли ученостю, святостю житя и безграничнымъ посвященемъ для благочестія. Пôдъ конець XVII. в. було лише въ двохъ епархіяхъ православныхъ, львôвскôй и перемыскôй, 242 монастырѣвъ, а въ краяхъ литовско-рускихъ 314, коли тымъ часомъ всѣхъ латиньскихъ монастырѣвъ въ земляхъ рускихъ було 408, отже о пôвтора-ста менше.

Въ другôй части своєи працѣ оповѣдає п. Ц. про дальшій розвитокъ Скиту ôдъ р. 1619 до 1700. Въ р. 1640, отже 10 лѣтъ пôсля смерти першого игумена Теодосія було въ Скитѣ уже около 200 черцѣвъ, число, котрого не перевысшивъ нѣ оденъ рускій нѣ латиньскій монастырь на Руси. Помагали Скитови въ єго потребахъ руска шляхта и мѣ-

---

nalski (Rozprawy i sprawozdania z posiedzień wydziału filologicznego Akademii Umiejętności. Tom XI. W Krakowie 1886; p. 219—248).

[1]) Крôмъ згаданыхъ апокрифичныхъ письмъ єсть ще богато иншихъ, котрѣ въ Галичинѣ поволи зъ закуткôвъ выдобувають ся на свѣтъ божій. Такъ п. Иванъ Франко выдавъ въ „Зорѣ“ зъ 1886. року (ч. 9.) кôлька зразкôвъ литературы апокрифичнои зъ рукописного збôрника, котрый 1743. р. выготовлено для Дрогобыцкого мѣщанина Петра Чорневича. Изъ сего збôрника лишилось тôлько 8 цѣлыхъ и 3 обшарпанѣ, збутнѣлѣ картки. П. Иванъ Франко надрукувавъ а) фрагментъ повѣсти о тôмъ, якъ царь Давидъ писавъ псалмы; б) частину повѣсти про Самсона; в) частину Листа небесного.

щаньство, молдавскій господарѣ и бояре, институтъ львôвскій Ставропигійскій, польскій урядники и королѣ своими привилеями, а ôдъ половины XVII. в. и московскій царѣ.

Монастырь Скитскій въ Манявѣ перенявъ бувъ р. 1648 зарядъ молдавского монастыря въ Сучавици, и сей фактъ найлучше характеризує поважанє, якимъ тѣшивъ ся сей монастырь навѣть по за границями Руси. Зъ разу спровадила була монахôвъ Скитскихъ до Сучавицѣ Марія Могилянка, дочка молдавского господаря Єремія Могилы, основателя сучавицкого монастыря, въ цѣли двигненя пôдъупавшои духовнои институціѣ. Коли-жь господарь молдавскій Василь побачивъ, що прибувшій черцѣ завѣдують монастыремъ дуже добре, ôддавъ имъ єго на вѣчній часы.

Найдивнѣйшою може видатись рѣчею, що се найважнѣйше послѣдне забороло православія не тôлько терплять, але и спомагають польскій урядники и королѣ. Причину видить авторъ въ твердôй и непохитнôй вѣрности Скита королеви и Рѣчипосполитôй въ найтяжшихъ єи часахъ, пôдчасъ вôйнъ Хмельницкого и пôзнѣйшихъ тяжкихъ подѣй. Янъ Казимиръ, Михайло Вишневецкій, Янъ Собєскій, навѣть ще Августъ II. хвалять черцѣвъ въ своихъ, въ корысть Скита выданыхъ грамотахъ за те, що они пôдчасъ великого заколоту въ Рѣчипосполитôй додержали статочно и непохитно вѣрности имъ и державѣ, не менше и за те, що охороняли у себе шляхту и єи майно передъ неприятелями святого креста. Они потверджують ихъ право Ставропигіѣ, посѣданя всѣхъ земель и доходôвъ, звôльняють ôдъ всякихъ вôйсковыхъ данинъ и кватирункôвъ, ôдъ всякихъ оплатъ мыта и цла при збираню милостынѣ и продажи соли, котрои они дôставали безплатно по два черены сыровицѣ съ правомъ перероблювати єѣ на сôль бочкову.

Сей хорошій розвôй спинила потреба турецка зъ р. 1676. Пôдчасъ коли Турки пôдôйшли горѣ Днѣстромъ ажь пôдъ Журавно, напала Татарва на Скитъ, здобула и спалила єго, а монахôвъ и схоронившихъ ся за муры обителѣ людей свѣтскихъ вырѣзала въ пень. Згорѣла поставлена игуменомъ Теодосіемъ деревляна церковь зо всѣми церковными знадобами и всѣмъ духовнымъ маєткомъ и богато людского маєтку, знесеного тутъ въ надѣѣ, що укрѣплена обитель — якъ давнѣйше — остоить ся.

Розграблену руину треба було двигнути на ново. Руско-православнои шляхты и панôвъ уже не стало, черцѣ рѣшились просити царя о помôчь, а короля польского о паспортъ до Москвы. Царѣ вызначили имъ грошѣ, ризы, книги церковній, а ôдъ р. 1680 стôйну пôдмогу на вѣчній часы по 300 рублѣвъ що 5 лѣтъ

Обитель Скитска стала пôдъ покровомъ Москвы ще богатшою, якъ передъ руиною. Пôдъ взглядомъ политичнымъ вызначуєсь становиско и значѣнє Скита выразнѣйше. Авторъ замѣчає справедливо, що якъ бы не Скитъ и єго вилывъ на монастырѣ и духовенство, була-бъ епархія львôвска перейшла на унію о пôвъ столѣтя скорше. Епископъ Йосифъ Шумляньскій присягавъ два разы на унію, однакъ оба разы тайно, бо боявъ ся монахôвъ, котрі въ крайности повтѣкали-бъ въ Туреччину, зворохобивши на сповѣди умы до супротивленя въ часѣ, въ котрôмъ Рѣчпосполита потрѣбує супокою. Зъ початкомъ XVIII. в. признавали уже всѣ 9 епархій рускихъ унію, Ставропигіяльне львôвске братство приняло єѣ 1709. р., а при православію лишивъ ся на Червонôй Руси лише Скитъ, перетревавши першій подѣлъ Польщѣ.

Зъ наведеного ту змѣсту першои части пôзнає кождый любитель нашои бувальщины, якъ богато незвѣстного матеріялу и цѣкавыхъ подробиць мѣстить ся въ сѣй працѣ. Кождый забажає познакомитись зъ нею близше, бо справдѣ въ нашôй убогôй ученôй словесности рѣдко стрѣтитись зъ працею, переведеною такъ поважно що до рѣчи и ôдзначаючою ся такою красою представленя.

Все-жь таки позволю собѣ зробити кôлька дрôбныхъ замѣтокъ, котрі менѣ насунулись при читаню сеи працѣ. Заразъ въ першôмъ реченю стрѣтивъ ся я зъ певною недокладностю. Авторъ каже: „Старі и можні роды зъ найвыс шихъ сферъ аристократіѣ рускои, хоть єще въ значнôй части не були перейшли на вѣру латиньску и придержувались православія, стали для церкви ôтцѣвъ своихъ мало-по-малу холодными и рôвнодушными, такъ якъ люблиньска унія надѣлила ихъ тыми самыми правами, якими корыстувалась шляхта польска и они ôдъ того часу стали заниматись бôльше справами политичными, нѣжь религійными". На те замѣчаємо, що люблиньска унія „найвысшій сферы рускои аристократіѣ", се-бъ то панôвъ-магнатôвъ не тôлько жадными правами не надѣлила, а противно имъ всѣлякі права знищила. Литовска шляхта лежала передъ ними въ поросѣ и була ôдъ нихъ вô всѣмъ, финансово и политично залежна и зôтхала потай за золотою свободою, котрою тѣшилась шляхта польска. Руско-литовскі паны стояли до самого кôнця въ рѣшучôй опозиціи противъ проєкту унієѣ и були такъ сильні, що противъ ихъ волѣ не була-бъ остояла ся сполучена воля Жигмонта Августа, польскихъ панôвъ и шляхты, латиньского духовеньства въ Польщи и на Литвѣ и ненависть держанои въ понижаючôй залежности дрôбнои литовскои шляхты. Уступили они тôлько зъ боязни передъ Иваномъ Грознымъ, що занявши Литву, мôгъ ихъ бувъ зробити своими рабами, и въ разѣ оказанои неохоты пôднести имъ чарку зъ отрутою. Дальше закидую авторови, що въ представленю упадку благочестія на Руси не знавъ працѣ Ореста Левицкого „Социніянизмъ на Руси", не менше звѣстнои монографіѣ Костомарова „Южная Русь въ концѣ XVI. вѣка". Не хочу тымъ казати, що представленє сеи партіѣ є невѣрне, все жь таки судъ автора бувъ бы певнѣйшій. Ст. 17.: „Марія Могилянка знана була такожь пôдъ именемъ Постельниковои або Домны". Домна не є имя власне, а ôдповѣдає латиньскому domina або испаньскому donna. Тоє названє прислугувало всѣмъ знатнѣйшимъ молдавскимъ женщинамъ (пор. шкицъ Шайнохи Domna Rozanda). Ст. 20.: „Йовъ зреформувавъ на ново саму навѣть Кієво-печерску Лавру. Єго то трудамъ завдячувала Лавра своє ôдродженє и тую силу, зъ якою опиралась въ тôмъ вѣку посяганямъ зъ однои стороны унитôвъ, зъ другои московскихъ патріархôвъ". Вплывъ Йова на Лавру надто прибôльшеный. Пôсля всѣхъ свѣдоцтвъ того часу находилась Лавра ажь до 30 лѣтъ XVII. в. въ повнôмъ упадку. Своє ôдродженє и силу завдячує она свому архимандритови а пôзнѣйшому Кіївскому митрополитови Петрови Могилѣ. О деякихъ подробцяхъ про монастырь Сучавицкій и церковнѣ ôносины въ Молдавіи мôгъ бы авторъ поінформувати ся зъ статіѣ „Die Bukowina im Königreiche Galizien, von Theophil Bendella, Rector am bischöflichen Seminarium in Czernowitz. Wien 1845, а о ôдношеню Сильвестра Коссова и Инокентія Гизеля до царя зъ обохъ монографій Сумцова (друкованыхъ два роки тому въ „Кіевскôй старинѣ"). На тôмъ мѣсцѣ подаю незвѣстну доси вѣдомôсть про Яна Собєского, такъ часто згадуваного въ нашôй монографіи, зъ котрои выходить, якъ ôнъ власновôльно помагавъ рускôй церкви безъ згляду на обрядъ. Здобувши Сучаву забравъ ôдтамъ мощѣ св. Антонія и подарувавъ ихъ монастыреви въ Жовквѣ. Слава св. Антонія Сучавского залунала широко по всѣй жовкôвскôй и белзкôй земли. Коли-жь Буковина дôсталась пôдъ Австрію, зажадали буковиньскі Румуны ôддати имъ здобычу. Въ р. 1825 вывезено нô-ночи тѣ мощѣ зъ Жовквы, а натомѣсць зложено въ тамошнôмъ василіяньскôмъ монастырѣ мощѣ св. Партенія.

Дръ Ом. Калитовскій.

До статіѣ п. з. **„До исторіѣ галицкои Руси"**, помѣщенôй въ попереднôмъ ч. „Зорѣ" вкрались слѣдуючі важнѣйшій похибки друкарскі: на сторонѣ 342-ôй, стрôчка 6-а зъ долу, I-ого стовпця, замѣсць „угорского короля Володимира" — читай „Володислава"; до стрôчки 17-ои зъ д., II-ого стовпця, 342-ои стр., належить нотка помѣщена на слѣдуючôй 343-ôй сторонѣ; въ стрôчцѣ 11-ôй зъ д., II-ого стовпця, 342-ои стр., замѣсць „що вже 1324" — читай „чи вже 1324"; на стр. 343-ôй, стрôчка 47-а зъ горы, I-ого стовпця, читай: „п. М. кôнчить другу частину своєи розправы 1370-ымъ р., але красше бы кôнчити єѣ 1387-ымъ р., яко основою..." Въ нотцѣ 1-ôй читай: „Пор. Шематизмъ вас. стр. 156—8; въ нотцѣ 2-ôй читай: „*Лубєнского*", и: „о Белзѣ гл. Stadnicki..."

Довжникôвъ нашихъ просимо усильно о выровнанє рахункôвъ. Загальну квоту подаємо зъ нынѣшнымъ числомъ на окремыхъ карткахъ.

Администрація.

Ôдповѣдає за редакцію: **Д-ръ Омелянъ Калитовскій.**

Выдає Товариство имени Шевченка. Зъ друкарнѣ Товариства имени Шевченка, пôдъ зарядомъ К. Беднарского.

Рôкъ VII. Львôвъ дня 15. (27.) Листопада 1886. **Число 22.**

Выходить два разы на мѣсяць, кождого **1**-ого и **15**-ого, въ объемѣ 2—2½ аркуша.

Редакція „Зорѣ“ въ каменици пôдъ ч. **8.** улиця Академична.

ЗОРЯ

Пренумерата выносить: на цѣлый рôкъ **5** зр., на пôвъ року **2** зр. **50** кр., на чверть р. **1** зр. **25** кр.

Пренумерату належить присылати до **администрациі „Зорѣ“** (улиця Академична ч. 8.)

ПИСЬМО ЛИТЕРАТУРНО-НАУКОВЕ ДЛЯ РУСКИХЪ РОДИНЪ.

ЛѢСЪ ШУМИТЬ.

(Полѣська легенда).

(*Оповѣданє Володимира Короленка*).

I.

Лѣсъ шумѣвъ....

Въ сёму лѣсѣ завждѣ стоявъ гомôнъ, рôвный, довгій, наче óдгукъ далекого дзвону, спокôйный и смутный, наче тиха пѣсня безъ слôвъ, наче смутный споминокъ про минуле. Въ нёму завждѣ стоявъ гомôнъ, бо се бувъ старый, могутный лѣсъ, котрого не торкали ще нѣ пила, нѣ сокира лѣсового барышника. Высокî столѣтнî сосны, червонуватî й могутнî зъ низу, стояли похмурымъ вôйскомъ, тѣсно поєднавшись зелеными верхами. Въ низу було тихо, пахло смолою; крôзь сосновî голки, котрыми була посыпана земля, пробились папоротѣ: пышно розкинули они свои чудни кучерѣ и стояли нерухомо, не двигаючи листомъ. По сирымъ куткамъ пôднимались высокî стебла зеленои травы; бѣла кашка схилялась важкими головками, немовь въ тихôй нудотѣ. А на верху було чути безъ кôнця й краю гомôнъ, наче зôтханє старого лѣса.

Але теперь тî зôтханя робились все глыбшими, сильнѣйшими. Я ѣхавъ лѣсною тропою. Хочь неба не було менѣ видко, але дивлячись на те, якъ хмурить ся лѣсъ, я чувъ, що надъ нимъ тихо пôдôймаєть ся велика хмара. Доба була не рання: помѣжь деревами пробивавъ ся дене-де косый промѣнь заходячого сонця, але по лѣсѣ вже розлягалась сутѣнь. На вечѣръ збиралась буря. На сёгоднѣ треба було кинути думку про полюванє, абы тôльки доѣхать до нôчлѣга. Мôй кôнь стукавъ копытомъ объ голе корѣнє деревъ, хропѣвъ и пôдôймавъ уха, прислухаючись до гучнои лѣсовои луны. Ôнъ самъ поспѣшавъ до знакомои лѣсовои хаты.

Загавкала собака. Помѣжь рѣдкими деревами видко мазанî стѣны. Синій дымокъ вєть ся надъ повислою зеленью; похила хата зъ подраным дахомъ стояла пôдъ стѣнкою червонуватыхъ деревъ. Она наче вростає въ землю, а стрункî й гордî сосны кивають надъ нею своими верхами. Середъ поляны тѣсно одинъ биля одного стоить купка молодыхъ дубкôвъ.

Тутъ живуть лѣсники Захаръ и Максимъ, зъ котрыми я завждѣ хожу на полюванє. Але теперь мабуть обохъ нема дома, бо нѣхто не выходить на гавканє здоровеннои овчарки. Тôльки старый дѣдъ зъ лысою головою сидить на призьбѣ и плете лаптѣ. Вусы въ дѣда висять мабуть чи не до пояса. Очи въ нёго померкли, наче дѣдъ щось забувъ и даремне силкуєть ся пригадати.

— Здоровî були, дѣду! Чи є хто дома?

— Еге! — мотає дѣдъ головою. — Нема нѣ Захара, нѣ Максима, да й Мотря пôшла въ лѣсъ за коровою... Корова кудысь въ лѣсъ потягла, коли-бъ ще ведмѣдь не напавъ... Ось оно якъ... нема нѣкого.

— Ну що-жь робити! Я зъ тобою посижу, пôдожду.

— Пôдожди, пôдожди, — киває дѣдъ головою, й поки я привязую коня до дуба, ôнъ придивляєть ся до мене слабыми, помутнѣлыми очима. Плохій вже старый дѣдъ: очи не добачають и руки трясуть ся.

— А хто-жь ты такій, хлопче? — пытає ôнъ, коли я сѣвъ биля нёго на призьбѣ. Се пытанє я чую коженъ свôй приѣздъ.

— Еге, знаю теперь, знаю, — каже старый и береть ся зновъ за лапоть. — Отъ стара голова немовь решето, нѣчого не держить. Еге! тыхъ, що померли, памятаю, охъ, добре памятаю. А новыхъ людей забуваю все... Заживъ ся на свѣтѣ.

— А чи давно ты, дѣду, живешь въ сёму лѣсѣ?

— Еге! Давно. Ще Французъ приходивъ у царску землю — я вже бувъ.

— Багато-жь ты на своёму вѣку бачивъ. Мабуть є про що розказати.

Дѣдъ чудно подививъ ся на мене.

— А що-жь менѣ бачить, хлопче? Лѣсъ бачивъ... Шумить лѣсъ, шумить и день и нôчь, шумить зиму и лѣто... И я мовь та деревина вѣкъ проживъ у лѣсѣ и не примѣтивъ. Отъ вже й въ домовину пора, а подумаю иншій разъ, хлопче, то й самъ не розберу: чи живъ я на свѣтѣ, чи нѣ... Еге!... Ось якъ!... Може й зовсѣмъ не живъ.

Край темнои хмары выявивъ ся надъ лѣсовою поляною зъ-за густыхъ верхôвъ деревъ. Вѣти сосенъ, що були на полянѣ, загойдались за вѣтромъ и гомôнъ по лѣсѣ пôшовъ чимъ далѣ бôльшій. Дѣдъ пôднявъ голову й прислухавъ ся.

— Буря йде, — промовивъ ôнъ черезъ годину. — Се я знаю. Добре знаю, якъ дерево говорить. Дерево, хлопче, те-жь боить ся. Отъ и осика — прокляте дерево, все щось лопоче, и вѣтру не має, а она трясеть ся. Сосна яснымъ днемъ въ гаю грає, немовь звенить, а тôльки повѣє вѣтеръ, она загуде й застогне. Се ще нѣчого. А то слухай теперь: я хочь очами погано бачу, а ухомъ чую: дубъ зачувъ — буде буря.

И справдѣ, купка невысокихъ присадистыхъ дубôвъ, що стояли середъ поляны за высокою стѣною лѣса, замахали крѣпкими вѣтями и ôдъ нихъ понѣсъ ся гукъ, котрый можна було розôбрати середъ гулкого дзвону сосенъ.

— Еге! Чи чуєшь хлопче? — каже дѣдъ усмѣхаючись мовь дитина. — Я вже знаю: загудѣвъ отакечки дубъ — хазяинъ нôчю пôде, ламати буде. Да нѣ, не

зламає! Дубъ дерево крѣпке, не пôдъ силу й самому хазяину — ось якъ!

— Якій хазяинъ, дѣду? Самъ же ты кажешь — буря ламає.

Дѣдъ лукаво закивавъ головою.

— Еге! Я-жь то знаю. Теперь, кажуть, такй люде пôшли, що нѣчому не вѣрять. Ось оно якъ! А я-жь єго бачивъ, отъ якъ тебе теперь, або й краще, бо теперь въ мене очи старй, а тодѣ молодй були. Ой-ой-ой! Якъ бачили мои очи зъ молоду!

— Якъ же ты бачивъ єго, дѣду, розкажи!

— А отъ все одно, якъ и теперь: перше сосна застогне въ гаю, то дзвенить, ажь стогнать почне: охо-хо-хо-хо! И затихне. А потôмъ зновъ, потôмъ зновъ, — разъ одъ разу жалôбнѣйше. Еге! Бо богато повалить єи хазяинъ за нôчь. А потôмъ дубъ заговорить. А на вечѣръ все бôльшь, нôчю й пôде крутить; бѣга по лѣсѣ, смѣєть ся й плаче, крутить ся, танцює и все на дубы налѣтає. Все єму хочеть ся ихъ вырвати. А я разъ въ осени й глянувъ въ ôконце: отъ єму се й не по серцю показалось: пôдбѣгъ до ôкна — тарахъ въ него сосновою колодою, трохи менѣ пики не розбивъ, нехай єму лихо! Да й я єму не дурный — ôдскочивъ. Еге, хлопче, ось ôнъ якій сердитый!

— А якій же ôнъ зъ себе?

— А зъ себе ôнъ немовь стара верба, що стоить на болотѣ. Дуже схожій! И волосє якъ суха омела, що выростає на деревахъ, и борода така, нôсъ наче величезный сукъ, а пика наче поросла лишаями. Еге! ѣй Богу! Я таки другимъ разомъ бачивъ єго на болотѣ близенько. А хочешь — приходь зимою, дакъ и самъ єго побачишь. Зôйди туды на гору — лѣсомъ та гора поросла — та й полѣзь на саме высоке дерево, на самѣсѣнькій верхъ. Отъ зъ ôдтôль єго иншій день и можно побачить: йде ôнъ бѣлымъ стовбомъ поверхъ лѣса, такъ и крутить ся самъ, зъ горы на долину спускаєть ся. Побѣжить, побѣжить, а потôмъ въ лѣсѣ й пропаде... Еге! А де пройде — слѣдъ бѣлымъ снѣгомъ устилає. Якъ не даєшь вѣры старому чоловѣкови, дакъ коли небудь самъ подивись.

Розбалакавсь старый. Ôнъ кивавъ головою, усмѣхавъ ся, моргавъ пôдслѣпуватыми очима. Коли се немовь хмара пронеслась по высокому, поморщеному чолѣ. Ôнъ штовхнувъ мене лôктемъ и промовивъ якось потаємно:

— А знаєшь, хлопче що я тобѣ скажу? Оно, звѣсно, лѣсный хазяинъ — погана рѣчь, се правда. Хрещеному чоловѣку гидко й побачить таку погану пику. Та тôльки треба й про него правду сказати. Ôнъ лиха нѣкому не робить. Пошуткувать зъ чоловѣкомъ пошуткує, а щобъ лихо зробить — сёго не буває.

— А якъ же ты, дѣду, самъ казавъ, що ôнъ хотѣвъ тебе потягти колодою?

— Еге! Хотѣвъ таки! Такъ то-жь ôнъ розгнѣвавъ ся, на що я на нёго въ ôкно дивлюсь — ось оно що! А якъ не совати нôсъ въ єго дѣло, такъ ôнъ тому чоловѣку нѣякои пакости не зробить. Ось ôнъ якій лѣсовикъ! А знаєшь, въ лѣсѣ л ю д е страшнѣйше робили. Еге! ѣй Богу!

Дѣдъ схиливъ голову й кôлька хвилинъ сидѣвъ мовчки. Потôмъ коли ôнъ глянувъ на мене, въ єго помутнѣлыхъ очахъ немовь блыснула искра.

— Отъ я тобѣ розкажу, хлопче, нашу лѣсову побувальщину. Було тутъ на сёму самому мѣстѣ... давно... Памятаю я, наче сонъ. А якъ загуде лѣсъ — усе згадаю. Хочешь, розкажу тобѣ, а?

— Хочу, хочу, дѣду! Розказуй!

— Дакъ розкажу-жь. Еге! Слухай!

II.

— У мене, знаєшь, батько й мати давно повмирали, я ще малымъ хлопчикомъ бувъ... Покинули они мене на свѣтѣ одного. Отъ оно якъ зо мною на свѣтѣ було. Еге! Отъ громада й думає: що-жь намъ зъ симъ хлопчикомъ теперь робити? И панъ те-жь собѣ думає. Прийшовъ на той часъ зъ лѣса лѣсникъ Романъ та й каже громадѣ: дайте менѣ сёго хлопця въ сторожку! Я єго буду годувати: и менѣ веселѣйше буде, и єму хлѣбъ. Отъ ôнъ такъ каже, а громада ôдповѣдає єму: бери! Ôнъ взявъ. Такъ я зъ того часу въ лѣсѣ й зоставъ ся. Тутъ мене Романъ выгодувавъ. Ото-жь бувъ чоловѣкъ страшный, не дай Господи! Росту невеликого, очи чорнй, волосє чорне; и душа темна дивилась у нёго зъ очей, бо все житє чоловѣкъ проживъ одинъ въ лѣсѣ: люде казали, що ведмѣдь єму все одно, що братъ, а вовкъ племѣнникъ. Кожного звѣря ôнъ знавъ, не боявъ ся, а ôдъ людей державъ ся осторонь и навѣть на нихъ не дививъ ся. Отъ якій ôнъ бувъ — ѣй Богу, правда! Було якъ гляне ôнъ на мене, наче кôшка менѣ по спинѣ хвостомъ проведе. Ну, а чоловѣкъ бувъ добрый, годувавъ мене, нѣчого сказать, гарно, гречана каша була у нёго коженъ разъ зъ саломъ, а иншій разъ качку застрѣлить, такъ и качка. Що правда, то правда! Годувавъ таки. Такъ мы й жили въ двохъ. Романъ въ лѣсъ пôде, а мене запре въ сторожку, щобъ звѣрь не зѣвъ. А опôсля дали єму жѣнку Оксану.

Панъ єму жѣнку давъ. Призвавъ єго на село тай каже: Отъ що, Ромасю, женись! Романъ першь казавъ пану: а на якого менѣ бѣса жѣнка? Що менѣ въ лѣсѣ робити зъ бабою? Да въ мене й безъ того хлопець є. Не хочу я, каже, женити ся. Не привыкъ ôнъ зъ дѣвчатами возить ся — отъ-що! Ну, да й панъ те-жь хитрый бувъ. Якъ згадаю я, хлопче, про того пана, такъ и подумаю собѣ, що теперь уже нема бôльше такихъ панôвъ — вывелись. Отъ хочь бы й тебе взять; те-жь, кажуть, и ты паньского роду. Може оно й правда, а таки нема въ тобѣ того... настоящого... Такъ собѣ марный хлопець и бôльшь нѣчого. Ну, а той зъ настоящихъ бувъ, зъ старыхъ! Отъ скажу тобѣ, яке на свѣтѣ бува, що сотнѣ людей одного чоловѣка боять ся, та ще якъ! Подивись ты хлопче на яструба й на курча: обоє зъ яйця вылупились, да яструбъ заразъ у гору летѣти хоче. Еге! Якъ скрикне въ небѣ, такъ заразъ не то що курчата, и старй пѣвнѣ забѣгають. Отъ же яструбъ — паньска птиця, а курка — проста, мужича.

Отъ, памятаю, я маленькимъ хлопчикомъ бувъ: везуть мужики зъ лѣса товстй колоды, чоловѣкъ може зъ тридцять. А панъ одинъ на своёму конику ѣде, да вусы крутить. Коникъ пôдъ нимъ грає, а ôнъ навкруги дивить ся. Ой-ой! Зобачать мужики пана, забѣгають заразъ, звертають коней въ снѣгъ, самй шапки знимають. Пôсля скôльки бють ся вывозючи зъ снѣгу колоды, а панъ собѣ скаче: єму, бачь, и одному на дорозѣ тѣсно. — Поведе панъ брôвю — вже мужики боять ся, засмѣєть ся — и всѣмъ весело, а похмурить ся — всѣ засумують. А щобъ хто пану перечивъ, того мабуть и не було зъ роду.

Ну, а Романъ звѣсно, въ лѣсѣ вырôсъ, паньскихъ примхôвъ не знавъ и панъ на нёго не дуже сердивъ ся.

— Хочу, — каже панъ, — щобъ ты оженивъ ся, а на що, про те я самъ знаю. Бери Оксану!

— Не хочу я, — одповѣдає Романъ, — не треба менѣ єи, хочь бы й Оксаны. Нехай на нѣй чортъ женить ся, а не я. Ось якъ!

Звелѣвъ панъ принести каньчукôвъ, положили Романа, панъ єго зновъ пытає:

— Будешь, Романе, женитись?

— Нѣ, — каже, — не буду.

— Сыпте-жь єму, — каже панъ, — въ матню, скôльки влѣзе.

Засыпали єму таки чимало; Романъ на що вже здоровый бувъ, а все-жь и єму остогидло:

— Киньте вже, — каже, — буде такъ! Нехай же єѣ, каже, всѣ чортяки вôзьмуть, чимъ менѣ зъ-за бабы стôльки муки приймати. Давайте єѣ сюды, буду женить ся!

Живъ въ дворнѣ у пана доѣзжачій Опанасъ Швидкій. Пріѣхавъ ôнъ на ту пору зъ поля, якъ Романа женитись заохочували. Почувъ ôнъ про Романову бѣду — бухъ пану въ ноги. Таки впавъ въ ноги, цѣлує...

— Чимъ, каже, вамъ, милостивый пане, чоловѣка мордувать, краще я на Оксанѣ оженюсь, слова не скажу.

Еге! Самъ таки женить ся на нѣй хотѣвъ. Отъ якій чоловѣкъ бувъ. Ѣй Богу! Отъ Романъ було зрадѣвъ, повеселѣйшавъ. Ставъ на ноги, завязавъ матню й каже:

— Отъ, каже, гарно, тôльки щобъ тобѣ, чоловѣче, трохи ранѣйшь пріѣхати! Да й панъ те-жь завждѣ такъ! Не розпытає толкомъ, може хто охотою женить ся. Заразъ схопили чоловѣка й давай єму сыпать! Хиба по христіяньски такъ робити? Пху!...

Еге! Ôнъ инколи й пану спуску не дававъ. Отъ якій бувъ Романъ! Якъ вже розсердить ся, такъ до него було не приступай ся, хочь бы й панъ. Ну, а панъ бувъ хитрый! У него, бачишь, друге на умѣ було. Звелѣвъ зновъ Романа розтягти на травѣ.

— Я, — каже, — тобѣ дурному щастя хочу, а ты нôсъ вернешь. Теперь ты одинъ, якъ ведмѣдь въ берлозѣ, й заѣхать до тебе не весело... Сыпте-жь єму дурному, поки не скаже: годѣ! А ты, Опанасе, йди собѣ къ чортовôй матерѣ. Тебе, каже, обѣдать не звали, такъ ты самъ за стôлъ не сѣдай, а то, бачь, яке Роману угощенє? Коли-бъ тобѣ такого-жь не було!

А Романъ вже й справдѣ розсердивъ ся. Еге! Єго дують таки добре, бо тодѣшній люде, знаєшь, вмѣли гарно каньчуками шкуру зпускати, а ôнъ лежить собѣ й не каже: годѣ! Довго терпѣвъ, а все-жь таки пôсля плюнувъ:

— Не дôждеть ся єи батько, щобъ зъ-за бабы христіянину отакъ сыпали та ще й не щитали. Годѣ! Щобъ вамъ руки повсыхали, бѣсова дворня! Навчивъ же васъ чортъ каньчуками робити! Да я-жь вамъ не снôпъ на току, щобъ мене отакъ молотили. Коли такечки, такъ ось же я й женю ся!

А панъ собѣ регоче:

— Отъ, каже, й гарно, теперь на весѣлѣ хочь сидѣть тобѣ й не можна, за те танцювати-мешь бôльше...

Веселый бувъ панъ, ѣй Богу, веселый. Еге! Та тôльки опôсля зъ нимъ погане лучилось, не дай Богъ нѣ одному хрещеному. Справдѣ нѣкому такого не побажаю. Може й жиду не треба такого бажать. Отъ що я думаю!...

Отакъ то Романа й оженили. Привѣзъ ôнъ молоду жѣнку въ сторожку; перш все лаявъ ся, да попрѣкавъ своими каньчуками.

— Й сама ты, каже, стôльки не стоишь, скôльки за тебе чоловѣка мордували.

Прийде було зъ лѣса й начне єѣ зъ хаты гнать:

— Иди собѣ! Не треба менѣ бабы въ сторожцѣ! Щобъ и духу твого не було! Не люблю, каже, якъ у мене баба въ хатѣ спить. Духъ, каже, поганый!

Ну, а опôсля нѣчого, притерпѣвъ ся. Оксана було хату вымете й вымаже, посуду розставить; блыщить все, ажь серцю весело! Романъ бачить, гарна баба, по троху й привыкъ. Да не тôльки привыкъ, хлопче, а ставъ єѣ любити, ѣй Богу, не брешу! Отъ яке дѣло зъ Романомъ выйшло. Придививсь добре до бабы, потôмъ и каже:

— Отъ спасибôгъ панови, добру́ мене навчивъ. Да и я-жь таки нерозумный бувъ чоловѣкъ: скôльки каньчукôвъ прийнявъ, а оно, якъ теперь бачу, нѣчого й поганого нема. Навѣть ще й добре. Ось оно що!

Отъ пройшло скôльки мѣсяцѣвъ, я й не знаю скôльки. Лягла Оксана на лавку й стала стогнать. Въ вечерѣ занедужала, а въ ранцѣ проснувъ ся я, чую: хтось тонкимъ голосомъ квилить. Еге! думаю я собѣ. То-жь, думаю, мабуть, дитина вродилась. А оно й справдѣ такъ було.

Недовго пожило оно на бѣлому свѣтѣ. Тôльки й жило, що зъ ранку до вечера. Въ вечерѣ й пищать перестало. Заплакала Оксана, а Романъ и каже:

— Отъ и нема дитины, а якъ єи нема, такъ не треба теперь и попа звать. Сховаємо єѣ пôдъ сосною.

Отъ такъ каже Романъ, та не то що каже, а такъ и зробивъ: вырывъ могилку й заховавъ. Онъ тамечки старый пень стоить, громомъ єго спалило... Такъ то-жь и є та сама сосна, де Романъ дитину заховавъ. Знаєшь, хлопче, що я тобѣ скажу: и доси, якъ сонце сяде и зôрка надъ лѣсомъ стане, лѣтає якась пташка и кричить. Охъ, и жалôбно квилить та пташина, ажь серце болить! Такъ ото-жь и є нехрещена душа: хреста собѣ просить. Хто письменный чоловѣкъ, по книжкамъ вчивъ ся, то, кажуть, може ѣй хрестъ дати и не стане она бôльше лѣтать. Да мы отъ тутъ у лѣсѣ живемо, нѣчого не знаємо. Она лѣтає, она просить, а мы тôльки кажемо: „геть-геть, бѣдна душа, нѣчого мы не можемо зробити!“ Она заплаче й полетить, а потôмъ зновъ прилѣтає. Охъ, жалко бѣдну душу! (Конець буде.)

Переклавъ В. Масловъ-Стокôзъ.

НОВИЙ СПѢВОМОВКИ.

Ст. В. Руданьского.

49. Г у м е н н ы й.

Ѣздивъ дѣдичь за границю,
Назадъ повертає,
Отъ гуменный на границѣ
Пана и витає.
Поклонивъ ся, привитавъ ся...
— А що тамъ Иване?
А гуменный єму каже:
— Та все гараздъ пане.
Одно тôлько... — А що тôлько? —
Дѣдичь обôзвавъ ся.
— Та то, пане, що вашь ножикъ
Складаный зломавъ ся.
— Ну, зломавъ ся, такъ зломавъ ся,
Що тамъ споминати!

*

Певне хлопцѣ мали гратись
Тай мали зломати.
— Таки правда, ясный пане,
Хлопцѣ изломали,
Лишь не грались, а сивого
Коня бѣлували. —
— А зъ чого-жь то сивый згинувъ? —
— Панѣ хорували,
За лѣкарствомъ якъ погнали,
То и пѡдѡрвали.
— То и панѣ хорувала?
Ахъ Боже мѡй, Боже!
Що-жь, здорова моя панѣ?
Говори, небоже!
— Помолѣть ся, пане Богу!
День лишь хорували,
А на другій одъ пожару
Богу й душу дали.
— Одъ пожару? Що такеє?
— Просте, пане, дѣло:
Якъ зайнявъ ся тѡкъ у пана,
То все й погорѣло.
— Панѣ вмерла! Все згорѣло!
Будь здоровъ Иване! —
— А ще-жь панна ваша дома,
Повернѣть ся, пане! —
— Що-жь тамъ, голубе Иване,
Якъ тамъ бѣдна дочка?
— А нѣчого, уповила
Хлопця якъ линочка! —
Спомянувъ тутъ бѣдный дѣдичь
Чорта и чортицю,
Плюнувъ зъ лиха, сѣвъ на бричку:
— Рушай за границю!

50. Мошко ассесоръ.

Чи исправникъ, чи ассесоръ,
Чи друга огида
Забула ся колись шпагу
На коршомцѣ въ жида.
Бере Мошко тую шпагу,
До боку чѣпляє,
Бере тхурѣ на голову,
Міны добирає.
Добравъ міны станового,
Стає середъ хаты:
— Ей, єврейка! Дай вішньовки! —
Ставъ репетувати.
Выбѣгає єго Сура:
— Що ты, Мошку, що ты? —
Але Мошко давай Сурѣ
У маму пороти.
— Да какой я тєбє Мошко,
Бѣсова жідовка!
Відішь, хто я? Я ассесоръ
Падавай вішньовка! —
Измѣрила єго Сура
Дивными очима,
Понизала зъ чудъ та дива
Бѣдная плечима,
Тай думає: Отъ недавно
Судовѝ тутъ пили,
Може й справдѣ мого Мошка
Становымъ зробили.
Подає єму вишнѣвки,
Хоче щось пытати,
Але Мошко: — Прочь, єврейка!
Пашла, дура, спати! —
Пѡшла Сура, лягла спати,
Мошко похожає,
Що высмолить одну чарку,
То и заѣдає.
Ажь ось раптомъ до коршомки
Пѡдъѣзжають сани,
А на саняхъ хитаєть ся
Москалина пяный.
Завдавъ собѣ, якъ видить ся,
Таки добре гарту,
А ще кричить: — Ей єврейка,
Подай сюда кварту! —
Встає Мошко изъ за столу,
Дверѣ одхиляє:
— Да какая тутъ єврейка? —
Зъ серцемъ промовляє:
— Здѣсь ассесоръ, нє єврейка!
Пашолъ вонъ, скатіна!
И нє смѣй ты безпакоіть
Свово ґаспадіна! —
Схвативсь москаль, якъ не було,
У коршму вбѣгає
Та що силы нагайкою
Якъ жидюгу экає...
Одъ однои панъ ассесоръ
Десь издымѣвъ зъ хаты,
А москаль тогдѣ до столу —
Давай балювати:
Пє вишнѣвку — губы липнуть,
Щупакъ надзѣваный...
Зтеребивъ все москалина
Тай поѣхавъ пяный.
Встала Сура, нема Мошка,
Тай собѣ гадає,
Що десь може якъ ассесоръ
Службу одбуває.
Але якось зъ горы сѣно
Тра було скидати,
Выйшла Сура изкидати —
Намацує пяты.
— Чи не ты то, каже, Мошку? —
Мошко обѡзвавъ ся,
По маленьку, по тихеньку
Зъ сѣна пѡдѡйнявъ ся.
— Суро моя! — Обнявъ Суру
Тай почавъ казати,
Якъ то єго москалина
Выпудивъ изъ хаты.
— А у тебе-жь шпагу було,
Якъ ты єму давъ ся? —
Якъ згадали єму шпагу,
Мошко ажь пѡднявъ ся.
— Та щобъ єму, моя Суро,
Зъ лихомъ такъ икнулось,
Якъ менѣ за мою шпагу
Зъ головы забулось!

ЛЮБОРАДСКЙ.

СЕМЕЙНА ХРОНИКА А. ПАТРИЧЕНКА СВИДНИЦКОГО.

(Конець.)

XIX.

Другій рôкъ минавъ пôсля сёго, якъ по косовицѣ, на пôвъ дороги ôдъ Камянця до Гайсина тюпали конята въ подертôй бричцѣ. Хитавсь собѣ у старôмъ брылѣ пуховôмъ, полатанôмъ, старый панотець, а вѣтеръ розчѣсувавъ єго лыскучу, срѣбломъ бѣлу бороду. Встрягъ старый въ солому по самй пахвы; она спинаєть ся, дубалá стає, смѣтить по дорозѣ, а єму, трохи молодшому за свѣтъ, хочь коза зъ вовкомъ вѣнчай ся. Дякъ ньокає та пугою поводить, — тонка-жь бо була! хочь ячмѣнь молоти! — а панотець куняє. Стукнуло колесо на ямку, а старый носомъ у колѣно, ажь брыль на очи насунувъ ся и зъ очей слёзы покотились, тай зашавкавъ: — Вражого сына ямка! Натовкъ носа, що ще посинѣє, чого доброго! — И помацуєть ся за нôздры та поглядає на пальцѣ, чи не йде кровь зъ носа. За такою роботою продрухавъ ся, глянувъ по бокахъ; а тамъ збôжжя шелестѣло, дальше синѣвъ лѣсъ по горахъ та перегôркахъ, а попереду на другôй горѣ щось дыбало. Старый и не додивлявъ ся, бо знавъ, що не добачить.

Було вже близько полудня, якъ дôгнали проѣздячи того прохожого. Ишовъ ôнъ, якъ видно, здалеку, бо вже борода таки добре стернею вросла. На плечахъ єму якась одежина суконна чорна зъ сѣрою пôдшевкою и невеличкій вузликъ. На собѣ мавъ шаравары въ клѣтки и жилетку якусь рябомызу, на головѣ кечкетъ добрый. Зъ себе бувъ така машкара, що якъ бы змалювати, то чи й повѣривъ бы хто, щобъ на свѣтѣ могла бути така людина; лиця шрамоватй, на однôмъ оцѣ бѣльмо, борода купками росте, попôдъ носомъ такожь борозны та межѣ, ще й жовноватый до всёго. Отсе бувъ Робусиньскій. Насилу скôнчивши курсъ, ôнъ добравъ ся до якогось дядька, а тамъ — чи тй проводы обôзвались, чи що — обсѣли єго жовны; то й повалявъ ся мало не два роки; а се вже йшовъ зъ Камянця, взявши билетъ на женитьбу, щобъ попомъ стати. Поздоровкавшись, почавъ старый зъ брички:

— Чи не семинаристъ? — пытає.

— Нѣ вже, — ôдказує той.

— Але бувъ?

— Бувъ.

— Чи далеко-жь Богъ провадить?

— До Браславля.

— Чи въ саме Браславля, чи поблизу?

— Поблизу, — ôдказує той.

Черезъ годинку часу панотцевымъ конямъ було скôлькома пýдами тяжше, бо й Робусиньскій ѣхавъ.

— Що-жь ты сынашу, сирота, чи такъ безталанный?

— Сирота.

— А ще довго лямку*) терти?

— Вже дотеръ.

— Се-бъ то вже кончившій?

Посоромивсь Робусиньскій признатись, то й каже: — Ось билетъ на женитьбу, вже на попа.

— Торкай! — гукнувъ старый на дяка, — нехай и кобылки знають, що кончившого везуть.

Хльоснувъ дякъ, конята шарпнули и бричка хутче покотилась, и таки добре, бо зъ горы було.

— Ге, — почавъ далѣ старый, — то твоѣй матери вже можна заспѣвати: богослова рождшую! Ге! А думаєшь женитись? — додавъ.

— Не якъ же й попомъ станешь.

— А я дѣвчатъ такихъ знаю! такихъ... А якои ты хочешь: хазяйки? богатои? гарнои? розумнои? чи щобъ все разомъ?

— Найлучче, якъ бы все разомъ, а прейма, коли-бъ гарна и богата.

— Добре, сынашу, загадуєшь. А на себе-жь ты дививъ ся? Та ты, голубчику, такій мерзкій вдавъ ся, що й свята зъ неба не полюбить, хочь ѣй вже й не треба хлопця.

Клѣпнувъ окомъ Робусиньскій и мовчить, та зажарѣвшись ще й поганьшій ставъ. А старый поглянувъ на него и шавкає: — Ты-жь небоже не гнѣвай ся, а бôгме такій-єсь вдавъ ся, що ажь фе! Гидко й спогадати.

— На те я, — каже Робусиньскій, — хлопець, щобъ на красу не зважали.

— Твоя правда, — озвавсь старый. — И нашй попы такъ: хочь квачь — товкмачь! Та я берусь сватати, а не знаю, якъ звати молодого.

— Ипатій Робусиньскій, — каже той.

— Ну, пане Робусиньскій, — почавъ панотець, — такъ поѣдемъ свататись, га? Тай имя-жь бо маєшь, — додавъ, — клапатый, клапатый! Коли-бъ ще слѣпый та жовноватый, то й малювати-бъ не треба. Про те женитись поѣдемъ. А я гарну тобѣ дѣвчину за хустку вымѣняю!

Въ такихъ и иншихъ розмовахъ проѣхали они и день и другій. Старый не пустивъ Робусиньского до дядька, а взявъ до себе. И вже выбрались за Бôгъ и Тепликъ минули. Чимало лѣсôвъ переѣздили они, а отсе въѣздили въ страшный-страшеный, въ Бутову. Дубы ажь небо пôдпирають, липы порозростались, кленина, чорнокленъ, берестъ, грабина, низомъ лѣщина, свидина, гордовина и всяке дрôбне дерево. Ажь любо окомъ глянути. По дорозѣ ôдъ Теплика до Камянокъ єсть поперечный яръ и поздовжный выдолинокъ. Тымъ яромъ рѣчка текла, тымъ выдолинкомъ дорога йшла, — тамъ гуляли гайдамаки и була гайдамацка криниця. Теперь тамъ ланы и промѣжь пашнѣ пнѣ чорнѣють та де-де дубки лѣторослй або старй голѣнатй. Вытяли паны лѣсъ, вода высохла и ôдъ рѣчки рôвчакъ зоставъ ся, а ôдъ криницѣ й слѣду нема, — и все дубы-кривундяча, обчѣмханй, що гиля на вершку, мовь шапка на дрючку. Хто-бъ догадавъ ся за лѣтъ тридцять назадъ, що въ Бутовѣ не буде де ôдъ сонця сховатись? що въ Бутовѣ не буде кôлка на заколесникъ? А такъ оно сталось! Тодѣ вже тяли Бутову, якъ отсе старый ѣхавъ зъ своимъ молодымъ. Вбираючись въ гущавину, де саме холодомъ повѣяло, панотець каже: — Тутъ треба конѣ попасти, тай самй покачаємось въ травѣ.

Звернувъ дякъ зъ дороги и стали пôдъ липою. Поки дякъ конѣ то розпрѣгъ то попутавъ, панотець ôдйшовъ трохи на бôкъ и розпрôстеръ ся на травѣ. Робусиньскій и собѣ лѣгъ недалѣчко, выставивши грудницю, щобъ провѣяло.

— А знаєшь, сынашу, що я тобѣ скажу? — почавъ панотець розмову.

— А що? — пытає Робусиньскій.

— Я ѣсти хочу.

*) Лямкою зоветь ся линва, котрою тягнуть байдаки горѣ водою; се робота дуже важка, черезъ те й усяке бѣдоване зовуть: тягти або терти лямку. — *Прим. ред.*

— И я не ôдъ того.

— То ходѣмъ та воды напѣмось, — каже панотець. — Тутъ близенько чудо не криниця, гайдамацка зветь ся.

— Ходѣмъ, — озвавсь Робусиньскій.

Пôднявсь панотець на ноги, вставъ и Робусиньскій тай пôшли дорогою, а тамъ звернули на бôкъ тай пôшли стежечкою, спустились въ ярокъ, придержуючись за лѣщину то-що. Зъ пôдъ корѣня зъ пôдъ вербы жерело било, що й кулакомъ не заткати. Добрî люде выкопали ямку и вправили кадôбъ тай стала копанка. Той тôльки пивъ воду зъ копанки, хто приходивъ зъ банькою, то-що, и то не тутъ, а тамъ, куды воду нѣсъ. Тутъ же всѣ, й старî й малî нагинались до жерела, пили и не ôдпивались и воды не каламутили. Мало сёго, ще й умывались. И панотець потурбувавъ свою старôсть: нагнувъ ся до жерела, ажь почервонѣвъ, и бороду помочити не жалувавъ. Напивсь и Робусиньскій, та вже листочкомъ, а не нагнувъ ся.

Вернувшись до брички казавъ старый дякови выняти ящикъ зъ ковбасами та пляшку горѣлки и розôстлались пôдъ деревомъ закусувати. Закусивши та заснувши, рушили зъ мѣсця, а на вечѣръ були вже у старого коло столу. Нѣ роду нѣ плоду не мавъ старый, то й радъ бувъ, що жива душа є въ хатѣ, а не знавъ, що та душа часникъ ѣла. Причепуривъ єго на свôй коштъ, назначивъ єму конѣ и фѣрмана: — Се тобѣ, — каже, — ѣзди, розглядай! А приходъ добрый зайнявъ єси, то й посватаєшь хочь яку кралю.

Погана врода допомогла Робусиньскому. Поки ôнъ выходивъ ся зъ жовнôвъ, ректоръ семинарiѣ ставъ архиреємъ, а инспектора тамъ же ректоромъ зробили. Любивши Робусиньского въ семинарiѣ, сей не цуравсь єго й послѣ, и якъ ставъ представляти архиреєви, що природа єго скривдила, то-що, то й вытупкавъ єму добру парафію, чуть не найлучшу на все Подôлє. Зъ такимъ билетомъ до кождого батька приступишь, а въ тôмъ и и вся штука, щобъ батькови подобатись, бо на дѣвчатъ рѣдко хто зважає: и дикій кôнь приручить ся, а жѣнка присмирѣє, — думають попы.

Зъ такими фундушами шатнувъ Робусиньскій по панотцяхъ, де тôльки чувъ дѣвчатъ.

А тымъ часомъ пôдъ Солодьки пôдкочувавсь жидôвскій вôзъ и на ньому сидѣвъ Антоній Люборадскій, кончившій курсъ богословскихъ наукъ. Бáкены мавъ густî та чорнî, вуса добрî, очи быстрî та живî, чоло высоке, лице не назвышь бѣле, бо не шанувавъ ся, и на щокахъ кровь грала.

Тiєю-жь дорогою ѣхавъ отсе Антосьо, що й тодѣ, якъ у перве вертавъ ся зъ шкôлъ, ще зъ Крутыхъ до дому. И теперь, якъ тодѣ, збôжѣлля шелестѣло, и снопы то стояли то въ пяткахъ лежали, такъ же рябѣли женцѣ, такъ же чорногузъ дыбавъ по горѣ, коники ловивъ, — и Солодьки такъ же звôльна выказувались зъ за горы, — все такъ же було, якъ и въ давнину. Та самъ Антосьо вже не такій бувъ: вже не рвалось єму серце до дому, не кипѣла кровь до отця-неньки, не тягло на баштанъ, не манили до себе тî бѣлî хатки въ зеленыхъ садочкахъ, нѣ та убога деревляна церква, що понуро стояла середъ села одъ свята до свята на всѣ замки позамыкана. Не ждали хлопцѣ нѣ ихъ быстрî конѣ. Сидѣвъ неборакъ наче задумавшись, а справдѣ дививсь на стебелину, що выставилась зъ вѣчка и тряслась, дрожала разомъ зъ нимъ, разомъ зъ бричкою. Не хутко побачивъ ôнъ, що и єго батькôвску хату на пôдмурку зъ подвôрємъ видно було, якъ на долонѣ.

— Тпррру! — ставъ жидъ пôдъ колыворотомъ. Лановый постогнуючи злѣзъ зъ курѣня ворота ôдчинити, а Антосьо выглянувъ зъ брички. — Здоровî були, мои Солодьки! — подумавъ ôнъ. — Солодьки, Солодьки, — каже самъ до себе, — а житя гôрке, не солодке.

— Се вы, паничу? О, дай же вамъ Боже здоровлячко! — привитавъ єго лановый.

Привитавъ єто и Антосьо добрымъ словомъ, — пôзнали ся. Се той самый дѣдъ, що назадъ тому пятнадцять лѣтъ на баштанѣ сидѣвъ, якъ Антосьо ще бувъ дитиною.

— Що-жь, паниченьку, — зашавкотѣвъ старый, — вы може на батюшку до насъ ѣдете?

— Якъ то?

— А хиба-жь вы не знаєте, що у насъ батюшки вже нема?

— Нѣчого не чувъ.

— Ого, вже другiй мѣсяць, якъ повезли.

— Куды?

— Ньо! — гукнувъ жидъ.

— Ѣдьте въ двôрокъ, панѣматка вже на старôмъ обôйстю.

— Що оно таке? — подумавъ Антосьо. — Якîсь дива выробляють ся. Не дурно-жь менѣ такъ сумно було цѣлу дорогу.

Отъ вже й греблю проѣхали и до хаты повернули, а сумно Антосьови; не прояснювалось, не лекшало на серцѣ, нѣ разу не вдарилось якъ инакше, що отъ-отъ материнъ голосъ почує. Отъ и въ ворота въѣхали.

Давно вже Антосьо бувъ на сѣмъ дворищѣ, и за серце єго стиснуло, що ôдъ усёго пусткою ôдгонить. Ось передъ ôкнами здоровый хрестъ новый, на тинъ спертый. Нѣкого-нѣкогôсенько нема, тôльки гусей купка передъ порогомъ, квочка зъ курчатами ходить та хлопчикъ середъ подвôря рукавъ собѣ грызе, и кôнь выпавъ єму зъ рукъ. Не пôзнавъ Антосьо, що се Фоня, бо таки выpôсъ, и вже не въ червонôй сорочцѣ, а въ бѣлôй; рукавы заялозянî поморщились на лôктяхъ, що ажь короткî стали, штанцѣ такожь збѣглись, ноги босî та чорнî, а волосє на головѣ ажь побѣлѣло ôдъ сонця. Бôльше навѣть собаки не було.

— То ты, Фоня? — почавъ Антосьо.

Фоня вырячивъ очи.

— Фоня, а, Фоня! ґдє папа? — почавъ Антосьо зновъ.

— Дя-дя! — закричавъ хлопчикъ и драпонувъ по за хату, тôльки закурилось.

— Отъ тобѣ й радôсть! — подумавъ Антосьо и каже до жида: — Позносишь, я скажу куды. — И пôшовъ до хаты.

Всѣ дверî побдмыканî були, то не трудно догадатись, що хозяѣ не далеко. И справдѣ, поки жидъ позносивъ, поки що, прийшла мати вже въ сльозахъ.

— Сынку мôй, сынку! — заголосила зъ разу. — Нема вже Орисѣ!

— А де-жь? — якось жалôбно промовивъ Антосьо.

— На цвинтари, сынку! Отъ и хрестъ для неи. Тôльки й заробила въ свого Тымохи, що чотыри дошки, а хрестъ я вже своимъ коштомъ ставлю.

Щобъ затамувати сльозы, Антосьо почавъ лѣпити папиросу и пытає: — А де-жь Текля?

— Поѣхала за маляремъ, щобъ хрестъ сестрѣ помалювавъ.

— Буде, мамко, бо й я буду плакати!

— Плачь, сынку, плачь, та моли ся, бо Орися й безъ сповѣдѣ вмерла.

— О Господи! Чи я въ таку годину выѣхавъ, чи що! — каже Антосьо, и смокче ту бѣдну папиросу, а сльозы ѥму ажь на жителку течуть.

— Отой собака — хопила щось говорити стара, та Фоня выглянувъ у дверѣ.

— Ходи до мене, сирôтко! — почала она.

Ввôйшовъ Фоня.

— А хто се? — пытаѥ она ѥго, показуючи на Антося.

— Дядя, — озвавсь хлопець.

— А мама де?

— Татко вбили фляшкою.

— А татко де?

— Повезли у фурдигу.

— А й ты такій будешь, якъ твôй татко?

— Нѣ.

— А якій же?

Не ôдказавъ хлопець, а ставъ пручатись: — Пустѣть мене, пустѣть!...

Пустила баба внука, та ôнъ и побѣгъ, тôльки дверми стукнувъ.

Антосьо сидѣвъ, якъ камѣнный, сльозы ѥму такъ и позасыхали на лицѣ и папироса въ руцѣ погасла.

— Отъ таке то зъ кацапами! — почала мати.

— Я вже знаю, — озвавсь Антосьо, — за що-жь се?

— Наробивъ такого въ церквѣ, ще ажь запечатувана стоить. Она покôйниця й почала на него гримати, а громада передъ тымъ уже подала на него бумагу. Отъ ôнъ и почавъ: — То й ты на мене! то й ты на мене! А саме сѣвъ ѣсти. То якъ стояла на столѣ зелена фляшка — та ще давня, що и въ камѣнь не розôбѥть ся — що то давнина! — такъ, кажу, ôнъ схопивъ ту фляшку въ руки та такъ и пустивъ въ Орисю тай попавъ ѥй по-за́-ушь — зôгнулась нещаслива на своѥ лихо. Якъ упала она, то вже й не ставала.

— Гаразд! — ôдказавъ Антосьо. — Теперь и я скажу, якъ Мася: óто вамъ поповіче.

— Кацапы, сыну, кацапы! — пôдхопила стара ажь пôднявшись зо стôльця.

— Згадавъ я Масю, — де она?

— И чутки нема. Розказуѥ молодиця, що въ нихъ служила, що она почала туркати своему чоловѣкови: кинь тай кинь се мѣсце а шукай собѣ другого, де дальше ôдъ мого роду. Менѣ, каже, соромно й признатись до него. Отъ Кулиньскій и розлѣчивсь зъ паномъ Росолѣньскимъ, спродавъ ся и поѣхавъ, а куды, то Богъ ѥго знаѥ.

— И се гаразд! — озвавсь Антосьо. — Оттакъ то нашй пôшли! А на Теклю нѣхто не насватуѥть ся?

— Бувъ якійсь Робусиньскій.

— Робусиньскій! — скрикнувъ Антосьо. — Та Боже васъ сохрани и въ хату ѥго пускати. Се таке ледащо, що й не сказати! Гôршь Тымохи буде.

Стара ажь перехрестилась. — Най минаѥ! — каже.

Тодѣ вже стара докôнчила, якъ увôйшла Текля и малярь за нею.

— Якъ же приходъ? — пытаѥ Антосьо.

— Я думала, що ты займешь, або за Теклею почислять.

— Менѣ ще рано, ще списковъ не читали. Подавайте прошенѥ, щобъ за Теклею почислили, бо выженуть зъ хаты.

— Хто смѣѥ?

— Еге! Наѣдуть оцѣнщики, оцѣнять и выкидають.

— Отъ тобѣ й радôсть! То пиши хутче та подавай! Не ѣй, то тобѣ достанеть ся, а не кому чужому. Бо справдѣ якъ ще выженуть, то пропащій свѣтъ.

— А выженуть, выженуть! Теперь таке постановленіѥ выйшло, щобъ причтъ у громадскихъ хатахъ живъ.

— Оттамъ до тристенного! якъ въ шинку, що зъ села й мастильщики и все! Добре покôйнй татуньо розказували, що то й твôй тато покôйный ще знавъ. Кажуть було обыдва, ще духовне владѥніѥ прийдеть въ изможденіѥ.

— Що-жь, паничу, треба менѣ ѣхати, — почавъ жидъ прийшовши до хаты.

Ôдправивши жида, Антосьо лѣгъ спочити по дорозѣ, а тй пôшли по хозяйству, а малярь розклавъ камѣня тай пôшовъ до шинку и вернувсь ажь у вечерѣ, мокрый — хочь выкрути. Лѣгъ спочити Антосьо, та не спалось ѥму. — Що за лукавый свѣтъ! — думавъ ôнъ, — що за темный людъ! Хочь бы на те вже зважали, коли нѣ на що не хочуть, що Богъ жѣнку сотворивъ пôсля чоловѣка, то она, значить, и старша. Почавъ же Господь творѣнѥ зъ багна, ôдъ неживого перейшовъ на живе, ôдъ червяка до скотины, тамъ до чоловѣка, и закôнчивъ Евою, найкрасшимъ сотворѣнѥмъ. Адамъ чоловѣкъ старшій бувъ за все, а Ева й за Адама, за свого чоловѣка старша. Чоловѣкъ для жѣнки, якъ дерево для птицѣ, земля для травы, вода для рыбы, — тымъ, щобъ було де жити, тôй, щобъ було за кимъ жити. Чи й зъ мене, моя Галочко, выйде такій же Азіятъ? О, нѣ! Я знаю, щó то жѣнка. Ты въ мене будешь щаслива. Шанувати-му тебе, якъ око въ головѣ, зôрочко моя ясна! — И зôтхнувъ, полежавъ щось безъ думокъ, а тамъ и зновъ почавъ: — А пастырѣ якй, Боже милосердный! Насмѣшники, а не пастырѣ. Отъ якъ я выйду на попа, то заразъ школу заведу, учити-му дѣтей, стояти-му за громаду передъ паномъ, передъ судомъ, передъ царемъ. Заѣдять? То що? Христосъ давъ намъ взôръ собою, я послѣдую ѥму. На що они зважають? „Образъ будьте стаду“ — имъ говорить ся, а они безобразіѥ стаду. И самй якъ стадо яке тôлько ѣдять, ѣдять ся та множать ся. Та и стадо не такъ, бо хочь купы держить ся, а они розполохане стадо, и то не овець безсловесныхъ, а свиней. Господи мôй, Господи! не вже-жь я такій буду? Не дай менѣ загинути! Я буду добрымъ попомъ!

Само собою коли починаѥть ся думати, то сонъ уже не вôзьме. И Антосьо покачавъ ся, покачавъ ся тай уставъ и почавъ на скрипцѣ голосити, такъ голосити, що й камѣнный заплакавъ бы. А ôнъ побѣлѣвъ та пожовкъ, губы ѥму посинѣли и тôльки дрожать, а пальцѣ такъ и лѣтають. То соловейкомъ защебече, то засвище, то затьохкаѥ, то такъ зайойкоче, що сльозы самй ллють ся, мовь бы тамъ пôдъ лобомъ хто мокре клочя здусить. Скрипка такъ и говорить, ажь вымовляѥ. Не часъ, не годину розмовлявъ неборакъ на своѣмъ инструментѣ, не двѣ й не три слухали ѥго та слѣзми заливали ся мати зъ Теклею; а далѣ й годѣ сказавъ, поклавъ скрипку на стôлъ и почавъ ходити здовжь и поперекъ та тôльки зôтхаѥ, якъ чуѥ, що хлипають у другôй хатѣ. Ôнъ и выглянувъ, а то мати и Текля.

— Чого-бъ я плакавъ! — почавъ хлопець, — наче поможеть ся, чи що! Етъ, Богъ знаѥ що!

— И я скажу: Богъ знаѥ, що говоришь! — озвалась мати. А Текля втѣкла.

*

— Розкажѣть но менѣ лучше, що въ васъ нового чутно? Чи нема де весѣля або якого празнику, щобъ поѣхати?

Стара подумала, що ѳнъ хоче поѣхати, чи не выгляне дѣвчины собѣ пѳдъ пару, и почала розказувати, де весѣля, де празникъ, въ кого гарнѝ та хорошѝ дочки.

— Не туды, матѣнко! — подумавъ Антосьо, — є въ мене зоря ясна, та не зъ неба свѣтить, а зъ батьковои хаты.

На другій день не вспѣвъ Антосьо й поснѣдати, якъ потягъ у Кукилѳвку. Якъ же здивувавъ ся, заставши тутъ Робусиньского!

— А ты-жь смѣтя чого тутъ? — заразъ же шепнувъ єму на ухо.

— А ты думаєшь и тутъ, якъ въ семинаріи, верховодити? Годѣ! Тамъ твоє грало, а тутъ помѣряємось!

— Що тобѣ мѣрятись? Якъ дамь, то на твѳй зрѳстъ все подвѳрє змѣряєшь, тѳльки не утряси зъ ѳдсѣль!

— Попробуємось!

— Та що тутъ пробуватись? Безъ сорома казка — онъ де дверѣ, або выпхаю! Выбирай, що хочь: або прощай ся и не навѣдуй ся, або все розкажу.

— Розказуй! — озвавсь Робусиньскій, а самъ шапку въ кулакъ, тай потисъ за порѳгъ.

Такъ выпало, що на сю комедію не було свѣдкѳвъ, а тутъ выходить Галя. Не довго й балакали про своє, якъ ввѳйшовъ єи батько, а тамъ и мати ввѳйшла. Тодѣ вже поплелось на гуртъ, що й самъ Соломонъ ладу-бъ не дѳйшовъ.

XX.

Не йшовъ часъ, летѣвъ часъ, а ще Антосьо коло коханои. Тутъ на вакаціѣ розпустили, а отъ уже й друга Пречиста. Поговоривши зъ Галею не разъ тай не два, а зъ старыми поглузувавши надъ прошлымъ житємъ та надъ семинарскимъ урядомъ. Антосьо признавсь у своѣмъ замѣрѣ и выѣхавъ до Камянця почути списки тай билетъ взяти и Галю опѳсля. Якъ молотомъ межи очи, такъ єму списки вдались. Бувшій инспекторъ, ставши ректоромъ, черкнувъ Антося ажь в н є р а з р я д а.

— Пропащѝ свѣты! — подумавъ хлопець, плюнувъ, ажь семинарія здрѳгнулась, и пѳшовъ. Не проминувъ ректоръ и сёго: заразъ же приставивъ архиреєви, а сей вже набитый бувъ, якъ рушниця; треба було тѳльки Антосьоси появитись, щобъ и выстрѣлило зъ него, якъ зъ гарматы. И Антосьо не забарився пѳдъ кулю.

— Ты Любарадскій? Знаю, — ѳдказавъ архирей прочитавши єго прошенє. — Прасі дьячковскаво мєста!

— Ваше преосвященство!...

— Дьячковскаво мєста прасі!

— Клєвєта, ваше преосвященство!

— Єщо и клєвєщешь на начальство! Прочь съ глазъ!

— Адно слово, ваше преосвященство...

— Какоє?

— У мєня мать вдова, у нєя внукъ сірата і дочь сірата...

— Всьо єта такъ, а ты прасі дьячковскаво мєста.

Пѳшовъ Антосьо, понуривъ ся. Чи зъ горы вбитись, чи въ водѣ втопитись? Отъ и выгравъ, що вчивъ ся, що за правду стоявъ!

Богато де въ кого треба було постояти єму, не одному поклонитись, поки архирей згодивъ ся дати Антосьови попѳвске мѣсце. Але-жь за те ѳнъ повиненъ бувъ або посидѣти въ монастырѣ на и с п ы т а н і и, або въ консисторіи такожь на испытаніи, або женитись, де архирей покаже.

Выбравъ Антосьо консисторію, щобъ зъ монахами не зустрѣчатись та мати змогу хочь на скрипцѣ тугу свою выговорити, тай задумавъ ся: що и якъ написати въ Кукилѳвку? Якъ бы на певенъ часъ замкнули, то просивъ бы пѳдождати, а такъ... Що зъ сёго выйде? Думавъ, думавъ, тай написавъ все, що стало ся и просивъ ѳдпису. Ждавъ, ждавъ, не дѳждавъ ся, наче пѳшовъ листъ у море на дно. Якъ приѣздить Робусиньскій вже пѳдъ рукоположеніе. Де женивъ ся? де що? у Кукилѳвцѣ, каже, а высвятивъ ся въ Солодьки.

— Доле-жь моя неприкаянна! — застогнавъ Антосьо и пѳшовъ до архирея, впавъ въ ноги и просить: вызвольте мене, бо зъ голоду пропаду, або буду хабарѣ брати!

— Какой же ты нєпарочной! — процѣдивъ той крѳзь зубы. — Вставай, — каже, — и падавай прашеніе.

На архирейскѳмъ хуторѣ бувъ діяконъ, а въ него сестра — погана та стара та зъѣдлива. Отъ архирей и каже: — женись на нѣй, то вѳзьмешь приходъ, а нѣ — поки я тутъ, не надѣнешь рясы.

— Чортъ єго побери! — подумавъ Антосьо, — не я первый пропаду, не я й останній. Коли не Галя, то нехай и Варвара буде, а я зарѳвно пропавъ, бо не буду любити.

Черезъ мѣсяць уже въ друге спѣвали Антосьови: Исаіє ликуй! — черезъ другій и слѣду єго не було въ Камянцѣ, на парафію поѣхавъ зъ своєю жѣнкою-красою.

Пройшло десять лѣтъ пѳсля Антосьового невеселого весѣля, якъ по той бѳкъ Попогребского лѣса дорогою на Будіѣ ишла мовь бы шляхтянка, постогнуючи, а коло неи пѳвъ-парубка-хлопець зъ мѣшечкомъ на плечахъ.

— Коли-бъ намъ до коршмы якъ Богъ допомѳгъ, — говорила стара.

— Та вже, бабуню, недалеко, — якось доплетемъ ся.

— Ой, щось дуже мене ноги болять! не знаю, чи дѳйду! Треба було въ лѣсѣ пѳдпочити, а тутъ дуже сонце шкварить. Не давъ Богъ моимъ дѣточкамъ талану, то треба пектись, бо нѣкому заступитись, нѣкому вклонитись за тебе смотрителеви, щобъ ту бумагу написавъ.

А зъ заду чути хтось ньокає. Оглянувсь хлопець: — ученикъ — каже — якійсь до Крутыхъ. Оглянувсь ще разъ и пѳзнавъ: се, каже, Ковиньскій; я зъ нимъ на стаціи стоявъ; зъ татомъ ѣде.

— Ковиньскій... Ковиньскій... — почала стара, — щось я памятаю се прозвище. Де я єго чула?... Ковиньскій... А! онъ де! Ще, мѳй голубе, я жила въ щастю, якъ чула сю фамилію. Якійсь Ковиньскій зъ моимъ Антосьомъ по горохахъ водивъ ся. Знаю теперь, знаю. — И почала молитись.

Тымъ часомъ зближавсь Ковиньскій: конѣ добрѝ, бричка крыта, й хлопець коло нього. Посторонились прохожѝ, щобъ проѣздячимъ просторнѣйше було.

— Здраствуйте, пане Петропавловскій! — гукнувъ ѳнъ зъ буды. — А то до Крутыхъ?

— До Крутыхъ, — озвавъ ся сей.

— Сѣдайте, пѳдвезу.

— Та возьмѣть хочь бабушку, а я й дѳйду.

— И бабушка сядуть, и вы сѣдайте!

Мы вже знаємо, що се була стара Любарадска, а то єи внукъ Фоня. Ишли они до Крутыхъ, щобъ выпросити въ смотрителя казенный коштъ. Фоня вже про-

сивъ разъ, та смотритель не послухавъ; то теперь и баба пôшла, чи не вымолять у двôйзѣ. Не наймали пôдводы черезъ те, щобъ тыхъ скôлька карбованцѣвъ, що мали, не стратити, а лучче дати смотрителеви.

Сѣли они на бричку и поѣхали. Такъ верстовъ зо три ôдъ сёго мѣсця стояла тодѣ на Будяньскихъ поляхъ Махтулова коршма. Теперь уже не та коршма на тôмъ мѣсцѣ, а все таки є; а тодѣ була здорова зъ заѣздомъ и живъ у нѣй жидъ Махтула. Въ сю коршму заѣхали они на попасъ и розговорились.

— Знаю, — каже Ковиньскій, — знаю я Люборадского. Де-жь ôнъ теперь?

— Пропавъ, панотченьку, — озвалась Люборадска.

— Якъ?

— По неволѣ та на нелюбôй оженивъ ся, та все сумувавъ та гравъ на скрипку та сохъ. Лѣкарѣ казали не давати єму скрипки, бо сухотъ дôстане. Заховали ôдъ него скрипку, а ôнъ почавъ пити. Разъ оттакъ приѣхала до него въ гостѣ єго бувша невѣста, теперь попадя.

— Що вы робите? — каже, — чого вы пєте?

— Нема васъ зо мною, то я й пю.

— А вы-жь тодѣ не пили.

— Бо вы були зо мною.

— А де-жь вашй школы?

— Нема васъ, то й шкôлъ нема.

— А скрипка де?

— Скрипка? — скрикнувъ покôйный, схопивсь, тай далѣ сѣвъ. — Нема, — каже. — Та нема васъ, то й єи не треба. Теперь я на бѣду граю та на злиднѣ.

— А я думала, що на скрипку менѣ заграєте.

— Для васъ я загравъ бы й на скрипку, та нема.

Я таки сама прислужилась: пôслала до музики, щобъ скрипку позычивъ. Принесли ту причудницю — мовля ли покôйнй татуньо, — ôнъ тôльки глянувъ, то й затрясъ ся (то скрипка була єго семинарска); а якъ почавъ грати, то позеленѣвъ, пожовкъ... А очи якъ двѣ жаринки, такъ и горять! такъ и палають! Мы плакали-плакали, а ôнъ грає, ажь вымовляє. Я думала, що перше єго душа покине, нѣжь ôнъ скрипку зъ рукъ выпустить; та не тодѣ вмеръ, а на другій день. Ту попадю Галею звали, ôнъ дуже єѣ кохавъ ще дѣвчиною, а вмеръ на єи рукахъ. А жѣнка покинула єго на першôмъ роцѣ, пôшла на архирейскій хутôръ и стала за доярку до корôвъ, чи за ключницю, чи що. Вмираючи покôйный глянувъ на мене, опôсля на Галю, тай каже: — Не своєю смертю я вмираю; мене вбила семинарія, та... Не докôнчивъ, голубъ сизый! хлипнувъ тай погасъ, якъ свѣчка на водосвятіи. При тôмъ я самолично була и все памятаю, бо менѣ жаль за сыномъ, жаль на людей, що згубили єго тай мене коло нёго. Умеръ покôйничокъ! — закôнчила Люборадска и почала молитись, а сльозы такъ и капають. За него моливъ ся и панотець, та сей скôнчивъ и чарку наливъ, а она все молилась. Фоня сидѣвъ понурившись. Далѣ стара закôнчила зôтхнувши: — Боже, Боже! Претерпѣвый до кôнця спасенъ будеть!

Тодѣ отець Ковиньскій взявъ чарку въ руки тай каже: — Нѣ, мамуню! Дай же намъ Боже здоровля, а помершимъ вѣчный упокôй!

— Со святыми упокой душѣ усопшихъ рабъ твоихъ и рабинь и єреѣвъ! — ôдказала Люборадска.

Выпили чарку и Фоню попоштували. Се вже була остання чарка пôсля полуденку. То Фоня зъ молодымъ Ковиньскимъ пôшли на двôръ, а старый Ковиньскій почавъ розпытуватись.

— А у васъ, мамуню, опрôчь отця Антонія бôльше дѣтей не було?

— Були ще три дочки, тай имъ Богъ талану не давъ, хиба меньшôй...

— Де-жь они? — пытає панотець.

— Старша выйшла за Ляха и слѣдъ загубила; меньча була за кацапомъ, за попомъ таки, и зъ єго рукъ пожила смерти. Отъ сёго Фонѣ мати була, — Орися звалась. Що то за дитина була! Я таки сама єѣ занапастила, бо присилувала выйти за кацапа! Лучче-бъ була пôдъ лѣдъ пустила.

— Чи то тôльки вы однй силою ôддали свою дочку! Та-же оно мало що не завсѣгды такъ буває! Ге, якъ бы зважати на дѣвочій розумъ!

— Треба, панотче, зважати. Бо опôсля такъ будуть плакати на батькôвъ, якъ моя Орися покôйна на свою маму плакала.

— Не всѣмъ, мамуню, Богъ таку долю судивъ, якъ вашôй Орисѣ, нехай ѣй царство небесне! Та ось що: якъ того вашого зятя звали, що вы Ляхомъ єго звете?

— Кулиньскій, панотче.

— Гера́зимъ?

— Геразимъ.

— То я-жь ихъ обоихъ зазнавъ! Та нема вже обоихъ. Ôнъ умеръ, а она зарѣзалась — бôльшь того, що зъ голоду, бо жадна́ була и на шматокъ хлѣба. До того ще й дѣти допѣкали ѣй, все хапокнышкою лаяли. То она й не вытерпѣла — зарѣзалась. Ще й въ перехожого солдата ножа позычила — они й постой одбували, — бо свого ножа не було. Такъ у хлѣвчику зарѣзалась, въ недѣлю: пôшла нѣбы сорочку вбирати тай зарѣзалась.

Стара вже давно не чула, що панотець говоривъ: пожовкла якъ вôскъ и тôльки ôдхлипує.

— Воды! — закричавъ панотець.

Та й вода не помогла: зглянула стара по коршмѣ, хотѣла на образы подивитись, та не було, то тôльки перехрестилась. Глянула на Ковиньского и на Фоню, що тутъ же ставъ, — мовь бы просила: не кидай єго! ôнъ сирота, и не виненъ, що осиротѣвъ! — и сльозы рѣчками потекли. Такъ и застыгла, що сльозы текли по лицѣ. Ковиньскій и поховавъ єѣ тамъ таки при дорозѣ на могилѣ. Не встигла стара розказати, де Текля дѣлась, то мы розкажемо. Тодѣ саме, якъ ся тутъ умирала, у манастырѣ въ лѣсѣ пôдъ Немировомъ постригали Теклю на старшу послушницю: залякалась свѣтового лиха, то й добра ôдцуралась.

Поховавши бабу, Фоня зъ Ковиньскимъ поѣхавъ до Крутыхъ. Въ Крутыхъ Ковиньскій и каже єму: — Я ще хлопцемъ бувъ, а твôй дядько Люборадскій ще меньчимъ; тодѣ я въ нёго чоботы вкравъ. Позволь же теперь ôдкупитись. — И давъ єму три карбованцѣ. Фоня ажь въ руку поцѣлувавъ. Ôнъ тодѣ бувъ уже въ четвертôмъ класѣ и сидѣвъ на тôмъ самôмъ мѣсцѣ, що колись було Антосьовымъ, бо на партѣ було вырѣзано: „класъ, ты дуракъ безъ насъ, а мы безъ тебя вдвоє“. Коло сихъ слôвъ скрипка пôдъ низомъ, а зъ верхи смычокъ.

Черезъ кôлька день пôсля похорону Люборадскои пôдъ Махтуловою коршмою стояла пара коней въ бричцѣ; зъ коршмы выходила молода попадя, така роскôшна зъ себе, и зъ нею панотець, а за ними два хлопчики. Все то до Крутыхъ тягло.

— Такъ дé грôбъ Люборадскои? — почавъ панотець.

— Отъ на сю могилу показувавъ Махтула, — ôд-

казала панѣматка, и додала: — А знаєте, що я мала бути єи невѣсткою?

— Якъ такъ?

— Та-же мене були посватали за єи сына, а пôсля ôддали силою за теперѣшнёго мого попа. Я плакала тодѣ, а теперь дякую, бо Богъ спасъ ôдъ вдовства.

— Ха-ха-ха! — засмѣявсь панотець.

— Я ажь умлѣвала, — говорила далѣ попадя, — не хотѣла. Кажу, що не выйду за сього, поки Антоній не оженить ся. Мôй теперѣшній-бы-то пôпъ взявъ и черкнувъ до ректора семинарiѣ письмо, а той хутчій до архирея, тай Солодьки почислили за моимъ, а Любарадскому высватали дяконôвну зъ архирейского хутора. Се вже, правда, тодѣ було, якъ я стала Робусиньскою. Антоній умеръ, а я собѣ щаслива.

— И вамъ не грѣхъ? — каже панотець.

— Не знаю. Знаю тôльки, що менѣ добре: паны мене люблять, и все. А що той бувъ гарный, а сей поганый, то овва! Чи то мало другихъ на свѣтѣ!

Зôтхнувъ панотець и подумавъ собѣ: — И ты-жь добра! нѣчого казати! — тай каже: — Де-жь сироты дѣлись, якъ вашь зайнявъ Солодьки?

— Сироты? Благочинникъ бувъ дядько моєму попови, то описавъ Теклю, а архирей замкнувъ єѣ въ манастырь разомъ зъ матѣрю. Мати-жь ôдбула своє тай пôшла жити до сына, де вже живъ Фоня, маленькій сынъ того засудженого кацапа. А Текля осталась въ манастырѣ. Опôсля, якъ умеръ Антоній, стара просилась у проскурницѣ, та не знаю, чи дали, чи нѣ. Я чула тôльки, що покôйна наймала хату и заробляла поденне, доки якiйсь панъ не зжалкувавсь и не давъ ѣй хату зъ городомъ въ доживотє.

— Нещаслива! На що-бъ вашому выганяти! — каже панотець.

— А що-жь, выдѣляти имъ було четверту часть поля и всёго? Ото такъ! Хиба-жь они що? И хаты не хотѣли продавати; то мы й збули бѣду зъ села.

ПРОПОВѢДЬ НА ГОРѢ.

(Матѳея гл. V.)

(Присвячено Марусѣ В-икъ К-ч-ôй).

Высока скеля. Биля неи
Народу тискъ. Изъ Iудеѣ,
Зъ Єрусалима, зъ Галилеѣ
Прийшли старiи и малй
Послухать нóвого Равви.

Генъ на шпилѣ стоить Мессія.
Ôнъ наче вѣчная краса:
Вродливый, гарный сынъ Марiѣ,
Привѣтенъ, наче небеса;
По бѣлому якъ снѣгъ хитонѣ
Роскôшнй кучерѣ висять,
Промѣнємъ правды и любови
Пророчй очи ажь горять,
А на чолѣ єго высокôмъ
Печать великого умá,
Неначе сьяєвомъ широкимъ
Лягла тамъ Истина сама.

Скрôзь на горѣ у нôгъ Мессiѣ
Лунає гомôнъ навкруги —
На морѣ такъ лунають хвилѣ
Бючись въ крутiи береги;
Днѣпро старый оттакъ шумує
Черезъ пороги плывучи,
Реве и стогне ôнъ, хвилює
У море сльозы несучи.
Лунає гомôнъ: „Воля-доля
„Колись свѣтила якъ зоря,
„Теперь у насъ ярмо неволѣ
„И жорсткôсть Ирода царя“.

У гору руку звѣвъ Мессія,
Давъ знакъ, що хоче говорить;
Замовкло все, мовь онѣмѣло,
Духъ притаило и мовчить.
Всѣ ждуть: отъ-отъ спасенне слово
Промовить до людей Равви,
Сподѣване, бажáнне, нóве,
Те слово правды и любви.
И Ôнъ отверзъ уста святiи,
И зъ нихъ, немовь зъ ключа вода
Лила ся срѣбломъ и бренѣла
Наука истинно свята:

„Блаженъ, хто гордощѣвъ не має,
„Въ кого духъ пы́хи не сидить,
„Хто въ скриняхъ золота не дбає,
„Хто на громаду звыкъ робить,
„Хто брата темного навчає,
„У хату вбогу вносить свѣтъ,
„А самъ якъ „духомъ нищь“ буває, —
„Тому на небѣ царство въ вѣкъ!

„Блаженъ, хто щирыми слезами
„Чужу оплакує бѣду,
„Втѣшає брата въ днѣ печали,
„Розважить тугу зъ нимъ, нудьгу.
„Блаженъ! До него въ днѣ турботы,
„Въ часы, коли душа болить,
„Въ годину суму, слѣзъ, скорботы
„Изъ неба радôсть загостить.

„Блаженъ, хто серцемъ незлобивый,
„Хто приязно живе зъ людьми,
„Блаженнй кроткй, не сварливй,
„Тй будуть дѣдичѣ землѣ.

„Блаженъ, хто Истины святои
„Жадає, а́лче, мовь ѣды,
„Мовь подорожнiй въ лѣтню спеку
„Жада' криничнои воды.
„Сытна́ для него буде страва,
„Погоже, чистєе питє:
„Добро землѣ, народня слава,
„Громадське вольнеє житє.

„Блаженъ, хто милостивъ буває,
„Хто неимущому дає,
„Голодныхъ кормить, напуває,
„Одежу вбогимъ роздає,
„Хто йде провѣдати въ неволѣ
„Яремныхъ узникôвъ въ тюрмѣ,
„Хто вдовамъ, сиротамъ въ недолѣ
„И безпомощнымъ въ чужинѣ
„У помôчь стане, братомъ буде!
„Такого двôръ бѣда мине,
„Вины єго Господь забуде,
„Грѣхôвъ єго не помяне.

„Блаженъ, хто заздрости не знає
„И серце чистеє въ груди́
„Бєзъ плямы носить, и плекає
„Завѣтъ святый: не осуди!
„Хто не завидує нѣкому
„И помсты въ серцѣ не таить,
„Хто ворогу не зычить злого, —
„На небѣ Бога той узрить.

„Блаженъ, хто сѣє у народѣ
„Зерно́ найкрасше на землѣ:
„Зерно любви, братерства, згоды
„Въ громадѣ, въ хатѣ и въ семьѣ.
„Усѣ, що щедрою рукою
„Плекають згоду мѣжь людьми,
„Ті въ царствѣ Бога назовуть ся
„Єго кохаными дѣтьми.

„Блаженъ, хто правду возвѣщає,
„Кого за правду катъ гнобить,
„Въ чужину жити проганяє, —
„Тай въ царствѣ Бога буде жить.

„Блаженъ, хто за мою науку,
„За правды-истины слова
„Терпѣти-ме наруги й муку
„И встоить наче ся скала!
„Блаженні вы, коли васъ гонять
„На мене лжущіи каты:
„Нехай мордують и позо́рять
„Брыдкои словомъ клеветы!
„А вы на бре́хнѣ не вважайте,
„И въ тяжкі, лютіи часы
„Радѣйте, грайте, уповайте,
„Що мзда васъ жде на небеси!“

Кіївъ, 19/31 жовтня 1886. *О. Я. Конискій.*

КОРОТКА ИСТОРІЯ ЛИТЕРАТУРЫ РУСКОИ.

Написавъ Омелянъ Огоновскій.

ПЕРІОДЪ ЧЕТВЕРТЫЙ.

(Дальше.)

Крóмъ письмъ апокрифичныхъ, выданыхъ у Львовѣ, важні суть ще деякі статьѣ, що́ находять ся въ рукописныхъ збóрникахъ библіотеки Львóвского Василіянского монастыря пóдъ числомъ IV. и XVIII. Ті й иншї рукописи описавъ вельми бережливо дръ Омелянъ Калужняцкій, професоръ университета Черновецкого[1]), и подавъ многоцѣнный загальный поглядъ на литературу апокрифичну. Такъ въ збóрнику пóдъ числомъ IV. замѣщено невеличку статю „*Слово о сотвореніи неба и земли*“, де говорить ся про чотыри углы землѣ, про дванацять ворóтъ свѣта на заходѣ и всходѣ, про дванацять путій сонця й мѣсяця и т. и. Важнѣйшї суть статьѣ въ збóрнику зъ 1563. р. пóдъ числомъ XVIII.[2]), де зустрѣчають ся óдповѣди на такі пытаня, якъ: „*чъсо ради попусти Богъ діяволу боротися съ родомъ человѣчьскимъ*“ (стор. 259 и слѣд.), або „*како Предтеча сгродникъ бысть первой жень Іосифа обручника*“ и т. и. Мѣжь казками и легендами сего збóрника вызначує ся оповѣданє про Анфилога, царя Сарациньского (стор. 993–998)[1]), óдтакъ „*повѣсть о понагіи*[2]) *святыя Богородицы*“, де говорить ся про неприязнь апостолóвъ Христовыхъ до Ѳомы и проте, що пресв. Богородиця подарувала Ѳомѣ свою зѣницю на знакъ, що стрѣтилась зъ нимъ въ небѣ (стор. 998—1000). Слѣдує опóсля видѣнє св. Нифонта о смерти, се-бъ-то о судьбѣ душѣ христіяньскои по єи óдлученю óдъ тѣла (стор. 1000–1003) и наконець видѣнє того-жь Нифонта о „*русаліахъ*“. Тутъ говорить ся про народнї игрища, въ котрыхъ бѣсы ведуть танець. Хто же бувъ тыми бѣсами, можна дóзнатись изъ сеи замѣтки: „*бѣси иже суть русаліа или скомороси*“ (стор 1005)[3]).

II. Литература религійно-драматична.

1. Ґенеза рускихъ мистерій[4]).

Руска литература религійно-драматична вытворилась изъ одвѣтнои литературы польскои, котра въ засновку своѣмъ не єсть оригинальна, але являє ся неначе переспѣвомъ религійнои драматургіе въ захóднóй Европѣ. Тая-жь драматургія, рóвно якъ стародавна трагедія грецка, основує ся на обрядахъ религійныхъ, именно першї елементы захóдно-европейскои драматургіе включають ся въ церемоніялѣ богослуженя католицкого. Такі-то сценичні представленя, що́ вытворились зъ богослуженя и обрядóвъ церкви римскои, звались „мистеріями“[5]). Первѣстною мистерією були „пассіѣ“, с. є. сцены, выображаючі искупленє свѣта Сыномъ Божимъ. Ті сцены вызначувались навперед пантомимами, óдтакъ спѣвомъ и рецитативомъ, и ажь пóзнѣйше въ религійнóй дѣ розвивавъ ся діялогъ. А по-за-якъ такі мистеріе були вельми поважні, то представляли ихъ священики зъ церковною прислугою въ олтарѣ въ мовѣ латиньскóй. Зъ годомъ-перегодомъ ті мистеріе обняли ще иншї подѣе зъ жизни Спасителя: особливо-жь популярными були сцены зъ исторіе Рóздва Исуса Христа. Небавомъ опóсля проявивъ ся въ религійныхъ мистеріяхъ елементъ комичный, що́ выражавъ ся масками и грубыми шутками. Óдтакъ уже тогдѣ, коли ті набожні драмы представлялись въ ол-

[1]) „Обзоръ славяно-русскихъ памятниковъ языка и письма, находящихся въ библіотекахъ и архивахъ Львовскихъ“. Е. І. Калужняцкаго. Кіевъ 1877.

[2]) Се єсть величный збóрникъ поученій, слóвъ церковныхъ, житій Святыхъ (всѣхъ сторóнъ єсть 1006).

[1]) Професоръ Калужняцкій выпечатавъ сю казку Анфилога въ наведенóй розправѣ „Обзоръ славяно-русскихъ памятниковъ...“, (стор 26—28).

[2]) понагія — панагія, грец. *παναγία*=святбсть, Богородиця.

[3]) Русалія — игры Русалокъ, игры скоморохóвъ. Русалки въ поганьскóй Руси вважались гарными, блѣдолицыми дѣвчатами, що́ жили именно въ Днѣпрѣ, и óдси розходились по иншихъ рѣкахъ, озерахъ и керницяхъ. Свóй рóдъ умножали они утоплеными дѣвчатами и дѣтьми, що́ вмерли безъ хрещеня. Въ день Троицкій бѣгали Русалки по лѣсахъ и поляхъ до дня Петрового; свóй же великдень святкували они въ Сухій четверъ на Троицкому тыжню. — „Русалівю“ въ хрещенóй Руси звались Зеленї свята. — Скоморохи були неначе душею въ народныхъ забавахъ и въ обрядахъ поганьскои Руси; безъ ихъ проводу не óдбулась нѣяка игра, изъ-за чого пóзнѣйше скоморохомъ звали весельчака.

[4]) Важнѣйша литература: „Poezya dramatyczna: dyalogi pobożne...“ (Mich. Wiszniewskiego Historya literatury polskiéj. Tom VII. W Krakowie 1845., p. 216—346). — „Кіевская искуственная литература XVIII. вѣка, преимущественно драматическая“ („Очерки изъ исторіи украинской литературы XVIII. вѣка“. Н. Петрова. Кіевъ 1880). — Н. Петровъ, „Старинный южно-русскій театръ и въ частности вертепъ“ („Кіевская Старина“, томъ IV., 1882., стор. 438—480).

[5]) Грецке слово *μυστήριον* знач. „тайна“.

тарѣ, выступавъ купець, що̀ продававъ мvроносицямъ пахучѝ зела, або й являвъ ся чортъ, продаючій Юдѣ Исхаріотскому тую верѣвку, на котрѝй сей зрадникъ мавъ повѣситись. А вже-жь зъ явою чорта въ олтарѣ мистеріѣ перестали бути выключно религійными; не дивно про-те, що почавши ѳдъ вѣку XIII. епископы заказували устроювати въ костелахъ такѝ сценичнѝ представленя, въ котрыхъ проявлялись грубѝ маски и шутки. Тогдѣ-то мистеріѣ перейшли зъ костела въ школу або на базаръ, де для ихъ розвою було бо̀льше свободы, изъ-за чого мову латиньску скоро замѣнено мовою народною[1]). Ѳдъ того часу религійна драматургія хо̀снувалась не то̀лько библійными оповѣданями церковными, але оживлялась такожь поезією простонародною, котра основує ся на свѣтоглядѣ поганьскѝмъ. Такъ отже навкруги библійныхъ характерѝвъ чимъ разъ бо̀льше стали появлятись особы, выдуманѝ фантазією: свѣтъ идеальный приймавъ прикметы свѣта реального.

Духовнѝ драмы дѣлено спершу не на акты, але на днѣ. Такъ найдавнѣйшу польску мистерію треба було представляти три днѣ. Єѣ написали (1533) Доминиканы въ Краковѣ, зъображаючи въ 108 сценахъ жизнь Спасителя ѳдъ входу єго въ Єрусалимъ ажь до смерти. Польскѝ мистеріѣ звано „діялогами набожными“. Коли тѝ діялоги своєю повагою оказались нудными, то мѣжь актами выступавъ весельчакъ, котрый всѣлякими шутками бавивъ гостій. И тѝ-то забавнѝ сцены, якѝ вмѣщувано мѣжь актами, звались *интермедіи* або *интерлюдіи*[2]).

Зъ Польщѣ перейшла въ Русь тая новѳсть литературна именно тогдѣ, коли митрополитъ Петро Могила, засновавши въ Кіевѣ коллегію по взѳрци академіѣ Кракѳвскои, переймивъ зъ Польщѣ весь апаратъ захѳдно-европейскои культуры. Кажуть однакже[3]), що вже при Кіевскѳмъ митрополитѣ Іовѣ Борецкѳмъ (1629) заведено по церквахъ пассіѣ, котрѝ були подѳбнѝ пассіямъ церкви римскои. Рѳкъ опѳсля (1630) выдано у Львовѣ „*Верше съ трагедіи Христосъ-пасхонъ*“ (зъ трагедіѣ Χριστὸς πάσχων), котру написавъ мабуть св. Григорій Назіянзеньскій. Дѣя въ сѣй мистеріи вельми проста; выступають лишь сѝ особы: Мати Божа, Марія Магдалина, евангелистъ Іоаннъ, Іосифъ и Никодимъ. Появляє ся такожь хоръ, що̀ потѣшає Матѣрь Божу въ єи горюваню.

2. Розвѳ̀й религійнои драмы на Руси.

По заснованю Кіевскои коллегіѣ професоры поетики стали писати школьнѝ драмы, котрѝ представляли „спудеѣ“ (студенты) въ часѣ свобѳ̀днѳмъ ѳдъ наукъ. Духовный регламентъ зъ 1720. р. позволявъ „спудеямъ“ двѣчи въ роцѣ „дѣлати комедіи“. Такою-жь школьною драмою єсть мистерія п. з. „*Дѣйствіе на страсти Христовы списанное*“. Кажуть, що авторомъ єи бувъ Лазарь Барановичь. Сюды належить такожь религійный діялогъ п. з. „*Мудрость предвѣчная чрезъ благородныхъ Россіи младенцовъ въ училищномъ коллегіумѣ Кіево-Могилеанскомъ стихотворнымъ сложеніемъ явствовавшаяся*“[4]). Се суть мистеріѣ, що̀ ѳдносились до „пассій“ и зъображали страсти Спасителя свѣта. Хоча же ихъ предметъ бувъ дѣйстно драматичный, то однако рускѝй вдачи подобались далеко бо̀льше драматичнѝ сцены зъ исторіѣ Рѳ̀здва Христового. Въ загалѣ тѝ середньовѣчнѝ мистеріѣ, що̀ основувались лишь на библійнѳ̀й исторіи та на обрядахъ церковныхъ, именно же мистеріѣ пассійнѝ, не могли на Руси-Украинѣ розвиватись, по-за-якъ въ нихъ не було елементу народного. Ажь мистеріѣ Рѳ̀здвянѝ могли вдоволити Украинцѣвъ, тому-що вже весела подѣя библійна спонукувала автора до заявленя гумору народного.

Религійно-драматичнѝ мистеріѣ, списанѝ на Руси, звались „комедіями“, „трагедіями“ або й „трагедо-комедіями“. До найдавнѣйшихъ Рѳ̀здвяныхъ мистерій належить комедія Дмитра Ростовского на „*Рождество Христово*“[1]). Она уложена въ стилю давнѣйшихъ мистерій; то̀лько сцена мѣжь пастухами єсть подекуды шуточна. Въ сѣй комедіи перемѣшанѝ символичнѝ персонификаціѣ рѳ̀жныхъ абстрактныхъ понятій зъ дѣями евангельскими. Попереду комедіѣ замѣщено анти-прологъ и прологъ.

Въ анти-прологу *Людская Натура* сумує про свѳ̀й упадокъ и про смерть, що̀ єи ожидає. *Надежда* потѣшає єѣ, обѣцює поворотъ золотого вѣку, а зъ *Надеждою* разомъ являють ся *Любовь*, *Кротость*, *Незлобіе*, *Радость*, — але противъ *Надежды* повстає *Разсужденіе* и говорить, що *Людскую Натуру* ожидає не золотый, а зелѣзный вѣкъ. Ѳдтакъ разомъ зъ *Разсужденіемъ* заговорили *Брань*, *Ненависть*, *Ярость*, *Злоба* й *Плачь*. *Натура* въ розпуцѣ прикликує *Смерть*. Появляє ся *Смерть* и хоче засѣсти на тронѣ, та *Жизнь* не допускає єи и обѣцює *Людскѳ̀й Натурѣ* безсмертнѳсть. Опѳсля въ короткѳ̀мъ прологу слѣдує розправа про короткій часъ житя людского.

Сама драма починає ся такожь символичнымъ розговоромъ *Землѣ* зъ *Небомъ*. *Земля* сумує зъ-за свого горя, а *Небо* потѣшає єѣ кажучи: „*Тебе ожидаетъ честь больше прежней*“. *Милость Божа* потверджує обѣцянку *Неба*. Ажь ось чутно ангельскій спѣвъ: „*Слава вышнихъ Богу*“, а мѣжь-тымъ зъ пекла выходить *Вражда*, и прикликуючи Вулкана и Циклопѳ̀въ, каже до нихъ: „*Куйте копія, стрѣлы, цѣпи! сотворю пролитіе крови...*“

Потѳ̀мъ переходить драма въ свѣтъ дѣйстности. Являють ся три пастырѣ: двохъ пѳ̀шло за купномъ прожитку въ го́родъ, третій, Борисъ, лишивъ ся при ѳвцяхъ и дожидає товаришѣвъ. Они приходять. Одинъ зъ нихъ горбатый, косоокій старець, — звали єго Аврамомъ; другій молоденькій, Атоня. Аврамъ признає ся, що зайшовъ „на кружало[2]), за алтынецъ[3]) выпити винишка“. Борисъ пытає єго: „А менѣ-жь не купивъ?“ Аврамъ каже, що купивъ, и ѳдтакъ пастырѣ посѣдали до вечерѣ. Небавомъ сказавъ Аврамъ, що треба имъ швидко ѣсти та й ити до стада, щобъ якій вовкъ не влѣзъ въ ограду. Саме-тогдѣ учули они хоръ ангелѳ̀въ. Пастухи зѳ̀ шматкомъ хлѣба въ ротѣ глядять одинъ на другого и не розумѣють, що̀ дѣє ся коло нихъ. Наконець Атоня смотрить на небо й каже, що видить высоко птичокъ, але Аврамъ пѳ̀днявши голову горѣ говорить: „*Братъ! кажется робятка*[4]) *стоятъ невеличкы*“. Та ѳдказує Атоня:

„*Сударь! и хто видалъ робята съ крылами?*
Птицы-то залетѣли межи облаками“...

---

[1]) Тогдѣ въ бо̀льшихъ городахъ Европы стали завязуватись товариства, що̀ зъ годомъ-перегодомъ духовну драму перетворили въ свѣтску.

[2]) Гляди „Зорю“, ч. 18., стор. 303., замѣт. 2.

[3]) Н. Петровъ, „Старинный южно-русскій театръ...“, стор. 457.

[4]) Н. Петровъ, ibid.

[1]) Свои религійнѝ комедіѣ писавъ Туптало-Ростовскій ще тогдѣ, коли живъ на Украинѣ. Ихъ представляли студенты коллегіѣ Могиляньскои. Изъ шести драматичныхъ творѳ̀въ сего грамотѣя збереглась доси лишь сеся одна комедія на „Рождество Христово“.

[2]) кружало — шинокъ; [3]) алтынъ — россійска монета, що̀ обѳ̀ймає три копійки; [4]) робятка — дѣти.

Пастырѣ успокоились, вечеряли дальше и збирались ити до овець, ажь ось появивъ ся имъ ангелъ и звѣстивъ, що близь Вифлеємa въ вертепѣ мѣжь воломъ и осломъ въ яслахъ лежить новорожденый Спаситель людского роду, презнаменитый царь. Та простодушный Аврамъ каже ангелови, що ѳнъ мабуть заблудивъ, що єго вѣдай послано ко князямъ, „*штобъ они великому царю поклонъ дали*“, а не ко бѣднымъ пастухамъ. Однакже ангелъ заявивъ имъ, що именно ихъ, убогихъ пастухѳвъ, завзыває до себе царь царѣвъ, пастырь пастырѣвъ. И озвавъ ся до ангела Борисъ:

„*О сударь, надобно ли что въ поклонъ понести?*
Штобы не вельлъ, якъ нашь князь, въ шею вонъ вести“.

И ѳдповѣвъ ангелъ пастырямъ, що Господь не потребує дарѳвъ, що ѳнъ самъ дає дары; нехай несуть єму въ даръ чисте серце. Тогдѣ ангелъ ставъ невидимый, а пастухи беруть колачѣ и вино, одягають ся „*въ чулки, лапти новые*“[1]), и йдуть до вертепу. Побачивши новорожденого Спасителя дивують ся они дивомъ великимъ, що хочь у него на небѣ палатъ богато, ѳнъ теперь тутъ „*въ вертепишку лежитъ убого, въ ясльхъ, на остромъ сѣнѣ, между буи скоты*“.

За поклономъ пастухѳвъ слѣдує исторія поклону „волхвѳвъ“. Навперед являє ся *Любопытство звѣздочетское*. Оно видить на небѣ звѣзду нову и не може второпати, що се за звѣзда? Перечисляє ѳдтакъ всѣ звѣстнѣ собѣ звѣзды и громады звѣздъ, але нова звѣзда на нѣяку не похожа. *Любопытство* выкликує зъ гроба мудрого Валаама. Сей звѣщає, що се та-сама звѣзда, про котру ѳнъ колись пророкувавъ. *Любопытство* говорить, що хоче впевнити ся про правду єго слѳвъ и що пѳшле за тою звѣздою „волхвѳвъ“. Опѳсля закриває оно грѳбъ Валаама кажучи: „Почивай съ миромъ!“

Сцена змѣняє ся. Иродъ на тронѣ, окруженый вельможами, выхвалює ихъ вѣрну службу, а они прославляють єго величь. Спѣваки спѣвають єму про Аполлона и про музы. Саме-тогдѣ приходить посланець ѳдъ трохъ „волхвѳвъ“, названыхъ трома царями, и ломанымъ языкомъ просить[2]), щобъ пустили ихъ поклонити ся цареви юдейскому. Три „волхвы“ являють ся передъ Иродомъ, а потѳмъ ѳдходять, ѳддати поклѳнъ новорожденому цареви. Иродъ не дѳждавшись повороту „волхвѳвъ“, розсердивъ ся вельми и за порадою одного зъ сенаторѳвъ велѣвъ повбивати въ земли Вифлеємскѳй всѣ дѣти до двохъ лѣтъ вѣку. Сцена 9. 10. и 11. представляє рѣзню дѣтій и „*длинный плачь и рыданіе подобіемъ плачевной Рахили*“. Въ 12. сценѣ Иродови приносять головы вбитыхъ дѣтій: Иродъ зъ утѣхи каже спѣвакамъ спѣвати пѣснѣ, плескати въ долонѣ, а самъ въ похмѣлю засыпляє на тронѣ. Мѣжь-тымъ чути голосъ *Невинности;* се голосъ крови дитячои кличе до Бога о пѳмсту, проклинаючи кровопійцю. На голосъ *Невинности Истина* выдає грѳзный засудъ вѣчнои муки тиранови.

Иродъ будить ся зъ просоня и чує страшный бѳль въ тѣлѣ. Прикликують лѣкаря, котрый таке говорить: „Готовѣть єму гробову постѣль, а самѳ втѣкайте! смрѳдъ ѳдъ него выходить смертельный“. Всѣ покидають Ирода, — тиранъ умирає въ мукахъ страшныхъ. Сцена 16.: Иродъ въ пеклѣ. Въ сценѣ 17. *Смерть* чванить ся своєю побѣдою; она напоила кровью землю Вифлеємску, покосила, якъ траву пѳдъ косою, 14.000 дѣтій, и наконець „*повергла царя Ирода въ гортань Цербера*“. „Я паную надъ чоловѣкомъ!“ каже *Смерть*, „я сильна, и буду володѣти нимъ по всѣ вѣки. Сяду на престолѣ; положу вѣнець на голову мою!“ —„*Не торжествуй!*“ ѳдказує Жизнь,— „*я сяду на престолъ на вѣки и возведу съ собою человѣческое Єстество. Славою и честію єго увѣнчаю*“. *Человѣческое Єстество* кланяє ся передъ *Жизнію*, а *Жизнь* вкладає на него вѣнець. Въ послѣднѣй (18.) сценѣ *Крѣпость Божія* говорить про кары грѣшникѳвъ и про нагороды за жизнь праведну. — Опѳсля въ епилогу звертає ся просьба до всѣхъ слухачѣвъ, щобы простили „*согрѣшившихъ въ дѣйствѣ*“, се-бъ-то, щобъ извинили тыхъ акторѳвъ, що въ представленю дѣ̀ можe не вдоволили слухачѣвъ.

Изъ огляду сеи комедіѣ Рѳздвяной можна дѳзнатись, що у Дмитра Ростовского бувъ справдѣ талантъ до драматургіѣ, та що тѳлько правила схоластичнои поетики приневолили єго придержуватись середньовѣчнои манієры въ твореню мистерій. А вже-жь и тутъ въ сценѣ пастухѳвъ проявляє ся вдача украиньска, що̀ гумором своимъ оживляє и схоластичну мертвоту.

Крѳмъ мистерій пасхальныхъ и рѳздвяныхъ були на Руси ще мистеріѣ чудесъ, або „мираклѣ“, въ котрыхъ представлялись житє, дѣла й чуда Святыхъ, популярныхъ въ народѣ. Сюды належить именно діялогъ п. з. „*Алексій, человѣкъ Божій, на честь царю Алексію Михайловичу чрезъ шляхетну молодь на публичномъ діалогу явленный*“. (Печатано въ Кіѣвскѳй Лаврѣ 1674. р.)[1]). Ѳдъ мистерій ѳддаляють ся такожь такій творы, що̀ вважають ся неначе драматизоваными библійно-историчными хрониками, н. пр. комедія Симеона Полоцкого „*о блудномъ сынѣ*“[2]), и трагедо-комедія Лаврентія Горки п. з. „*Патріархъ Іосифъ*“, написана 1708. р. Впрочѳмъ во всѣхъ мистеріяхъ рускихъ велику часть представленя займали морали (moralité), въ котрыхъ пѳдъ аллегоричными именами зъображались абстрактнѣ понятя, н. пр. Надѣя, Любовь, Ненависть, Плачь и т. и. — Опѳсля найшлись такѣ грамотѣѣ, що̀ намагались писати драмы историчнѣ. Сюды ѳдносять ся два творы драматичнѣ, котрѣ приписують ся Теофанови Прокоповичу, яко авторови[3]), а то: а) трагедо-

[1]) чулокъ — панчоха; лапоть, ходакъ, постолы.

[2]) „Твою землю Виѳлеємъ пошелъ, поклонился
Нову царю іудейску, да домъ воротился...“ (Н. Костомаровъ, „Русская исторія въ жизнеописаніяхъ...“ Томъ II., стор. 534).

[1]) Важна єсть трагедія Симеона Полоцкого „о Навуходоносорѣ, о тельцѣ златомъ и трехъ отрокахъ въ пещи“; але-жь она була звѣстна именно въ Московщинѣ, де любувались спектакльомъ, якъ трохъ „отрокѳвъ“ вкинено въ печь огненну.

[2]) Моральна наука въ сѣй комедіи высказує ся послѣднимъ монологомъ „блудного сына“. Пѳзнавши свои грѣхи обѣцює ѳнъ слухати отця кажучи:

...„Отселѣ хощу пребывати
Въ послушаніи, себе подчиняти,
Познахъ бо нынѣ юность дурность быти,
Аще кто хощетъ безъ науки жити“.

[3]) Теофанъ Прокоповичь родивъ ся въ Кіѣвѣ 7. червня 1681. року. До 18. року житя вчивъ ся въ школахъ Кіѣвскихъ, именно въ коллегіи Могиляньскѳй, опѳсля поѣхавъ за границю и навперед учивъ ся въ школахъ польскихъ. Тому же, що до тыхъ шкѳлъ православный не мавъ приступу, принявъ Прокоповичь унію, и ѳдтакъ зайшовъ ажь въ Римъ, де вступивъ въ коллегію св. Атанасія. Въ столици свѣта єзуиты полюбили талантливого Украинця, котрый швидко познакомивъ ся не тѳлько зъ литературою клясичною, але й зъ цѣлымъ апаратомъ тогочаснои науки богословскои. Въ 1702. роцѣ вернувъ ся ѳнъ на Украину и принявши опять вѣру православну постригъ ся въ черцѣ и ставъ учителемъ въ Кіѣвскѳй коллегіи, котру Петро В. (1707) перетворивъ въ академію. Тогдѣ-то уложивъ Теофанъ поетику и написавъ трагедо-комедію „Владиміръ“, котру студенты представили

комедія въ 5 дѣяхъ п. з. „*Владиміръ, всѣхъ славенороссійскихъ странъ князь и повелитель... въ православной академіи Могилянской Кіевской на позоръ россійскому роду отъ благородныхъ россійскихъ сыновъ добрѣ зде воспитуемыхъ... лѣта Господня* 1705., *іюля* 3. *дня показанный*“; — б) драма въ 5 дѣяхъ п. з. „*Милость Божія, Украину отъ неудобь носимыхъ обидъ лядскихъ чрезъ Богдана Зѣновія Хмелницкаго, преславнаго войскъ запорозскихъ гетмана, свободившая, и дарованными ему надъ Лядами побѣдами возвеличившая, на незабвенную толикихъ его щедротъ память репрезентованная въ школахъ Кіевскихъ*, 1728. *лѣта*“ [1]).

Въ трагедо-комедіи „*Владиміръ*“ выступають на сцену отъ-сѣ особы: Володимиръ, великій князь Кіевскій, философъ грецкій, котрый наклонює єго до вѣры христіяньскои, три поганьскѣ жрецѣ [2]): Жериволъ, Куроядъ и Піаръ, та й два полководцѣ, Мстиславъ и Храбрый. Крѣмъ сихъ особъ являє ся ще духъ Ярополка, щó выринувъ изъ „ада“, якъ тѣлько дѣзнавъ ся, що братъ єго Володимиръ хоче приняти вѣру христіяньску. Въ першѣмъ актѣ духъ Ярополка звѣщає Жериволу будущу недолю, и про-те сей жрець готовить ся вступити въ боротьбу зъ Володимиромъ. Въ слѣдуючихъ трехъ актахъ дѣя розвиває ся, а въ пятѣмъ актѣ проявляє ся катастрофа: руина болванѣвъ и принятє христіянства. Трагедо-комедія Прокоповича кѣнчить ся хоромъ апостола Андрѣя й ангелѣвъ. Въ сѣмъ творѣ драматичнѣмъ находять ся подекуды такѣ живѣ, комичнѣ сцены, котрѣ скорше могуть належати до якои интерлюдіе, нѣжь до поважнои драмы. До такихъ шутливыхъ мѣсць належить характеристика поганьского жреця Жеривола, про котрого другій жрець Піаръ розказує отъ-се свому товаришеви Куроядy:

„*Видѣхъ, когда напитанный*
Многими онъ жертвами лежаше во хладѣ,
А чрево єго бяше превеликой кладѣ
Подобнос. Обаче въ сытости толикой
Знаменіе бысть глада и алчбы великой.
Скрежеташе зубами на-мнозѣ безъ мѣры,
Движа уста и гортать, и достойно вѣры
Слово твос, Піаре! время не имѣетъ,
И во сиѣ жретъ Жериволъ“.

Богатырь трагедо-комедіѣ, Володимиръ, являє ся реформаторомъ Руси, щó бажає єѣ просвѣтити наукою, видячи, що нѣтьма духова єсть причиною всякои недолѣ. Про-те Прокоповичь вкладає єму въ уста ось-такѣ просвѣтнѣ слова:

„*Родъ нашь жестокъ и безсловный,*
И письменъ ненавидяй єсть сему виновный“ [3]).

Высше бдъ трагедо-комедіѣ „*Владиміръ*“ стоить драма „*Милость Божія...*“ Петровъ замѣчає [1]), що єѣ написавъ Теофанъ Трофимовичь, котрый въ 1728. р. бувъ учителемъ поетики въ академіи Кіевскѣй. Драма сеся була написана саме-тогдѣ, коли Украинцѣ сподѣвались, що Петро II. приверне назадъ колишню ихъ автономію. Той бо царь вступивши на тронъ, скасувавъ (1728) малороссійску коллегію, заведену Петромъ Великимъ, позволивъ опять выбирати гетьманѣвъ вольными голосами и звелѣвъ уложити збѣрникъ права Магдебургского та Статута Литовского. Въ тѣмъ часѣ (1720) Самѣйло Величко написавъ свою лѣтопись про Богдана Хмельницкого, изъ-за чого грамотѣѣ могли справдѣ користуватись богатымъ матеріяломъ лѣтописнымъ и звеличити „второго Мойсея“ въ творѣ драматичнѣмъ. Однакже авторъ драмы, великій прихильникъ реформъ Петра В., забувъ про свою Украину, щó побивалась лихолѣтємъ, и хотѣвъ погодити патріотизмъ украиньскій зъ симпатіями для порядкѣвъ россійскихъ, изъ-за чого *Смотрыцкій* до Украины ось-такъ бдзываєся:

„*Непобѣдимій на земли и на морѣ*
Монархи россійскіи, поборники суще
Иже благочестія, зловѣрныхъ бодуще,
Тебѣ въ твоей потщатся пособляти нуждѣ.
Не лишатъ тя помощи своей, аки чужды.
Подъ тымъ непроломимымъ щитомъ пребывая,
Аки на твердой скалѣ себе утверждая,
Посмѣешься всѣмъ вѣтромъ...“ [2])

„Дѣйствія“ драмы суть вельми короткѣ, по-за-якъ выповнюють ся однымъ або двома „явленіями“ (сценами). Въ дѣѣ першѣй, третѣй и пятѣй выступає „хоръ“, щó въ акціи бере живу участь. Именно першій хоръ, въ котрѣмъ „*муза и Аполло грядущую Ляхомъ погибель предвозвѣщаютъ*“, вызначує ся справдѣ окрасою поетичною. Коли бдтакъ Хмельницкій поборовъ „Ляхѣвъ“ на Жовтыхъ Водахъ (5. мая 1648), то третій хоръ мѣгъ сему побѣдникови заспѣвати ось-таку похвальну пѣсню:

Вѣчной похвалы отъ насъ єсть достоинъ,
Храбрый на земли и на морѣ воинъ,
Войскъ запорожскихъ Хмельницкій старѣйшій,
Вождь изрядньйшій.
Отечество надъ вся паче возлюбивый,
И єго ради ни-во-что вмѣнивый
Роскоши, покой, корысти, интраты,
И всѣ приваты... [3])

Мѣжь-тымъ, коли ученѣ грамотѣѣ по правиламъ поетики списували мистеріѣ та нншѣ школьнѣ драмы въ мовѣ книжнѣй, найшовъ ся якійсь тямущій самоукъ, котрый вѣдай не знаючи схоластичныхъ выкрутасѣвъ, на основѣ практичнои дѣйстности представивъ правду суспѣльно-моральну въ мовѣ зрозумѣлѣй. Се бо незвѣстный намъ авторъ въ кѣнци XVII. вѣку, або въ першихъ рокахъ XVIII. в. написавъ драму пѣдъ заголовкомъ „*Розмова во кратцѣ о душѣ грѣшной, судъ принявшой отъ судіи справедливаго Христа Спасителя*“. Авторъ хотѣвъ показати идеалъ справедливого суду людского, про-те въ одноактовѣй драмѣ зъобразивъ онъ судъ Божій надъ душею грѣшника. Навпередъ въ коротенькѣмъ прологу высказує ся, що „*не такъ судъ той якъ звикли описовать люде, въ остат-*

на школьнѣй сценѣ въ липню 1705. р. Мабуть написавъ онъ такожь драму п. з. „Милость Божія“. — Петро В. полюбивъ Прокоповича и велѣвъ єму (1716) переселитись въ Петербургъ. Тутъ бувъ онъ головнымъ речникомъ реформъ сего царя и помагавъ єму осущити великій єго пляны въ политицѣ державнѣй. Коли Петро В. хотѣвъ завести св. Синодъ, то Прокоповичь написавъ (1720) „Духовный регламентъ“ и бдъ тогдѣ бувъ душею новои тои институціе духовнои. Царица Катерина I. именувала єго (1725) архіепископомъ Новгородскимъ. Прокоповичь написавъ по-россійски багато творѣвъ богословскихъ и историчныхъ. Умеръ 8. вересня 1736. р.

[1]) „Историческія пѣсни малорусскаго народа съ объясненіями Вл. Антоновича и М. Драгоманова“. Томъ II. Выпускъ 1. Кіевъ 1875; стор. 141—164.

[2]) жрецъ — священикъ поганьскій.

[3]) Н. Тихонравовъ, Трагедокомедія Ѳеофана Прокоповича „Владиміръ“. (Журн. минист. народи. просв. 1879, май).

[1]) „Очерки изъ исторіи украинской литературы XVIII. вѣка“. Кіевъ 1880; стор. 51.

[2]) „Историч. пѣсни малорусс. народа“, томъ II., стор. 161.

[3]) ibid., стор. 163.

ний день предъ Сыномъ Бога Отца буде". Въ першôмъ „видоку"[1]) архангелъ Михаилъ выкликуе мерцѣвъ зъ гробôвъ, щобы встали й були свѣдками справедливого суду Божого. Въ другôмъ „видоку" Судія приказуе архангелу Михаилу ввести виновату душу, котра видячи, що не зможе боронитись, готова безъ суду пôйти до пекла; ôдтакъ кидае ся на неѣ діяволъ, але ангелъ „охранитель" домагае ся, щобы судъ ôдбувъ ся свобôдно. Судія звѣщае, що душа дѣйстно провинила и велить подати книги, де вписано єи дѣла. Діяволъ показуе „списку", щó въ нѣй ôнъ списавъ поганй дѣла грѣшнои душѣ. Душа старае ся оправдати свои проступки и просить Судію, щобъ єѣ помилувавъ. Тогдѣ ангелъ „охранитель" звѣщае, що маѣ въ себе списанй и добрй дѣла тои душѣ, изъ-за чого Судія приказуе зважити добрй и злй дѣла „на шалѣ", почôмъ покаже ся, чи тая душа буде карана, чи буде свобôдна. Въ „видоку" третѣмъ ангелъ „охранитель" присмотрюе ся вазѣ, але „*злиѣ дѣла добрихъ переважаютъ*", про-те ôдступае ôнъ ôдъ душѣ. Въ „видоку" четвертôмъ душа хоче оправдатись въ послѣднѣмъ словѣ, „*але сумленя и діяволъ оную звитяжаютъ*". Такъ скôнчено слѣдство и доходженіе карне, и ôдтакъ въ „видоку" пятôмъ Судія пытае апостолôвъ „о сентенцію". Одинацять апостолôвъ кажуть, що душа єсть виновата, одинъ тôлько Іоаннъ просить Судію, щобы помилувавъ душу грѣшну. Въ „видоку" шестôмъ и остатнôмъ Судія выдае на грѣшну душу „декретъ", „*аби по дѣломъ отнесла заплату*"[2]).

Въ сѣмъ суспôльно-моральнôмъ творѣ драматичнôмъ вызначують ся самй людяней прикметы суду, а то процесъ карный, оборона, оцѣненіе доказôвъ и заявленіе мнѣня дванацяти судій.

3. Интермедіѣ або интерлюдіѣ.

Хоча грамотѣе рускй намагались подекуды въ религійныхъ творахъ драматичныхъ оживити неподвижну повагу мистерій своимъ питомымъ, народнымъ свѣтоглядомъ, то все-таки тй писаня оставались школьными драмами, котрыми звеселялись тôлько студенты коллегіѣ въ часѣ свобôднôмъ ôдъ наукъ. Люде неписьменнй не могли любуватись тыми комедіями, трагедіями и трагедокомедіями, котрй списувано пôсля правилъ середньовѣчнои, сухои теоріѣ драматичнои. Змѣркували скоро письменники, що для тыхъ незрячихъ людей годить ся лекша пожива духова, що имъ могуть подобатись лишь короткй сцены, взятй зъ житя щоденного. Про-те межи актами мистерій представлялись вже въ XVII. вѣцѣ сцены шутливй, щó въ мовѣ книжникôвъ звались „интермедіями" и „интерлюдіями", або „*междувброшенными забавными игралищами*". Тй интермедіѣ не звязувано орґанично зъ поважными школьными драмами, и зъ-за того могли они розвинутись въ комедіѣ народнй.

Митрофанъ Довгалевскій, професоръ поетики въ академіи Кіѣвскôй, въ своѣмъ учебнику „Садъ піитическій" (1736—1737) пише про комедію отъ-се: „*Въ комедіи выводятся лица легкія, какъ-то: господарь, Литвинъ, цыганъ, Козакъ, єврей, Полякъ, Татаринъ, Турокъ, Грекъ, Італіянецъ*"[3]). По правиламъ же „піитики" (поетики) Георгія Конискаго[1]) (1746—1747) „*комедія пишется словами шуточными, низкими, обыденными, — слогомъ простымъ, деревенскимъ, мужицкимъ*". Сй правила о комедіи ôдносились именно до писаня „интермедій".

Зъ-помѣжь „интермедій", доси звѣстныхъ, суть безперечно найдавнѣйшими тіи два забавнй творы рускоукраинськй, якй найдено въ давнôй польскôй мистеріи п. з. „Tragaedia albo wizerunek śmierci przeświętego Chrzciciela, przesłańca Bożego, na pięć aktów rozdzielony. Przydane są i intermedia dwoje, napisany przez Jacoba Gawattowicza, Leopolitę, nauk wyzwolonych i philozophiej bakalarza. Odprawowany w Kamionce na jarmark, przypadający na dzień tegosz Jana świętego Chrzciciela. Roku pańskiego 1619. Drukowany na przedmieściu Jaworowskiem u s. Mikołaja" (4⁰)[2]). — Рукопись сихъ двохъ интермедій въ польскôмъ переписаню збереглась польскимъ писателемъ Осипомъ Игнатомъ Крашевскимъ.

Въ першôй интермедіи выступають на сцену два мужики: Стецько и Климко. Стецько, господарь сѣльскій, грошовитый але придурковатый, вертае зъ ярмарку домôвь, накупивши собѣ горшкôвъ. До него пôдходить хитрый Климко. Звѣдавшись про велике майно Стецька, Климко оказуе охоту пôйти до него на службу. Той обѣцюе добре єго кормити, и ôдтакъ Климко звѣщае, що вмѣе звѣрей ловити. И ось показуе Стецькови мѣшокъ зъ лисицею, щó єѣ нѣбы-то въ лѣсѣ вловивъ и каже свому будущому господарю, щобъ купивъ собѣ лисицю. Стецько радъ бы „звѣрка" оглянути, але Климко каже:

„*Ище быстрый, теперъ зъ лѣса, утюкъ-бы менѣ до бѣса. Дома його оглядаешъ, гей-же хорошій — пузнаешъ*".

Та отъ, въ мѣшку бувъ кôтъ, а простодушный Стецько не бачивши лисицѣ, торгуе єѣ за чотыри „осмаки". Господарь бере ся розвязувати мѣшокъ, мѣжь-тымъ Климко ôдходить незамѣтно, захопивши Стецьковй горшки та сукману. Наконецъ Стецько ôдкрываѣ мѣшокъ, ажь ось выскакуе кôтъ и втѣкаѣ въ поле. Зажуреный Стецько падькаѣ-горюе изъ-за того, що кота въ мѣху купивъ, та отъ небавомъ бачить, що „бѣсъ" забравъ єму горшки и сукману. И пôдходить до него опять Климко, перебраный въ иншу одежу, кладе горшки Стецьковй по-сторонь, прикрываѣ ихъ сукманою та присыпуе травою. Ôдтакъ розпытуе Стецька про єго бѣду и заявляе готовôсть ôдшукати пакостника, кажучи, що сей скрывъ ся десь тутка въ травѣ. Опôсля оба глядають того злодѣя. Климко показуе на сукману и впевняе Стецька, що се лежить той, щó забравъ горшки й сукману; и ôдтакъ каже: „*Ну-жъ, тою палицю гараздъ його по хребтъ, же змажетъ травицю пасокою!*" Стецько мотлошить палицею свои горшки, думаючи, що побиваѣ злодѣя. Почувши-жь трескôтъ горшкôвъ и дôзнавшись про новый обманъ Климка, Стецько плаче та йде жалуватись панови. А Климко чванить ся, що єму повелось двѣчи об-

---

[1]) Георгій Конискій родивъ ся въ Нѣжинѣ 1717. р. и вчивъ ся въ академіи Кіѣвскôй. Опôсля бувъ єи учителемъ, префектомъ и ректоромъ, а въ 1752. р. поставлено єго архимандритомъ Кіѣвского брацкого монастыря. Въ 1755. р. посвящено єго въ епископа Могилевского, а въ 1783. р. одержавъ ôнъ титулъ архіепископа (бѣлорускаго). Умеръ 13. лютого, 1795. року. Цѣле своѣ житѣ боровъ ся Конискій зъ противниками Руси „за права и вольности" свого народу. Кажуть, що ôнъ бувъ авторомъ „Исторіи Русовъ или Малой Россіи", котру выдавъ Осипъ Бодянскій въ Москвѣ 1846. р. (Порôвн. „Зорю", ч. 18., стор. 302; замѣт. 1.)

[2]) „Двѣ южно-русскія интермедіи начала XVII. в." („Кіев. Старина", т. VII., 1883; стор. 652—664).

[1]) видокъ — сцена.

[2]) „Судъ Божій надъ душой грѣшника". Южно-русскія религіозная драма конца XVII. ст. („Кіевская Старина". Томъ IX., стор. 289—305).

[3]) Н. Петровъ, „Старинный южно-русскій театръ и въ частности вертепъ". („Кіев. Старина", т. IV., 1882; стор. 461).

манути одного чоловѣка, та й каже: „*пойду ище та знайду, кого ошукати*“.

Друга интермедія Ґаваттовича маѣ ще бôльше прикметъ творчои фантазіѣ народнои. Ось и змѣстъ ѣи: Два мужики зъ Городка, Максимъ и Грицько продали на ярмарцѣ въ Камѣнцѣ[1]) свои волы и вертали домôвь. До нихъ приставъ Денисъ зъ Каменця подôльского. Въ дорозѣ всѣ три зголоднѣли, а хлѣба нѣ у кого анѣ шматка. Ажь ось зачули они запахъ пирога, стали шукати и найшли въ травѣ одинъ-однѣсѣнькій пирôгъ. Якъ же тутъ тромъ подѣлитись пирогомъ однымъ? Хитрый Денисъ порадивъ товаришамъ лячи спати, и кому приснить ся найкрасшій сонъ, тому й дôстане ся пирôгъ. Така рада подобалась Максимови й Грицькови; они кладуть ся спати, а коли оба заснули, Денисъ крадькома ѣсть пирôгъ и сейчасъ будить товаришѣвъ та каже имъ оповѣдати, щó кому снилось. Максимъ розказуѣ, що снилось ѣму, мабуть-то бувъ въ небѣ, видѣвъ тамъ Святыхъ и самого Бога, що сидѣвъ тамъ за столомъ, на котрôмъ було мясо, поросята, печенѝ курята та иншѝ ласощѣ. Грицько-жь оповѣдаѣ, що снилось ѣму пекло зъ муками, котрѝ и ôнъ терпѣвъ. Тогдѣ хитрый Денисъ сказавъ обомъ ось таке: Коли я собѣ лежавъ, ангелъ пôрвавъ мене за волося та посадивъ на небѣ. Тамъ видѣвъ я, якъ ты, Максиме, ѣвъ до-нехочу, и я просивъ тебе, щобъ ты менѣ давъ хочь дрôбку чого, а ты сказавъ: „та-жь тамъ пирôгъ!“ — та й ангелъ озвавъ ся: „вже тя не треба тутъ!“ Бачивъ я й тебе Грицьку въ пеклѣ, и ты кричавъ: „Не увидишь мене бôльше; возьми пирôгъ, щó тамъ маѣшь, та зъѣжь, бо на вѣчнѝ вѣки тутъ буду терпѣти муки!“ И той ангелъ зновъ мене тутъ поставивъ, та й я зъѣвъ пирôгъ. — Обманенѝ Максимъ и Грицько сердять ся на Дениса, а ôнъ удаѣ, мовь-то не може второпати, чого они такѝ лихѝ на него та й каже: „*Ось бѣда! зъѣсти пирогъ казали, та ся розгнѣвали*“. Обомъ мужикамъ не стаѣ терпцю и гонять збыточника до бѣса. Денисъ же ôдходячи каже: „*Коли-мъ пирогъ зъѣлъ, не дбаю... бо южъ ся зъ вами жегнаю*“.

Про обѣ сѝ интермедіѣ написавъ П. Кузмичевскій наукову розвѣдку въ Кіѣвскôй Старинѣ[2]). Ôнъ добачаѣ жерело першои интермедіѣ въ нѣмецкихъ анекдотахъ, причепленыхъ до особы дотепного весельчака Till-a Ulenspiegel-a. Именно замѣчаѣ Кузмичевскій, що тѝ анекдоты зъ початкомъ XVI. вѣку (1519) зôбравъ и выдавъ Тома Мурнеръ. По думцѣ того вченого мужа мусѣли появитись зъ кôнцемъ XVI. вѣку вже й польскѝ переклады й переробки тыхъ оповѣдань, ôдки (а може й прямо зъ Нѣмеччины) Ґаваттовичъ взявъ основу до своѣи интермедіѣ. Щó-до другои интермедіѣ, то варіянтъ мотиву ѣи живѣ казкою въ устахъ украиньского народу[3]). А вже-жь жерело якъ интермедіѣ, такъ и устного народного оповѣданя Кузмичевскій добачаѣ въ далекôй давнинѣ и выводить ѣго ажь зъ Индіѣ черезъ Перзію, Арабію и старожидôвску литературу, ôдки теѣ оповѣданѣ перейшло до Европы и попало въ старый збôрникъ исторій и анектотôвъ, звѣстный пôдъ именемъ „Gesta Romanorum“, щó ѣго часто перекладано на рôжнѝ европейскѝ языки, въ тôмъ числѣ мабуть також на мову польску и руску (бѣлоруску). И. Франко оповѣщаючи сю розвѣдку Кузмичевского, замѣчаѣ, що „своимъ дослѣдомъ старавъ ся авторъ розкрыти одинъ изъ вплывôвъ захôдно-европейского ôдродженя на нашу Русь, котре началовь було въ XVI. вѣцѣ пôсля довгого и тяжкого упадку XIII—XV. вѣку“[1]).

Були ще иншѝ интермедіѣ въ религійныхъ рускихъ драмахъ, примѣромъ въ драмѣ рôздвяннôй и пасхальнôй Митрофана Довгалевского. Драма рôздвяна зове ся „*Комическимъ дѣйствіемъ*“ (1736). Въ нѣй ѣсть пять сценъ и пять интермедій, по-мѣжь котрыми вызначуѣ ся именно интермедія третя, де козакъ въ патріотичнôмъ монологу отъ-се говорить:

„...*Буду Турковъ воѣвати, мечемъ слави добувати,*
Буду воѣвати. (2)
Кармазини з луданамы, шати драти зъ султанамы,
Совспмъ буду брати, з очей не спускаты.
Егей, колибъ впять якъ була козацкая слава,
Щобъ роспустилась всюди якъ перами пава,
І щобъ зацвѣла знову якъ рожа у лѣтѣ,
Якъ Богъ позволитъ побрать турецкіи дѣты,
Або Ляховъ на той часъ трапится поймати,
І съмъ кіемъ козацкимъ по ребресамъ дати“[2]).

Драма пасхальна Довгалевского, написана п. з. „*Властотворный образъ человѣколюбія Божія*“ (1737), маѣ такожь пять интермедій. Ихъ списавъ авторъ зъ поглядомъ на головну дѣю въ драмѣ, и про-те мѣжь интермедіями а самымъ творомъ драматичнымъ добачаѣмо тутъ якусь звязь и паралелю въ змѣстѣ. Такъ въ сѣмъ творѣ видимо аналогію мѣжь деякими сценами самои драмы а одвѣтными частинами интермедіѣ. Въ першôй сценѣ драмы *Совѣтъ Божій* и *Правосудіѣ Господне* спорять мѣжь собою про сотворенѣ чоловѣка, — ихъ примиряѣ *Милость Божія*. Ôдтакъ и въ першôй интермедіи выходять два мужики-рыбалки, щó сперечають ся мѣжь собою про мѣсце, де бы поставити сѣти; ихъ примиряѣ третій мужикъ. Въ другôй сценѣ „Властотворного образа“ *Милость Божія* вводить чоловѣка въ рай и заказуѣ ѣму ѣсти зъ дерева жизни, грозячи за нарушенѣ тои заповѣди всякою бѣдою. Чоловѣкъ обѣцуѣ сповнити заповѣдь, але *Прелесть* склонуѣ ѣго зъѣсти ôдъ заказаного овоча. Въ паралельнôмъ мѣсци интерлюдіѣ другои видимо, якъ чортъ несе жида и заказуѣ ѣму ѣсти хлѣба. Жидъ каже, що вволить волю чорта, та отъ, ледво чортъ ôдôйшовъ, скортѣло жида попоѣсти хлѣба; за те обѣцявъ вздержатись ôдъ ѣды свинины. Але-жь на саму згадку про свинину тече ѣму слинка зъ рота, а тутъ являѣ ся цыганъ, и ще бôльше дразнить жида свининою. Въ третѣй сценѣ драмы чоловѣкъ сумуѣ-горюѣ зъ-за того, що не зберѣгъ ся ôдъ спокусы и що переступивъ заповѣдь Божу, а *Правосудіѣ Господне* за нарушенѣ заповѣди ôдбираѣ чоловѣкови дорогу одежу и всяку окрасу. Въ третѣй же интермедіѣ мужикъ сварить на сына за те, що ôнъ не допильнувавъ на возѣ пирогôвъ и про-те не купуѣ сынови обѣцянои шапки. — Въ пятôй сценѣ драмы *Милость Божія* освободжуѣ „*стенящихъ и вопіющихъ праведныхъ во адѣ*“, приказавши дияволу и смерти вывести ихъ зъ пôтьмы „адскои“, а въ пятôй интерлюдіи козакъ освободжуѣ зъ неволѣ закованыхъ мужикôвъ, запроданыхъ Ляхомъ жидови[3]). — Интерлюдіѣ Георгія Конискаго

---

[1]) Камѣнка — вѣдай Камѣнка струмилова, гôродъ повѣтовый въ Галичинѣ.

[2]) „Старѣйшія русскія драматическія сцены“. („Кіев. Старина“, томъ XIII., 1885; стор. 371—407).

[3]) Тая украиньска казка находить ся въ збôрнику Аѳанасьева п. з. „Народныя русскія сказки“. 1873. кн. III., стор. 480—482. — Порôвн. „Старѣйшія русскія драматическія сцены“. — П. Кузмичевского, стор. 384. 385.

[1]) „Зоря“, 1886; ч. 4., стор. 65.

[2]) Н. Петровъ, „Очерки изъ исторіи украинской литературы XVIII. вѣка“. Кіевъ 1880; стор. 70. 71.

[3]) „Кіев. Старина“, т. IV., 1882; стор. 463. 464.

въ єго трагедо-комедіи „*о воскресеніи мертвыхъ*“ (1747) не мають тои стôйности литературнои, якою вызначують ся интермедіѣ Довгалевского, але й они суть вѣрнымъ образомъ суспôльного побуту украиньского, поза-якъ згадують про деякî обычаѣ и забобоны хлѣборобôвъ. Конискій выводить на сцену жидôвъ, Ляхôвъ, Москалѣвъ, цыганôвъ, Литвинôвъ и и., представляючи ихъ зъ такими характерами, зъ якими они малюють ся въ украиньскихъ сатиричныхъ казкахъ.

4. Драмы вертепнî.

Коли мистерiѣ и прочî религійнî драмы зъ интермедіями неграмотному людови мало були звѣстнî, поза-якъ були продуктомъ школы, то драмы вертепнî сталисъ на Руси вельми популярными, тому́-що они основувались не тôлько на библійнôмъ оповѣданю про Рождество Исуса Христа, але й на народныхъ обрядахъ, що́ зачаткомъ своимъ були подекуды поганьскими. Всѣ важнѣйшî забавы и обрядовî церемоніѣ въ давнôй Руси ôдбувались пôдъ доглядомъ скоморохôвъ, що́ устроювали народнî игры въ празникъ рождества и воскресеня богасонця. По причинѣ же, що тî народнî свята поганьскî святковано въ тôмъ часѣ, коли Христіяне веселились празниками Рождества и Воскресеня Христового, то пôсля принятя правдивои вѣры на Руси деякî поганьскî звычаѣ увôйшли мѣжь тî народнî обряды, що́ вязалась зъ обрядами церковными. Тогдѣ скоморохи тратили щораз бôльше своє значенє въ справахъ обрядовыхъ и зъ годомъ-перегодомъ ставались весельчаками въ народныхъ забавахъ. На Бѣлоруси прозвались они *волочебниками*, що́ й доси въ свята рôздвянî ходять на селѣ по хатахъ и розвеселяють господарѣвъ всякими шутками; на Руси-Украинѣ же ролю давныхъ скоморохôвъ обняли колядники, що́ теперь побôчь колядъ церковныхъ спѣвають стародавнî колядки поганьскî, въ котрыхъ славлять именно бога-сонце. Ôдтакъ волочебники й колядники подавали богатый матеріялъ для тыхъ вертепныхъ драмъ, що́ ôдносились до святъ рôздвяныхъ. Впрочôмъ мѣжь иншими обрядами поганьскими задержано на Руси доси обычай, ходити на „родины“ до Богородицѣ на другій день Рôздва Христового, причôмъ жѣнки несуть въ церковь хлѣбы, пироги и т. и. Про сей обычай згадує одинъ грамотѣй, що́ прозвавъ ся „христолюбцемъ“. Ôнъ каже, що христіяне спѣваючи тропарь пресвятôй Богородици ôддають поклôнъ „роду и рожаницамъ“[1]).

Такъ отже побôчь шкôльныхъ драмъ розвинулась драма вертепна, що й доси представляє ся на Руси-Украинѣ въ такъ-званôмъ вертепѣ. Вертепомъ зове ся маленькій домикъ, заввышки зо два аршины, а завширшки въ пôвтора аршина, зъ двома ôддѣлами, горѣшнимъ и долѣшнимъ. За заднею стѣнкою вертепа скрыває ся той, що́ єсть неначе режисеромъ драмы: ôнъ водить куклы (фиґурки) щелинами, прорѣзаными въ помостѣ театру, и говорить за нихъ всѣлякими голосами, одвѣтно ролямъ лиць дѣєвыхъ. Въ горѣшнѣмъ ôддѣлѣ являє ся св. Родина и ôдбуває ся дѣя рôздвяна пôсля оповѣданя библійного, въ долѣшнѣмъ же ôддѣлѣ проявляють ся сцены свѣтскî зъ житя народного. Такій вертепъ носили давнѣйше бурсаки Кіївскî по дворахъ и хуторахъ, теперь же ходять зъ нимъ колядники, щобы звеличити Рôздво Спасителя драмою вертепною. (Дальше буде.)

[1]) ibid., стор. 455. — Про „Рода“ и „Рожаницѣ“ гляди „Зорю“, ч. 5., стор. 75. замѣт.

Причинки до галицко-рускои библіографіѣ передъ 1848 ромомъ.

IV. „Wieniec z serc życzliwych... 1823“. (Зъ библіотеки дра Ив. Мандычевского). Наколи въ „Домоболію проклятыхъ“ бачимо молодого теоретика, промышляючого на чужинѣ, въ „Вієннѣ“, надъ „объясненіемъ“ рôднои мовы, и шукаючого новыхъ дорôгъ для розвою мертвѣючои литературы, то наведеный повысше стишокъ зъ 1823-ого р. вводить насъ въ сучасне житє на мѣсци, на самôй нашôй земли, пôдъ мирною стрѣхою галицко-рускаго священичого дому, де власне старенькій господарь, о. Романъ Аудиковскій, дѣдусь нашого Шашкевича, обходить въ кружку численнои родины и приятелѣвъ торжество 50-лѣтного священства.

Сей стишокъ друкованый латинскими черенками на 6-ти ненумерованыхъ листкахъ (12 сторôнъ), in 4o; на 1-ôй сторонѣ 2-ого листка поданый въ низу друкарскій знакъ: A 2, а на 1-ôй сторонѣ 5-ого листка: B. На 1-ôй стор. 1-ого листка читаємо заголовокъ: „Wieniec | z serc życzliwych familii JMC. Xiędza | Romana | Audikowskiego | parocha g. k. podliskiego | w dzień | powtórnych prymicyi | wierszem uwity“; потôмъ черта, а пôдъ чертою: „We Lwowie | drukiem Józefa Schnaydera. 1823“. Друга сторона 1-ого листка бѣла. На (цѣлôй) першôй сторонѣ 2-ого листка читаємо присвячене: „Wieniec z serc życzliwych rodney i przyrodney Familii, tudzież przyiacioł Wgo Jmc. Xiędza Romana Audikowskiego parocha podliskiego i rozwazkiego spiewnym wierszem uwity w dzień pięćdziesiątrocza stanu duchownego, czyli w dzień powtórnych kapłańskich prymicyi wspomnionego kapłana, na dniu 23-ego Marca 1773 roku przez JW. Jmci Xiędza Sylwestra Junosze Rudnickiego, Exarche Metropolii, biskupa Łuckiego i Ostrogskiego, na stopień kapłański postawionego..... we Wtorek Wielkanocny, 6. maja 1823. obchodzonych, z powodu oraz żyjącéy ieszcze... rzeczonego Kapłana Małżonki Jci Pani Marianny Audikowskiey... od Dzieci Rodzicom, od Wnuków Prarodzicom, od Prawnuków Praprarodóm, od Przyiacioł Przyiaciołom ofiarowany“. На 2-ôй сторонѣ 2-ого листка читаємо:

Jan, Zacharyasz, z Mikołaiem rodni
Leo, Bazyli z *Simonem* (Шашкевичемъ!) przyrodni
Z Anną *Elżbietą* (жѣнка Семена) i Marcianną
Katarzyną... i Marianną
Jan, Bazyli, Plato Józef, — Julian z Antonem,
Tekla, Anna Tekla... Apol z Filemonem,
Arsenius z *Martianem* (Шашкевичемъ!)
Alexandra z Ewą Janem
Et ceteri etc. etc.
Jedni z Synów, drudzy z Córek pochodzące Wnuki
Julianna i Lubina z Michałem prawnuki
Winszowny wieniec rodzicom przynoszą,
O błogosławieństwo pokornie proszą. (Знаки перепинаня якъ въ оригиналѣ).

На 1-ôй сторонѣ 3-ого листка:

Zrzodła Winszowań

а пôдъ споднмъ два короткî польскî цитаты зъ письма св.: „ad Tim. Cap. 14. v. 7.“ и „Psalm 127“, — и слова: „Pokóy Izraelowi, Pokóy Audikowskich domowi“. На 2-ôй стор. 3-ого листка и на 1-ôй стор. 4-ого листка слѣдують польскî стишки (7 строфъ по 4 стрôчки), впрочѣмъ не цѣкавî (въ 6-ôй строфцѣ читаємо: Galicyanie niech zwolna uczuią, Jak dzieci oycu prymicyi winszuią и т. д.). На 2-ôй стор. 4-ого листка:

Spiew błagalno-winszujący.

Слѣдує зновъ польскій стишокъ, закôнченый словами:

...Wnuki, prawnuki sprzyiają
I daley tak spiewają.

Потôмъ черта, а на слѣдуючихъ чотырохъ сторонахъ 5-ого и 6-ого листка находимо отъ-якій *рускій* стишокъ (латинскими буквами, церковно словенщиною, але зъ народнымъ выговоромъ; разомъ 16 строфъ):

Izwoły Boh Awraamu
Syny synow wydity,
Błahosłowyt dneś Romanu —
O! kol myło hladity. (Дальшій строфки передаємо рускими буквами).

Видѣ Сарра Исаака
Богомъ си (sy) данна отрока,
Зритъ Марія своя дѣти —
О! коль мило глядѣти.
Кедръ въ Ливанѣ умножи ся,
Нива въ класы угобзи ся,
Феніксы пустиша квѣты —
О! коль мило глядѣти.
Отецъ, мати чада родятъ,
Чада внуковъ производятъ,
Отъ внуковъ правнуки (prawnuki) зрѣти —
О! коль мило глядѣти.
Ту взоръ любве, учтивости,
Берутъ купно и вѣрности
До четверта рода дѣти —
О! коль мило глядѣти.
О! щасливій родителе,
Щасливій прародителе,
Миръ и радость въ вашой клѣти —
О! коль мило глядѣти.
Радуютъ ся днесь сынове,
Дщери, внуки (wnuki), правнукове,
Славятъ божія (bożyia) совѣты
Въ день сей пятдесятолѣты
Тра, ра, тра, ра, ра, ра —
О! коль мило глядѣти.
Радуютъ ся всѣ сродніи (srodnii),
Близькіи и далекіи,
Славятъ божія совѣты
Въ день сей пятдесятолѣты
Тра, ра, тра, ра, ра, ра,
О! коль мило глядѣти.
И сыновца благосклонна,
Аки василькъ благовонна,
Стрыёвству съ-радостна (sradostna) зрѣти
Въ день сей пятдесятолѣты
Тра . . . и пр. (etc.)
Радуютъ ся искренніи (iskrynnii)
Вси (wsy) сосѣды достойніи,
Славятъ Романа приміты *)
Въ день . . . и пр.
И другини (druhyny) преизбранны
На торжество днесь возванны,
Славятъ Маріѣ приміты
Въ день . . . . и пр.
Миряне и священники,
Веселятъ ся со иноки,
Славятъ обоя приміты
Въ день ихъ и пр.
О! старцы (рекутъ) честніи,
О! людзколюбы присніи,
Преславно васъ Богъ посѣти
Въ день сей и пр,
Спѣвати намъ днесь согласно
Изволи Богъ съ небесе,
Поймо убо велегласно:
Христосъ, Христосъ воскресе.
Тра ра, тра ра, тра ра, тра ра (bis)
Поймо убо велегласно
Христосъ, Христосъ воскресе.
Христосъ воскресе спѣваємъ,
Воскресшаго выхваляємъ,
Иже смертію (smertyiu) смерть поправъ,
Намъ спѣвати даровавъ:
Тра . . . и пр.
Иже смертію смерть поправъ
Намъ спѣвати даровавъ.
Христосъ воскресе спѣваємъ,
Родителемъ вси желаємъ:
Да створитель сего свѣта
Продолжитъ вамъ многа лѣта —
Многа, многа, многа лѣта,
Многа, многа, многа лѣта,
Да створитель сего свѣта
Продолжитъ вамъ многа лѣта.

На тôмъ кôнчить ся „Вѣнокъ“. Кидає ôнъ дуже цѣкаве свѣтло на житє, середъ котрого зроставъ нашъ молодый Маркіянъ. Хоть и якій нескладній стишки сего „Вѣнка“, то все-жь таки треба було и на нихъ хотѣти и умѣти здобутись, а на поезію, польску, чи руску, були тодѣ у насъ тяжкій часы, ще тяжшій якъ теперь... Треба также признати, що при всѣй нескладности, замѣтне въ сихъ стишкахъ тепло родинного житя.

Въ численнôмъ крузѣ желаючихъ „родины и приятелѣвъ“, находимо батька и матѣрь Маркіяна, а также и єго самого (всѣ три отсѣ имена навели мы курсивомъ). Таке свѣтле торжество другого дня великодныхъ святъ, старенькій дѣдусь и численна около него зôбрана родина — не могли не зробити вражѣня на молодого, цѣкавого хлопця; може бути, що сей „Вѣнокъ“ бувъ поза букваремъ першимъ письменнымъ, та ще й поетичнымъ твором, якій попавъ въ руки нашого поета. И сердечне родинне житє не могло бути безъ вплыву на него; що родина справдѣ любила дѣдуня, можемо вносити не тôлько зъ сего торжества, але и зъ сего, що Маркіянъ уродивъ ся въ Пôдлисю и часто вразъ зъ матѣрю тамъ пересиджувавъ; сй въ Подлисю у дѣдуня пережитй лѣта згадує Маркіянъ въ гарнôмъ стишку: „Пôдлисє“: „Тамъ ти скаже дубъ старенькій, и єденъ и другій, якъ тамъ живъ ємъще маленькій, безъ журбы, безъ туги... У садочку соловѣйчикъ щебетавъ пѣсенки, розвивавъ ми пѣсеньками лѣта молоденькй... Тамъ то любо, тамъ солодко, весело и мило, зъ миленькою у любощахъ вѣкъ бы ся прожило“. Въ дозрѣльшихъ лѣтахъ, прибитый горемъ, згадувавъ Маркіянъ певно не одинъ разъ „пôдлисецку гору *бѣлу*“ (може то и ôдъ сеи горы зове ся: Пôдлисє), та свого старого дѣдуня. При такихъ вплывахъ и споминахъ розвивалась вроджена поетична вдача Маркіяна, а зъ біографіѣ єго знаємо, що будучи въ гимназіи писавъ ôнъ що року и самъ стишки нарôжній празничній днѣ въ родинѣ, — мабуть була се вже така родинна „поведѣнка“.

Що до языка, то наведенй стишки є вѣрною характеристикою тогдашнои рускои интелигенціѣ въ Галичинѣ: офиціяльнымъ языкомъ интелигентныхъ кружкôвъ уважаєсь языкъ польскій, а народный рускій уживаєсь ино въ зношеняхъ зъ простымъ народомъ, або — коли нема выстар-

*) prymity (prymicye); а може примѣты = прикметы?

чаючого знаня польщины. Але попри тôмъ є и піетизмъ для свого рôдного обряду и для церковнословенщины, яко книжного языка св. письма. И ся польщина и ся церковнословенщина однаково — ломанѝ, але се привязане до рôдного обряду важне для насъ, бо показуе, що въ родинѣ Маркіяна плекались и національнѝ традиціѣ, — показуе, що національнѝ погляды Маркіяна не були одною т е о р е т и ч н о ю тканиною, але були по-части выссанѝ зъ молокомъ матери. Рускѝ стишки (и въ загалѣ письменнѝ творы) зъ сихъ часôвъ дуже, дуже рѣдко посѣянѝ; писались и выдавались они тôлько при якихсь бôльшихъ случаяхъ, — то-жь тымъ важнѣйшій для насъ сей „Вѣнокъ“. Въ кôнцѣ надруковане польскихъ стишкôвъ (на першôмъ мѣсцѣ) по при словено-рускôй пѣсни, и друковане сеи полуцерковнои пѣснѣ латинскими буквами, дае дуже цѣкавый амальгамъ, кидаючій свѣтло и на пôзнѣйшу дѣяльнôсть Маркіяна: у него нѣгде не добачаемо сего пристрастного завзятя, котре лучаеть ся у деякихъ иншихъ тодѣшныхъ людей (на пр. у Зубрицкого). Правда, и Маркіянъ написавъ: Гордый Ляше, день не твôй! — але попри енергіи пробиваесь въ єго словахъ усе и мягкôсть.

В. Коцовскій.

НОВѝ УКРАИНЬСКѝ КНИЖКИ.

III.

Збирныкъ драматычныхъ творивъ Ивана Карпенка-Карого. Херсонъ 1886. 8ка, 140 стор.

Въ сёму збôрникови мѣстять ся три речи: двѣ драмы — „Бондарôвна“ и „Хто виненъ?“ — и комедія — „Розумный и дурень“. Д. Карпенко-Карый, колись артистъ труппы Кропивницкого, не въ-перше выступае у литературѣ: въ першôмъ томѣ „Рады“ надруковано єго невеличке оповѣдане: „Новобранець“, але яко драматурга мы ёго бачимо тôльки въ тôй книжцѣ, котра звертае на себе увагу усякого читаючого, хоча — нѣгде правды ховать — въ нашôй убогôй литературѣ уже те муситъ звертати на себе увагу, що написане гарною мовою и обѣцяе хочь невеличкій хистъ, дотепъ — такѝ мы ще бѣднѝ й голѝ!...

Сюжетъ драмы „Бондарôвна“ узявъ авторъ зъ часôвъ минулыхъ, зъ часôвъ повстаня Хмельницкого; ôнъ малюе намъ тодѣшне становище нашого народу и саме становище єго передъ выбухомъ. Козакъ Тарасъ, яко емиссаръ ôдъ Сѣчи, зъявляеть ся на Украинѣ, щобъ навербувати людей для Хмельницкого; робить ôнъ се при помочи колишнёго запорожця, а теперь старого удôвця-домовика, Бондаря. Але-жь дѣяльности єго въ сёму напрямку въ драмѣ зовсѣмъ не видко, и козарлюга Тарасъ бôльше дбае про чепурну Бондареву дочку Тетяну, анѣ-жь про козацьку справу. А ся Тетяна дѣвчина собѣ не абы яка. Якъ тая Дездемона у Шекспира, прислухаеть ся вона до Тарасовыхъ розмовъ про єго вояцкѝ вчинки, впиваеть ся ними и промовляе гарячѝ промовы въ патріотичному дусѣ, примушуючи Тараса и вродою и промовами сими розповѣдувати ёй квѣтчастою мовою всѣ свои пригоды и нагадувати такимъ побытомъ нового Отелло, тôльки зъ козацкимъ вусомъ. Вѣдомо ще одъ старого Британця, що одъ такихъ розмовъ до поцѣлункôвъ недалечко, то наша пара не забарила ся й зъ симъ, та заразъ таки, ледви встигши обняти ся й поцѣлувати ся, побачивши входячого Бондаря, сватае себе одно за одного, а той ихъ благословляе й плаче й обнимае та ще й хоче зъ ними танцювати... Тымъ и кôнчаеть ся друга дѣя.

Але-жь зъ цѣхъ двохъ дѣй стае намъ вѣдомымъ, що нашôй парѣ грозить и лихо. Єсть, бачите, староста, вельможный панъ, а у нёго шляхтичь, прибôчникъ, Чеславъ Герцель. Отсей ось Герцель, котрый чомусь менѣ нагадуе чи-то Яго (зъ „Отелло“), чи то ще когось иншого, але дуже, дуже знаемого *), захотѣвъ добути собѣ, щобъ тôльки погратн ся, вродливицю Тетяну, и такъ здорово захотѣвъ, що й „душу-бъ чортови ôддавъ, хочь заразъ“, якъ-бы змôгъ досягти свого. Тôльки-жь Тетяну здобути не такъ-то легко, бо по волѣ вона не бажае и „плюе Герцелеви у вôчи“, а гвалтомъ здобути єѣ Герцель не зважуеть ся — старый Бондарь чоловѣкъ богатый и всѣми шанованый, то щобъ якого лиха не було. Коли се тутъ припадае такъ, то й самъ староста стрѣчае Тетяну и хоча ôнъ говôрить зъ высшого тону, що „краса жôноча — высша сила: вона на свѣтѣ держить усе и миромъ править“, але-жь заразъ-же велить Герцелеви здобути вже для нёго, старосты, сю дѣвчину, а щобъ легше се зробити, то радить „роздуть въ єи крови жагу малюнками пекельнои страсти“, а коли-бъ се не помогло, то зновъ таки радить Герцелеви „обернути ся у змия, въ голуба перевернутись... А кровію полить прийдеть ся шляхъ до неи — зробитись тигромъ на той часъ“ а за все се, якъ що Герцель здобуде Тетяну, обѣцяе єму 1000 червôнцѣвъ.

Герцелеви се подобаеть ся: разъ те, що буде въ него 1000 черв., а друге, що коли староста, яко вельможный панъ, здобуде Тетяну и навтѣшаеть ся зъ неи, то тодѣ и ôнъ, Герцель, покорыстуеть ся зъ того, що зостанеть ся одъ паньского бенькету. И ось на сцену зъявляеть ся жидъ, и Герцель вкупѣ зъ нимъ обраховуе пляны добуваня Тетяны, и выконуе ихъ у той часъ, якъ Тарасъ поѣхавъ у Сѣчь, що-бъ справити тамъ якесь своe дѣло, а потôмъ повернути ся й одружити ся зъ Тетяною. Але-жь поки ôнъ ѣздивъ, то Тетяну вже выкрадено, и ôнъ настигае у той саме моментъ, якъ се вже стало усѣмъ вѣдомо, збирае народъ, и дôзнавшись, що Тетяну повезено у лѣсовый павильонъ старостинъ, рушае туды.

А въ павильонѣ тымъ часомъ спершу Герцель, а тодѣ й самъ староста и такъ и сякъ захожують ся коло Тетяны, щобъ она ôддалась старостѣ, а дѣвчина спершу благае, а потôмъ говорить енергичнѝ промовы, и все зъ высшого тону:

„Хто-жь може силою кохать?... Таке коханне є зневага!... Якій-же лицарь ты, що роспаливши кровь свою звѣрину, готовъ ôддать и рôдный край и жёнку, котрôй ты присягавъ, и дѣтей своихъ за те, що черезъ силу я зроблюсь твоею!...“ и т. д.

Поки воно такъ дѣеть ся, то надбѣгае Тарасъ зъ селянами и нападае на павильонъ. Староста, бачучи, що мусить загинути, вбиваe Тетяну. Тутъ Тарасъ выбиваe дверѣ, вбѣгае зъ своими, велить вязати старосту й Герцеля и шукае Тетяны, але знаходить єѣ вже вмираючою, плаче надъ нею, а старосту й Герцеля велить „вирёвкою перепилять обохъ на двоe“.

Такій въ короткихъ словахъ сюжетъ сеи драмы. Я умысне розказавъ ёго, щобъ зрозумѣльше було те, що казати-му далѣ Дѣло ось у чому. Що хотѣвъ д. Карый сказати своею Бондарôвною? Очевидно, єму хотѣлось намалювати въ нѣй типъ украинки-патріотки, украинки-героинѣ. Але-жь якъ се зробити? Сюжетъ, такій, якимъ д. Карый єго збудувавъ, не дае єму змоги показати сей патріотизмъ и героизмъ на дѣлѣ, и ось авторъ примушуе єго выливати ся у пышныхъ фразахъ и бере для нёго такѝ саме обставины, якѝ Шекспиръ узявъ для закохання Дездемоны въ Отелло. Але-жь дѣло въ тому, що Шекспирови се потрѣбне було тôльки для обмальованя розвитку любви Дездемоны въ Отелло — и сихъ обставинъ для такои меты вповнѣ досыть: вони выясняють дѣло такъ, що краще ёго й выяснити не можна. У д. Карого тѣ-жь обставины взято для обмальованя героизму Бондарôвны, и ихъ звѣсно тутъ далеко не досыть. Якъ-бы до сёго додати ще й де що инше, а самe: проявленe сёго патріотизму й героизму на дѣлѣ, то тодѣ-бъ и се невеличке могло-бъ бути штрихомъ для обмальованя Бондарôвны яко героинѣ; але-жь нѣчого сего у д. Карого въ єго драмѣ нема, — ось черезъ що постать єго героинѣ здаеть ся робленою, неможливою.

Кажучи се, зовсѣмъ не хочу впевнити, що въ тѣ часы нашѝ жёнки не могли бути нѣ героинями, нѣ патріотками, — зовсѣмъ нѣ! Вони були и такими тодѣ, але були не такѝ, якъ у нашого автора. Разъ те, що ихъ героизмъ выражавъ ся не въ пышныхъ фразахъ, бо пышныхъ и квѣтчастыхъ ф р а з ъ селяне простѝ нѣ теперь не вмѣють, нѣ тодѣ не вмѣли говорити, а въ самому д ѣ л ѣ, и д. Карый мôгъ-бы се знайти въ исторіи; а друге те, що вони були продуктомъ народнёго духа, украинськаго духа, робили ôдповѣдно сёму духови и говорили ôдповѣдно єму, бо инакше не могли нѣ робити, нѣ говорити. У д.-жь Карого сёго народнёго духа саме й не видко нѣгде, и єго Тетяна, Тарасъ, Бондарь

*) Чи не Герцика зъ Галчинои Переяславскои ночи? *Ред.*

бôльше нагадують якихсь середнёвѣковыхъ захôдныхъ дамъ и лицарѣвъ, анѣжь украиньске поспôльство й козацтво. Се „непроникновеніе“ народнымъ духомъ зробило й те, що навѣть у чисто побытовыхъ подробицяхъ мы не бачимо украинцѣвъ. Такъ напр. Тарасъ при батькови говорить компліменты Тетянѣ, (дѣя II., ява 3) або вшкварює зовсѣмъ неможливе у народѣ (та ще въ тй часы!) сватанє и т. д. Правда, у автора зъявляєть ся инодѣ замѣръ пôдмалювати своихъ геройвъ на подобу украинцѣвъ, але-жь ся пôдмальовка чисто поверховна, роблена. До того ще треба додати, що авторъ силкуєть ся яко мога бôльше у мовѣ пôдходити до Шекспира, и черезъ те у него и сѣчовики, и наймички, и простй дѣвчата всѣ балакають тономъ князѣвъ та королѣвъ Шекспировыхъ трагедій.

Въ драмѣ „Хто виненъ?“ парубокъ Гнатъ одружуєть ся зъ дѣвчиною Софією, покидаючи свою першу милу — Варку. Але разъ те, що Гнатова мати злюча свекруха, а друге — Гнатъ дуже не любить сумовитыхъ жѣнокъ, а Софія усе бôльше сумує та плаче, бо свекруха єѣ грызе. Зъ сёго выникає неладъ у сѣмьѣ: Гнатови и жѣнки жаль, и досадно, що ôнъ тôлькы слёзы одъ неи бачить; досада переважує єго жаль — ôнъ починає ненавидѣти жѣнку; жаль починає у душѣ мѣсце брати — ôнъ грызеть ся за Софію зъ матёрью и голубить єѣ. Такимъ неладомъ скорыстувалась колишня Гнатова мила Варка (теперь уже удова) и принадила до себе Гната; до того ще Софія ослѣпла... Усе те не могло скôнчити ся добромъ, и справдѣ Гнатъ, повернувшися одъ Варки, въ шаленому порываню задушує жѣнку...

Не можно не сказати, що змѣстомъ своимъ ся драма дуже нагадує драму Недолѣ „Неспарована пара“ (К. 1885), але оброблена оригинально. Тôльки менѣ здаєть ся, що вона була-бъ далеко кращою, якъ-бы першихъ двохъ дѣй зовсѣмъ не було... Въ першôй дѣѣ — вечорницѣ и исторія про те, якъ Гнатъ покинувъ Варку и вчепивсь до Софіѣ (именно вчепивсь — такъ воно чудно у драмѣ), а въ другôй — исторія сватаня до Софіѣ городяньского парубка Петра и одъѣздъ Софіѣ на село (зъ мѣста, де живъ єи батько, чоботарь), при чому вѣдомымъ стає, що треба сподѣватись весѣлля. Въ третôй же дѣѣ зъ разу починаєть ся свекрушина грызня и коверзуванє надъ Софією. Для выясненя характерôвъ тй двѣ першй дѣѣ не мають нѣякого значѣня (навѣть шкодять: менѣ Гнатôвъ характеръ у сихъ дѣяхъ здаєть ся одмѣннымъ одъ того, якимъ ôнъ є у 3-й и 4-й дѣяхъ), для сюжета те-жь не мають значѣня: почавши просто зъ 3-и дѣѣ, се-бъ то вже зъ того часу, якъ Софія замужня, можно де-якими невеличкими додатками зробити зрозумѣлымъ для читача чи слухача усе, що мѣстять у собѣ тй непотрѣбнй дѣѣ. И тодѣ, якъ що мы будемо розглядати тôльки двѣ останнй дѣѣ (всѣхъ у драмѣ — 4), то мусимо признати, що Гнатôвъ и Софіинъ характеры намальовано рельефно, другй характеры те-жь не погано, и тôльки Варка дуже скидаєть ся на Марину у драмѣ Кропивницкого „Дай серцю волю...“

Въ комедіи „Розумный и дурень“ розповѣдано исторію боротьбы двохъ братôвъ: першій Михайло, типъ сѣльского „глытая“, дере зъ живого й зъ мертвого и нарештѣ, при помочи сѣльского „аблаката“, досягає того, що батько передає єму усе своє добро, а другого сына выганяє геть; другій, сей выгнаный, Данило — натура мягка, трохи поетична, порываєть ся до науки; выгнаный батькомъ, ôнъ покидає у рôдному селѣ свою невѣсту Марьяну и йде на пôвдень рыбальчити, вертаєть ся черезъ якій часъ до дому и застає свою колишню невѣсту уже Михайловою жѣнкою — братъ перебивъ невѣсту въ брата; сценою, де Данило довѣдуєть ся про се, кôнчаєть ся комедія. Характеръ Марьяны — енергичнои дѣвчины зъ розумомъ и багатыми завдатками, натуры, котра пôшовши по добрôй дорозѣ, може зробити ся борцемъ за добро й правду, а зôпхнена своєю зопсованостю на злый шляхъ, стає жѣнкою и помôчницею у всёму поганому глытаєви Михайлови — бувъ-бы у автора дуже не поганый, якъ-бы ôнъ показавъ намъ, якъ саме така натура могла розвитись помѣжь простымъ селяньствомъ, мѣжь котрымъ она являєть ся вынятковою натурою, та не накладавъ на неѣ якогось демоничного кольору и не примушувавъ єѣ часто балакати такою мовою, якою проста неписьменна селянка балакати нѣколи не може.

„Що-жь се ты, Марьяно?! Зновъ серця слухаєшь? Схамени ся! Хиба мало воно тебе водило, дурило?... На що тобѣ огонь той роздувать, що вже потухъ? И весело тобѣ було, и смѣшно такъ дивить ся на пôдлѣткôвъ, що серця слухали ще, якъ голосу соловейка!... Тепера знову муки хочешь? Дурна! Дурна!!... Не вѣрь нѣкôму и серцеви не потурай!...

Такй монологи промовляє Марьяна сама до себе, и кождый, хто чувъ и бачивъ нашихъ селянъ, хто хочь трохи приглядавъ ся до нашого народнёго житя, мусить сказати, що нашй простй дѣвчата не можуть такъ балакати — се мова интелигентнои украинки.

Характеры батька и Михайла обмальовано гарно, але Данило — зовсѣмъ блѣдый. Великою хибою комедіѣ такожь и те, що авторъ зовсѣмъ нѣ до чого причепивъ цѣлу дѣю (четверту), де малює намъ Данила на рыбальствѣ (або краще сказати — рыбалокъ, бо про Данила тамъ говорить ся дуже мало) и розповѣдає про коханє хазяйскои дочки, Марты, до Данила — уся ся дѣя нѣчогôсѣнько не дає намъ для головнои идеѣ твору и надто живо вже нагадує саме такй сцены въ повѣсти Левицкого „Микола Джеря“.

Що-жь загаломъ сказати про автора? Видно въ нёму чоловѣка знаючого сцену, умѣючого знаходити потрѣбнй для неи ефекты и намалювати инодѣ непогану картину; але нема у него того, що становить головну прикмету усякого таланту — нема дотепу знайти своёй идеѣ ôдповѣдну форму, сполучити єѣ зъ формою такъ, щобъ и идея и форма складали єдине и нерозôрване цѣле. Кажуть, на театрѣ єго драмы подобають ся — се може бути; але яко артистичнй творы они не мають ваги, и се зовсѣмъ не суперечить одно одному: сцена стоить у такихъ особливыхъ обставинахъ, що додає инодѣ вартости такимъ творамъ, котрй въ читаню не мають єи зовсѣмъ. Ось черезъ що мы, дивлячись на творы д. Карого тôльки яко на сценичнй, мусимо сказати, що они суть усе-жь таки гарный прибутокъ для убогои нашои сцены. Яко книжка до читаня вони тежь мають свою вагу для нашого часу, зъявившись промѣжь усякихъ „оказій съ пампушками“ и всякои иншои негôдѣ, котру давъ намъ 1886-й рôкъ.

Б. Вôльхôвскій.

Оповѣстка.

Подаю до загальнои вѣдомости, що готова до друку рукопись п. з. **„Про рускй народнй читальнѣ въ Галичинѣ и на Буковинѣ (1871—1886)“.** На пôдставѣ обширного матеріялу показаный тутъ початокъ и историчный розвôй, особливо-жь теперѣшный станъ рускихъ народныхъ читалень и звязаныхъ зъ ними иншихъ культурныхъ спôлокъ въ рускôй части Галичины й Буковины: хто и якъ до ихъ розвою причинивъ ся чи причиняє ся? якъ они теперь стоять, якими справами займають ся и якъ далеко зайшли въ тыхъ справахъ? на якй трафляють перепоны? въ якôмъ стосунку стоять до одиниць и товариствъ иншихъ народностей? якй ихъ хибы, потребы и яка будучнôсть?

Все се показано безсторонно, фактично и въ звязку зъ рухомъ рускои интелигенціѣ до народу и ôдъ народу, зъ працею єи надъ популярною литературою (въ порôвнаню до такои-жь працѣ Полякôвъ галицкихъ), — такъ, що згадане дѣло подасть не тôлько повный образъ розвою рускихъ (и польскихъ въ схôдньôй части Галичины) читалень, але такожь въ загальныхъ зарисахъ образъ змагань рускои интелигенціѣ и народу ôдъ 1772 р. до самого кôнця 1886 р.

До тексту доданый буде повный списъ рускихъ народныхъ читалень въ Галичинѣ и на Буковинѣ першои и другои поры, списъ касъ позычковыхъ, шпихлѣрѣвъ, хорôвъ, крамниць; нарештѣ списъ польскихъ читалень „Kółek rolniczych“ и „Towarzystwa oświaty ludowej“ въ схôдньôй части Галичины (для того, щобы знати, зъ чимъ числились).

Книжка обôймати буде около 20 аркушѣвъ друку и коштувати буде въ продажи 2 злр. Хто бы про те мôгъ и хотѣвъ до выданя сеи працѣ причинитись, зволить ласкаво зголоситись до *п. Ивана Франка. (Львôвъ, ул. Голембя, ч. 9).*

Тымъ шановнымъ Добродѣямъ, котрй-бъ зволили причинити ся до сего выданя грошевыми датками, за присланй грошѣ (на ихъ жаданє) прислано буде тôлько ексемплярѣвъ надрукованои книжки, щобъ склепова цѣна єи выровнала датокъ. *Всѣ рускй и другй славяньскй часопись прошу о повторенє сеи оповѣстки.* *М. Коломыйчукъ.*

Ôдповѣдає за редакцію: **Д-ръ Омелянъ Калитовскій.**

Выдає Товариство имени Шевченка. Зъ друкарнѣ Товариства имени Шевченка, пôдъ зарядомъ К. Беднарского.

Рôкъ VII. Львôвъ дня 1. (13.) Грудня 1886. **Число 23.**

Выходить два разы на мѣсяць. кождого **1**-ого и **15**-ого, въ объемѣ 2—2½ аркуша.

Редакція „Зорѣ“ въ каменици пôдъ ч. **8.** улиця Академична.

ЗОРЯ

Пренумерата выносить: на цѣлый рôкъ **5** зр., на пôвъ року **2** зр. **50** кр., на чверть р. **1** зр. **25** кр.

Пренумерату належить присылати до **администрациі „Зорѣ“** (улиця Академична ч. 8.)

ПИСЬМО ЛИТЕРАТУРНО-НАУКОВЕ ДЛЯ РУСКИХЪ РОДИНЪ.

ЛѢСЪ ШУМИТЬ.

(Полѣська легенда).

(*Оповѣданє Володимира Короленка*).

(Конець.)

Отъ одужала Оксана, все на могилку ходила. Сяде було на могилцѣ та й плаче, та такъ голосно, що по всёму лѣсу луна ходить. Се она було такъ по своѣй дитинѣ жалкувала, а Романъ не жалкувавъ за дитиною, а Оксану жалѣвъ. Прийде було зъ лѣса, стане коло Оксаны та й каже:

— Мовчи вже, дурна ты бабо! Отъ було-бъ про що плакать! Померла одна дитина, то може друга буде. Та ще навѣть и краща, еге!

Отъ вже Оксана й не любила, якъ ôнъ такъ говорить. Перестане було й плакать, та почне єго погаными словами лаять. Ну, Романъ на неѣ не сердивъ ся.

Отъ Оксана було полає, полає єго та й перестане. Она було єго й полає й по спинѣ вдарить, а якъ стане Романъ самъ сердить ся, она й притихне. Боялась. Приговорить єго, обôйме, поцѣлує и въ очи загляне... Отъ мôй Романъ и угомонить ся. Бо... чи бачь, хлопче... Ты мабуть не знаєшь, а я, старый, хочь не женивъ ся самъ, а все таки бачивъ на своєму вѣку: молода жѣнка дуже солодко цѣлуєть ся, якого хочь сердитого чоловѣка зможе она обôйти. Ой-ой! Я-жь таки знаю, якѣ тѣ бабы! А Оксана була гладка така молодиця, що теперь такихъ я вже щось бôльше й не бачу. Теперь, хлопче, я тобѣ скажу, и бабы не такѣ, якъ колись.

Отъ разъ въ лѣсѣ охотницкій рожокъ заграв: тра-та, тара-тара-та-та-та!... Такъ и розливаєть ся по лѣсу, весело та гучно. Я бувъ тодѣ маленькій хлопчикъ и не знавъ, що оно таке; бачу, птицѣ зъ гнѣздъ пôдôймають ся, крилами махають, кричать; а де й заєць пригнувши вуха на спину бѣжить, що єсть духу. Отъ я й думаю: може се звѣрь такій невиданый такъ гарно кричить. А то-жь не звѣрь, а панъ собѣ лѣсомъ на конику ѣде та въ рожокъ грає; за паномъ доѣзжачѣ верхами й собакъ на мотузкахъ ведуть. А зо всѣхъ доѣзжачихъ вродливѣйшій Опанасъ Швидкій, за паномъ въ синёму жупанѣ гарцює. Шапка на Опанасѣ зъ золотымъ верхомъ, кôнь пôдъ нимъ грає, рушниця за плечима блыщить и бандура на ременѣ черезъ плече повѣшена. Любивъ панъ Опанаса, бо ôнъ гарно на бандурѣ гравъ и пѣснѣ майстеръ бувъ спѣвать. Ухъ, та и вродливый же бувъ парубокъ той Опанасъ, страхъ якій вродливый! Куды було пану зъ Опанасомъ рôвнять ся! Панъ уже й лысый бувъ, и нôсъ у пана червоный, и очи хочь и веселѣ, а все не такѣ, якъ у Опанаса. Опанасъ було, якъ гляне на мене, то менѣ, малому хлопчику, й то смѣять ся хочеть ся, а я-жь не дѣвчина. Казали, що у Опанаса батьки й дѣды запорожскѣ козаки були, въ Сѣчи козакували, а тамъ народъ все гладкій та дорôдливый та проворный бувъ. Та ты й самъ, хлопче, подумай: чи на конѣ зъ списомъ по полю птицею лѣтати, чи сокирою рубать дерево — се-жь не одно дѣло.

Отъ я выбѣгъ зъ хаты, дивлюсь: пôдъѣхавъ панъ, зупинивъ ся, и доѣзжачѣ стали; Романъ зъ хаты выйшовъ, подержавъ пану стремена. Ступивъ панъ на землю, Романъ єму вклонивъ ся.

— Здоровъ бувъ! — каже панъ Роману.

— Еге! — одказує Романъ, — та я-жь, спасибôгъ, здоровый, що менѣ зробить ся? А вы якъ?

Не вмѣвъ, бачь, Романъ пану якъ треба одказать. Дворня вся одъ єго слôвъ зареготалась и панъ те-жь.

— Ну й слава Богу, що ты здоровъ, — каже панъ. — А де-жь твоя жѣнка?

— Та де-жь жѣнцѣ бути? Жѣнка, звѣсно, въ хатѣ...

— Ну и мы въ хату пôдемо, — каже панъ, — а вы хлопцѣ поки-що на травѣ килимъ розстелѣть та приготуйте намъ все, щобъ було чимъ молодыхъ на первый разъ поздоровити.

Отъ и пôшли они въ хату: панъ и Опанасъ, и Романъ за ними безъ шапки, та ще Богданъ, старшій доѣзжачій, вѣрный паньскій слуга. Отъ вже й челядинцѣвъ теперь такихъ нема на свѣтѣ: старый бувъ чоловѣкъ, зъ дворнею суворый, а передъ паномъ мовь та собака. Нѣкого въ Богдана на свѣтѣ не було окрôмъ пана. Кажуть, якъ померли у Богдана батько зъ матѣрю, попросивъ ся ôнъ у старого пана на выкупъ и хотѣвъ женить ся. А старый панъ не дозволивъ, приставивъ єго къ своєму паничу: отутъ тобѣ, каже, и батько и мати и жѣнка. Отъ и выносивъ Богданъ панича и выходивъ и на коня навчивъ сѣдать и зъ рушницѣ стрѣлять. А вырôсъ паничь, самъ ставъ панувати, старый Богданъ все за нимъ слѣдкомъ ходивъ, мовь собака. Охъ, скажу тобѣ правду: богато того Богдана люде проклинали, богато на нёго людскихъ слѣзъ упало, все зъ-за пана. По одному паньскому слову той Богданъ змôгъ бы навѣть рôдного батька розôрвать на шматки.

А я, малый хлопчикъ, те-жь за ними въ хату побѣгъ; звѣсне дѣло, цѣкаво. Куды панъ повернеть ся, туды й я за нимъ.

Дивлюсь: стоить панъ посередъ хаты, вусы розглажує, смѣеть ся. Романъ те-жь тутъ топчеть ся, шапку въ рукахъ мне, а Опанасъ плечемъ объ стѣнку обперъ ся, стоить собѣ бѣдолаха, мовь той молодый дубокъ въ непогоду. Похмуривъ ся, невеселый...

И всѣ троє повернулись до Оксаны. Одинъ старый Богданъ сѣвъ въ кутку на лавѣ, повѣсивъ чуприну, сидить, поки панъ не звелить чого. А Оксана въ кутку

биля печѣ стала, сама почервонѣла вся, немовь той макъ середъ ячменю. Охъ, мабуть чула небога, що изъ-за неи лихо буде. Отъ-же-жь скажу тобѣ, хлопче, коли три чоловѣки на одну бабу дивлять ся, то зъ сёго нѣколи добра не буде, завждѣ дѣло до чуба дойде, коли не горше. Я-жь се знаю, бо самъ бачивъ.

— Ну що, Ромасю, — смѣеть ся панъ, — чи гарну я тобѣ жѣнку высватавъ?

— А що-жь, — Романъ одказуе, — баба, якъ баба, нѣчого!

Повѣвъ тутъ плечемъ Опанасъ, поднявъ очи на Оксану й каже про себе:

— Еге! — каже, — баба! Хочь бы й не такому дурню досталась!

Романъ почувъ се слово, повернувъ ся къ Опанасу й каже ему:

— А чимъ бы се я вамъ, пане Опанасе, за дурня показавъ ся? Скажѣть-но!

— А тымъ, — каже Опанасъ, — що не вмѣешь жѣнку свою зберегти, тымъ и дурень...

Отъ яке слово сказавъ ему Опанасъ. Панъ ажь ногою тупнувъ. Богданъ похитавъ головою, а Романъ подумавъ зъ хвилину, потомъ поднявъ голову й подививъ ся на пана.

— А що-жь менѣ єѣ берегти? — каже Опанасу, а самъ все на пана дивить ся. — Тутъ окромъ звѣря нѣякого чорта й не маѣ, отъ хиба коли милостивый панъ заверне. Одъ кого-жь менѣ жѣнку берегти? Дивись ты, вражій козаче, ты мене не дратуй, а то я тебе й за чуба схоплю.

Мабуть таки дѣло-бъ у нихъ и дойшло до чубкобки, та панъ вмѣшавъ ся, тупнувъ ногою, они й замовкли.

— Годѣ вамъ, — каже, — бѣсовй дѣти! Мы-жь сюды не для бойки приѣхали. Треба молодыхъ поздоровити, а потомъ въ вечерѣ на болото полювать! Гайда за мною!

Повернувъ ся панъ и пошовъ зъ хаты; а подъ деревомъ доѣзжачй вже й снѣданє приготували. Пошовъ за паномъ Богданъ, а Опанасъ задержавъ Романа въ сѣняхъ.

— Не сердь ся ты на мене, братику! — каже козакъ. — Послухай, що тобѣ Опанасъ скаже. Бачивъ ты, якъ я у пана въ ногахъ валявъ ся, чоботы єго цѣлувавъ, щобъ онъ оддавъ Оксану за мене. Ну, Богъ зъ тобою, чоловѣче... Тебе попъ звѣнчавъ, така мабуть доля! Такъ не стерпить же моє серце, щобъ лютый ворогъ зновъ теперь и надъ нею и надъ тобою насмѣхавъ ся. Гей-гей! Нѣхто того не знаѣ, що въ мене на душѣ. Краще-жь я и єго и єѣ замѣсць постелѣ въ сиру землю зъ рушницѣ положу...

Подививъ ся Романъ на козака и пытаѣ:

— А чи ты, козаче, часомъ зъ глузду не зъѣхавъ?

Не чувъ я, що Опанасъ на сеѣ ставъ Роману казать тихо въ сѣняхъ, тольки чувъ, якъ Романъ єго по плечу вдаривъ стиха.

— Охъ, Опанасе, Опанасе! Отъ якій на свѣтѣ народъ злый та лукавый! А я-жь нѣчого того живши въ лѣсѣ й не знавъ. Еге! Пане, пане! Лихо ты на свою голову задумавъ.

— Ну, — каже Опанасъ ему, — йди теперь та не подавай ему знаку, особливе передъ Богданомъ. Ты не розумный чоловѣкъ, а тая паньска собака хитра. Дивись же: паньскои горѣлки богато не пий, а коли пошле тебе зъ доѣзжачими на болото, а самъ схоче зостать ся, веди доѣзжачихъ до старого дуба й покажи имъ объѣздну стежку, а самъ скажи, буцѣмъ подешь навпростець по лѣсѣ... Та незабаромъ сюды вертай ся.

— Добре, — каже Романъ. Зберусь на полюванѣ, а рушницю не дробомъ заряжу й не на птицю, а доброю кулею на ведмедя...

Отъ и они выйшли. А панъ вже сидить на килимѣ, звелѣвъ подать пляшку й чарку, наливаѣ въ чарку горѣлку й почтуѣ Романа. Еге! Гарна була въ пана и пляшка и чарка, а горѣлка ще краща. Якъ чарку выпѣешь, душа радуѣть ся, другу выпѣешь — серце скаче въ грудяхъ, а коли чоловѣкъ непривычный, такъ зъ третьои чарочки й подъ лавою валяѣть ся якъ жѣнка на лаву не положить.

Еге! кажу тобѣ, хитрый бувъ панъ. Хотѣвъ Романа напоити до пяна своєю горѣлкою, а ще й такои горѣлки на свѣтѣ не було, щобъ Романа зъ ногъ звалила. Пѣ онъ зъ паньскихъ рукъ чарку, пѣ й другу, далѣ й третю выпивъ, а въ самого тольки очи якъ у вовка загорають ся да вусомъ чорнымъ водить. Панъ розсердивъ ся.

— Ото-жь вражій сынъ якъ здорово горѣлку пѣ, а самъ не моргне й окомъ. Другій бы, — каже, — давно вже заплакавъ, а онъ, дивѣть ся добрй люде, ще всмѣхаѣть ся!

Знавъ же вражій панъ гарно, що якъ вже чоловѣкъ одъ горѣлки заплакавъ, такъ скоро й зовсѣмъ чуприну на столъ повѣсить. Та на сей разъ не на такого мабуть напавъ.

— А чого-жь менѣ — Романъ ему одрѣкаѣ, — плакать? Навѣть се-бъ и погано було. Приѣхавъ до мене милостивый панъ поздоровлять, а я-бъ таки начавъ румсать, немовь баба? Слава Богу, менѣ ще нѣчого плакать, нехай краще мои вороги плачуть...

— Дакъ ты, — пытаѣ панъ, — на мене не сердишь ся?

— Еге! А чого-жь бы менѣ сердить ся?

— А памятаѣшь, — каже, — якъ мы тебе каньчуками сватали?

— Якъ же таки не памятать? Ото-жь я й кажу, що нерозумный чоловѣкъ бувъ, не знавъ, що горко, що солодко. Каньчукъ горкій, а я єго краще бабы любивъ. Отъ спасибо Вамъ, милостивый пане, що навчили мене дурня медъ ѣсти!

— Добре, добре, — панъ ему каже. — За то й ты менѣ послужи: отъ подешь зъ доѣзжачими на болото, настрѣляй птицѣ, та непремѣнно достань менѣ глухого тетерева.

— А коли-жь се насъ панъ на болото пошле? — пытаѣ Романъ.

— Та отъ выпѣмо ще, Опанасъ намъ пѣсню заспѣваѣ, та й зъ Богомъ!

Подививъ ся Романъ на небо, та й каже пану:

— Се буде не легке дѣло: доба вже позна, до болота далеко, а ще до того и вѣтеръ въ лѣсѣ шумить, ночью буде буря. Якъ же теперь таку сторожку птицю убить?

А панъ вже запянѣвъ, а пяный бувъ дуже сердитый. Почувъ, якъ дворня промѣжь себе шептатись стала, кажуть, що мабуть „Романова правда, загуде скоро буря. Якъ же теперь таку сторожку птицю вбить?“ Панъ розсердивъ ся. Стукнувъ чаркою, повѣвъ очима, всѣ й стихли.

Одинъ Опанасъ не злякавъ ся: выйшовъ онъ по паньскому слову пѣснѣ спѣвать, ставъ бандуру настроювать, самъ подививъ ся зъ боку на пана й каже ему:

— Схаменись, милостивый пане! Де-жь се видано,

щобъ на нôчь, та ще въ бурю, людей въ темному лѣсѣ за птицею посылать?

Отъ ôнъ якій бувъ смѣливый! Другій, звѣсне дѣло, паньскій крѣпаки, боять ся, а ôнъ, вôльный чоловѣкъ, козацького роду. Привѣвъ єго невеличкимъ хлопцемъ старый козакъ-бандуриста зъ Украины. Тамъ, хлопче, тодѣ люде щось зробили въ городѣ Уманѣ. Отъ старому козакови выкололи очи, обрѣзали вуха й пустили єго такимъ по свѣту. Ходивъ ôнъ, ходивъ пôсля того по свѣту й забривъ въ нашу сторону зъ поводиремъ. Старый панъ взявъ єго до себе, бо любивъ гарній пѣснѣ. Отъ старый вмеръ, а Опанасъ при дворѣ й вырôсъ. Любивъ єго новый панъ те-жь и терпѣвъ инодѣ ôдъ него таке слово, за котре другому-бъ спустили три шкуры.

Такъ и теперь, розсердивъ ся було зъ разу, думали, що ôнъ козака вдарить, а опôсля каже Опанасу:

— Ой Опанасе, Опанасе! Розумный ты хлопець, а того мабуть не знаєшь, що мѣжь дверѣ не треба свого носа совать, щобъ якъ небудь не прищемили. — Отъ ôнъ яку загадавъ козакови загадку! А козакъ зъ разу зрозумѣвъ. И одвѣтивъ козакъ пану пѣснею. Ой, коли-бъ и панъ зрозумѣвъ козацьку пѣсню, то може-бъ єго панѣ не розливалась бы надъ нимъ сльозами!

— Спасибô, пане, за науку, — сказавъ Опанасъ. — Отъ-же я тобѣ за те заспѣваю, а ты слухай!

И вдаривъ по струнахъ бандуры.

Потôмъ пôднявъ голову, подививъ ся на небо, якъ на небѣ орелъ ширяє, якъ вѣтеръ темній тучѣ ганяє. Наставивъ ухо, послухавъ, якъ высокій сосны шумлять.

И зновъ вдаривъ по струнахъ бандуры.

Ей, хлопче! Не довелось тобѣ чути, якъ гравъ Опанасъ Швидкій, а теперь вже й не почуєшь! Отъ-же й не хитра рѣчь бандура, а якъ она у вмѣлого чоловѣка говорить. Було пробѣжить по нѣй рукою и она єму все скаже: якъ темный лѣсъ въ непогоду шумить и якъ вѣтеръ звенить въ пустому степу по буряну и якъ суха травинка шепоче на высокôй козьацкôй могилѣ.

Нѣ, хлопче, не почуть вже вамъ, якъ настояще граютъ. Ѣздять теперь сюды всякій люде, такій, що не въ одному Полѣсѣ були, а въ другихъ мѣсцяхъ, и по всѣй Украинѣ: и въ Чигиринѣ, и въ Полтавѣ, и въ Кіевѣ и въ Черкасахъ. Кажуть, що вывелись кобзарѣ, не чуть ихъ вже на ярмаркахъ и базарахъ. У мене ще на стѣнцѣ въ хатѣ стара бандура висить. Вывчивъ мене грать на нѣй Опанасъ, а въ мене нѣхто не перенявъ. Коли я умру, а се вже скоро буде, дакъ навѣть на широкому бѣлому свѣтѣ нѣде вже не почують, якъ и звенить бандура. Ось оно що!

И заспѣвавъ Опанасъ тихимъ голосомъ пѣсню. Голосъ бувъ у Опанаса не великій, та сумный, такъ було въ серце и ллять ся. А пѣсню, хлопче, мабуть козакъ самъ для пана придумавъ. Не чувъ я єи нѣгде бôльше, и коли було пôсля до Опанаса привяжусь, щобъ заспѣвавъ, такъ ôнъ завждѣ одказувавъ ся.

— Для кого, — каже, — та пѣсня спѣвалась, того вже нема на свѣтѣ.

Въ тôй пѣснѣ козакъ всю правду сказавъ, що зъ паномъ буде, а панъ плаче, ажь сльозы у пана течуть по вусахъ, а все-жь нѣ слова мабуть зъ пѣснѣ не зрозумѣвъ.

Охъ, не памятаю я тіеи пѣснѣ, хиба трохи... Спѣвавъ козакъ про пана, про Ивана:

Ой пане, ой Иване!...
Розумный панъ богато знає,
Знає, що яструбъ въ небѣ лѣтає, воронъ побиває...
Ой пане, ой Иване!...
А того-жь панъ не знає,
Якъ на свѣтѣ буває,
Що у гнѣзда ворôна и яструба побиває...

Отъ-же наче, хлопче, и теперь я ту пѣсню чую и тыхъ людей бачу: стоить козакъ зъ бандурою, панъ сидить на килимѣ, голову повѣсивъ и плаче, дворня кругомъ стоить, штовхають одинъ одного лôктями, старый Богданъ головою хитає... А лѣсъ, якъ теперь, шумить, и тихо та сумно звенить бандура, а козакъ спѣває, якъ панѣ плаче надъ паномъ, надъ Иваномъ:

Плаче панѣ, плаче,
А надъ паномъ, надъ Иваномъ чорный вôронъ кряче.

Охъ, не зрозумѣвъ панъ пѣснѣ, вытеръ сльозы и каже:

— Ну, збирай ся Романе! Хлопцѣ, сѣдайте на коней! И ты Опанасе ѣдь зъ ними, буде вже менѣ твоихъ пѣсень слухать! Гарна пѣсня, та тôльки того, що въ нѣй спѣваєть ся, нѣколи на свѣтѣ не буває.

А у козака ôдъ пѣснѣ розмякло серце и затуманились очи.

— Охъ пане, пане, — каже Опанасъ, — въ насъ кажуть старій люде: въ казцѣ правда и въ пѣснѣ правда. Тôльки въ казцѣ правда, якъ зелѣзо: довго въ свѣтѣ зъ рукъ въ руки ходило, заржавѣло... А въ пѣснѣ правда, якъ золото, що нѣколи єго иржа не ѣсть... Отъ якъ кажуть старій люде!

Махнувъ панъ рукою.

— Ну, то може такъ въ вашôй сторонѣ. А въ насъ не такъ... Иди лишень, Опанасе, иди, надоѣло менѣ тебе слухать.

Постоявъ козакъ зъ мить, а потôмъ зъ разу впавъ передъ паномъ на землю.

— Послухай мене, пане! Сѣдай на коня та ѣдь до своєи панѣ: у мене серце щось недобре вѣщує.

Отъ вже тутъ панъ розсердивъ ся: штовхнувъ козака, мовь собаку, ногою.

— Иди ты ôдъ мене прôчь! Ты мабуть не козакъ, а баба! Иди ты ôдъ мене, а то щобъ не було тобѣ погано! А вы, хамы, чого стали? Хиба я вже бôльше не панъ вамъ? Отъ я вамъ таке покажу, якого вашій батьки ôдъ моихъ батькôвъ не бачили!...

Ставъ Опанасъ на ноги, немовь темна туча, зъ Романомъ переглянувъ ся. А Романъ въ сторôнцѣ стоить, на рушницю обперъ ся, немовь не єго й дѣло.

Вдаривъ козакъ бандурою объ дерево, бандура въ шматки розлетѣлась, тôльки стогôнъ пôшовъ ôдъ бандуры по лѣсѣ.

— А нехай же, — каже, — чорты на тôмъ свѣтѣ учать такого чоловѣка, котрый розумнои рады не слухає... Тобѣ пане мабуть вѣрного слуги не треба.

Не вспѣвъ панъ слова промовити, скочивъ Опанасъ въ сѣдло й поѣхавъ. Доѣзжачій те-жь на коней сѣли. Романъ закинувъ рушницю за плечѣ й пôшовъ собѣ, тôльки проходючи поузъ сторожки крикнувъ Оксанѣ:

— Уклади хлопчика, Оксано! Пора вже єму спати. Да й пану готуй постелю!

Отъ скоро й пôшли всѣ въ лѣсъ, онъ по тôй дорозѣ, и панъ въ хату пôшовъ, тôльки паньскій кôнь стоить собѣ пôдъ деревомъ привязаный. А вже й темнѣть почало, по лѣсѣ шумить и дощикъ накрапає. Уклала мене Оксана на сѣновалѣ, перекрестила на нôчь... Чую я, моя Оксана плаче.

*

Охъ, нѣчого я тодѣ, малый хлопчикъ, не розумѣвъ, що навкруги мене робить ся. Звернувъ ся собѣ на сѣнѣ, послухавъ якъ буря въ лѣсѣ пѣсню заводить, и ставъ вже засыпáть.

Еге! коли се чую, хтось коло сторожки ходить... пôдôйшовъ до дерева, паньского коня ôдвязавъ; захрапѣвъ кôнь, вдаривъ копытомъ тай пустивъ ся въ лѣсъ, скоро й гукъ затихъ... Потôмъ чую, зновъ хтось по дорозѣ скаче, вже до сторожки. Пôдскакавъ, зôскочивъ зъ сѣдла на землю й прямо до ôкна.

— Пане, пане! — кричить голосомъ старого Богдана. — Ой пане, ôдчиняй скорѣй! Вражій козакъ лихо задумавъ мабуть. Твого коня въ лѣсъ пустивъ!

Не вспѣвъ старый далѣ доказать, хтось єго зъ заду схопивъ. Злякавъ ся я, чую, щось впало...

Ôдчинивъ панъ дверѣ, зъ рушницею выскочивъ, а вже въ сѣняхъ Романъ єго схопивъ, та прямо за чубъ та объ землю...

Отъ бачить панъ, що єму лихо, и каже:

— Ой пусти, Ромасю! Такъ то ты моє добро памятаєшь?

А Романъ єму каже:

— Памятаю я, вражій пане, твоє добро и до мене и до моєи жѣнки. Отъ-же я тобѣ теперь за те добро заплачу...

А панъ каже зновъ:

— Заступись, Опанасе, мôй вѣрный слуго! Я-жь тебе любивъ якъ рôдного сына!

А Опанасъ єму каже:

— Ты свого вѣрного слугу прогнавъ, якъ собаку! Любивъ мене такъ, якъ палка любить спину, а теперь такъ любишь, якъ спина палку... Я-жь тебе просивъ и моливъ, ты не послухавъ ся...

Отъ ставъ тутъ панъ Оксану прохать:

— Заступись ты, Оксано, у тебе серце добре.

Выбѣгла Оксана, сплеснула руками:

— Я-жь тебе, пане, молила, въ ногахъ валялась; пожалѣй ты мою дѣвочу красу, не згнущай ся зъ мене, жѣнки! Ты-жь не послухавъ, а теперь самъ просишь... Охъ, лишенько менѣ, що-жь я зроблю!

— Пустѣть, — кричить зновъ панъ, — за мене всѣ погинете въ Сибирѣ...

— Не сумуй за насъ, пане, — каже Опанасъ, — Романъ буде на болотѣ раньше твоихъ доѣзжачихъ, а я, по твоєй милости, одинъ на свѣтѣ, менѣ про свою голову думать не довго. Повѣшу рушницю за плечима й пôду собѣ въ лѣсъ... Назбираю жвавыхъ хлопцѣвъ и пôдемо гулять... Зъ лѣса станемо выходить нôчю на дорогу, а коли и въ село забредемо, да прямо въ паньскѝ палацы. Гей, пôднимай, Ромасю, пана, вынесемо єго милость на дощикъ.

Забúвъ ся тутъ панъ, закричавъ, а Романъ тôльки мурчить про себе, а козакъ надъ паномъ глузує. Отъ и выйшли,

А я злякавъ ся, прибѣгъ въ хату, та прямо до Оксаны. Сидить моя Оксана на лавѣ, бѣла, якъ крейда.

А въ лѣсѣ вже загула справдѣшня буря: кричить лѣсъ рôжными голосами, та вѣтеръ выє, а де-коли й грôмъ вдарить. Сидимо мы зъ Оксаною на лежанцѣ, коли се зновъ я чую, хтось въ лѣсѣ застогнавъ. Охъ, та такъ жалôбно, що я й доси якъ згадаю, дакъ на серцѣ важко зробить ся, а вже-жь богато рокôвъ минуло...

— Оксано, — кажу, — голубонько, а хто-жь се тамъ въ лѣсѣ стогне?

А она схопила мене на руки й качає:

— Спи, — каже, — хлопчику, нѣчого! Се такъ... лѣсъ шумить...

А лѣсъ и справдѣ шумѣвъ, охъ и шумѣвъ же!...

Просидѣли мы іще трохи, чую я: вдарило въ лѣсѣ неначе зъ рушницѣ.

— Оксано, — кажу, — голубонько, а хто-жь се зъ рушницѣ стрѣляє?

А она, небога, все мене качає, та все говорить:

— Мовчи, мовчи хлопчику... То грôмъ Божій вдаривъ въ лѣсѣ...

А сама все плаче й мене крѣпко до грудей притискає, спѣває, мовь збожевóлѣла:

— Лѣсъ шумить, лѣсъ шумить, хлопчику, лѣсъ шумить...

Отъ я лежавъ у неи на рукахъ та и заснувъ...

А въ ранцѣ, хлопче, прокинувъ ся... дивлюсь: сонце свѣтить, Оксана одна въ хатѣ одягнена спить; згадавъ я, що було вчора, та й думаю: се менѣ таке приснилось.

А оно не приснилось, ой не приснилось, а було справдѣ. Выбѣгъ зъ хаты, побѣгъ въ лѣсъ, а въ лѣсѣ пташки щебечуть, и роса на листяхъ блыщить. Отъ добѣгъ я до кущѣвъ, а тамъ и панъ и доѣзжачій лежать собѣ рядкомъ. Панъ спокôйный та блѣдый, а доѣзжачій сѣдый, якъ голубъ, и суворый, немовь живый. А на грудяхъ и въ пана и въ доѣзжачого кровь...

— Ну, а що-жь зробилось зъ другими? — попытавъ я бачучи, що дѣдъ похиливъ голову й замовкъ.

— Еге! Отъ-же все такъ и зробилось, якъ казавъ козакъ Опанасъ. И самъ ôнъ довго въ лѣсѣ живъ, ходивъ зъ хлопцями по великимъ шляхамъ та паньскимъ селамъ. Така вже мабуть єму доля була написана на роду: батьки гайдамачили, и єму те-жь на долю выпало. Не разъ ôнъ, хлопче, приходивъ до насъ, а бôльшь тодѣ, якъ Романа не було дома. Прийде було, посидить, пѣсню заспѣває и на бандурѣ заграє. А коли й зъ другими товаришами заходивъ, завждѣ єго Романъ и Оксана шанували. Ехъ, правду тобѣ, хлопче, сказать, дакъ и не безъ грѣха тутъ було дѣло. Отъ прийдуть скоро зъ лѣса Максимъ и Захаръ, подивись ты на нихъ обохъ: я нѣчого имъ не кажу, а тôльки хто знавъ Романа й Опанаса, тому зъ разу видко, котрый на котрого схожій, хочь они вже тымъ людямъ не сыны, а внуки... Отъ якѝ дѣла, хлопче, бували на моєй памяти въ сёму лѣсѣ.., А шумить лѣсъ дуже... буде буря!...

III.

Останнѝ слова старый ледви промовивъ, видко було, що ôнъ дуже втомивъ ся, языкъ заплѣтавъ ся, голова тряслась, очи померкли.

Вечѣръ вже спустивъ ся на землю, въ лѣсѣ потемнѣло, ôнъ бушувавъ кругомъ сторожки, якъ море въ непогоду, темнѝ верхи деревъ колыхались, якъ хвилѣ.

Почулось веселе гавканє собаки — се хозяины вернулись. Обыдва лѣсники скоро пôдôйшли до сторожки, а слѣдомъ за ними затомлена Мотря пригнала корову. Всѣ були въ зборѣ.

Черезъ яку мить мы сидѣли въ хатѣ; въ печи весело трѣщавъ огонь. Мотря лагодила вечерять.

Хочь я до сёго неразъ бачивъ Захара й Максима, але теперь я дививъ ся на нихъ зъ бôльшою цѣкавостю. Видъ Захара бувъ темный, бровы зрослись пôдъ крутымъ низькимъ чоломъ, очи дивились суворо, хочь въ

нихъ видна була добрôсть, яка завждѣ буває у вельми дужихъ людей. Максимъ дививъ ся прямо своими ласкавыми, сѣрыми очима, де-коли ôнъ потрясувавъ своимъ кучерявымъ волосѣмъ, ôдъ єго усмѣшки робилось якось весело.

— А чи не розказувавъ вамъ старый, — попытавъ Максимъ, — давнѣшню бувальщину про нашого дѣда?

— Еге, розказувавъ, — промовивъ ся.

— Ну, ôнъ завждѣ оттакъ! Зашумить лѣсъ въ бурю, єму старе й споминаєть ся. Теперь ôнъ всю нôчь нѣякъ не засне.

— Зовсѣмъ мала дитина, — добавила Мотря насыпаючи старому борщу.

Старый наче не розумѣвъ, що балакають про нёго; ôнъ зовсѣмъ ослабъ, инколи чогось кивавъ головою й усмѣхавъ ся, тôльки якъ на сторожку налѣтавъ вѣтеръ, котрый бушувавъ на дворѣ, ôнъ зачинавъ прислухáть ся до чого-сь зъ изляканымъ видомъ.

Скоро въ лѣсовôй сторожцѣ все замовкло. Ледвиледви свѣтивъ каганець збираючись погаснуть, та цвѣркунъ дзвонивъ свою завждѣ однаково-крикливу пѣсню. А въ лѣсѣ наче йшовъ гомôнъ тысячѣ могутныхъ, хочь и глухихъ голосôвъ, що грôзно перегукували ся про щось въ суворôй темнотѣ. Нѣбы якась грôзна сила тамъ въ невѣдомôй темнотѣ веде гучну раду, збираючись зовсюду вдарить на вбогу лѣсову сторожку.

Инколи буря пôднималась гôрше и тодѣ дверѣ сторожки тряслись, немовь хтось сердито тѣпавъ и напиравъ на нихъ зъ надвору, а въ коменѣ нôчный вѣтеръ сердито и зъ жалемъ выводивъ пѣсню, котра хапала за серце. Потôмъ на годину буря стихала и глубока тиша томила злякане серце, поки зновъ не пôдимавъ ся гукъ, немовь старй сосны зговорились знять ся зъ разу зъ своихъ мѣсць и полетѣть невѣдомо куды уразъ изъ нôчною бурею.

Я трохи задрѣмавъ, але здаєть ся не на довго. Буря выла въ лѣсѣ на рôжнй голосы. Каганець инколи спалахнувъ и въ хатѣ на мить робилось видко. Старый сидѣвъ на своѣй лавѣ и шукавъ кругомъ себе рукою, наче надѣявъ ся найти кого по-близу.

Бѣдный дѣдъ сидѣвъ переляканый мовь дитина безъ помочи.

— Оксано, голубонько, — почувъ я єго голосъ, — а хто-жь се тамъ въ лѣсѣ стогне?... Ôнъ трѣвожно шукавъ чогось рукою и прислухувавъ ся.

— Еге, — заговоривъ ôнъ зновъ, — нѣхто не стогне, то буря въ лѣсѣ шумить... Бôльшь нѣчого... Лѣсъ шумить... Лѣсъ шумить...

Пройшла ще яка мить. Въ маленькй ôкна разъ-уразъ заглядувала блыскавка, дерева обливались свѣтомъ и зновъ пропадали въ темрявѣ. Ясна блыскавка освѣтила хату на мить и въ лѣсѣ загримѣвъ грôмъ. Старый зновъ трѣвожно заметавъ ся на лавѣ.

— Спи, старый, спи, — почувъ ся зъ печѣ спокôйный голосъ Мотрѣ. Отъ завждѣ такъ. Въ бурю по ночамъ все Оксану кличе, и забувъ, що Оксана вже давно на тôмъ свѣтѣ. Охохохъ...

Мотря позѣхнула, прошептала молитву и скоро зновъ въ хатинѣ настала тиша, тôльки лѣсъ шумѣвъ та трѣвожно шептавъ дѣдъ:

— Лѣсъ шумить... Лѣсъ шумить... Оксано, голубонько...

Скоро поливъ ся дощь и не стало чуть нѣ вѣтру, нѣ гомону соснового лѣса.

Переклавъ В. Масловъ-Стокôзъ.

НОВЙ СПѢВОМОВКИ.

Ст. В. Руданьского.

51. Аршинъ.

Иде Мошко черезъ лѣсъ,
Ажь вовкъ выбѣгає,
Мошко скочивъ на пеньокъ,
Аршинъ пôдôймає
И аршиномъ навѣсный
До вовка цѣлить ся —
Ажь ту трахъ! изъ за корчѣвъ
Бахнула рушниця.
Бѣдный Мошко якъ стоявъ,
Такъ и затрусивъ ся
Та изъ пенька сторчака
Въ рôвъ и покотивъ ся.
Отъ тй вовка потягли,
Покинули жида...
Але якось у ровѣ
Одôйшла огида.
И зводить ся стихача,
Аршинъ пôдôймає,
Оглядає здалека,
Тай самъ промовляє:
„Ôсѣмъ лѣтъ зъ тобою хожу
Попамъ рясы шити,
А все таки я не думавъ,
Щобъ ты бувъ набитый“.

52. Загадка.

Позбирались дукачѣ,
Добре пôдгуляли —
— Давай, Мошку, загадокъ!
До жида пристали.
А жидокъ собѣ бімъ-бімъ,
Пейсы пôдвиває.
— Якъ завдати, такъ завдамь,
А хто не вгадає? —
А тй кажуть: — Не журись,
За то буде плата:
Хто не скаже, що то є,
Заплатить дуката.
— Угадайте-жь, каже жидъ,
Що у день чорнѣє,
Що бѣлѣє у ночи,
А ранкомъ синѣє? —
— Добре, — кажуть.
Отъ прийшло —
Гадали, гадали,
Далѣ бачать, що не втнуть,
По дукату дали.
— Що-жь то, Мошку, таке є? —
Жидюка пытають,
А той: — Герсти, що то є?
А я по чôмъ знаю?
— Ну-жь бо, Мошку, не жартуй!
— Та жарты до ката...
Я и самъ собѣ даю
Цѣлого дуката.

ЗЪ СКОРБНЫХЪ ПѢСЕНЬ.

I.

Не зацвитутъ квѣтки въ снѣгу
Въ зиму на морозѣ;
Не выпадуть у пустынѣ
Степовіи росы;
Не потече Десна зъ Дпѣпра,
А Днѣпро зъ Лиману;
Не засвѣтить промѣнь ясный
Зъ густого туману;
И не зайде по вѣкъ вѣчный
Сонечко на сходѣ;
И не буде свѣтъ и воля
Зъ неволею въ згодѣ.

Перебендя.

ВЕЛИКОДНЫЙ ТЫЖДЕНЬ ВЪ УКРАИНЬСКѤМЪ СЕЛѢ.

I. Въ корчмѣ.

Великодный тыждень святкують увесь. Першй три днѣ, (бо тѣльки сй три днѣ и служать службу Божу по сѣльскихъ церквахъ) селяне зъ ранку йдуть до церкви, пѣсля одправы обѣдають, спочивають, а зъ полудня стягають ся и старй и молодй до корчмы, котра, поки ще що, замѣняє за-для селянъ и клубъ и касино и єсть збѣжище а разомъ игрище сѣльске.

У сй святочнй днѣ мало буває зазывныхъ бесѣдъ по хатамъ, бо на провеснѣ селяне не такъ то богатй на харчь и усяку ѣжу; хлѣбъ на сходѣ, якъ те-жь и надбана зъ осени городовина; позостаєть ся деяке придбане за-для святъ мясиво, яйця та молошне, а сього мало за-для справжньои беседы зъ усѣма обычными стравами. Тымъто, кажу, беседы не збирають ся, а такъ хиба хто кого зазове до себе пополуднувати, у якѣмъ разѣ що небудь мясне, яѣшня а то, якъ що пѣзня весна, и стѣльничакъ меду, скрашанй чаркою горѣлки и ласкавымъ привѣтомъ хазяинѣвъ, замѣняють недостачу стравы.

Тымъ-то й стягають ся усѣ до корчмы, де усякій по своѣй спроможности воздасть шанобу частункомъ приятелямъ и самъ одбере по своѣй заслузѣ.

У корчмѣ, куды зѣходять ся усѣ, пересуджують ся усѣ сѣльскй справы и новинки, зустрѣчають ся потрѣбнй одно одному люде, єднають ся пѣдбудженымъ горѣлкою — часомъ не въ мѣру — духомъ; тамъ ринить скрипка, брянчять цимбалы, стугонить бубонъ и пѣдъ ихъ разнй тоны вытанцьовує молода челядь.

Богато де-чого знайшло ся-бъ одповѣдати тымъ охайникамъ сього людового звычаю — збирати ся на погуляне до корчмы... Богато де-чого, починаючи зъ прислѣвя: не мѣсце красить чоловѣка, а чоловѣкъ мѣсце — и кѣнчаючи показомъ на городяньскй клубы, шатѣ-дефлер'ы, маскарады, бенкеты и рауты, котрй те-жь мають не зовсѣмъ пригожу пѣдбѣйку и пѣдъ зверхною етикетою крыють піятику, шулерію и розпустнй ѣдносины молодѣжи.

Сама собою корчма, куды зѣходять ся усѣ свои, тй-жь самй, що стыкають ся межи собою по всякъ часъ и на улицѣ и по хатахъ и на роботѣ, де заховуєть ся та-жь сама норма взаємныхъ ѣдносинъ — не маѣ нѣчого незвычайного, соромного. И въ корчмѣ якъ и въ ресторанахъ буває піятика; и тутъ якъ и тамъ пѣдбудженый напитками духъ буяѣ и выносить ся инколи по-за границѣ звычайности и степенности. Тѣльки въ корчмѣ, якъ въ осередѣ невеликого, тѣсного кола невеликои сѣмьѣ, своихъ людей, усѣ, навѣть и не пригожй выступы незвычайливости не становлять собою нѣчого особливѣйшого, чого-бъ не трапляло ся у щоденному житю, и зъ тымъ-же тактомъ обминають ся тыми, кому они огидливй, соромнй або непереноснй. У корчмѣ якъ и въ иншому мѣсцѣ села поганый чоловѣкъ зостаєть ся поганымъ и споневѣряным односинами громады и своихъ односельцѣвъ, шановный же чоловѣкъ корыстуєть ся усякимъ поважанѣмъ и єго омильнѣсть у чому-небудь на пѣдпитку прикриваєть ся ласкою и пробачливостю знаючихъ ёго.

Въ кѣнцѣ скажу, що зъ корчмы не можна такъ якъ зъ городяньского шустер-клубу або зъ маскарады „умыкати дѣвчатъ“, и въ корчмѣ нѣхто не програєть ся въ карты.

Подивѣть ся.

Тихою ходою, зъ повагомъ, святочно убранй зѣходять ся до корчмы хазяины. За ними слѣдомъ гуторячи тягнуть ся и ихъ хазяйки, не забувшй прихопити зъ собою де-чого на закуску. Степенно здоровають ся зъ тыми, що вже ранѣйше позѣходились. Не зъ разу увѣходять въ корчму, а стоять або сидять на призьбѣ; балакають, переговорюють свои справы. Може кого й кортить выпити, але кожне здержуєть ся зъ высказанѣмъ свого бажаня. Тѣльки одинъ Пилипъ, гѣркій пяниця, забравъ ся у корчму, мабуть ще зъ обѣдъ, выканючивъ у шинкаря чарки зо двѣ наборгъ и теперь, не вспѣвши заховатись одъ надѣйшлои кумпанiѣ, сидить и чуманѣе, чекаючи ажь увѣйдуть люде и частуючись може не обминуть и ёго сердегу.

Стоять и сидять балакаючи, корписаючи паличками (цѣпками) землю, чоловѣки припѣднимають йоломѣвъ, одповѣдуючи на привѣты надходячихъ. Жѣнки обсѣли на призьбѣ зъ другого боку и те-жь ведуть свои безконешнй речѣ въ пѣвъ-голоса. Усѣ такй степеннй, такъ поважно ведуть речѣ, кожне стережеть ся, щобъ не сказати лишнього слова, не обмилитись у чому-небудь. У громадѣ селянъ бѣльше анѣжь де въ иншѣй кумпанiи буває здержки у мовѣ. Хиба вже таке незупинне попадеть ся, що верзе абы-що, не розбираючи. Се вже такй „спікеры“, котрй вырывають ся завсѣгды, якъ то кажуть, „попередъ батька въ пекло“. Се такй, що ихъ селяне называють г л о т а м и.

Наче пукъ квѣтокъ выказались зъ яру дѣвчата. Они нѣ зъ кимъ не здоровають ся и по-осторонь заходять за корчму. Не по дѣлу, а гуляти прийшли они сюды, такъ имъ и соромно пѣдѣходить до кумпанiѣ. Юрба парубкѣвъ наближаєть ся смѣлѣйше, хочь те-жь якось стороною обѣходить старѣйшихъ и собою заслоняє дѣвчатъ. У сѣмъ одсторонѣню молодѣжи выказуєть ся селяньска мораль, по котрѣй гульня молодои челядѣ єсть наче яке терпиме зло, на яке старѣйшй дивлять ся, якъ то кажуть, крѣзь пальцѣ, але що не дозволяєть ся открытымъ дозволомъ.

Отъ и м у з и к и тягнуть ся сюды-жь, прикрываючи полами „с т р у м е н т ы“...

II. Уговорины чередника.

Промѣжь чоловѣками иде рѣчь про те, кого и якъ наставити чередникомъ. Поки що, сей тыждень, святкуючи, и самй зможуть попасти скотину, а вже пѣсля провѣдъ доконешне треба мати особливого чередника, кому-небудь одному приручити сеє дѣло, а не усѣмъ возити ся зъ нимъ.

Такъ становить ся се дѣло у речахъ хазяинôвъ, при чому звертаєть ся увага на те, щобъ въ умовѣ було заповѣдано чередникови пильно доглядати скотины, не лишати єѣ зъ малыми пôдпасками, а особливе въ друковицю*), щобъ не була въ спашу, отъ якъ пройшле лѣто, — на те, яку положити цѣну одъ усякои скотины, де мати-меть ся за-для скотины водопôй и стôйло, якъ довго чередѣ вылежуватись тамъ, коли запирати скотину за-для збору платы, чи пускати й свиней въ череду, чи може ихъ звернути у телячу черѣдку, зважаючи на те, що свинота у дощову годину заразъ же бѣжить до села, де шкодить городы, и чередникъ не зможе угнати ся за нею. Якъ бачите, не мало треба обсудити, обдумати, переслухати. Усе-жь се й робить ся безъ поспѣху, зъ повагомъ, зъ корписанѣмъ цѣпками землѣ, наче зъ землѣ выкопуєть ся потрѣбный розпорядокъ и ладъ у дѣлѣ. Отъ такъ и зъѣднали зновъ на се лѣто старого Гараська. И ôнъ и усѣ, хто бувъ у сьому толковищѣ, перехрестились, и староста зъ выбранымъ чередникомъ ударились рука объ руку.

— Ну, такъ и такъ! Коли громада згоджуєть ся, — що-жь, дай Боже! Теперь купуй дѣду, могорыча.

— А вже-жь купуй! Твôй могорычь! Звѣсно! — одкликаєть ся де-хто.

— Купувать то купувать, та тôльки купила Бôгъ маѣ, — одмовляєть ся Гараська, хочь и добре знаѣ, що єму неминуче ставить могорыча; не можно-жь єму такъ таки зъ разу, не перемявшись, кинути ся за могорычемъ, наче зрадѣвши дуже вже сѣй радѣ. Point d'honneur є и въ чередника. Се усѣ розумѣють и дають можнôсть єму и потрѣбну рѣчь — пôддержати свою гôднôсть.

— Повѣрить и наборгъ Юдка, — одзываєть ся хтось.

— Єго-жь корова й коза ходити-муть въ чередѣ.

— А то й такъ оддаси, якъ зберешь угôнне, — одкликають ся другѣ, и Гараська уговоряный иде въ корчму, просячи усю кумпанію, котра не спѣшно йде за нимъ въ одчиненѣ дверѣ.

Жѣнки, поки ще що, зостають ся на дворѣ. А музики тымъ часомъ вспѣли проковтнути по однôй и пôдъ навѣсомъ ладять „струменты“ побренькуючи и пориплюючи струнами. Одôзвавъ ся бубонъ и уся челядь посунулась до музикъ.

Тѣ, що увôйшли у корчму, розмѣщують ся по лавкамъ по-пôдъ-стѣнню; поважнѣйшимъ дають мѣсце за столомъ. Гараська узявъ уже у шинкаря горѣлки и покликавши жѣнку починаѣ частувати. Наливши зъ пляшкѣ повну чарку, ôнъ кланяєть ся усѣмъ и чарку пôдносить старостѣ. Але староста знаѣ звычай и не квапить ся до чарки, а одсылаѣ єѣ самому Гараськови, при чому дотыхчасове „ты“ замѣняєть ся гречимъ „вы“.

— Въ вашихъ рукахъ, самѣ на здоровля выкушайте! — каже староста.

Тодѣ Гараська ще разъ на усѣ боки кланяєть ся и промовляѣ:

— Христосъ воскресе! Зъ сими днями будьте здоровѣ! Дай-же Господи на скотинку благополушно, щобъ здорова була, не занемогала! — и выпиваѣ чарку.

— Во истину воскресе! Дай Боже! Пошли Господи! — одповѣдаѣ кôлька голосôвъ за старостою.

Стара Гарасьчиха подала окраєць паски, кôлькоро облупляныхъ крашанокъ и трохи сальця на стôлъ.

Налиту зновъ пôдношану чарку староста одсылаѣ до Гарасьчихи, и тôльки завѣреный, що баба горѣлки не вживаѣ, хрестить ся и починаѣ, якъ и подобаѣ такому достойникови, зъ повагомъ промову:

— Христосъ воскресе! Дай-же намъ Боже, чого мы собѣ бажаємъ — щастя, здоровля, вѣку довгого, умарозуму доброго! Пошли намъ Господи усякого добра, щобъ хлѣбъ родивъ, щобъ скотинка здорова була. Допусти Господи намъ сѣ святѣ денѣчки опровадить, дождать провôдъ и родителѣвъ помянуть у добрôмъ здоровлю, въ мирѣ и супокоѣ! Христосъ воскресе!

Надпиваѣ до половины чарку и на проханѣ дѣда Гараська допиваѣ до дна, а каплѣ выбрыззкуѣ на стелю, кажучи:

— Щобъ такъ наша скотина выбрыкувала!

— Во истину воскресе! Дай Боже! Пошли Господи милосердный! — одзываютъ ся зъ усѣхъ бокôвъ, зôтхаючи, якъ бы въ довôдъ того, що промовець попадаѣ выповѣдати сокровенні гадки и бажаня усѣхъ.

Пôсля старосты пôдносить ся горѣлка усѣмъ по ряду уважно на повагу, якою хто корыстуєть ся въ громадѣ, и коженъ узяту до рукъ чарку провожаѣ по своѣй силѣ квѣтистою промовою и выказуѣ свои бажаня. И такимъ побытомъ чарка обôходить усѣхъ. Не разъ и не два приходить ся доповняти пляшку.

Честь честю: Гарасько, обôйшовши усѣхъ чаркою, добираѣ ще горѣлки, и пôдносить по другôй. Зважившись купити скôльки тамъ спотребить ся горѣлки, Гарасько не настарчивъ бы ви усѣмъ по другôй чарцѣ, коли-бъ не звычайливôсть гостей: пôднесену въ-друге чарку нѣхто не выпиваѣ повну, такъ, що горѣлки стаѣ на всѣхъ.

Тай не всѣ-жь зъ громады и дожидають другои чарки: де-якѣ людцѣ одôходять въ особливѣ кумпанѣ, самѣ купують собѣ горѣлки и частують ся. По-биля стола позостають ся тôльки тѣ, що зъ старостою становлять осередокъ сѣльскои громады и зъ ними то староста въ одповѣдь на частунокъ Гараська те-жь купуѣ горѣлки и частують ся зъ новымъ чередникомъ.

III. Пôдъ хмелемъ.

Усе бôльше натовплюють ся до корчмы. Мало-помалу хмѣль починаѣ запановувати мѣжь симъ святочнымъ людомъ, починаѣ розворушувати языки, пôдбуджуѣ духа. Промѣжь чоловѣками зарябѣли вывязанѣ квѣтистыми хустками жѣнки, зацокотѣли тонкими голосами. Чути: „Ну-мо, кумо! Кумасю!“

Онде за особливымъ столомъ кумпанія мужикôвъ поспирались на руки, понапружувались у нихъ жилы на червоныхъ шияхъ; они спѣвають чумацку:

Ѣде милый у дорогу,
За нимъ мила у погоню...

А тамъ онъ чуть застольну:

Ой выпиймо, родино,
Щобъ намъ жито родило —
И житечко и овесъ! —
Изôбравъ ся рôдъ увесь.
Якъ бы не мы та не вы,
То-бъ мы тутки не були,
Горѣлочки не пили.

А онде Самôйло чумакъ збивъ йолома ажь на потылицю, выпинаєть ся стоячи передъ своєю кумпанією, розмахуѣ высоко пôднятыми пляшкою и чаркою и выгукуѣ:

Ой чумаче, чумаче!
Житя твоѣ собаче!

*) Въ гедзень. — *Ред.*

А тамъ зновъ надôрванѝ жѣноцкѝ голосы выводять :
Горювала я зъ тобою
И безъ тебе буду...

И такъ то скоро запанувавъ сей хмѣль по пôдъ пôдголеными чупринами, по пôдъ очѣпками... Тôлько дивують ся глядючи тѝ, що не вживають горѣлки. Єсть и такѝ, хочь ихъ не богато. Сѝ сидять собѣ не мѣшаючись до пôдпилыхъ. Они собою становлять наче громадску совѣсть, здатну пригадати кожному усе, що ôнъ выроблявъ пôдъ хмелемъ. Само собою, на нихъ лежить супокôй и порядокъ середъ селянъ пôдчасъ пяного загулу; се жива критика опянѣлыхъ. Они своєю присутностю у сѣй гульнѣ припинять тыхъ, що не въ мѣру розбѝдуть ся, они запобѣжать усякôй бôйцѣ и драчѣ, они-жь и одбудуть усякій урядовый началъ, якій наскочить у село пôдчасъ такого шарварку. Тымъ-то зъ такихъ наставляє громада кого-небудь хочь невеличкимъ начальникомъ — „за-для одбутку передъ панами“, якъ кажуть.

Загуляли чубатѝ головы! Не стôлько тіеи горѣлки, скôлько того гаму та стогону... Груди широкѝ, голосы зычнѝ: заговорили по-смѣлѣйше, отъ вамъ и зыкъ и стогонъ. Тай таки, правду казати, шинкова горѣлка якось особливисто охмѣляє людей, зъ разу якось збентежує. Не очищена она анѣ трошечки. Такъ таки по просту спиртъ розведеный водою; сивушнымъ масломъ такъ и смердить. Та ще буває и не безъ пôдбавки чогось такого, що одурює ще бôльше сивухи. Не вспѣвъ проковтнути чоловѣкъ — и то не абы якій, а здоровенный мужичище — три, чотыри чарки, якъ уже й отуманѣвъ, одурѣвъ, уже й пôшла, якъ то кажуть, душа на роспашь, уже й розвинтили ся єго нервы, здержуванѝ доси обычайливостю и розумомъ.

Загуляли! Стогонъ стоить! Перемѣшались усѣ голосы, усѣ пóрухи душь. Той ладенъ плакати пôдъ ладъ жалôбнои пѣснѣ; той соромязливый по тверезу, „величаєть ся теперь якъ те порося на орчику“, у того никлого та потульного теперь выказуєть ся якась необычайна одвага и смѣливôсть; той уже дуже пре-дуже любить и жалѣє усѣхъ и ажь плаче згадуючи, якъ трохи чи не позаторôкъ сказавъ кумови „брешешь“; онде въ кутку здержують осатанѣлого Мусѣя, що якъ выпє, то заразъ и налазить, щобъ зъ кимъ подрякатись. Його жѣнка уговорює, а сама, пôдобравши скинуту нимъ шапку, постороняєть ся, щобъ не пôдвернутись пôдъ розбуялый кулакъ несамовитого мужа. Жидъ и жидôвка шинкарѣ вже не подають услужливо, якъ зъ початку, пляшокъ горѣлки на столы, а зачинились и черезъ ляду вдовольняють кумпанію.

(Конець буде.)

Борисъ Познанськѝй.

ИДИЛЛІЯ.

Давно було. Дѣтей маленькихъ двоє,
Побравши ся за руки, по квѣтчастыхъ
Лугахъ пôдгôрскихъ, стежкою вузкою
Поперекъ нивъ, въ жарку лѣтную днину
Ишли зъ села.
Старшенькій хлопчикъ бувъ,
Бѣловосый, зъ синѣми очима,
Зъ конемъ вербовымъ у руцѣ. У него
За пазухою добрый кусень хлѣба
И квѣтка на кайстровôмъ капелюсѣ.
А дѣвчинка вела єго за руку,
Хочь менша. Наче теренъ оченята,
Мовь вуглики жарѣли ся и живо,
Все бѣгали кругомъ. Мовь мышій хвостикъ
Косичка зъ заду висѣла, а въ нѣй
Червона слѣчка вплетена була.
Въ маленькôй запасчинѣ пôдôпнятôй
Знать кôлька бульбъ печеныхъ, а стручки
Зеленого гороху вызирали
Зъ за пазухи.
Нерадо якось хлопчикъ
Ишовъ и боязливо озиравъ ся,
А дѣвчинка невпинно щебетала,
Додаючи товаришу ôдваги.
— Встыдай ся, фе! Такій великій вырôсъ,
А плакать хоче! Хлопець, а боить ся!
Чого боять ся ту? Сли я ти кажу,
То мусить бути правда! Вже мои
Бабуня не такѝ, щобы брехати!
А ти диви, хиба то такъ далеко?
На сей горбочокъ, ôдтамъ Дѣлъ близенько,
А тамъ Дѣломъ у гору та все въ гóру,
Ажь на самъ верхъ. Тай годѣ. Тамъ спочинемъ.
А може нѣ — чóго ще спочивати,
Коли вже ôдтамъ близько! Кликнемъ: У!
Тай просто вразъ побѣжимо до тыхъ
Стовпôвъ зелѣзныхъ, що пôдперли небо.
А тамъ сховаємось за стовпъ, и тихо,
Тихенько ажь до вечера пробудемъ.
А ты щобы не смѣвъ менѣ и писнуть,
Не то що плакать! Чуєшь? А то я
Тобѣ задамь! А якъ настане вечѣръ
И сонечко прийде до дому на нôчь,
Застукає до брамы, — то мы тихо,
Тихесенько прокрадемось за нимъ.
А знаєшь, що бабуся говорили?
У него є донька така хороша,
Що просто страхъ. Она ôтцю що рана
Й що вечѣръ ясну браму ôдчиняє.
А вже дѣтей она такъ дуже любить,
Що просто страхъ. А сонце не пускає
Дѣтей до неи. Але мы тихенько
Прокрадемось, тай шмигъ! тай вхопимось
Єи за руки, то вже сонце намъ
Нѣщо не зробить. Тôльки ты не бôйсь
И плакати не смѣй! Та-жь то такъ близько!
И на дорогу маємо досыть.
А та намъ панна надає богато
Всього́, о що лишь будемо просити...
Ану, о що бы ты просивъ? —
Поглянувъ
На неѣ хлопець, палець вихавъ до устъ
Тай каже: — Мозе бôльсого коня?...
— Ха, ха, ха, ха! — дѣвча зареготалось.
— Ну, сцо-зъ, то мозе капелюхъ новый?
— Проси що хочешь, а я знаю вже,
Що я просити буду.
— Сцо таке?
— Ага, не скажу!
— Ну, скази, а то
Заплачу!
— Овва! Плачь, то я сама
Пôду, и не вôзьму тебе зъ собою!
— Ну, а цому-зъ не сказесъ? —

— Знаєшь ты
Дурный? Менѣ бабуня говорили,
Що въ неи яблочка є золотй.
Кому она те яблочко дарує,
Той увесь вѣкъ щасливый и здоровъ
И гарный-гарный буде всѣмъ на диво!
— Я хоцу яблоцка! — заплакавъ хлопець.
— Не плачь, дурный, лишь не забудь просити!
А якъ по яблочку такôмъ дôстанемъ,
То вернемо до дому, и нѣкому
Не скажемо. Не скажешь?
— Нѣ, не сказу.
— Ну, памятай! А скажешь — ôдберуть!
А заховаємъ такъ, щобъ не найшли.
А знаєшь що? Ты дашь менѣ своє,
Я заховаю ихъ обоє разомъ,
Бо ты дурный, у тебе ôдберуть.
Чи такъ?
— А такъ, — рѣкъ хлопець. И пôшли.

Пройшло чимало лѣтъ ôдъ того дня.
Далеко надъ сподѣване дѣтей
Тяжкою выйшла и довгою дорога
До сонѣшныхъ палатъ. И травы й нивы
И небо й сонце, все те, все змѣнилось
У хлопчика въ очахъ. Лишь не змѣнилась
Подруга та, провôдниця єго.
Щебетане єи веселе, любе,
И усмѣхъ и надѣя невгасима,
Се та жива струя, що вяже въ серцѣ
День нынѣшній зъ вчорашнымъ и грядущимъ.
И цѣль ихъ не змѣнилась за той часъ,
Лишь выросла, розвилась, розъяснилась.

И ось великимъ шляхомъ многолюднымъ
Посередъ тиску, свару й товкôтнѣ
Идуть они, ховаючи въ грудяхъ
Дитячй серця, якъ найкращій скарбъ.
Минає ихъ гордый, надутый дурень
И розсмѣєсь. Мина' пышный вельможа —
И не погляне. Зустрѣне мужикъ,
То въ спрагу дасть погожои воды
Напити ся, и стежечку покаже,
И пôдночує, въ слоту захистить.
Они-жь, побравши ся за руки, тихо
И радôсно, безъ огляду й трѣвоги
Идуть на стрѣчу сонцю золотому.

*Миронъ****

ОБРАЗКИ ЗЪ СВѢТА АЛЬПЕЙСКОГО.

I. Вступъ въ свѣтъ альпейскій.

Въ мѣстѣ Вельсъ, въ горѣшнôй Австріи, задержує ся поѣздъ зелѣзничій черезъ 10 минутъ... На перонѣ саме передъ тымъ купе, въ котрôмъ я ѣхавъ, прощала ся дочка, молода, ледви 15-лѣтна панночка, зъ батькомъ, зъ матерю и зъ братомъ, щиро и сердечно. Задзвонили въ третє; ще разъ обцюлювали ся, и панночка фуркнула, якъ той воробчикъ, идъ вагонови, и зупинила ся въ моѣмъ купе... Панночка, видко, належала до передовои верствы суспôльнои, бо була вкусно и ладно убрана; що такожь и цѣлымъ шикомъ, поворотами и рухами и цѣлою своєю особою зраджувала... Затрубѣла трубка, поѣздъ рушивъ, послѣдне прощане рукою и хусточками переслала собѣ родина, — и сцена змѣнила ся.

Панночка, видко живого успособленя, до того молода, — не могла спокôйно высидѣти на однôмъ мѣсци черезъ довшій часъ. То заглядала до ôкна, то переберала щось въ кошичку, то пересѣдала ся зъ одного кута въ другій... Въ купе не було нѣкого бôльше, лише насъ двоє... Мовчки переѣхалисьмо одну цѣлу стацію. Потому я першій прôрвавъ незносиме мовчане, тай кажу: — Даруйте панѣ, що смѣю Васъ поспытати, чи далеко ѣдете?

Она, дуже рада, що буде могла говорити, сказала: — Ѣду до Ишль, до моєи теты... И заразъ додала: — А вы пане?

— Я ѣду до Авссее.

— Она: А то чудесна околиця; чи Вы були вже коли въ Авссее?

— Я: Нѣ, кажу, — я ще не бувъ нѣколи въ Авссее.

— Она: Я вже тамъ була; люба, чудова околиця... Якъ тамъ прибудете и уладите ся, не забудьте пôти до Альтавссее. То недалеко зъ ôдтамъ, година ходу... А яка красна дорога. Иде ся молодымъ шпильковымъ лѣсомъ, саме по-при берегъ шумячои рѣки Травнъ; по другôмъ боцѣ рѣки виднѣють высочезнй горы, рôжнои формы и породы; то лѣсомъ покрытй, то нагй скалы сторчать, то зеленй, то червонявй, то сивавй. Вы будете ся дуже любувати. И я туда ходила чи разъ пѣхотою, и не могла налюбуватись тою чудовою панорамою, — змѣняючою ся що хвиля, а все новою, все красною. Памятайте, щобысьте той прохôдъ не залишили, а якъ будете туда ити, погадайте, що я Вамъ тоє порадила.

— Добре, — кажу, — не забуду, и дякую Вамъ сердечно за щиру и красну раду... Вы мабуть любите красоту природы?

— О дуже! Коли пôду до лѣса и чую всѣлякй голосы птиць, я чую ся щаслива... О, я пôзнаю кожду птицю по єи голосѣ. Я у себе маю кôлька клѣтокъ пташкôвъ спѣвучихъ; кобы вы знали, якъ они мене витають, коли прийду межи нихъ, якъ тиснуть ся до клѣтки, якъ черенькають... Я бы нѣколи не зробила нѣчого злого нѣякôй животинѣ... А якъ я цвѣты люблю; якій у мене красный огородець!... А вы пане (звертаючись до мене), Вы любите природу?

— Я: О, и я люблю природу, а именно любую собѣ въ горахъ; тутъ ми якось веселѣйше и приятнѣйше и свобôднѣйше, якъ на долахъ.

— Она: О, въ Авссее будете мали гôръ доволѣ. Мы ôдъ теперь запускаємо ся щоразъ бôльше въ гористу краину; ôдъ мѣсточка Лямбахъ прибирає околиця видъ гористый. Будемо переправляти ся черезъ тунелѣ, по пôдъ урвистй высоко стремячй скалы, по-надъ озера чудовй; небавкомъ укаже ся намъ 7000 стôпъ высокій Травнштайнъ, котрого зъ далеку можь бачити... Ходѣмъ на ґалерію, а я Вамъ єго укажу!

Пôшовъ я за моимъ щебетливымъ провôдникомъ, и я побачивъ небавкомъ дѣйсно высоко стремячій бовдуръ, якого дотеперь зъ близька не видавъ нѣколи. Моя щебетуха указала менѣ єго пальцемъ зъ дуже урадуваным лицемъ. Дивне враженє справивъ на мене видъ Травнштайна, котрый высоко взносивъ свою голову по надъ другй высокй верхи. Не мôгъ-ємь очей ôдорвати ôдъ него, такъ якось зъ єго величиною росте и людске серце; разомъ зъ очима пôднимає ся и гадка горѣ и стремить до неба... Травнштайнъ никнувъ кôлька разôвъ зъ очей въ закрутахъ зелѣзнои дороги, и зновъ показувавъ ся, а все близше, а все высшій. Єсть то нага скалиста стѣна, котра стрôмко, мовь бы утесана, спускає ся

зъ горы въ низъ. Перебулисьмо оденъ и другій тунель, наближилисьмо ся до мѣста Ґмунденъ надъ чудовымъ озеромъ, надъ котрымъ висѣвъ ôдъ лѣвои руки высокій Травнштайнъ; мôгъ-ємь ся доволѣ на него надивити, лице въ лице, бо великанъ той спускає ся зъ лѣвого берега до озера, коли зелѣзничій поѣздъ точить ся по правôмъ єго березѣ. О, чудесне озеро Ґмунденьске! образъ твôй нѣколи не затре ся въ души моѣй. Саме пôдъ Травнштайномъ пестрѣють причѣпленѣ до скалы домики поодинокихъ поменшихъ фабричныхъ осадъ, — коли на правôмъ єго березѣ, куды переѣзджалисьмо, красує ся на невеличкôмъ скалистôмъ пôвостровѣ, высуненôмъ въ озеро, мѣсточко Травнкирхенъ, чудове и прехороше зъ виду; трудно очи ôдвернути ôдъ того погляду. И озеро, и горы єго окружаючѣ, и мѣсто Ґмунденъ зъ надбережными пышными готелями, и высокій Тайштайнъ, и розсѣянѣ надбережнѣ осады, и миловидне Травнкирхенъ, и кораблѣ, плываючѣ по озерѣ, и чисте ясне небо, и вода озера, якъ великаньске зеленяве зеркало, оправлене въ высочезнѣ горы: все то манить душу и серце и перелѣтає передъ окомъ подорожного, мовь образы въ панорамѣ, мовь сны чародѣйнѣ передъ душею сонною... Небавкомъ все закрыла чорна, темна тьма; въѣхалисьмо въ тунель 1200 метрôвъ довгій, въ котрôмъ сидѣлисьмо мовчки одно побôчь другого, мовь зачарованѣ, и пары зъ себе не спускаючи, — ажь по довгôмъ, довгôмъ часѣ блыснуло наново денне свѣтло... Приѣхалисьмо до Ишлю, де на перонѣ ждало на мою щебетуху кôлька гарно устроєныхъ дамъ, — межи ними єи тѣтка. Панночка легко выскочила за вагону, подавши менѣ свою малу ручку на прощанє, и утонула въ ихъ сердечныхъ обôймахъ... Я поѣхавъ дальше, — до Авссее, де-мь прибувъ о 8-ôй годинѣ вечеромъ, выѣхавши о 7-ôй зъ рана зъ Вѣдня (дня 10. липня 1886).

II. Альтавссее — мѣсточко и озеро.

Поступивъ я по радѣ моєи щебетухи, и выбравъ ся красного поранку до Альтавссее. Подорожь моя була сама радôсна и весела и приятна и щаслива. Я ишовъ красною широкою променадою, дрôбонькими камѣничками вымощеною, пахучимъ єосновымъ гаємъ, помѣжь травники засѣянѣ цвѣтами, по котрыхъ продираючe ся сонце малювало золотѣ смуги. Птицѣ всѣлякѣ спѣвали весело пораннy пѣсню, а зеленява, буйно-свавôльна рѣка Травнъ втурувала имъ шумомъ своимъ гармонѣйно. Ноги несли мя легонько, мовь молодця двайцятилѣтного; и не схаменувъ ся, якъ зупинивъ ся по-за мѣстомъ, на высоко-положенôй, троха горбоватôй площи, по котрôй розкинене мѣсточко Альтавссее.

Площа тота простора, добре управлена, красувала ся то всѣлякимъ збôжемъ, то огородовиною, то пластами буйнои пахучои травы. Зô всѣхъ бокôвъ окружали єѣ горы. Иду дальше, домы, домики, виллѣ прекрасни всѣлякои структуры и формы, посередъ цвѣтучихъ прехорошихъ огородôвъ, костелъ зъ острокôнчастою вежою, склепы, крамы, реставраціѣ, — представили мѣсточко чисте, веселе, хороше и миловиде, а особливо часть єго тота найлюбѣйша, що притыкає до озера. Чудове озеро, принаду дало найбôльше зъ всего очамъ, душѣ и серцю. Зъ заходу, пôвночи и всходу замкнене оно величезными горами. Заразъ ôдъ заходу спускає ся стрôмко до него 6000 стôпъ высока гора Лозеръ; верхомъ скалиста и нага, доломъ декуды поросла корчами, деревиною, травою и всѣлякимъ пахучимъ зѣлємъ; творить она лѣвый бєрегъ озера. Напротивъ неи на правôмъ березѣ ине ся высоко до горы масивна, могуча скала, четверобôчна, зовсѣмъ нага, сива, звана Trüsselwand, зъ котрою сполучена низшою шийкою не о много низша гора Tressenstein, — они обѣ становлять правый, всхôдный берегъ озера; ôдъ пôвночи озеро єсть обмежене лѣсистымъ та гористымъ каблукомъ. Полуднева часть озера того отверта до высоко-положеноі площѣ, на котрôй розсѣло ся мѣсточко Альтавссее. А воды-жь того озера, — чистѣ, прозрачнѣ, якъ крышталъ, зеленяво забарвленѣ. Чимъ глубше озеро, тымъ єго воды зеленѣйшѣ, и зелень тота тымъ темнѣйша, а така хороша, такъ якось очамъ принадна, що дивишь и ненадивишь ся. Зеркало тото зелене оживляє цѣлу околицю; додає ѣй красы, живости, веселости; безъ зеркала того водного скалы, окружаючѣ єго, були бы нѣмѣ и мертвѣ. Озера суть то очи альпейскихъ околиць, черезъ котрѣ проглядає житє природы... Пустивъ-ємь ся ити всхôднымъ єго берегомъ черезъ молоденькій гай, красною променадою, по котрôй ступало чимало прохожихъ, мужчинъ и женщинъ, красно убраныхъ, прибувшихъ тутъ на лѣто купати ся въ єго принадныхъ водахъ и насолоджувати ся красотою альпейскои природы, такъ любои, такъ милои и такъ здоровои для тѣла и душѣ... Молодше буйнѣйше поколѣнє буяло свобôдно на озерѣ, плаваючи въ справныхъ та легкихъ и выгôдныхъ човнахъ, будь зъ кормчимъ, будь и безъ него; елеганцкѣ паничѣ веслували вправно самѣ, перевозячи жѣночій полъ зъ мѣсця на мѣсце, зъ берега на берегъ. Шутки, веселѣ розговоры, часомъ буйный смѣхъ або пѣсня одушевляли сценерію; птицѣ черкотячи перелѣтали воды озера, мотылѣ и комахи всѣлякѣ буяли по-надъ береги роями, а рыбы плюскотали ся въ чистыхъ озера водахъ. Сонце полудневе сіяло ясно надъ тою чудовою околицею; въ природѣ була тишина, лишь часомъ оживлена гармонѣйными звуками природы... О якій я бувъ щасливъ!...

Наближаюче ся полудне и поглядъ на зегарокъ нагадали ми, що треба вертати домôвъ.

Иншимъ разомъ, — була то недѣля, — выбравъ ся я сюды зъ полудня въ товариствѣ знакомыхъ мужчинъ. Ишлисьмо лѣвымъ захôднымъ берегомъ по пôдъ скалу Лозеръ, котра, кидаючи буйну тѣнь, хоронила нзсъ ôдъ спеки липневого сонця. Розговоръ нашь веселый перервали наразъ звуки гармонѣйного спѣву, що къ намъ щоразъ бôльше наближавъ ся. Бачимо, противъ насъ идуть чотыри молодѣ гарнѣ Стирійки, побравшись по пôдъ руки, и спѣвають, — якусь, бачу, набожну пѣсню, — а такъ гармонѣйно и удачно, що-сьмо мовчки слухали, ажь остатнѣ перегомонѣли звуки... Заразъ потôмъ чуємо пѣсню зъ йодлями ôдъ самого озера; указала ся на єго водахъ побôльша лодь, въ котрôй везли ся парубки зъ дѣвчатами; и разомъ они спѣвали стирійскѣ пѣснѣ, переплѣтаючи ихъ йодлями. Часами зъ иншихъ лодей давали ся чути гуканя, лише Стирійцямъ властивѣ, котрѣ дуже хорошо гармонѣзують зъ тою альпейскою околицею. Дотираємо до пôвнôчного берега озера. Тутъ сидѣли при столахъ, на муравѣ розкиненыхъ, гостѣ всякого сословія и всякого пола и вѣку; ѣли, пили, забавляли ся. Коли у корчмѣ пôдъ лѣсомъ гомонѣла музика, танцювали хлопцѣ зъ дѣвчатами штайера, плескаючи до такту въ руки, и танець переплѣтаючи спѣвомъ зъ йодлями передъ музикою. Отъ гей бы и у насъ танцюючій коломыйку приспѣвує до танцю въ перестанкахъ передъ музиками. Наближивъ ся вечеръ; выкотивъ ся на небо

зъ-по-за гôръ повный мѣсяченько и окрасивъ своимъ чудовымъ свѣтломъ озеро и горы и цѣлу околицю. Наставъ чудовый вечеръ. И мы посѣдали въ човенъ и казали ся везти до мѣсточка, спѣваючи, — зъ ôдки черезъ лѣсъ помчали до своєи кватиры.

(Конець буде.)

Денисъ.

КОРОТКА
ИСТОРІЯ ЛИТЕРАТУРЫ РУСКОИ.

Написавъ Омелянъ Огоновскій.

ПЕРІОДЪ ЧЕТВЕРТЫЙ.

(Дальше.)

Кажуть, що вертепна драма звѣстна була вже въ кôнци XVI. вѣку[1]). А вже-жь Н. А. Маркевичь бувъ першимъ, щó въ 1860. р. надрукувавъ одну вертепну драму[2]). Опôсля записавъ таку драму вельми бережливо Г. П. Галаганъ въ Сокиринцяхъ, губернiѣ Полтавскои. Се бо зайшли були въ 1770. р. до єго прадѣда Кiѣвскôй бурсаки зъ вертепомъ и передали текстъ драмы вертепнои зъ нотами до спѣву мѣсцевому хорови спѣвакôвъ. Симъ способомъ тая драма удержалась въ Сокиринцяхъ до сего дня, и хочь ôдъ 1770. року могли вдѣятись въ текстѣ деякѣ змѣны, то все-таки тая драма въ засновку своѣмъ єсть та-сама, якою була передъ сотнею лѣтъ.

Въ сѣмъ вертепѣ представляє ся перша часть драмы пôсля оповѣданя библiйного. Въ другôй же части проявляють ся сцены свѣтскй, чисто-народнй. Навперед выступають дѣдъ и баба, солдатъ и красавиця. Они говорять про Рôздво Исуса Христа и про смерть Ирода, и зъ-за того тôлько въ явахъ сихъ осôбъ видимо звязь другои части драмы зъ першою. Впрочôмъ выступають на сцену всѣлякѣ особы, нагадуючй суспôльну жизнь на Украинѣ въ половинѣ вѣку минувшого. Ôдтакъ являє ся гусаринъ и мадярка, щó танцюють пôдъ звуки пѣснѣ: „Гусаръ коня наповавъ...“ Выѣзжає цыганъ на кобылѣ „брыкучôй“; слѣдує комична сцена мѣжь цыганомъ, єго сыномъ и цыганкою. Опôсля приходить польскій панъ зô своєю жѣнкою и зъ молодымъ хлопомъ. Ледви ставъ той панъ въ польскôй мовѣ, прикрашенôй русчиною, чванитись своєю ôдвагою, якъ ось загомонѣла за сценою пѣсня Запорожця:

„Та не буде лучше,
Та не буде краще,
Якъ у насъ, та на Украинѣ!
Що немає жида,
Що немає Ляха:
Не буде змѣны!“

Зачувши пѣсню Запорожця, панъ-хвастунъ швидко втѣкає, а на сцену входить Запорожець. Ôнъ далеко высшій ôдъ всѣхъ прочихъ фиґурокъ вертепа и вызначує ся вдачею лицарскою. Коли панъ пустивъ ся на втѣкача, Запорожець выголосивъ монологъ довгій и вельми важный изъ-за историчныхъ мотивôвъ мовы. Входить на сцену шинкарка Феська. Обоє шуткують и танцюють козачка, та небавомъ выганяє Запорожець примховату Феську и танцює самъ-одинъ. Але Феська чарôвниця мстячись Запорожцеви посилає двѣ змiѣ, котрй кусають єго, изъ-за чого ôнъ бажає, щобы прийшла цыганка поворожити. И справдѣ являє ся цыганка и ôдвертає ôдъ него недугу, а коли домагає ся платы, то ôнъ дає ѣй прочухана и гонить єѣ геть ôдъ себе. Ôдтакъ втомившись, захотѣвъ Запорожець чого напитись, „бо такъ щось дуже на языку сухо“. Пôдходить отже до боковыхъ дверiй, щó ведуть до шинку Феськи. Ôнъ кричить, щобы Феська ôдчинила, а коли шинкарка єго не слухає, то ôнъ розôгнавшись высаджує дверѣ лобомъ. Слѣдує комична сцена мѣжь жидомъ-арендаромъ а Запорожцемъ. Козакъ въ похмѣлю падає на землю, а жидъ починає єго душити колѣнами; та отъ, Запорожець махнувъ булавою, а жидъ паде на землю неживый. Потôмъ приходить чортъ, взяти вбитого жида, а Запорожець вытручає геть чорта зъ жидомъ, та самъ танцює. А вже-жь наконець и сѣчовикъ дуже вморивъ ся, „мовь коло плуга два днѣ возивъ ся“. Кладе ся отже спати; ледви-жь заснувъ, ажь ось входять два чорты и напавши на Запорожця хочуть єго задушити. Козакъ проспавшись хапає одного зъ нихъ за хвôстъ и каже:

„Що се таке я пôймавъ?
Яка се птичка:
Чи перенеличка,
Чи не синичка,
Що не дыше,
Та тôлько головкою колыше?“...

Козакъ силує чорта до танцю, а коли ôнъ стоить неподвижно, то сѣчовикъ бє єго булавою, — ôдтакъ чортъ угѣкає. Тогдѣ розкаявъ ся козарлюга и бажає дôстати попа. Являє ся пôпъ уніятскій, але Запорожець геть єго выганяє. Потôмъ танцює и выходячи говорить:

„Щожь, панове? По сѣй мовѣ
Будьмо здоровй!
Зъ пѣснѣ слова не выкинешь...
А щó було, то барзо прошу про те не поминати,
Бо вже пôду теперь въ курѣнь вѣку доживати...“

Наконець являє ся Климъ и жѣнка єго зô свинею и зъ козою. Климъ уганяючись за свинею каже, що хоче вже єѣ дякамъ на школу дати, бо й такъ она шкôдлива. Приходить цыганъ и каже Климови:

„Отдай намъ ѣѣ... до шатра:
Мы ѣѣ научимъ халяндры танцьовати,
То вже тодѣ не буде вона въ горóды скакати“.

Климъ не слухає цыгана та й гонить єго ôдъ себе, почôмъ входить дякъ („кондякъ“). Климъ дає єму свиню въ даръ, „нехай“, каже, „черезъ тынъ не скаче!“ Дякъ радує ся такому дарови и прикликує Иванця школяра:

„Ци, ирци, фертикъ Иванець!
Спѣши сюды зѣло,
Климій сотворивъ намъ честь,
Давъ свиняче тѣло!“

И входить Иванець, та й каже: „*Азъ путешествую: кое ваше дѣло?*“ — а дякъ ôдповѣдає: „*Всемъ сіе бремя, неси въ наши клѣти!*“ Иванець ôдходить зô свинею, а дякъ словомъ церковнымъ дякує Климови за дарунокъ. Климъ тѣшить ся, що теперь уже не потребує платити дякови за науку сына. Ажь ось нагадавъ собѣ, що у нихъ є ще коза. Выганяє отже єѣ на сцену: коза ховає ся пôдъ тронъ Ирода. Климъ думає, що коза пропала, та небавомъ находить єѣ; хотячи-жь козу схопити вбиває єѣ необачно. Тогдѣ ôнъ падькає-горює изъ-за своєи втраты.—

---

[1]) Е. Изопольскій видѣвъ на Украинѣ въ Ставищахъ давный вертепъ зъ означенємъ 1591. року. („Малорусскій вертепъ“ въ Кiевъ. Старинѣ, т. IV., 1882., стор. 2.; — порôвн. „Athenaeum, pismo zbiorowe“; wydawca J. I. Kraszewski. Oddział trzeci, tom III. Wilno 1843; p. 60—68).

[2]) „Обычаи, повѣрія, кухня и напитки Малороссіянъ“. Кiевъ 1860.

Драма вертепна кôнчить ся явою „нищого“ Савочки. Зъ торбою въ рукахъ пôдходить ôнъ до краю сцены и просить публику о датки добровôльнй кажучи:

...„Хто дасть шагъ, а хто рубь,
Прийму и копійку,
На дощечку, на клепало —
Хто щó вкине, то пишѣть — пропало!“[1])

Вертепными драмами корыстували́сь Митрофанъ Довгалевскій и Георгій Кониский пишучи свои интермедіѣ, однакже сценамъ зъ народного житя надавали оба сй грамотѣѣ прикметы драмы школьнои. А вже-жь по упадку козачины вертепнй драмы не могли природно розвиватись. На Украинѣ прорвалась вже давно тая дѣѣва нитка, щó вязала вертепъ зъ исторіею козачины; ôдтакъ въ Галичинѣ тй подѣѣ зъ часôвъ панщины, котрй являлись на сценѣ въ вертепѣ, жиють теперь лише въ згадцѣ старшихъ людей. Впрочôмъ колядники втратили давнѣйший характеръ корпораційный и не суть въ силѣ выставити въ вертепѣ довшу драму. Такъ отже въ Галичинѣ ходять парубки тôлько въ деякихъ селахъ зъ маленькимъ вертепомъ, и выводять на сцену такй подѣѣ, котрй справдѣ уважають ся анахронизмомъ. Тому-то вертепъ ставъ ся лишь утѣхою малыхъ дѣтей, котрй великимъ дивомъ дивують ся, що смерть зъ косою приходить по Ирода, та що окономъ побиває злощасного хлопа.

III. Литература исторична.

То не женцѣ кваплять ся позносити снопы пшеничнй въ полукôпки, коли наближує ся дощева хмара, щó грозить запропастити недобитки попередньои тучѣ градовои: то деякй патріоты-грамотѣѣ зберегають запопадливо въ письменныхъ творахъ останки святощій народныхъ, записують дѣѣ лицарскихъ змагань землякôвъ, неначе-бъ догадувались, що небавомъ наступить послѣдня катастрофа, котра покрые руиною примучену батькôвщину. Тыми патріотами були деякй лѣтописцѣ й историки русскй, котрй въ повстаню Богдана Хмельницкого противъ порядкôвъ польскихъ на Украинѣ добачали выразъ голосу народного, и про-те добу Хмельницкого уважали вѣкомъ богатырскимъ въ исторіи козачины. И справдѣ деякй зъ тыхъ грамотѣѣвъ були козаки, примѣромъ Грабянка, Величко, щó любили свою ôтчину и живо займались справами народными. Однакже по-мѣѣжь лѣтописцями и историками сего періода були й такй, щó списували збôрники, въ котрыхъ вызначувалась такожь лѣтопись великого князѣѣства московского побôчь исторіѣ Украины. Такимъ збôрникомъ бувъ лѣтописный твôръ Иннокентія Гизеля, написаный пôдъ заголовкомъ „*Синопсисъ*“. Сей бо грамотѣѣй бажавъ погодити патріотизмъ украиньскій зъ симпатіями для могучого володаря пôвнôчного. Коли-жь лѣтописцѣ-козаки въ творахъ своихъ корыстувались подекуды мовою живою, то Гизель писавъ свою *Синопсисъ* языкомъ церковно-славяньскимъ, а ôдтакъ пôсля занапащеня автономіѣ украиньскои Москвою, декотрй лѣтописцѣ й историки, примѣромъ Александеръ Ригельманъ, намагались свои творы писати по-россійски.

а) Писателѣ:

1. Иннокентій Гизель[2]). Ôнъ уважає ся ще лѣтописцемъ княжимъ, по-за-якъ звеличивъ именно князѣѣвъ и царѣѣвъ до царя Федора Олексѣѣвича. Его лѣтопись маѣ отъ-сей заголовокъ: „*Синопсисъ или краткое собраніе отъ различныхъ лѣтописцевъ о началѣ славяно-россійскаго народа и о первоначалныхъ князехъ богоспасаемаго града Кіева*“. Печатано въ Кіевѣ 1674. р. (4⁰, 2 + 122 стор.); 1678. р. (4⁰, 2 + 128 + 6 стор.); 1680. р. двѣчи (4⁰, 4 + 224 стор. и 2 + 129 карт.). По причинѣ же, що тая лѣтопись сталась учебникомъ въ Россіи, то ôдъ 1718—1810. р. печатано єѣ девять разôвъ.

Лѣтопись Гизеля не єсть твôромъ оригинальнымъ, але переробкою хроники Ѳеодосія Софоновича, игумена Кіѣѣвского златоверхого Михайлôвского монастыря. Заголовокъ сеи хроники, писанои въ бôльшôй части по-малоруски, єсть такій: „*Хроника зъ лѣтописцовъ стародавныхъ, зъ святого Нестора печерского и иншихъ, также зъ хроникъ польскихъ о Русіи, отколь Русь почалася, и о первыхъ князехъ рускихъ и по нихъ дальшихъ наступаючихъ князехъ и о ихъ дѣлахъ, собранная працою іеромонаха Ѳеодосія Софоновича... року отъ сотворенія свѣта 7180., а отъ Рождества Христова 1672.*“[1]). Сю хронику о дѣяхъ Руси до 1290. р. уложивъ Софоновичь пôсля Кіѣѣвскои и Волыньско-Галицкои лѣтописи; ôдтакъ додавъ ще короткй оповѣданя про послѣдуючй дѣѣ рускй, а наконець замѣѣстивъ у своѣмъ творѣ хронику Литвы и Польщѣ, списану на основѣ твору Матѣя Стрыйковского.

Гизель починає свою лѣтопись оповѣданѣмъ про Ноя и трохъ его сынôвъ Сима, Хама и Яфета, розказує ôдтакъ про походженѣ Славянъ ôдъ славы, тому-що зъ давныхъ давенъ прославились дѣлами воѣнными. Потôмъ пише про вольности славяньскй, замѣчаючи, що Славяне помагали Филипови Македоньскому и его сынови Александрови Великому, и що ôдъ сего богатыря одержали „*привилеи или грамоту на пергамынъ златомъ написанную в' Александріи, волности и землю имъ утверждающи, пред Рождествомъ Христовымъ року* ѱі (310)“[2]). Дальше читаѣмо, що Октавіянъ Августъ поважавъ Славянъ за ихъ мужнôсть, и що опôсля „*князь нѣкій славенороскій Одонацеръ войною достав'ше Рима держаше его подъ властію своєю лѣтъ 13*“. Опôсля розказує ся дещо про Азію, Африку и Европу, почôмъ слѣдує коротка розвѣдка „*о народѣ рускомъ*“, де авторъ высказує отъ-сей етимологичный дослѣдъ слôвъ „*Россія*“ и „*Русь*“: „*Яко Славяне отъ славныхъ дѣлесъ своихъ искони славен'ское имя себѣ пріобрѣтоша, тако по времени отъ россѣянія по многимъ странамъ племени своєго Россѣяны, а по том Россы прозвашася. Нѣцыи близь мимошедшихъ' временъ сказоваху Россовъ отъ городка Роси, недалече великого Нов'города лежаща, иныи отъ рѣки Роси, друзіи отъ русихъ волосовъ, съ яковыми и нынѣ везде много сутъ Руси; но паче всѣхъ тѣхъ подобіи достовѣрнѣе и приличнѣе отъ россѣянія своєго Росси имя то отъ древныхъ временъ себѣ стяжаша*“[3]). Дальше находить ся глава про нарôдъ сарматскій, до котрого належать такожь Москва, Русь, Поляки, Литва, Пруси и и., ôдтакъ читаѣмо про нарôдъ „*роксолянскій*“, де авторъ пише, що ôдъ народу „*росского*“ одни называли ся Россами, а другй Аланами, „*а потомъ прозвашася Роꙋоляне, аки бы Росси и Аляне*“[4]). Козаки выводять ся ôдъ „*нѣкоєго вождя Козака*“, котрый

[1]) „Малорусскій вертепъ“, статя Г. П. Галагана въ „Кіевскôй Старинѣ“, томъ IV., 1882; стор. 1—38.

[2]) Про житє Гизеля гляди „Зорю“, ч. 19., стор. 320.

[1]) „Словарь историческій о бывшихъ въ Россіи писателяхъ духовнаго чина греко-россійской церкви“. С.-Петербургъ 1827. Томъ I., стор. 199.

[2]) Одвѣтнй мѣсця зъ лѣтописи Гизеля цитовано пôсля давнои рукописи (копіѣ выданя третього), находячои ся въ библіотецѣ професора Вахнянина; — стор. 3.

[3]) ibid., стор. 6. — [4]) ibid., стор. 7.

поборовъ Татаръ. Въ слѣдующôй главѣ сказано, що Москва походить ôдъ *Мосоха*, сына Яфетового.

Въ обширнôмъ оповѣданю про Володимира Великого вставлено двѣ важнѝ главы, а то „*о идолъхъ*“, и „*о обліяніи водою на великъ день*“[1]). Въ главѣ „*о идолъхъ*“ наводять ся сѝ богове: 1. Перунъ, 2. Волосъ, 3. Позвиздъ або Похвистъ, 4. Ладо и 5. Купало[2]). Въ главѣ „*о обліяніи водою на великъ день*“ згадує ся про бога „*Коляду*“ и ôдтакъ наводять ся ще *Услядъ* або *Ослядъ*, *Коршь* або *Хорсъ*, *Дашубъ* або *Дажбъ*, *Стрибъ* або *Стрибогъ*, *Семаргль* и *Мокошь*[3]).

Пôсля короткого погляду на исторію Кіѣвскихъ князѣвъ Ґизель розказує широко про Димитрія Донского, великого князя московского, и описує битву Куликôвску. Ôдтакъ вертає ся опять до Кіѣвского князѣвства, котре спершу побивалось татарскимъ лихолѣтемъ, а потôмъ дôсталось пôдъ власть Литвы. Розказує дальше, що „*грѣхъ ради человѣческихъ*“ Кіѣвске князѣвство обернено въ воєводства и въ порядку хронологичнôмъ вычисляє воєводъ Кіѣвскихъ, поставленыхъ ôдъ королѣвъ польскихъ; згадує про сполученє Украины зъ Москвою (1654) и про смерть царя Олексѣя Михайловича. Потôмъ переходить лѣтописець до оповѣданя про два турецкѝ походы пôдъ Чигиринъ (1677. и 1678. р.) и кôнчить свою *Синопсисъ* вѣстію про силы вôйскъ московскихъ и козацкихъ, котрѝ прибули ко Кіеву въ 1679. р. на оборону святынь Кіѣвскихъ ôдъ нападу татарского.

Изъ сего огляду лѣтописи можна дôзнатись, що Ґизель бôльше писавъ про дѣ̀ украинськ, нѣжь про дѣ̀ московськ. Про царѣвъ Ивана III. й Ивана IV., про покоренє Новгорода, про патріарха Никона й роскольникôвъ не спôмнувъ ôнъ нѣ словомъ, мѣжь-тымъ коли зъ Кіѣвскихъ князѣвъ не минувъ майже нѣ одного. Въ оповѣданю автора проявляє ся симпатія до Украины, котру ôнъ бажавъ видѣти сильною въ союзѣ зъ Москвою. Хоча-жь Ґизель любивъ свою батькôвщину, то писавъ свôй твôръ твердымъ, церковно-славяньскимъ языкомъ, якого не добачаємо й въ лѣтописяхъ найдавнѣйшихъ.

2. Леонтій Боболиньскій. Ôнъ бувъ черцемъ Кіѣвского Выдубицкого монастыря; опôсля живъ въ Черниговскôмъ Ильиньскôмъ монастырѣ и вмеръ въ Новгородѣ Сѣверскôмъ въ монастырѣ Спасо-Преображенскôмъ. Боболиньскій написавъ въ 1699. р. лѣтопись пôдъ заголовкомъ: „*Лѣтописецъ сій єстъ кроника зъ розныхъ авторовъ и гисториковъ многихъ, діалектомъ єстъ написана въ монастыру свято-троицкомъ Илинскомъ Черниговскомъ*“[4]).

Боболиньскій подає навперед короткій поглядъ на дѣ̀ библійнои и всесвѣтнои исторіѣ по вѣкамъ ôдъ сотворенія свѣта ажь до взятя Царгорода Турками. Потôмъ говорить про панства турецкѝ, ôдкôль повстали и якъ розмножились и зайшли „въ тыє всходніи краины“; ôдтакъ переходить до кроники славяньско-рускои „о панствахъ рускихъ, польскихъ и литовскихъ“. Кроника тая обôймає отже три окремѝ части, се-бъ-то кронику руску, польску и литовску. Въ кроницѣ рускôй лѣтописець говорить про зачатокъ Руси-Украины ôдъ найдавнѣйшихъ часôвъ до сполученя ѣи зъ Москвою при Олексѣю Михайловичу. Въ кôнци сеи кроники находить ся повѣсть о первôмъ и второмъ бѣсурманьскôмъ приходѣ пôдъ Чигиринъ. Потôмъ слѣдує: „*короткоє собраніе кроники литовской*“, доведенои до смерти короля Степана Баторія. „*Короткимъ собраніемъ кроники польской*“, сягаючои такожь до Степана Баторія, кôнчить ся кроника славяньско-руска.

До сеи лѣтописи додано въ рукописи пять статей рôжного змѣсту, мѣжь котрыми вызначує ся статя пята п. з. „*Листъ до ксіонженця Іереміи Корыбута Вишневецкого, того часу писаный, якъ зъ Русина Ляхомъ зосталъ, въ року 1634*“. (Сей листъ написавъ Исая Копиньскій, митрополитъ Кіѣвскій.)

Хоча-жь лѣтопись Боболиньского въ бôльшôй части являє ся компиляцією зъ давнѣйшихъ лѣтописцѣвъ рускихъ, та й зъ хронографôвъ литовскихъ и польскихъ, то все-таки обôймає она цѣнный матеріялъ для исторіѣ рускои, по-за-якъ въ деякихъ оповѣданяхъ представляють ся дѣ̀, сучаснѝ авторови, н. пр. О первôмъ и второмъ бѣсурманьскôмъ приходѣ пôдъ Чигиринъ.

Лѣтопись сеся вызначує ся легкимъ стильомъ и гарнымъ оповѣданємъ. Авторъ писавъ єѣ языкомъ (мало)-рускимъ, въ котрôмъ зустрѣчаємо чи-мало полонизмôвъ. Деякѝ частины лѣтописи Боболиньского выдруковано въ Кіевѣ 1854. р. въ додатку до лѣтописи Григорія Грабянки[1]). Рукопись же сеи лѣтописи находить ся въ библіотецѣ Черниговскои духовнои семинаріѣ.

3. Самовидець. Про житє сего лѣтописця до недавного часу майже нѣчого не було звѣстно. Писано про него хиба лишь се: „Самовидець єсть безперечно псевдонимъ. Се бувъ мужь свѣтскій, що̀ живъ и дѣйствовавъ ôдъ початку вôйнъ Хмельницкого мабуть до послѣднихъ рокôвъ XVIII. вѣку. Ôнъ видѣвъ отже самъ всьо, що тогдѣ дѣялось, и назвавъ себе Самовидцемъ“[2]). Ажь ось повелось Орестови Левицкому въ великôй части розвѣяти тую мраку, котрою вкрывалась личнôсть Самовидця. Изъ знаменитои розвѣдки того историка проявляє ся отъ-сей образъ нашого лѣтописця[3]): Самовидець живъ на Украинѣ лѣвобережнôй и вчивъ ся мабуть въ Переяславѣ або въ Новгородѣ Сѣверскôмъ. Родомъ бувъ ôнъ шляхтичъ украиньскій и заявлявъ симпатію шляхетчинѣ польскôй. Изъ-за того не дуже любивъ руске поспольство, а перенявши ся традиціями консервативными, прихилявъ ся до козакôвъ-городовикôвъ. Около 1654. р. ставъ Само-

---

[1]) ibid., стор. 26—28.

[2]) Перунъ — богъ грому, блискавки и облакôвъ дощевыхъ; Волосъ — богъ скотôвъ; Позвиздъ — богъ воздуха, погоды и хуртовины; Ладо — богъ весѣля и всякого гаразду; Купало — богъ земныхъ плодôвъ.

[3]) Про бога Усляда и Семаргла въ давныхъ памятникахъ не находимо нѣякои ширшои згадки. Хорсъ и Дажбогъ — богъ сонця; Стрибогъ — богъ вѣтрôвъ; Мокошь — богъ мокроты (воды).

[4]) Орестъ Левицкій каже, що Боболиньскій переписавъ лишь сю лѣтопись зъ тексту давнѣйшого. („Лѣтопись Самовидца...“ Кіевъ 1878., стор. X.).

[1]) „Отрывки изъ лѣтописи Леонтія Боболинскаго“ (стор. 273—327). — Тутъ выпечатано отъ-сѝ историчнѝ статьѣ: „Слово ко любимому читателю всякому“ (стор. 373—275); 1. „О Ивонѣ, господару волоскомъ“ (стор. 277—291); 2. „Повѣсть о Подковѣ, господару волоскомъ“ (стор. 293—300); 3. „О первомъ и второмъ бѣсурманскомъ приходѣ подъ Чигиринъ“ (стор. 301—319); 4. „Листъ до ксіонженця Іереміи Корыбута Вишневецкого, того часу писаный, якъ зъ Русина Ляхомъ зосталъ, въ року 1643“ (стор. 321—327).

[2]) Передне слово П. Кулѣша въ лѣтописи Самовидця, выданôй въ Москвѣ 1846. р. — Порôвн. Хрестоматію староруску Омеляна Огоновского, выдану у Львовѣ 1881; стор. 362—363.

[3]) „Лѣтопись Самовидца... Издана Кіевскою временною коммиссіею для разбора древнихъ актовъ“. Кіевъ 1878. „Опытъ изслѣдованія о лѣтописи Самовидца“, — статя Ореста Левицкого; стор. 1—76.

видець служити въ вôйсковôй канцелярiи, котра все находилась при боцѣ гетьмана. Коли отже Хмельницкiй повставъ противъ Польщѣ, то Самовидець бувъ вѣдай ще молодымъ молодикомъ, по-за-якъ въ тую канцелярiю мôгъ вступити въ двацятыхъ рокахъ житя. А вже-жь мôгъ ôнъ справдѣ бути самовидцемъ всѣхъ важнѣйшихъ подiй историчныхъ свого часу, тому-що бравъ участь въ воєнныхъ походахъ, въ посольствахъ и въ зборахъ народныхъ. Впрочôмъ въ вôйсковôй канцелярiи мôгъ дôзнатись не тôлько про важнѣйшi справы своєи батькôвщины, але й про хôдъ политики европейскои: тамъ мавъ пôдъ рукою акты офiцiяльнi, кореспонденцiѣ знатныхъ осôбъ и въ загалѣ важнi документы историчнi, котрi служили жереломъ для єго лѣтописи.

Такъ отже Самовидець написавъ лѣтопись про вôйны Богдана Хмельницкого и про усобицѣ, що̀ були на Украинѣ по єго смерти. Орестъ Левицкiй думаєˡ), що лѣтопись Самовидця простягає ся черезъ 53 роки, се-бъ-то починає ся оповѣданємъ про повстанє Хмельницкого (1648. р.), а кôнчить ся 1702. рокомъ. Всякi-жь попереднi вѣсти историчнi, якi лучились до 1648. р., записавъ пôзнѣйшiй компиляторъ около половины XVIII. вѣку та й поставивъ ихъ на початку лѣтописи. Ба, Левицкiй догадує ся, що сеся попередня частина лѣтописи Самовидця основує ся на историчнôмъ збôрнику „Краткоє описанiє Малороссiи“²), та що й конець лѣтописи (ôдъ 1702—1734. р.) походить зъ того-самого жерела. По думцѣ того ученого мужа Самовидець написавши лѣтопись въ Стародубѣ (въ Сѣверщинѣ), умеръ мабуть въ 1702. р., а по-за-якъ въ вôйскову канцелярiю мôгъ вступити въ двацятôмъ роцѣ житя, то правдоподôбно родивъ ся въ 1632. р.³).

У Самовидця було бôльше таланту природного, нѣжь науки придбанои въ школѣ. Вже-жь и трудно було молодикови вчитись тогдѣ, коли на Украинѣ заворушилась Хмельнищина, коли студенты покидали школу та горнулись пôдъ хоругвь „второго Мойсея“. Хоча-жь у него не було такихъ вѣдомостiй, якими вызначавъ ся Величко, то зъумѣвъ ôнъ зладити лѣтопись, що̀ мѣжь творами сего роду має въ сѣмъ перiодѣ найбôльшу стôйнôсть литературну. Въ загалѣ добачаємо, що Самовидець списувавъ вѣрну характеристику дѣєвыхъ осôбъ и оцѣнявъ якъ-найлучше хôдъ подiй историчныхъ. Деякi образы лѣтописи представивъ ôнъ вельми пластично, примѣромъ похороны Ивана Золотаренка (стор. 42—44) и Чорну Раду (стор. 72—79). Ôдтакъ за-для объективнои правды стоить ôнъ высше ôдъ ученого Величка, котрый часто намагавъ ся поетичными образами прикрасити тканину историчного оповѣданя.

По мнѣню Ореста Левицкого⁴) оповѣданє про Хмельницкого являє ся бôльше исторiєю, нѣжь лѣтописiю, тому-що въ писаню видно тутъ ладъ прагматичный; донерва ôдъ року 1672. починає ся справдѣшна лѣтопись, по-за-якъ авторъ списувавъ свои записки сучасно зъ важнѣйшими дѣями на Украинѣ. — Оповѣдаючи про вôйну Хмельницкого замѣчає Самовидець, що „*козацтво звалося ажъ и по за Днѣстромъ коло Галича*“⁵), що отже и въ нашôй Галичинѣ найшлись охотники, котрi приставали до полкôвъ Хмельницкого. Ôдтакъ пише авторъ: „*Такъ усе, що живо, поднялося въ козацтво, же заледво знайшолъ в якомъ селѣ такого человѣка, жеби не мѣлъ албо самъ, албо синъ до войска iти; а єжели самъ нездужалъ, то слугу паробка посилалъ. А iнiє килко их было, всѣ пiшли з двора, тилко одного зоставили, же трудно было о наймыта*“¹).

Доси выдано двѣчи лѣтопись Самовидця: въ 1846. р. пôдъ редакцiєю Осипа Бодянского выйшло въ Москвѣ выданє „императорскаго общества исторiи и древностiй россiйскихъ“ пôдъ такимъ заголовкомъ: „*Лѣтопись Самовидца о войнахъ Богдана Хмельницкаго и о междоусобiяхъ, бывшихъ въ Малой Россiи по єго смерти*“. Въ выданю сеи лѣтописи корыстувавъ ся Бодянскiй именно тою рукописiю, котру єму доставивъ Пантелеймонъ Кулѣшъ. Ôдтакъ въ передньмъ словѣ сего выданя замѣтивъ Кулѣшъ, що початокъ лѣтописи, судячи по языкови и по вельми короткому выложеню, займивъ Самовидець зъ иншои кроники украиньскои²). — Опôсля ôдкрыто двѣ важнi рукописи, а то рукопись Якова Козельского и Петра Искрицкого. Пересмотривши весь матерiялъ рукописный, Левицкiй зладивъ новый текстъ критично, почôмъ заходами „Кiевской временной коммиссiи для разбора древнихъ актовъ“ выдано сю лѣтопись въ Кiєвѣ 1878. року пôдъ симъ заголовкомъ: „*Лѣтопись Самовидца по новооткрытымъ спискамъ съ приложенiемъ трехъ малороссiйскихъ хроникъ: Хмельницкой, Краткаго описанiя Малороссiи и Собранiя историческаго*“. Въ сѣмъ выданю замѣстивъ Орестъ Левицкiй многоцѣнну свою розвѣдку про лѣтопись Самовидця (стор. 1—76).

Стиль сеи лѣтописи єсть простый и ясный, а въ языцѣ єи видно богато прикметъ живои мовы люду украиньского. Ôдтакъ и правопись часто приспособлена до выговору: именно замѣсць *и* стоить по-найбôльше самогласна *и*, та й буква *ъ* ôдкидує ся пôсля согласнои у прииенникôвъ, стоячихъ передъ своимъ падежемъ.

4. Григорiй Грабянка³). Ôнъ живъ за панованя Петра I., Катерины I и Петра II. Коли бувъ судiєю Гадяцкимъ, то наказный гетьманъ Павло Полуботокъ стоявъ въ оппозицiи до Степана Лукича Веляминова, котрый бувъ президентомъ „коллегiѣ малороссiйскои“, заснованои 16. мая 1722. р. въ тôй цѣли, щобъ занапастити останки автономiѣ украиньскои. Тая-то коллегiя захопила въ свои руки всѣ права гетьманьскi и ôдтакъ царь Петро I. не позволявъ выбирати гетьмана вольными голосами козакôвъ. Полуботокъ бажавъ зберегти батькôвщину ôдъ россiйскои кормиги и выступавъ смѣло противъ самоволѣ Веляминова. Але царь дôзнавъ ся небавомъ ôдъ того диктатора на Украинѣ про мнимый непослухъ Полуботка супротивъ власти, и вôзвавъ єго, щобъ зъ писаромъ Семеномъ Савичемъ и зъ судiєю Иваномъ Чорнышемъ явивъ ся въ Петербурзѣ. Ще передъ выѣздомъ своимъ зъ Глухова Полуботокъ выславъ въ Петербургъ депутацiю въ справѣ выбору нового гетьмана и зъ жалобою на занапащенє декотрыхъ вольностiй украиньскихъ урядомъ россiйскимъ. Членами тои депутацiѣ були: два наказнi полковники, Стародубскiй, Петро Корецкiй и Переяславскiй, Иванъ Даниловичь, бунчуковый товарищь Дмитро Володьковскiй, судiя Григорiй Грабянка и вôйсковый канцеляристъ Никола Ханенко. А вже-жь 3. серпня 1723. р. приѣхавъ до Петербурга та-

---

¹) ibid., стор. 28.

²) „Лѣтопись Самовидца“, стор. VIII. — Порôвн. дальшу главу: „Лѣтописнi збôрники“, именно статю п. з. „Краткоє описанiє Малороссiи“.

³) ibid., стор. 53. 56., замѣт. 1.; — ⁴) ibid., стор. 29; — ⁵) ibid., стор. 19.

¹) ibid., стор. 20.

²) Лѣтопись Самовидця; стор. I.

³) Грабянка звавъ ся первѣстно „Гребѣнкою“.

кожь Полуботокъ. Въ вересню т. р. тайна канцелярія взяла старшину козацку на допросъ, але Полуботокъ и єго товаришѣ оправдали ся изъ всѣхъ замѣтôвъ. Однакже въ надолистѣ царь велѣвъ всадити ихъ до вязницѣ. Полуботокъ умеръ въ крѣпости Петропавловскôй (1723). Єго товаришѣвъ, мѣжь ними Грабянку, освободила зъ тюрмы доперва царица Катерина I. Опôсля доля Грабянки получшала, бо за панованя Петра II. заходами гетьмана Данила Апостола поставлено єго (1729) полковникомъ Гадяцкимъ.

Грабянка написавъ въ Гадячи лѣтопись пôдъ симъ заголовкомъ: „*Дѣйствія презѣльной и отъ начала Поляковъ крававшой небывалой брани Богдана Хмелницкого, гетмана запорожского, съ Поляки, за найяснѣйшихъ королей полскихъ Владислава, потомъ и Казъмира, въ року 1648. отправоватися начатой, и за лѣтъ десять по смерти Хмелницкого неокончепной .... Року 1710.*“ Сесю лѣтопись выдано въ Кіевѣ 1854. р. заходами „временной коммиссіи для разбора древнихъ актовъ“ (пôдъ редакцією Ивана Самчевского).[1])

Лѣтопись Грабянки обôймає оповѣданя про дѣѣ Украины ôдъ найдавнѣйшихъ часôвъ ажь до выбраня Скоропадского гетьманомъ въ 1709. р. Головнымъ же предметомъ свого оповѣданя авторъ выбравъ епоху Богдана Хмельницкого. Такъ отже починає ся лѣтопись короткимъ переглядомъ дѣй историчныхъ до Хмельницкого. Передъ симъ переглядомъ замѣщено коротку росправу про зачатокъ козакôвъ. Грабянка каже, що козаки одержали свою назву ôдъ праотцѣвъ своихъ „Козаръ“, народа скитского, прозваного Козарами (ôдъ рѣчки що́ тече черезъ Бухарску землю „въ море Хвалинскоє“)[2]) або Алянами (ôдъ гôръ Аляньскихъ). Тѣ-то Аляны сидѣли первѣстно на побережю моря Азовского, и ôдтôль розширились на захôдъ по берегамъ Чорного моря. Пôдъ словомъ „Козары“ Грабянка розумѣвъ отже не тôлько народъ, звѣстный въ исторіи пôдъ симъ именемъ, але й Болгаръ, Аварôвъ, Гуннôвъ, Оботритôвъ и декотрѣ иншѣ народы. Ôдтакъ подає авторъ поглядъ на исторію Козаръ, се-бъ-то на давнѣйшу исторію козачины. Могучôсть Козаръ запропастилась въ часѣ нападу татарского въ начатку XIII. вѣку, и въ тôмъ-то часѣ Козары стали называтись Козаками.

Пôсля сеи розвѣдки про зачатокъ козачины слѣдує переглядъ дѣй историчныхъ до Хмельницкого. Сей переглядъ, хоча вельми короткій, єсть важнымъ изъ-за того, що въ нѣмъ описують ся тѣ подѣѣ историчнѣ, котрыхъ не добачаємо въ лѣтописи Величка, по-за-якъ одвѣтна часть рукописи запропастилась. Ôдтакъ слѣдує заголовокъ: „*Сказаніе, чесо ради воста Хмелницкій на Поляковъ*“ (стор. 31.), и починає ся оповѣданє про Хмельницкого. Пôсля сего просторого оповѣданя лѣтопись Грабянки стає ся що-разъ менше интересною и наконецъ переходить въ сухе вычисленє важнѣйшихъ фактôвъ историчныхъ.

Про жерела своєи лѣтописи згадує самъ Грабянка пишучи въ переднѣмъ словѣ отъ-се: „Умислихъ исторію сію въ память послѣднему роду написати, собирая ово отъ *діаріуша* нашихъ воиновъ, въ обозѣ писанного, и отъ *духовнихъ и мерскихъ лѣтописцовъ*, елика въ нихъ возмогохъ обрѣсти достовѣрнѣє написанного, ово отъ повѣствованія *самобытнихъ* тамо *свѣдителей*, еще въ живихъ обрѣтающихся, ихже повѣсть вѣроятно лѣтописцовъ утверждаєтъ“.[1])

Лѣтописець сей хотѣвъ у своѣмъ творѣ корыстуватись языкомъ церковно-славяньскимъ, але не знаючи добре єго конструкцій займавъ часто слова и формы зъ живои мовы украиньскои.

5. Самôйло Величко. Се бувъ козакъ, що́ на самôмъ початку 1690. р. ставъ служити въ вôйску запорозкôмъ за гетьмана Мазепы. Именно живъ ôнъ въ домѣ Василя Кочубея, вôйскового писаря генерального, и провадивъ секретнѣ кореспонденцїѣ вôйска запорозкого зъ россійскимъ царемъ Петромъ Олексѣєвичемъ та й зъ господарями волоскимъ и молдавскимъ. Коли послуживъ лѣтъ пятьнацять „въ такихъ премногихъ и неусыпныхъ трудахъ“[2]). вправлено єго на початку 1705. р. до канцелярїѣ вôйсковои генеральнои, въ котрôй ôнъ остававъ ся чотыри роки, с. є. до 1708. р., въ котрôмъ добродѣєви єго, Кочубею, по приказу Петра Великого ôдрубано голову[3])

Ще въ 1728. р. Величко живъ въ полку Полтавскôмъ, въ Диканцѣ, хуторѣ Василя В. Кочубея, и займавъ ся литературными працями, хоча втративши взôръ очей не видѣвъ свѣта божого. Тогдѣ выручавъ ся помочію декотрыхъ своихъ „отрокôвъ“, котрыхъ навчивъ писати.[4]) Такъ велѣвъ имъ переписати збôрникъ „Космографія“, въ котрôй находить ся такожь статя про вôйну Хмельницкого зъ Поляками.

Величко написавъ: „*Сказаніе о войнѣ козацкой зъ Поляками чрезъ Зѣновія Богдана Хмелницкого, гетмана войскъ запорожскихъ, въ осми лѣтехъ точившойся, а до двападцяти лѣтъ у Поляковъ зъ иншими панствами провлекшойся, якою онъ Хмелницкій, при всесилной помощи божественной, зъ Козаками и Татарами отъ тяжкого ига лядского вибился, и подъ высокодержавнос пресвѣтлѣйшого монархи російского Алексія Михайловича владѣніе доброволнѣ поддался...*“ Лѣтопись свою писавъ Величко въ селѣ Жукахъ, повѣту Полтавского, и датувавъ єѣ рокомъ 1720. Выдруковано-жь єѣ заходомъ „временной коммиссіи для разбора древнихъ актовъ“ въ Кіевѣ 1848—1855. р.; именно напечатано першѣ два томы пôдъ редакцією Н. А. Ригельмана, а третій томъ пôдъ доглядомъ И. Самчевского. Опôсля (1864. р.) выдано ще четвертый томъ яко додатокъ до лѣтописи пôдъ редакцією И. Самчевского и В. Антоновича.

Въ першôмъ томѣ лѣтописи розказує авторъ про вôйны Хмельницкого и про послѣдуючѣ дѣѣ на Украинѣ до 1659. р., с. є. до мира Оливского. Другій томъ починає ся рокомъ 1660, и обôймає историчнѣ дѣѣ до 1686. р. Въ третѣмъ томѣ находять ся оповѣданя про дѣѣ ôдъ 1687. до 1700. р. Хоча же Величко окôнчивъ свою лѣтопись рокомъ 1700., то можна однакожь догадуватись, що ôнъ єѣ и дальше писавъ. Се доказує вже рôкъ 1720., поставленый въ заголовку лѣтописи; ôдтакъ въ другôмъ

---

[1]) М. Максимовичъ, „Извѣстіе о лѣтописи Григорія Грабянки, изданной 1854 года Кіевскою Временною Коммиссіею“. („Собраніе сочиненій...“, Кіевъ 1876., томъ I, стор. 217—231.)

[2]) Моремъ Хвалинскимъ звалось море Каспійске.

[1]) Лѣтопись Григорія Грабянки, стор. II.

[2]) Лѣтопись Самоила Величка, томъ III., стор. 90.

[3]) Кочубей и шуринъ єго, Полтавскій полковникъ Искра, подали Петрови В. доносъ на Мазепу, мабуть-то ôнъ задумавъ зрадити царя и передати ся королеви шведскому. Зъ причины же, що той доносъ трудно було ствердити доказами, засуджено Кочубея й Искру на смерть.

[4]) Лѣтопись, томъ IV., стор. V.

томѣ (въ роздѣлѣ XXIII.) подає авторъ поглядъ на дѣѣ панованя Петра Великого до 1723. р., а наконець въ третѣмъ томѣ згадують ся деякѣ подѣѣ мѣжь 1700. — 1720. р.[1])

Рукопись лѣтописи доставивъ „временнѣй коммиссіи“ академикъ М. Погодинъ. Она єсть украшена десятьма портретами гетьманѣвъ: Богдана Хмельницкого, Ивана Выговского, Юрія Хмельницкого, Ивана Брухо-вецкого, Павла Тетеры, Петра Дорошенка, Демяна Много-грѣшного, Михайла Ханенка, Ивана Самойловича и Ивана Мазепы.

Въ сѣй рукописи появляють ся въ першѣмъ томѣ значнѣ пропуски: на самѣмъ початку не достає пять картокъ нема такожь кѣнця першои части. Въ загалѣ зъ двана-цяти частій першого тому збереглось лишь девять. Тѣ части дѣлять ся на роздѣлы. Въ другѣмъ томѣ не достає тѣлько двохъ картокъ рукописи; ѣдтакъ третій томъ дѣйшовъ до насъ майже цѣлый, тѣлько не має кѣнця. Оба тѣ томы, другій и третій, не дѣлять ся на части, а тѣлько на роздѣлы.

Жерела лѣтописи Величка:

1. Короткѣ козацкѣ лѣтописнѣ записки, про котрѣ авторъ згадує въ II. томѣ, стор. 7.[2])

2. „Діяріушъ“ Самѣйла Зорки зъ Волыня, котрый бувъ писаремъ въ кошу запорозкѣмъ. Про него пише Величко, що ѣнъ „чрезъ увесь часъ войни козацкой зъ Поляками бывшой, зостаючи писаремъ и секретаромъ при Хмелницкомъ, о всѣхъ рѣчахъ и поведеніяхъ со-вершенно вѣдалъ, а досконале и пространно въ діяріушѣ своємъ оніе описалъ“.[3]) Сей „діяріушъ“ Зорки нахо-дивъ ся у Сильвестра Быховця, канцеляриста вѣйска за-порозкого, щѣ бувъ товаришемъ Величка. Отець того Сильвестра бувъ канцеляристомъ у Чигириньскихъ гет-манѣвъ и переписавъ собѣ „діяріушъ“ про вѣйны Хмель-ницкого. Ѣдъ того-жь Сильвестра Быховця вызычивъ собѣ Величко „діяріушъ“ Зорки и корыстувавъ ся нимъ яко жереломъ при написаню лѣтописи, однакъ зъ об-ширныхъ записокъ Зорки подававъ ѣнъ вѣсти тѣлько найпотрѣбнѣйшѣ. Въ тѣмъ „діяріуши“ були помѣщенѣ кореспонденціѣ и листы Богдана Хмельницкого до деко-трыхъ монархѣвъ и князѣвъ; ѣдтакъ тѣ листы подавъ Величко въ своѣй лѣтописи безъ змѣны.

3. Поетичный твѣръ польского писателя Самѣйла Твардовского п. з.: „Wojna domowa z Kozaki i Tatary, Moskwą, potym Szwedami i z Węgry przez lat dwanaście... toczącą się“.... Calissii. A. D. 1681. Тая „вѣйна домова“ слу-жила Величкови головнымъ жереломъ для першого тому лѣтописи. Першу часть сего поетичного твору переробивъ по-руски Степанъ Савицкій, писарь полку Лубеньского, и давъ ѣй отъ-сей заголовокъ: *„Повѣсть о козацкой зъ Поляками войнѣ чрезъ Зѣновія Богдана Хмелницкого, гет-мана войскъ запорозскихъ, точившойся... отъ книги, назва-ной Война Домовая, нарѣченіемъ Самоила Твардов-скаго, ритмами полскими составленной и въ Кальшу року 1681. напечатанной, вкратцѣ малороссійскимъ нарѣчіемъ ви-писанная, въ року 1718. априля.“*[4]) Сеся „Повѣсть о ко-зацкой зъ Поляками войнѣ“ (въ рокахъ 1648—1651) до-повнює собою въ великѣй части затрачену часть зъ ру-кописи Величка (томъ I., стор. 100). А по-за-якъ Твар-довскій для исторіѣ того часу бувъ головнымъ жереломъ лѣтописи Величка, то й твѣръ Савицкого може подеку-ды заступити затраченѣ листки рукописи нашого лѣто-писця.[1])

4. Историчный твѣръ Самѣйла Пуфендорфія, котрый по-нѣмецки „краткими словы“ описавъ вѣйну Хмельниц-кого. Сего автора переложено навперед зъ мовы нѣ-мецкои на латиньску, а ѣдтакъ зъ языка латиньского на россійскій, и опѣсля выдруковано єго въ Петербурзѣ 1718. р. Про сю исторію каже Величко, що „любо (въ оной) не все такъ написано, якъ дѣялося, однакъ и пра-вединѣ суть рѣчи, лядскую неправду а козацкую невин-ность изявляющіи“ (I., стор. 16.)

Впрочѣмъ служачи въ вѣйсковѣй канцеляріи гене-ральнѣй Величко мавъ пѣдъ рукою важнѣ акты офи-ціяльнѣ, листы и грамоты, котрѣ ѣнъ въ лѣтописи своѣй безъ всякихъ змѣнъ замѣстивъ. Въ лѣтописи єго нахо-дить ся такожь статя польска пѣдъ заголовкомъ: „Roz-mowa Białocerkiewska“ wielebnego Ojca Joaniciusza Gala-towskiego, ordinis S. Basilii Magni, rektora Kijowskiego, z wielebnym xiędzem Hadryjanem Piekarskim, societatis Jesu, kaznodzieją Jego K. Mości „de Hierarchia Ecclesiae“ (томъ II., стор. 42—76.)[2]) Ѣдтакъ замѣстивъ авторъ въ творѣ сво-ѣмъ вѣршѣ политичнѣ въ мовѣ рускѣй и польскѣй. По-мѣжь рускими вѣршами вызначують ся отъ-сѣ: *а)* „Епи-тафіонъ“[3]) гетьманови Бруховецкому (II, 164. 165); — *б)* сатиричный вѣршь, писаный тогдѣ, коли Самойловича зложено зъ гетьмана (III, 15—17). До важнѣйшихъ вѣр-шѣвъ польскихъ належать отъ-сѣ: *а)* „Nagrobek jaśnie w Bogu przeoświeconemu jego mości ojcu Jozephowi Tu-kalskiemu Nielubowiczowi, metropolicie Kijowskiemu, Hali-ckiemu, na rok 1675.“ (II, 384—388)[4]); — *б)* Вѣршѣ „па-негириста козарского“ Александра Бучиньского Яскольда, котрый прославивъ Русь, поборовшу Туркѣвъ пѣдъ Чи-гириномъ въ 1678. р. (II, 434—449).

Лѣтопись Величка єсть многоцѣннымъ историчнымъ памятникомъ часѣвъ Хмельнищины. Ученый авторъ за-явивъ на кождѣй сторонѣ свого твору велику любовь до Украины. Она зове ся „матка наша Малая Россія“, „ми-лая отчизна“, „отчизна наша украинская“ (II, 18. 32. 34. 36.). Въ „предмовѣ до чителника“ высказує ѣнъ глубо-кій жаль изъ-за руины Украины; оповѣдає, що прохо-дячи ѣдъ Корсуня и Бѣлои Церкви „тогобѣчну“ Украи-ну, потѣмъ Волынь, зайшовъ ажь до Львова, Замостя, Бродѣвъ, и видѣвъ богато городѣвъ и замкѣвъ безлюд-ныхъ... Тогдѣ оглянувъ ся и бачивъ просторѣ поля й лѣсы, сады, дубравы, рѣки, ставы, озера запустѣлѣ, мо-хомъ и тростємъ порослѣ. Ѣдтакъ пише авторъ: *„И не всує Поляки жалѣючи утрати Украины оноя тогобочнея, раємъ свѣта полского въ своихъ универсалахъ ея наричаху и провозглашаху: понеже оная предъ войною Хмелницкого быстъ яки вторая земля обытованная, медомъ и млекомъ кипя-щая...“* (I, 5). Хмельницкого зове ѣнъ вторымъ Мойсеємъ, котрого пѣславъ Богъ, вывести Украину зъ неволѣ (I, 31). Землякѣвъ своихъ называє „народомъ козако-рускимъ, истиннымъ, простодушнымъ и правосердечнымъ“, „наро-домъ мужественнымъ и рицерскимъ“ (II, 8). Що Величко

[1]) Лѣтопись Величка, томъ I., стор I—V.

[2]) Порѣвн. томъ III, стор. 516.

[3]) Томъ I, стор. 54.

[4]) Лѣтопись Величка, томъ IV., стор. 1—84.

[1]) Сей твѣръ Степана Савицкого найдено въ „Космографіи“, збѣрнику, переписанѣмъ отроками Величка зъ рѣжныхъ авторѣвъ.

[2]) Порѣвн. „Зорю“, число 20, стор. 327.

[3]) Епитафіонъ — надпись нагробна.

[4]) Авторомъ сего надгробного стихотвору бувъ Лазарь Барановичь.

справдѣ любивъ завзятє и мужнôсть козакôвъ, можна именно дôзнатись изъ поетичного опису вôйны Сѣрковои въ Крымѣ (II. 372—384).

Языкъ автора єсть переважно малорускій, являючій богато украиньскихъ провинціонализмôвъ. Самъ авторъ каже, що свою лѣтопись писавъ „простымъ стилемъ и нарѣчіємъ козацкимъ“ (I, 6).[1]) Про те й правопись єго часто приспособлена до народного выговору. Такъ пише ôнъ майже всюды *и* замѣсть *ы* и любує ся въ согласныхъ здвоєныхъ такихъ формъ якъ *огляданиє, браття, чеⷧядю* (замѣсць *огляданіє, братія, чеⷧядію*).

Въ кôнци I. тома находить ся „*Придатокъ до книги Твардовского отъ Самойла Величка, зъ тои-жъ книги коротко винятій.*“ (стор. 450—454). Тутъ подавъ лѣтописець корсткій оглядъ цѣлого твору Твардовского. Ôдтакъ въ сѣмъ томѣ слѣдує въ додатку друга частина Дневника Матвѣя Титловского про Хотинскій похôдъ Туркôвъ противъ Полякôвъ (стор. 1—51).

Въ IV. томѣ помѣщенѣ отъ-сѣ статьѣ:

1. „*Повѣсть о козацкой зъ Поляками войнѣ чрезъ Зѣновія Богдана Хмелницкого*“ (стор. 1—84). Сю „повѣсть“ зладивъ (якъ высше сказано) Степанъ Савицкій, переробивши по-рускѣ поетичный твôръ Твардовского п. з. „Wojna domowa“.

Величко замѣстивъ сю „повѣсть“ въ збôрнику своѣмъ „Космографія“. Статьѣ сего збôрника переписували зъ готовыхъ творôвъ „отроки“ нашого лѣтописця, коли ôнъ втративъ взôръ очей. Змѣстъ тои „Космографіѣ“ подавъ самъ Величко въ „предмовѣ до чителника“ (въ томѣ IV., стор. II—V.).

2. „*Коммиссія Гадяцкая, року 1658.*“ (стор. 85—106).

3. „*Реєстръ... имѣнія Семена Палія, учиненъ 1704. г. октября 12. дня*“ (стор. 107—132).

4. „*О войнѣ Остраниновой зъ Лядами на Украинѣ малороссійской*“ (стор. 133—146). Оповѣданє про вôйну Остранина (Остряницѣ) заключає въ собѣ универсалъ, розбсланый симъ гетьманомъ по Украинѣ 1638. р., въ котрôмъ высказує ся недоля народу украиньского изъ-за напастій ôдъ Полякôвъ; ôдтакъ находить ся тутъ коротка вѣстка про саму вôйну Остряницѣ.

5. „*Записки Матвея Титловскаго*“, *1620—1621.* (стор. 147—182). Титловскій, „историкъ польскій“, написавъ исторію про вôйны Туркôвъ зъ Поляками при Цецорѣ (1620) и пôдъ Хотиномъ (1621). Тую-то исторію, „на вѣрныхъ руськихъ лѣтописяхъ утвержденную“ переложивъ на руску мову „абшитованый полковый обозный Стефанъ Василевъ сынъ Лукомскій“ въ городѣ Прилукахъ 1770. р. — Записки Титловского въ польскôмъ оригиналѣ не були печатанѣ. Рускій же перекладъ зладивъ бувъ Самôйло Величко[2]), а по-за-якъ початокъ сеи працѣ запропастивъ ся, то „временная Коммиссія“ корыстувалась другимъ перекладомъ, якій найдено въ историчнôмъ збôрнику полкового обозного Степана Лукомского.

6. „*Діаріушъ*“ Симеона Окольского[3]) зъ 1638. р. (стор. 183—296). Сей „діаріушъ“ надруковано въ томѣ четвертôмъ изъ рукописи Величка. Въ тôй рукописи помѣщено „діаріушъ“ передъ самымъ оповѣданемъ про вôйну Хмельницкого. Повный твôръ Окольского обôймає въ I. части исторію вôйны Полякôвъ зъ гетьманомъ Павлюкомъ, а въ II. части оповѣданє про вôйну зъ гетьманами Остраниномъ и Гунею. Однакже перекладъ рускій обôймає лишь другу часть того твору. Величко принявъ въ свою лѣтопись готовый перекладъ, и осмотривъ єго своими замѣтками та коментаріями (IV, 202—203. 205. 262—264. 290—296.)

7. „*Дополненіє Дневника Окольскаго*“ (стор. 297—313). Се єсть додатокъ до другои части Дневника (діяріуша) Окольского. Ôнъ находить ся въ историчнôмъ збôрнику Степана Лукомского. Тоє „дополненіє“ обôймає исторію Украины ôдъ 1638. до 1648. року.

6. Степанъ Лукомскій. Про єго житє знаємо лишь се, що бувъ Прилуцкимъ полковымъ обознымъ. Коли ще бувъ сотникомъ полковымъ (1738) переложивъ ôнъ дневникъ Окольского зъ мовы польскои на руску, и доповнивъ сей лѣтописный твôръ оповѣданємъ про дѣ Украины ôдъ 1638. до 1648. р. на основѣ „руськихъ достовѣрныхъ лѣтописей“. Опôсля бувши вже „абшитованымъ полковымъ обознымъ“, переложивъ Лукомскій записки Титловского и доповнивъ ихъ такожь подекуды „руською достовѣрною лѣтописію“. Оба тѣ переклады рускѣ, по думцѣ Лукомского, мали бути неначе вступомъ до историчнои поемы Твардовского „Wojna domowa“, котру ôнъ такожь переложивъ на мову руску. Однакже перекладъ сего твору не дôйшовъ до насъ. Наконецъ въ 1770. р. Лукомскій зладивъ лѣтописный збôрникъ пôдъ такимъ заголовкомъ: „*Собраніє историческоє. изъ книгъ древняго писателя Александра Гваґнина и из старихъ рускихъ вѣрныхъ лѣтописей абшитованнимъ полковимъ обознимъ Стефаномъ Василиєвимъ синомъ Лукомскимъ сочиненноє в малороссійскомъ городѣ Прилукѣ 1770. году*“[1]). По думцѣ Лукомского сей збôрникъ мавъ бути передньою частію лѣтописною, щó вводила бы читателя до дневника Окольского и до записокъ Титловского въ редакціи рускôй.

„*Собраніє историческоє*“ Лукомского обôймає дѣ Руси-Украины ôдъ часôвъ Гедимина до кôнця XVI. вѣку. Оно починає ся розвѣдкою: „Что єсть козакъ?“ И сейчасъ розказує лѣтописець за проводомъ Ґваґнина, що „козакъ єсть слово татарскоє и значить по-руски рицеръ или воинъ а по-нѣмецки *фрейрътеръ*“. Ôдтакъ слѣдує оповѣданє про козакôвъ, котрыхъ зачатокъ авторъ добачає въ кôнци XIII. вѣку. Въ кôнци лѣтописи пише авторъ широко про справы церковнѣ на Украинѣ и про унію, оголошену на соборѣ Берестійскôмъ въ 1596. р.

Збôрникъ Лукомского не єсть твôромъ оригинальнымъ; ôнъ являє ся справдѣ компиляціёю иншихъ историчныхъ творôвъ. Авторъ корыстувавъ ся хроникою „древняго писателя“ Ґваґнина[2]) и „руськими старыми вѣр-

---

[1]) Мову своєи лѣтописи звавъ Величко такожь „козацкимъ языкомъ“. (I, 4).

[2]) „Временная коммиссія для разбора древнихъ актовъ“ выдала той рускій перекладъ Записокъ Титловского въ I. томѣ лѣтописи Величка (Додатки, стор. 1—51).

[3]) Симеонъ Окольскій, монахъ Доминиканьскій, живъ въ першôй половинѣ XVII. вѣку. Ôнъ бувъ провинціяломъ Доминиканьского ордена на Руси и крôмъ дневника про вôйны козацкѣ писавъ ще иншѣ творы, повнѣ клясичнои ерудиціѣ, примѣромъ „Russia florida“. Дневникъ вôйны зъ козаками (1638. р.) написавъ Окольскій, бувши капеляномъ вôйска польского въ тôй вôйнѣ.

[1]) „Собраніє историческоє“ напечатано въ Лѣтописи Самовидця (Кіевъ 1878; стор. 321—372.).

[2]) Александеръ Ґваґнинъ (Guagnino) бувъ родомъ Италіянець. Въ молодôмъ вѣцѣ прийшовъ въ Польщу и вступивъ въ службу короля Жигимонта Августа, и ôдтакъ при Степанѣ Баторію бувъ комендантомъ Витебска. Умеръ въ Краковѣ въ 1614. р. Лукомскій корыстувавъ ся отъ-симъ историчнымъ твôромъ Ґваґнина: „Rerum polonicarum tomi tres“. Выдано у Франк-

ными лѣтописями". Майже третя часть лѣтописи, именно же оповѣданє про унію церковну, основуе ся на „руськôй достовѣрнôй лѣтописи". Шкода велика, що сеся лѣтопись запропастилась: своимъ змѣстомъ доповнила-бъ она лѣтописи Самовидця и Величка. Єѣ знали ще въ XVIII. вѣцѣ деякі люде письменні, ба й самъ Лукомскій на основѣ сеи „руськои достовѣрнои лѣтописи" доповнивъ дневникъ Титловского и дневникъ Окольского,

Свôй збôрникъ историчный написавъ Лукомскій въ языцѣ книжнôмъ, твердôмъ, въ котрôмъ збереглось мало прикметъ живои мовы украиньскои.

7. Микола Ханенко. Ôнъ родивъ ся на Украинѣ лѣвобережнôй 30. падолиста 1691. р. Отець єго Данило, братанець правобережного гетьмана Михайла Ханенка, бувъ генеральнымъ хорунжимъ и належавъ до невеличкого числа просвѣченыхъ людей свого часу. По смерти ôтця (1697) малый Микола стоявъ пôдъ опѣкою дѣда (по матери) Ломиковского. Ôдтакъ учивъ ся въ Кіевскôй академіи и навѣстивъ такожь польскі школы у Львовѣ. Въ 1710. р. почавъ ôнъ службу вôйскову, а въ 1717. р. вступивъ въ генеральну канцелярію и хôснувавъ ся ласками гетьмана Ивана Скоропадского. Въ 1721. р. поставлено Ханенка старшимъ канцеляристомъ або реєнтомъ, с. є. головнымъ помôчникомъ генерального писаря. По смерти Скоропадского оставъ ся ôнъ на своѣмъ становищи и придбавъ собѣ любовь Павла Полуботка, полковника Чернигôвского, котрый пôславъ єго до царя Петра I. звѣщаючи про смерть Скоропадского. Ôдтакъ Полуботокъ, ставши наказнымъ гетьманомъ, нагородивъ Ханенка за вѣрну службу маєтностями, се бъ-то дарувавъ єму два села, Перегôнъ и Дешковичѣ. Розумною вдачею Ханенка корыстувавъ ся Полуботокъ и тогдѣ, коли ôнъ по царскому указу вразъ зъ Савичемъ и Чорнышомъ мавъ бути вывезенымъ въ Петербургъ (22. мая 1723). Полуботокъ задумавъ пôслати наперед депутацію ôдъ имени „всего народа" зъ просьбою о вôльный выбôръ гетьмана. Тую депутацію (изъ пяти людей) выслано въ Петербургъ 24. мая 1723. Въ числѣ депутатôвъ находивъ ся и Ханенко. Коли-жь Полуботокъ приѣхавъ въ царску столицю, то й тутъ Ханенко бувъ головнымъ єго секретаромъ. Небавомъ опôсля Полуботка и єго товаришѣвъ замкнено въ „каменный замокъ Петербургскій". Полуботокъ умеръ въ вязници, а 8. лютого 1725 арештованыхъ Украинцѣвъ освободжено зъ тюрмы. Ханенко зъ декотрыми товаришами не мôгъ ôддалитись зъ Петербурга; єму приказано бути въ гарнизоннôй школѣ учителемъ дѣтей офицерскихъ и солдатскихъ. Кажуть [1]), що Ханенка водили и зъ крѣпости во дворець, давати кому-то лекціѣ. Зъ Петербурга выпущено Ханенка въ 1726. р., а вже въ 1727. р. поставлено єго судіею Стародубскимъ. Опôсля й гетьманъ Данило Апостолъ хôснувавъ ся неразъ помочію Ханенка въ важныхъ справахъ, уважаючи єго своимъ секретаромъ. Въ 1738. р. Ханенко одержавъ урядъ полкового обозного, а въ 1741. р. поставлено єго генеральнымъ хорунжимъ. Ôдтакъ и послѣдній гетьманъ Кирило Розумовскій цѣнивъ въ Ханенку чоловѣка талантливого и за вѣрну службу въ генеральнôй канцеляріи нагородивъ єго кôлькома селами. Ханенко умеръ въ сѣчню 1760. р. у Глуховѣ.

Ханенко писавъ *Діаріушъ* або дневникъ мабуть ôдъ 9. падолиста 1719 р., але въ рукописи, котра находить ся у правнука автора, починає ся той дневникъ днемъ 3. лютого 1727. р., та й въ серединѣ єго суть деякі пропуски. Такъ н. пр. нестає въ нѣмъ записокъ про часъ ôдъ 1734. до 1741. р. Въ тôй рукописи доведено Діаріушъ до 1753. р.

Осипъ Бодянскій выпечатавъ частину сего дневника п. з.: *„Діаріушъ или журналъ случающихся при дворѣ п. Іоанна Скоропадскаго гетмана оказій и церемоній, такожъ и въ канцеляріи войсковой отправуємыхъ дѣлъ, наченшій ся 1722. году и оконченный въ томъ-же году, въ мѣсяцѣ іюлѣ."* [1]). Ôдтакъ въ додатку до журнала „Кіевская Старина" ôдъ 1884. р. печатає ся *„Дневникъ генеральнаго хоружаго Николая Ханенка 1727—1753. г."*

Ханенко писавъ свôй *„Діаріушъ"* въ такôй мовѣ, щó вважає ся переходомъ ôдъ мовы руско-украиньскои до россійскои. Всякі подѣі свого часу записувавъ ôнъ вельми детайлично, изъ-за чого єго записки являють ся по-декуды наивными. И такъ помѣчаючи всьо теє, щó въ кождôмъ дни мѣсяця прилучилось, записавъ ôнъ н. пр. ось-таку нѣсенѣтницю: „30. мая. Весь день съ похмеля пробавлялъся въ домѣ и въ коммиссіи не былъ." (стор 160). (Дальше буде)

До біографіѣ Свидницкого.

Прочитавши въ „Зорѣ", що небôжчикъ Свидницкій служивъ колись у Козельцѣ, я згадавъ про одну свою родичку, тамошню давню обывательку, котра, думало ся менѣ, неминуче повинна хочь небогато знати про него. И справдѣ, завитавши сёго лѣта до Козельця, а почувъ одъ неи про Свидницкого, хочь не широке, але, здаєсь доволѣ цѣкаве оповѣданє, яке й подаю тутъ въ перекладѣ на украиньску мову.

— „За часôвъ п. Свидницкого, оповѣдала вона, я ще була не великою дѣвчиною, а черезъ те багато вже де чого поперезабувала... Бачила я єго всёго разôвъ може якихъ два чи три, (коли не помиляюсь, ôнъ бувъ доволѣ высокій, чорнявый чоловѣкъ зъ довгою бородою и дуже розумнымъ, выразнымъ лицемъ). За те чути про нёго доводилось и часто и богато. Ôнъ бувъ такимъ незвычайнымъ чоловѣкомъ въ нашôй козелецкôй громадѣ, що про нёго разъ-у-разъ говорили по товариствахъ переказуючи одно другому всякі брехнѣ, переважно дуже нелестні для п. Свидницкого. А про те всѣ вважали єго за чоловѣка дуже розумного и кебетного.

„Свидницкій родомъ бувъ десь ажь изъ Кіевщины, а въ Козелець заѣхавъ тôльки на службу; заѣхавъ, кажу, та тута й одружився зъ п. Величковскою. (Теперь вона, здаєть ся, въ Сосницкому повѣтѣ сѣльскою вчителькою). И чоловѣкъ и жѣнка були такі щирі „мужиколюбы", що другихъ такихъ — пошукати! Загально въ початку 60-ыхъ рокôвъ у насъ була страшенна мода на всяку мужиччину. Памятаю, — наші козелецкі панѣ такъ якъ показили ся: наспрaвляли собѣ всякихъ плахтъ та корсетокъ, и въ тому убраню пышали ся и дома, и въ гостяхъ, и въ церквѣ. Навѣть кацапки, жѣнки тутешнѣхъ урядникôвъ та офицерôвъ, поспрaвляли собѣ „маларассейскіе костюмы". Слѣдомъ за жѣнками и чоловѣки почали въ мужицку одѣжь вбиратись: въ свиты, синѣ штаны, вышиваній сорочки. Вразъ зъ убранємъ пôшла мода и на „хохлацькій" книжки и на мову. Инче, далебô, тôлько и знало два слова: що та якъ, а туды-жь перло ся говорити по украиньски: — выходила така мѣшанина, така нѣсенѣтница, що и смѣхъ и досада!... Всѣ тѣ мужиколюбы пôсля волѣ такъ, наче грибы пôсля дощу повыростали: до того часу про нихъ у насъ и чутки не було. Повыростали, кажу, тай побратали ся — по городу такъ чередою и ходять, одъ одного та до другого: у сего въ ранцѣ балюють, у того въ вечерѣ. Але переважно збирали ся у Свидницкихъ — вони всѣмъ симъ добродѣямъ передъ водили. Наняли вони (Свидницкі) собѣ просту хатину на Покорщинѣ (таке передмѣстє въ Козельцѣ), убрали єѣ по украиньскій

фуртѣ надъ Меномъ 1584. р., — польскій же перекладъ выйшовъ въ 1611. р

[1]) „Дневникъ генеральнаго хоружаго Николая Ханенка 1727—1753. г. Кіевъ 1884 г., стор. VIII,

[1]) „Чтенія въ моск. обществѣ исторіи и древностей" 1858 кн. 1.

и завели такъ зв. „курѣнь“. Що дня збиралась до того курѣня громада, — спѣвы, балованя не выводились. Въ той часъ, памятаю, стояли въ нашому Козельцѣ землемѣры — люде все молодѝ, веселѝ, занадто охочѝ до всякихъ гулянокъ; вони зъ того курѣня майже не вылазили. Але опрѐчь нашихъ, мѣйскихъ, наѣзджали часомъ туды гостѣ зъ Кіѣва и Чернигова. Казали, на пр., що вчащавъ туды п. Степанъ Нѐсъ, а зъ ними деякѝ студенты, то що...

Тымъ часомъ по городу йшла погана поголоска: „Що вони тамъ роблять? Позбираютъ ся на край мѣста, та, бачь, що выробляютъ?! Почали молодѣжь каламутити, ось ще лиха якого почуємъ!...“ Казали, що вони тамъ до себе мужикѐвъ збираютъ, читаютъ имъ книжки украиньскѝ, бунтуютъ проти царя... казали навѣть, що тамъ вони малихъ дѣтей рѣжуть. Далебѐ не брешу: нянька моя именно тымъ мене страхала. А про те я таки разъ побула въ тому курѣню. Не згадаю вже теперь, якимъ способомъ я туты попала? Мабуть такъ, що пѐшла гуляти на Покорщину, а мене хто знаємый побачивъ, тай закликавъ. Памятаю тѐльки, що зо мною тамъ дуже багато панькались: брали на руки, частували яблуками, варенємъ, то що... А въ курѣню було дуже накурено, було чи мало людей, голосно спѣвали и балакали по украиньскій...

„Скѐльки тамъ часу истнувавъ той курѣнь, не знаю. Коли се выйшовъ указъ: не печатать украиньскихъ книжокъ, не носити украиньскои одежѣ, не говорити по украиньскій. Отъ тодѣ то почавъ ся переполохъ у тому товариствѣ! Бѣдниѝ панѣ десь троха не плачучи мусѣли кидати своє кохане убранє, та одягати звычайну одѣжь. Курѣнь заразъ же скасували; товариство розѐгнали, чи може и само воно якось розлѣзло ся — не знаю. А Свидницкому перепало на бублики. Не згадаю вже, що именно єму зробили? Здаѣть ся, у кіѣвску крѣпость заперли. Скѐльки часу ѐнъ тамъ бувъ, чи випустили єго коли — нѣчого не чула. А тодѣ по городу переказували: „Отъ, пропавъ чоловѣкъ нѣ за нюхъ табаки! А якій бувъ розумный, якій розумный бувъ! Якъ-бы бувъ шанувавъ ся — ѐнъ бы Богъ знає якого чину дослужився!“ — „Еге, — одказували, — такъ ємy й треба, щобъ не бунтувавъ мужикѐвъ, щобъ не каламутивъ молодѣжь“. Але я такъ думаю, що якъ-бы ѐнъ справдѣ бунтувавъ, то-бъ уже выявило ся, а то-жь нѣчого не було чутно про яке недовольство, або бунты мужицкѝ. Може якъ-бы усе тее товариство, курѣнь той, не держався ся-бъ такъ осѐбнякомъ, не ховавъ ся-бъ десь по закуткахъ, — люде-бъ ихъ бачили й не клепали-бъ усякихъ нѣсенѣтниць. А то-жь бо такѝ брехнѣ по городу ходили, що, далебѐ, соромъ за самыхъ людей: якъ таке выгадувати й якъ такому вѣры няти?!“

Я. Черниговецъ.

Рукописнѝ матеріялы до галицко-рускои литературы.

I.

Недрукованый стишокъ М. Шашкевича.

По за тихиѝ за Дунай
Де мій сокол пробувайе,
Лети гадко в чужиѝ край
Де го туга обгортайе.

Неси думу там мойу
Легкокрилиѝ вытроньку,
Руску пысньу неси му
Шчиру брата пысоньку:

Тужно, тужно там тобы
Милиѝ брате рідненькій,
Но по студенніѝ зимы
Вытрец дихне тепленькій.

Серед луга край води
Зацвила калина,
Будь веселиѝ, шчаслив ти,
То шчаслива ѝ родина.

Сей стишокъ переславъ Я. Головацкій библіотецѣ „Народного Дому“, а Вп. библіотекарь Б. Дѣдицкій позволивъ напечатати єго въ „Зорѣ“. Ѐдъ себе дописавъ Я. Головацкій въ низу слова: „Автографъ съ 1833. Ненапечатанъ“. Маємо однакожь деякѝ причины сумнѣватись, чи стишокъ сей написаный вже 1833-ого року. Стишокъ написаный на однѐй половинѣ передертои чвертки грубого сивавого паперу, а на оборотнѐй сторонѣ находимо слѣдуючѝ слова, написанѝ великими буквами и рукою Шашкевича, въ пяти строчкахъ: „ . . . | общого народного воспи- | . . . и шестьдесьатий и | . . . тва его Императорско- | . . . Франца Перваго Кесарьа | . . . льа нашого милостивого | (трохи низше на бѣцѣ:) Слово к питомцем“ (точкованѝ мѣсця ѐддертѝ: були на другѐй половинѣ чвертки). Коли бы знали, щó слѣдувало по словѣ „шестьдесьатий“, тодѣ рѐкъ написаня бувъ бы цѣлкомъ певный: въ кождѐмъ разѣ було се що-йно 1834-ого р., бо день „рождества“ (... тва) цѣсаря Франца I. припадавъ на веснѣ, а на веснѣ 1833-ого р. не бувъ III въ семинаріи (орд. 1838). Въ біографіи Ш-а написанѐй Головацкимъ (Вѣнокъ, I. 56) читаємо: „Слово к питомцем Семинаріи рускои у Львовѣ говорив небѐжчик *1834* року по руськи, — з великим возхищеньємъ приняте слухателями“;— може бути, що се о тѐмъ самѐмъ „словѣ“ згадка, але може также бути, що и сей стишокъ и се „слово“ писанѝ ажь 1835-ого р., т. є. тогды, коли и звѣстный „Голосъ Галичанъ“; въ кождѐмъ разѣ не пѐзнѣйше, якъ 1835-ого р., бо 2. марта 1835. цѣсарь Францъ I. умеръ, а 26-ого марта с. р. ѐдбулось въ львѐвскѐй рускѐй семинарскѐй церквѣ поминальне богослуженє за него (см.: „Trauer Andacht, welche am 26. März 1835 für . . . Franz I. in der Kirche des gr. kth. G.-Seminariums in Lemberg abgehalten worden. Lemberg. Gedruckt mit Schnayder'schen Schriften“; зъ доданымъ рисункомъ катафальку; въ „Vorbericht-ѣ читаємо: . . . Zu Ende der Trauerandacht hielt ein Zögling aus dem IV. Jahrgang der Theologie — отже *не* III. — die nachstehende Rede...“; см. также: „Печáлное слóво честнѣйшимъ и высокопреподóбнымъ господúномъ Григорíемъ Яхимовичемъ, Богослóвія учúтелемъ (Дóкторомъ).. 18. днѐ мѣсяца Мáрта 1835. гóда, яко въ дéнь печáлнаго благоговѣнія о душúѝ упокоенíи... Францѣшка I... всеучúлищемъ вышe помянýтымъ совершáемаго, вѣщáнное, Стефáномъ же Сiемашемъ úзъ языка нѣмéцкаго на рýскій... за своя земляны переведéнное. Въ Львѣградѣ. Печáтію заведéнія Ставропíгíйскаго, 1835“ — кирилицею).

Що до правописи сего доси нѣгде непечатаного стишка варто єще звернути увагу, що ея правопись зовсѣмъ схожа зъ правописею рукописного урывка Шашкевича: „О Запорожцьох и йіх Сьічи“ (въ рукахъ проф. А. Вахнянина; выдано въ „Зорѣ“ и въ III-ѐмъ т. „Р. Библіотеки“).

В. Коцовскій.

Короткій переглядъ украинскихъ книжокъ за 1885. рѐкъ.

VIII

Оповідання Д. Л. Мордовця. *СПб. 1885 року. 95 ст. 8º ц. 80 к.* (*Салдатка. Дзвонарь. Сонъ-не-сонъ. Скажи мьсяченьку! Изъ устъ младенцівъ*).

Сумнѝ думки наводить книжка шановного добродѣя Мордовця, або вѣрнѣйше сказати — єго дѣяльнѐсть на полѣ украиньского письменства. Першѝ єго литературнѝ пробы починають ся въ 1859 роцѣ, коли ѐнъ разомъ зъ покóйнымъ Костомаровомъ выдавъ „Малорусскій литературный Сборникъ“, де ѐнъ помѣстивъ „Козаки и море“, поему зъ исторіѣ морскихъ походѐвъ козацькихъ, перекладъ оповѣданя Гоголя, „Нѐчь пѐдъ Ивана Купала“ и чотыри народнѝ казки. Того-жь року написавъ ѐнъ два оповѣданя „Салдатка“ и „Дзвонарь“, надрукованѝ въ-перше въ „Основѣ“ 1861 и 1862 роковъ.

На сéму й зупиняѣть ся єго дѣяльнѐсть на полѣ рѐдного письменства, а разомъ починає ся щире працюванє въ россíйскѐй словесности. За малу годину появивъ ѐнъ чимало историчныхъ монографíй, а потѐмъ цѣлый рядъ историчныхъ романѐвъ та оповѣдань. Можна було дивувати ся невсипучѐй працѣ шановного автора, коли иншíй рѐкъ трохи чи не въ кожному журналѣ що мѣсяця друкували ся єго историчнѝ романы, споминки и вражѣня подорожнѝ, статьѣ зъ публицистики, рецензíѣ, то що. Але навѣть въ годину самои невсипучои дѣяльности автора не появлявъ ѐнъ нѣчого на своѣй рѐднѐй мовѣ, и такъ оно вело ся ажь до 1882 р., коли ѐнъ одгукнувъ ся „Писанкою“ на „Крашанку“ П. Кулѣша и написавъ останнѝ три оповѣданя, що надрукованѝ теперь въ згаданѐй книжцѣ. Мы й на думцѣ не маємо въ

сѣмъ разѣ якого небудь докору шановному автору. Те-жь саме, на превеликій жаль, бувало и зъ иншими нашими писателями. Згадаймо хочь славетного историка Украины Костомарова, що въ кôнцѣ 1830-ыхъ та зъ початку 1840-ыхъ рокôвъ чимало написавъ по украиньски, а потôмъ всѣ силы свои ôддавъ россійскому письменству и хиба коли-не-коли на дозвôльѣ писавъ рôдною мовою. Або хочь талантовитый поетъ нашъ Щоголевъ, що разомъ зъ Костомаровомъ почавъ свою литературну дѣяльнôсть дуже гарными пѣснями украиньскими, а потôмъ замовкъ на цѣлыхъ 30 рокôвъ або й бôльше, ажь коли вже въ 1880 рокахъ зновъ обôзвала ся єго принадна муза. Вже одно те, що залишивши рôдне слово, вони знову обертають ся до него, само по собѣ свѣдчить, що не бракувало тутъ нѣ любови до рôднои мовы, нѣ вѣры въ дѣло, нѣ прихильности до рôднои краины. А вже тая гôрка доля украиньского письменства, тая скрута, середъ якои воно мусить побивати ся, одрывала и на довго ще може одрывати-ме нашй силы ôдъ рôдного письменства. То-жь-то мы й позначили сей сумный фактъ, яко можливый хиба тôлько въ нашому письменствѣ.

Шкода велика, що шановный добродѣй Мордовець не зôбравъ въ одинъ збôрникъ всѣхъ своихъ украиньскихъ писань, якъ того сподѣвали ся и бажали єго земляки. Поема „Козаки и море“, не вважаючи на те, що въ нѣй одбиваєть ся слѣдъ Шевченковои кобзы, у всякôмъ разѣ выявляє въ авторѣ не абы-якій поетичный талантъ, а єго перекладъ Гоголевого оповѣданя безперечно єсть найкращій зо всѣхъ, якй були до сёго часу. Оповѣданє „Старцѣ“, надруковане тôркъ въ „Зорѣ“, и друге єго оповѣданє „За вôщо-жь?“, якъ чули мы, не попали въ збôрникъ не по винѣ автора, дарма, що останнє оповѣданє було вже надруковане въ перекладѣ на россійску мову.

Обертаючись теперь до згаданои высше книжки Д. Мордовця, мы бачимо, що рôжниця часу, коли писанй перший два и останнй три оповѣданя, дуже остро ôдзначаєть ся якъ въ сюжетахъ, такъ и въ способѣ писаня. Всѣ вони, правда, обгорнутй властивымъ автору лиризмомъ и поезією смутку, а про те рôжниця мѣжь ними дуже велика. Перший два оповѣданя малюють особисте житє и цѣлкомъ обєктивний Журливый тонъ ихъ навѣяный самымъ житємъ, зъ якого авторъ бравъ свои сюжеты. Въ оповѣданю „Салдатка“ авторъ малює безталанну долю молодицѣ — салдатскои жѣнки, що попленталась бѣдолашна за своимъ коханымъ чоловѣкомъ, та якъ разомъ они бѣдували и скôльки горя та зневаги вытерпѣли. Въ оповѣданю „Дзвонарь“ словами самого дзвонаря оповѣдаєть ся про єго школьну науку, якъ потôмъ выгнали єго зъ бурсы за читанє свѣтскихъ книгъ и мусѣвъ ôнъ бѣдолаха, занехавши свои колишнй порываня, весь вѣкъ зостати ся дзвонаремъ. Обыдва оповѣданя написанй симпатично, задушевно и дуже гарною мовою.

Зовсѣмъ иншими выдають ся останнй три оповѣданя. Тутъ выявляють ся вже власнй думки та мрѣѣ автора, єго згадки колишнёго та вражѣня теперѣшнёго часу. Трохи нѣбы сй оповѣданя инословнй, выгадливй, часомъ неначе въ притчу якусь вкидають ся, але разомъ зъ тымъ щирый лиризмъ безперечно свѣдчить про задушевнôсть автора, про той душевный настрôй, коли, якъ каже нашъ поетъ,

За думою дума роємъ вылѣтає:
Одна давить душу, друга роздирає,
А третая тихо, тихесенько плаче...

и хиба тôльки тй обставины, про якй натякає авторъ, що, мовь, „сказавъ бы словечко, та вовкъ недалечко“, спиняючи мрѣѣ автора, мимоволѣ повертають єго на такій способ писаня. Чуєть ся ясно, що тутъ дечого не домовлено, а тамъ щось загорнуто, самый способ писаня черезъ се урывистый, тымъ-то й здають ся сй оповѣданя часомъ нѣбы инословными. Предметъ ихъ — Украина, єи минувшина, традиціѣ, єи теперѣшня доля; але разомъ зъ образами рôдного краю, сумуванємъ про єго долю, выступають особистй споминки автора, думки, що часомъ несподѣвано зъявляють ся въ тыхъ або иншихъ случаяхъ. вражѣня подорожей автора, єго мрѣѣ, згадки про близькй єму особы — и все се мѣняєть ся швидко, несподѣвано, мовь въ тому калейдоскопѣ, выявляєть ся часомъ въ образахъ фантастичныхъ, але у всякôмъ разѣ щиро поетичныхъ, часомъ переплѣтаєть ся жартомъ або тымъ гумором, крôзь якій ясно вбачають ся гôркй слёзы.

Въ оповѣданю „Сонъ-не-сонъ“ концертъ Сарасате будить у автора цѣлый рôй маръ про минувшу и теперѣшню долю Украины. Ось выступає передъ нимъ Остапъ Вересай, згадуєть ся и чуєть ся єго тяжко-смутна пѣсня, що

Вже теперь правда — правда вже померла,
А щира неправда увесь свѣтъ зажерла.

А тамъ выступає тѣнь бѣдолашного Юрася Хмельниченка, чують ся жаль та нарѣканя на долю того, „хто своєи матери-родины ôдцуравъ ся“, и тѣнь незабутнёго кобзаря зъ єго гôркими жартами, згадки про „Миколу“ (Костомарова), що зъ нимъ колись „московску кашу ѣли“ и т. д. Ажь ось за пѣснями Вересая прогула нова пѣсня городска, зовсѣмъ вже не подôбна до старыхъ пѣсень, и здаєть ся, що стара пѣсня тôльки й зостала ся, що у Вересая та въ тыхъ збôрникахъ, що, на споминъ та на вѣчную память Украины, збудували Максимовичь, Метлиньскій, Кулѣшъ та иншй. Въ згадкахъ про минувшину авторъ сумує и журить ся тôльки за тымъ, що марнѣє и загибає ôдъ утиску, пôдъ гнѣтомъ неволѣ Се яснѣйше выявляєть ся въ другому оповѣданю „Скажи мѣсяченьку!“ Ôддавшись спочатку тихому смутку, що зъ молоду одбивъ ся ôнъ ôдъ рôднои мовы, „якъ ото одбиваєть ся весною та лѣтомъ птиця одъ стаѣ, а въ осени зновъ пристає, щобъ летѣти въ купѣ у выръй“, авторъ веде насъ въ университетску церкву на великодне свято. Вражѣнє величнои службы божои выкликає у автора цѣлый рôй думокъ про Христа, Єго земне житє, Єго муки за людей, що

Самй Єго розвѣнчали
Скинули зъ престола,

а далѣ згадуєть ся те божественне диво (Дѣян. Апост. гл. 2 зачало 3), коли мидяне и парфяне и всѣ иншй народы почули слово боже на своѣй рôднôй мовѣ А отъ мы, украинцѣ, не маємо навѣть письма святого на своѣй мовѣ. Въ останнёму оповѣданю „Зъ устъ младенцѣвъ“ въ звѣринцю передъ клѣтками зъ орлами зновъ зароились у автора мрiѣ та згадки про минулу долю Украины, що старый орелъ бувъ єи свѣдкомъ, а тамъ въ другôй клѣтцѣ реве ненажерливый ведмѣдь, коли єго годують, „та ажь лапами залѣзо рве, щобъ ще єму дати, щобъ усе одному загарбати“. Такъ то воно всюды пѣсня одна, кôнчає авторъ, обертаючись до землякôвъ, „хто бôльше реве, тому дають, а хто мовчить, тому, бачь, зась“.

Звычайно, що тутъ хиба мала частина того, зъ чого складають ся сй оповѣданя, бо переказувать змѣстъ ихъ, значило-бъ дословно переписати. Тôльки прочитавши ихъ вповнѣ можна зрозумѣти всю красу змальованыхъ авторомъ образôвъ и єго выразнои, гнучкои та щиронароднои мовы.

М. Комарь.

ЗАПРОСИНЫ ДО ПРЕДПЛАТЫ
НА ЧЕТВЕРТЫЙ РÔКЪ НАУКОВОГО МѢСЯЧНИКА
„КІЕВСКАЯ СТАРИНА“,
що выходить въ Кіевѣ пôдъ редакцією Ѳ. Лебединцѣва.

Мѣсячникъ сей, посвяченый исторіи южнои Руси, особливо-жь исторіи укр. культуры, выходити буде въ 1887 роцѣ, якъ и доси, кождого 1-го ст. ст. книжками по 12—15 листôвъ друку. Въ 1887 роцѣ „Кіев. Старина“ мѣстити буде: дальшій рядъ недрукованыхъ доси творôвъ Т. Гр. Шевченка на великорускôй мовѣ, Исторію козаччины проф. В. Б. Антоновича, єго-жь статю про чары на Украинѣ при кôнцѣ XVIII. и поч. XIX. стол., дальше проф. Сумцова: Вплывъ укр. литературы XVII. стол. на литературу роскольникôвъ XVIII. стол., Апокрифичнй елементы въ укр. нар. словесности, О уличныхъ прôзвищахъ укр. народа, Згадки про тура въ укр. нар. поезіи, Добротворского: Мужицкй розрухи въ грайворонськôмъ уѣздѣ курскои губ. въ 1861—62 р., Д. Багалѣя: До исторіѣ колонизаціѣ Украины, К. М.: Историко-географичный обрисъ м. Ямполя, Ц. Неймана: Малорускй народнй баляды, С. И.: Малорускй народнй забавы и т. и. Крôмъ того мѣсячникъ сей друкувати буде важнй матеріялы до исторіѣ и бытописѣ Украины зъ давныхъ рукописôвъ и архивôвъ.

Предплата на „Кіевскую Старину“ выносить на рôкъ (за 12 книжокъ) 10 руб., а зъ пересылкою за границю 11 руб. Пôврôчна або чвертьрôчна предплата не приймає ся. Новй предплатники, котрй бажали-бъ набути всѣ доси выйшовшй томы сего выданя, дôстають ихъ зъ уступкою 25% рабату. Адресъ: Въ редакцію „Кіевской Старины“, Кіевъ, Трехсвятительская улица, д. N. 8.

Въ Галичинѣ приймають предплату на се выданє такожь редакціѣ „Дѣла“ и „Зорѣ“.

Ôдповѣдає за редакцію: **Д-ръ Омелянъ Калитовскій.**

Выдає **Товариство имени Шевченка.** Зъ друкарнѣ Товариства имени Шевченка, пôдъ зарядомъ К. Беднарского.

Рôкъ VII. Львôвъ дня 15. (27.) Грудня 1886. **Число 24.**

Выходить два разы на мѣсяць, кождого **1**-ого и **15**-ого, въ объемѣ 2—2½ аркуша.

Редакція „Зорѣ“ въ каменици пôдъ ч. **8.** улиця Академична.

ЗОРЯ

Пренумерата выносить: на цѣлый рôкъ **5** зр., на пôвъ року **2** зр. **50** кр., на чверть р. **1** зр. **25** кр.

Пренумерату належить присылати до **администрациі „Зорѣ“** (улиця Академична ч. 8.)

ПИСЬМО ЛИТЕРАТУРНО-НАУКОВЕ ДЛЯ РУСКИХЪ РОДИНЪ.

ВЕЛИКОДНЫЙ ТЫЖДЕНЬ ВЪ УКРАИНЬСКÔМЪ СЕЛѢ.

(Конець.)

IV. Танцѣ.

А на дворѣ по пôддашямъ иде своє. Тутъ усе молоде, усѣ такî (окрôмъ музикъ), що ще не оддають ся въ закрѣпу горѣлчаному хмелеви, а захмѣляють ся иншими повабами.

По пôдъ стѣнами стоять и сидять молодî молодицѣ, инколи зазираючи въ корчму, щобъ побачити, що робить ôнъ (мужь), або чи дуже выпиває свекруха. Скрипаль, що вже проковтнувъ не одну чарку тіеи „живицѣ“, затинає смычкомъ ажь зъ по-за вуха, притуливши щоку до скрипки; низько схилила ся и якось чудно мотаєть ся захмелѣла голова цимбалистого надъ цимбалами, по дротянымъ струнамъ котрыхъ ôнъ швиденько перебирає паличками; розмашисто, потрясуючи бадьористо головою, выбухує у бубонъ довбишь. Отсе-жь самî тî троистî музики.

Разомъ замовкли музики. Дѣвчата, що танцювали, выходять зъ кола, обтирають ся хусточками — почервонѣлî, розжевряніî, задыханî...

Зъ корчмы у ôдчиняніî кимсь дверѣ докладнѣйше доносить са гомôнъ мовы и пѣсень. Хтось зъ парубкôвъ подавъ скрипалеви закуряну люльку. Ôнъ смокнувъ єѣ разôвъ зъ пять и черезъ цимбалистого, котрый затыкає рôжокъ, заживши табаки, подає люльку довбишови. Одинъ парубокъ ажь нагнувъ ся, цѣкаво придивляєть ся до цимбалôвъ, ажь пальцемъ поторкавъ струны. Дѣвчата пересмѣюють ся и перешѣптують ся.

Ажь ось забренькали на скрипцѣ, задзвѣньчали на цимбалахъ пôдстроюваніî струны, довбишь досмоктує люльки, що ажь захрипѣла; скрипнувъ смычокъ, ще пôдтягнулась струна и скрипка вразъ зарипѣла „Горлицѣ“. Дзвякнули цимбалы и застугонѣвъ бубонъ...

Ой дѣвчина горлиця
До козака горнеть ся;
А козакъ, якъ орелъ,
Якъ побачивъ, такъ и вмеръ —

приспѣвує скрипачь. Челядь зновъ стрепенулась. Дѣвчата притупцьовують зъ легка ногами. Въ коло выступає парубокъ у высокôй смушевôй шапцѣ, пôдперезаный поверхъ новои поярчатого сукна чорнои євиты широкимъ зеленымъ одеськимъ поясомъ. Стрôйный, хисткій, собою очи всѣхъ узявъ, якъ то кажуть. Лѣвою рукою узявъ ся у боки, правою чваньовито поправляє шапку, зсовуючи єѣ трохи на бакиръ, козиремъ иде ôнъ по колу, хистко одбиваючи тропака пôдъ ладъ музики закаблуками.

Олену выразисто штовхнула пôдъ бôкъ єи подруга и змусила єѣ почервонѣти и прикрыти карî очи опущеными довгими вѣями. Знає, якъ то кажуть, кôшка, чиє сало зъѣла. Знає й Олена, за чимъ єѣ штовхнула подруга и передъ кимъ бадьорить ся такъ таньцюючи Грицько.

А хистко таньцює! То иде передомъ по колу, выкидаючи наче не свои ноги въ великихъ змазныхъ чоботяхъ, то задкує заплѣтаючи швидко нога за ногу; то вразъ хистко перехилившись, наче спотыкаючись, забочить то въ одну то въ другу сторону, а то на одному мѣсцѣ дрôбнесенько выбиває закаблуками тропака, пôдскочить, ударить нога объ ногу и зновъ розсыпеть ся дроботомъ, то выпнеть ся бадьористо, чваньовито закинувши голову, рукою поведе, то зъ легка перехилить ся на передъ и наче той голубъ воркотунъ зъ розставляными замѣсць крылець руками пройдеть ся дрôбнесенько перебираючи ногами по колу...

До сього танцюры выходить другій и починають таньцювати у двохъ на-взаводы, хто хисткѣйше. Але не довго выбрыкують хлопцѣ: отъ они окрутнули ся и розôходять ся по колу выбирати дѣвчатъ. Зъ легка притупуючи, ухиляючи трохи шапки, парубокъ бере до вподобы выбрану дѣвчину, окрутнеть ся зъ нею и выбирає другу, поки та въ колѣ на мѣсцѣ притупує пôдъ ладъ музики. Выведяніî такимъ робомъ дѣвчата беруть ся за руки и идуть танкомъ по колу. Парубки по своєй охотѣ выводять ще кôлькохъ дѣвчатъ и самî выходять зъ кола. Се называеть ся выводи́ть у танокъ дѣвчатъ, наймати музики. Плата за се зъ кожного парубка дуже не велика, не бôльше двохъ шагôвъ за танокъ, та ще хиба те, що парубки складають ся и частують музикантôвъ горѣлкою.

Дѣвчата таньцюють довго, але безъ усякихъ выбрыкôвъ и тôльки дрôботять пôдъ ладъ музики та притупують закаблуками и пôдкôвками. Инодѣ яка выдзюгурнѣйша зъ нихъ зальотливо выхиляєть ся та бадьористо потряхне головою. Та й то дуже несмѣло, бо дѣвцѣ не подоба витѣвать що небудь такъ прилюдно, щобъ бувае ще не осудили, а треба заховувати обычайливôсть и певну соромязливôсть.

Тî, що не таньцюють, стоять собѣ до кола таньцюрôвъ, переморгують ся зъ ними, перештовхують ся при якомусь выразнѣйшому вытѣвѣ таньцюрокъ або при якôй небудь приспѣвцѣ скрипаля, якъ що ôнъ натякає на знайому усѣмъ тропу. Веселый настрôй усѣхъ выказуєть ся въ тôмъ, що найдрôбнѣйшого поводу доволѣ, щобъ вызвати веселый смѣхъ-регôтъ у цѣлôй кумпаніи.

Одстороняючись одъ таньцюрôвъ, парубокъ невзначай наступивъ на ногу дѣвцѣ, а она єго штовхнула въ спину — смѣхъ; дѣвчина нахилила ся за выпущеною зъ рукъ хустиною и нѣякъ не одметне нависнувшî зъ заду на передъ бинды — смѣхъ; скрипаль пôдспѣвавъ

такои приспѣвки, де вставляне яке небудь имення — („ой хто до кого, а я до Параски“ — Параска єсть у кумпаніи и почервонѣла) — смѣхъ; жидôвка шинкарка пройшла у льохъ, шльопаючи патинками и хтось очима показавъ кумпаніи на тѝ патинки — смѣхъ; пяный Омелько выходячи зъ корчмы спôткнувъ ся на порозѣ и трохи не впавъ — зновъ смѣхъ. Усе имъ смѣхъ и регôтъ, бо имъ усѣмъ весело, любо, радôстно...

Гомôнъ зъ корчмы усе выразнѣйше доносить ся на знаружу. Порывами выхоплюєть ся ôнъ въ усе частѣйше одчинянѝ дверѣ и инколи покриває собою и скрипку и цимбалы, лишаючи тôлько стогонъ бубна. Де хто зъ пôдпилыхъ проштовхуєть ся до музикъ и пôдъ ладъ смѣшно выхиляєть ся, то вымахує руками наче отъ отъ и собѣ пустить ся въ танець. Ось пяный Явтухъ въ збитому зовсѣмъ на потылицю йоломѣ, пôдобравъ лѣвою рукою зъ заду полы свиты, правою высоко помахує, мотає головою и выгукує:

Гей музиканты мои!
Вы заграйте менѣ!

Отъ отъ пустить ся по колу, та тôльки ноги щось не орудують, и туловище якось важко похитуєть ся, що ажь приходить ся обôпертись объ стѣну. Невыразно буркочучи, кôнчає ôнъ:

Бо я бѣдна сирота,
Веселого живота!...

Похитуєть ся, усѣ передъ нимъ розступають ся и ôнъ запоможеный жѣнкою поплентавъ ся до села.

Дѣдъ Тарасъ те-жь напрямивъ ся въ село, але зупинивъ ся на лѣсѣ, пôднявъ высоко руки и грубымъ хрыпуватымъ голосомъ протяжно выводить:

Ой покай ся чоловѣче!
Ой покай ся, покай ся!...

Замовкне трохи, покиває головою, зновъ пôднимає руку и зновъ заводить тіеи-жь:

Ой покай ся чоловѣче!...

и такъ безъ кôнця, ажь поки хто не зведе єго у яръ и на дорогу до села.

Музика скрипаль усе частѣйше збиваєть ся зъ ладу и, мотаючи захмелѣлою головою, инколи пôдспѣвує таке недоладне, що дѣвчата одсторонюють ся одъ него.

Ой за дубы, дѣвчино, за дубы!
За дубами сизіи голубы.

Ось наближуєть ся до музикъ степенна Володьчиха. Обличе у неи почервонѣле, брови насуплены, очи поблыскують; видно, що у кумпаніи, де она доси сидѣла, єѣ не минали чаркою почесного. Тѝ самѝ уста, що тôльки що одôрвались одъ чарки, що отъ отъ вымовляли облесливѝ речѣ до кумы та до кума, або выводили яку затяжну пѣсню, теперь стиснутѝ, зашнурованѝ, якъ то кажуть; уся она сувора, поважна, бо онде єи дочка Явдошка красуля тôльки що выходить зъ кола и розправляючи розмаянѝ у танку бинды, одôходить до челядѣ.

— Чи не пора намъ, дочко, и до господы?

— Пусти мати погуляти,
Коли хочешь зятя мати! —

выразисто приспѣвує скрипаль, улучаючи словами Володьчиху...

— Не безъ добрыхъ людей! — промовляє наче про себе Володьчиха въ одповѣдь скрипалеви, а Явдошка затуляєть ся за подругъ, утираючись хустиною.

— И пó-пора! А вже-жь пора! Часъ-пора до двора, батьковѝ дочки! — протягаючи кожне слово выводить пôдпила Вѣтриха.

— Та вже-жь не намъ однымъ пора, — шепче сердито поглядаючи на матѣрь Варка Вѣтрôвна.

Скрипаль зъ разу обôрвавъ; замовкъ и бубонъ. Дѣвчата зъюрмували ся и купою пôшли до села. Степенно дôйшли они до горы, а тамъ, весело смѣючись, держучись за руки побѣгли у низъ.

Наче грôмъ загримѣвъ, затупотѣли парубки у слѣдъ за дѣвчатами и лѣсокъ оголосивъ ся реготомъ, піскомъ и выгуками, а черезъ хвилину по яру потягнулась освѣчена промѣнємъ осѣлого ажь до краю горы сонця квѣтиста юрба молодѣжѣ, и зъ промѣжь нихъ залунала протяжна веснянка:

Ой вербо, вербо кучерява,
Хто-жь тобѣ, вербо, кучерѣ звивавъ?

V. Поминки.

Довгій здаєть ся великодный тыждень. Порываєселянъ у поле, кортять хазяйокъ городы. И поле и городы и иншѝ домовѝ господарскѝ требы чекають, поки одсвяткують ся, та що на проводы помянуть родителѣвъ. Гаразд ще, якъ що на великоднôмъ тыжнѣ припаде Юрія (23. квѣтня). То хочь урочный сей ярмарокъ займе святочный часъ, и селяне святкуючи на гулянкахъ и поярмаркують, запобѣжать у деякихъ потребахъ господарскихъ, котрѝ за бездорожємъ не були сповняни на ярмарку на Теплого Олексы. Де кому треба и воликôвъ перемѣнить, де що продати зъ вызимуванои худобы, та таки й колѣсъ и дьогтю и лемѣшѣвъ и богато де чого треба. Иншому треба-бъ и просця и гречки на посѣвъ купить, диви, у ярмарку буде не дорого. Бо теперь уже у тому закутку не буде ярмаркôвъ ажь до Троицкихъ святокъ, а тутъ и польова робота пôйде у розворотъ и чумакамъ ось заразъ пôсля провôдъ треба вырушати.

Отъ и проводы. Ще въ суботу вперше за весь тыждень зачинились царскѝ врата у церквѣ, а отъ и артосъ подѣлили. Въ понедѣлокъ поминали родителѣвъ у тому селѣ де церква, а у вôвторокъ и въ другому селѣ заповѣданѝ поминки на гробкахъ. Пôпъ наказавъ, щобъ збирались поранѣйше, бо єму пôсля панахидокъ треба поспѣти у поле до орачѣвъ, якихъ ôнъ замовивъ на сей день у свойому селѣ.

Чи тымъ що сей празникъ стоить рядомъ зъ великоднемъ, самымъ бôльшимъ и самымъ пышнымъ зо всѣхъ празникôвъ, не знаю, тôлько замѣтно, що проводы одбувають ся якось вяло, нѣчимъ не означно, наче спѣшать одбути сеє свято. Дякъ прибувъ рано и читає въ каплицѣ часы. На лясокъ дзвоника зôходять ся туды чоловѣки, а незабаромъ за ними прибувають и жѣнки, несучи зъ собою деяку харчь. Церковнѝ братчики устроюють посередъ кладовища столикъ, покривають його настôльникомъ, ставлять иконы, ставники, и тутъ же коло стола складають селяне за-для попа паляницѣ, свѣчечки а то хто и меду у мисочцѣ. Пôпъ, злѣзши зъ найтичанки, поспѣшає до столика, киваючи головою на поклоны селянъ, и допустивши до благословеня деякихъ братчикôвъ, починає панахиду, скоса поглядаючи на паляницѣ.

— И подаждь имъ вѣчную память! — спѣває батюшка зъ дякомъ. Пригрѣває ранне сонечко, вѣтерець хилить огонь на ставникахъ, розмавує одкрытѝ чубы чоловѣкôвъ, односить въ сторону синенькій дымокъ зъ кадильницѣ; чирикають горобцѣ на каплицѣ, гуска зъ гусенятами перелазить черезъ зарослый окôпъ кладовища, скрôзь торчать деревянѝ хресты...

Пôсля общои панахиды де-хто по своѣй спроможности наймає панахидку особо надъ могилкою своихъ родичѣвъ, пôсля чого батюшка одмовившись одъ закуски, забирає знесенѝ книшѣ, паляницѣ, медъ и крашанки и одъѣзжає. Усѣ розбивають ся на купы и розсѣдають ся по-биля могилокъ своихъ покôйникôвъ трапезувати, справляти п о м и н к и, чимъ и якъ хто зможе. Найбôльше буває такъ, що середъ кумпанiѣ на розôсланôй по травѣ скатертѣ становить ся миска сметаны зъ натыкаными въ нея варениками, а то ще де що зъ мясива, сало, паляницѣ... Першь же частують ся горѣлкою и поминають родичѣвъ, просячи имъ у Бога ц а р с т в а н е б е с н о г о, в ѣ ч н о г о с у п о к о ю, бажаючи, щ о б ъ и м ъ з е м л я б у л а п е р о м ъ, щ о б ъ с п о ч и в а л и, т а й н а с ъ к о л и с ь д о с е б е д о ж и д а л и“. Згадують покôйникôвъ, ихъ дѣ. Де-хто й заплаче. Не безъ того, що й чарка горѣлки вытисне крѣпкѝ на иншій часъ сльозы. Беседа йде тихо, степенно, и сумновата обстанова рѣдко нарушуєть ся якимъ небудь жартомъ або приповѣсткою, и то вже тодѣ, якъ горѣлочка забирає своє.

— Помершимъ чарка, а намъ горѣлка! — каже одинъ пôсля усiєи промовы, пôдносячи до рота чарку.

— Та на що вже она имъ; тамъ горѣлки мабуть не дають, — пôддержавъ другій.

Тай зупинились, зôзнаючи, що жарты тутъ недоладнѝ.

На поминкахъ бувають тôльки дорослѝ жѣнки та чоловѣки, а молодои челядѣ не видно. Хиба що яка дѣвка поможе матери донести харчѣ зъ дому, та й та заразъ же одôйде; та хиба ще дѣти приплентають ся и собѣ за матерями.

Не довго поминають на гробкахъ; до полудня усе кôнчаєть ся, усѣ розôходять ся, и сiєю тризною закôнчають ся великоднѝ святки, празникъ весны.

VI. На просторъ!

Настають буднѣ зъ ихъ звычайною турботою. Усяке береть ся за своє, а найбôльше за те, щобъ скорыстувати зъ родючои силы природы, щобъ добути зъ землѣ усе те, що она зможе зростити.

Поле оголошуєть ся выгуками, посвистами и лясκомъ батогôвъ орачѣвъ; свѣжо зъорана рôля приймає въ себе розкидане умѣлою рукою сѣвача зерно. Жѣнки не сходять зъ горóдôвъ, засаджуючи грядки; промѣжь левадными вербами лускотять праники, выбиваючи намоченѝ сувоѣ полотна, котрѝ опôсля выстилають ся на зеленôй травицѣ, выбѣлюючись на весняному сонцѣ; дѣды, що комозились зиму по теплыхъ лежанкахъ, вырушили у лѣски зъ пасѣками; старѝ-престарѝ бабусѣ зъ малыми дѣтьми доглядають молодый выводъ курчатъ, качатъ та гусенятъ.

Ясныѝ сояшныѝ денечки инколи змѣняють ся дощовыми. Рôвный, теплый дощь зъ громомъ и блыскавкою напуває землю и выганяє зъ неи усе, що має силу рости, жити. За тыждень, за два й спôзнати не можно, якъ усе зазеленѣло, запушило ся, затѣнило ся. Де ще недавнечко якъ бѣлымъ оболокомъ вкрытѝ стояли садки, теперь ажь чорнѣє сочиста зелена листвá; де недавно щотинилась нѣжно травиця, тамъ теперь уже розлопушилась трава и жовтѣє горицвѣтъ и куряча слѣпота. Ще такъ недавно чорне поле зазеленѣло сходами. Село такъ и сховало ся въ затѣнку садкôвъ и левадъ. Въ житѣ вже ворона ховаєть ся. Закувала зазуля; несмѣлнвый зъ весны соловейко выляскує теперь одъ зорѣ до зорѣ, перекликаючись зо своими товаришами; запôдпôдьомкавъ перепелъ у полѣ, заверещали жабы по низахъ, задеркавъ деркачь въ осоцѣ, загудѣвъ комарь по-биля уха...

Весна красна у розворотѣ: усе живе, усе грає, росте, красуєть ся!

Заворушивъ ся й чоловѣкъ, царь сiєи одживши природы; заграла въ ньому кровь по жилахъ, пробудились въ душѣ якѝсь незрозумѣлѝ мрѣѣ и потяги, потягає ёго кудысь геть зъ сього тѣсного кола, зъ сiєи надокучившои єму обстановы свого села, зъ сього буденного побыту. Отсе-жь тая в е с н а в е с н я н о ч к а, ото-жь та єи д о ч к а п а н я н о ч к а, то вроджена єму жада чогось нового, незвычайного, що порывае, марить, бунтує душу и млôностью одзываєть ся у всѣй натурѣ чоловѣчôй!

Що ты милый думаєшь-гадаєшь?
Либонь мене покинути маєшь!
Въ коморю йдешь, сѣдельця шукаєшь,
У стайню йдешь, коня напуваєшь.
Дитя плаче, ты й не поколышешь,
Все на мене важкимъ духомъ дышешь...

Се ёго та невсипуща тоска душить, кудысь потягає, кудысь у тѝ степы безкраѣ, геть ажь до синього моря на зустрѣчь веснѣ краснôй, сонцю ясному.

Тѝ порывы, немогота вдовольнити ихъ, тѝ мрѣѣ душѣ и становлять ту поезію, що такъ складно вылилась у нашôй украиньскôй пѣснѣ. Тамъ выказанѝ и надѣѣ и мрѣѣ и невсипучее горе и той дошкульный жаль, що такъ и проймає душу у людовôй спѣванцѣ:

Ой не стôй вербо надъ водою,
Не пускай вѣти ты на воду,
Та не журь мене ты молоду!
Звивають тебе густѝ лозы;
Облили-жь мене дрôбнѝ сльозы. —

голосить-плаче веснянка по селу.

Ой степы-жь, поля, степы, поля!
Тамъ кохала ся роскôшь моя! —

выгукує чумакъ помахуючи батогомъ по-биля своихъ круторогихъ волôвъ...

Переночуємъ нôчку
У вишневому садочку,
Переночуємъ другу
Тай у темному лугу;
Переночуємъ третю
Въ чистôмъ степу при дорозѣ —

вытягають тѝ сердеги, що зъ торбинками та зъ косами идуть на заробôтки.

Подають ся чумаки у дорогу ажь у Кримъ по сôль, пѣшѝ на заробôтки ажь пôдъ Одессу, а жѣнки, якъ що котрôй можно, на прощу у Кiєвъ. Позостались дома тѝ тôлько, котрыхъ припинила потреба господарска або обстанова сѣмьѣ.

Борисъ Познанськiй.

НОВѝ СПѢВОМОВКИ.

Ст. В. Руданьского.

53. Щ о д о к о г о.

— Хто йде ѣсти? — панъ пытає.
— Я йду! — циганъ каже.
— Хто йде жáти? — панъ пытає.
— То громада скаже.

*

54. Два рабины.

Два рабины на коршомцѣ
Засабашували,
Одправили борохуты,
За стôлъ посѣдали.
На кождому лапсардаки,
Шапка сабашкова,
Сидять собѣ коло столу,
Жаденъ анѣ слова.
Ажь приходить чоловѣкъ нашь,
Кварту набираѥ.
— А хто-жь то въ васъ, арендару? —
Шинкаря пытаѥ.
— И то рабинъ, и то рабинъ, —
Шинкарь обôзвавъ ся.
— Чому-жь они не говорять?
Чоловѣкъ спытавъ ся.
— Етъ, Иванцю, — жидокъ каже, —
На що то пытати?
Щó розумнй такй люде
Мають розмовляти?
Що одинъ зъ нихъ добре знаѥ,
То и другій знаѥ,
А чого одинъ не знаѥ,
То й другій не знаѥ.

55. Спасибô.

Сидить циганъ на городѣ
Темненькои ночки,
До блыскавки выбираѥ
Чужй огôрочки,
Та все собѣ промовляѥ:
— Блысне, Боже, блысне! —
А мужикъ ѥго изъ заду
Якъ вилами свисне!...
— А сто бѣсôвъ въ твого батька,
Та у твои груди!
Розкрадати мою працю?
А що теперь буде?
— Ой батечку, голубчику,
Чинѣте, що знайте,
Тôлько прошу васъ, паноче,
За плôтъ не кидайте!
— Отже-жь кину! — Бôйтесь Бога!
— Кину, бѣсôвъ сыну! —
Пôднявъ цигана на руки
Тай черезъ плôтъ кинувъ.
Тогдѣ циганъ пôдôйнявъ ся
Та якъ зарегоче:
— Менѣ того й бракувало, —
Спасибô, паноче! —

ОБРАЗКИ ЗЪ СВѢТА АЛЬПЕЙСКОГО.

(Конець.)

III. Выхôдъ на гору Лозеръ.

Въ гористыхъ околицяхъ воздухъ чистый, здоровый и свѣжій; оживляѥ чоловѣка дуже и не даѥ сидѣти. Якась внутренна сила пре ѥго въ горы; хоче ся лѣзти на верхи, въ краину воздушну, и зъôдтамъ поглянути на той свѣтъ гôръ, що пнуть ся доокола своими шпилями та копулами, представляючи образъ чудовый та незвычайный... И мене перла тота сила на горы... Зъ разу ходивъ я на поменшй верхи та шпилѣ, а ôдтакъ залюбувавъ ся въ тôмъ що разъ бôльше, такъ, що взяла наконець охота вылѣзти на высоку гору Лозеръ, взносячу ся 6000 стôпъ по-надъ ровень моря.

Легко то каже ся: ходити на высокй горы, але не легко выконати таке дѣло. Чоловѣкъ пне ся до стрôмкои горы що разъ высше, що разъ высше, безъ впину и перестанку, годину, двѣ и бôльше; напружаѥ всѣ свои мязы и жилы, составы и кости; кровь бѥ сильно въ пульсахъ, пôтъ ллѥ ся зъ чола, хочь въ воздусѣ холодъ. Не одному устануть силы, закрутить ся въ головѣ, обômлѣѥ, — и роби що хочь. Такй подорожи треба робити въ день холодный, мрачный, троха дощевый, бо при спецѣ не уторопавъ бы того.

Отже и я ще зъ другимъ товаришомъ, выбравъ ся зъ полудня на гору Лозеръ, въ такій мрачный, потроха дощевый день, розумѣѥ ся зъ провôдникомъ, — бо безъ того заблудивъ бы, забивъ бы ся въ небезпечнй мѣсця, зъ котрыхъ нема выходу, надъ пропасти, въ котрыхъ мôгъ бы житѥ утратити, якъ того выпадки бувають. Було то 24. липня.

Подорожь нашу розпочали мы ôдъ захôднои стороны, и перли ся горѣ зъ разу въ напрямѣ пôвнôчнôмъ. Мы ишли черезъ лѣсъ стежкою, утурованою туристами. По дорозѣ стрѣчали мы зрубы, стрѣчали зрубанй дерева, поскладанй въ стосы, декуда стрѣчали буды, збитй зъ дощокъ, пôдъ замкомъ, на переховокъ сѣна; часами ишли мы сѣножатами, и зновъ крыли ся въ лѣсъ, обзираючи ся ôдъ часу до часу по-заду себе на отвертыхъ мѣсцяхъ, щобы бачити свѣтъ альпейскихъ гôръ, передѣленый ôдъ насъ пропастями, а стремячій горѣ рôжнородно збудоваными верхами, шпилями, копулами. Якось чудно стаѥ на души, побачити ся въ троѥ въ тôмъ великаньскôмъ, дикôмъ та пустôмъ свѣтѣ гôръ величезныхъ, де лишь дикій вѣръ пробуваѥ... По пôвторагодиннôмъ ходѣ звернули мы на право идъ полудневôй сторонѣ. Дорога ставала ся що разъ бôльше стрôмка и камениста, отже труднѣйша. Пôтъ лявъ ся зъ чола, хочь дощикъ холодный мрачѣвъ; поздоймалисьмо верхну одѣжь и дали нести провôдникови. Наразъ каплѣ дощевй ставали ся грубшй и густѣйшй, а ôдтакъ пустивъ ся дуже рѣсный дощь на правду... На наше щастѥ подыбали мы колыбу рубачѣвъ дерева, пусту и незаперту. До неи схоронили мы ся передъ дощемъ. Посѣдавши на лаву и скрывши ся за стѣну передъ зимнымъ подувомъ вѣтру, добули мы по бутелёчцѣ вина и булокъ, що провôдникъ нѣсъ за нами, и покрѣпили ся гарненько, почастувавши такожь и нашого провôдника: такъ ôдсвѣженй пустили ся въ дальшу дорогу. Нашь ôдпочинокъ не тревавъ довше надъ десять минутъ, бо на такихъ вандрôвкахъ не добре засиджувати ся; мязы сцѣпѣють и треба наново добувати силъ, щобы вправити ся до дальшого ходу. Тымъ часомъ дощь перейшовъ въ иншй горы и лишь потроха мрачѣло... Ôдъ колыбы тои поступали мы що разъ бôльше идъ полудневи, а все до горы пнучи ся, и звертаючи ся идъ тôй сторонѣ, зъ котрои Лозеръ оберненый до озера. Мы прибули до тои полосы, де альпейска флора розточила передъ нами свои красощѣ: тутъ червонѣли цѣлыми пластами альпейскй рожѣ, такъ пошукуванй и радо куповань черезъ приѣзжихъ гостей. Ѥсть то цвѣтъ дрôбненькій, пятилистистый, але густо побôчь себе ростучій купами, такъ, що зъ далеку земля червонѣѥ ся, мовь бы кровю полита. Росте цвѣтъ той лишь на высокихъ горахъ, найрадше на скалистôмъ грунтѣ. Крôмъ рожь красували ся

такожь альпейскй тулипаны, темно-синявои барвы, що до формы килѣха похожй на нашй дзвôнки; були тутъ и другй менѣ незнанй цвѣты фіолетовй, жовтй, рожевй, а мѣсцями на мокравинахъ стрѣчавъ-ємь такожь нашй голубй незабудьки... Полоса тота буйного цвѣту не довго тревала. Настала полоса косодерева, а надъ нами стремѣли бовдуры нагихъ скалъ. Воздухъ тутъ чистый, здоровый, пахучій.

Змученй чимало и перепоченй до нитки, прибулисьмо на высоку полонину Лозеральмъ, на котрôй пасли ся коровы и безроги. Тутъ побачилисьмо девять колыбъ тутейшихъ пастухôвъ, добре зъ дощокъ збудованыхъ, мовь справдешнй хаты, лишь що безъ ôконъ и зъ дуже малыми и низькими дверцями. Стояли они побôчь себе въ пôвкрузѣ... Поступили мы до однои такои колыбы и казали собѣ дати теплого альпейского молока. Дуже оно смачне и густе, якого мы у Львовѣ не подыбаємо. Колыба роздѣлена на 3 части. Въ однôй невеличкôй комôрцѣ стоять начиня молочнй и постѣль. Въ тôй комôрцѣ ємть пôдлога зъ дощокъ, дуже чисто вымыта, ажь бѣла. Такъ само начиня молочнй и все, що тутъ пôдъ очи впадає, було дуже гарне и чисте; не такъ, якъ у нашихъ карпатскихъ полонинахъ... Другій ôддѣлъ въ колыбѣ служить на сховокъ молока, мяса и сыра, а до третого заганяють худобу на нôчь.

Зъ ôдси ишлисьмо ще до горы зо 20 минутъ, але уже не стрôмко, добре удоптаною стежкою, и прибули до хаты, названои Лозергитте. Наша подорожь тревала двѣ и пôвъ годины.

Хата тота стоить на похилости полудневôй помежи деревами, такъ що ємь зъ долу годѣ добачити, хочь бы и черезъ острй шкла. Побôчь неи выбухає зъ скалы обильне жерело чистои и здоровои воды. Хату тоту збудували туристы нѣмецкй и австрійскй зъ доброго матеріялу, мôцно и крѣпко, щобы остояла ся противъ вихрамъ и ураґанамъ, котрй тутъ гостять часами, — яко прибѣжище для альпейскихъ путеходцѣвъ. Передъ хатою надъ самою пропастею спорудили они крѣпку барієру, на котру сперши ся, и глянувши передъ себе, видить ся чудовый образъ: пôдъ ногами глубоко, глубоко блыщить озеро Альтавссее, на лѣвôмъ боцѣ бовдурить ся массивна стѣна скалиста сивои горы Трісселвандъ, а дальше передъ тобою розпростирає ся знана намъ вже горбовата площа, на котрои пôвнôчнôй части, притыкаючôй до озера, розсѣло ся мѣсточко Альтавссее; а ще дальше вѣнець розличныхъ гôръ, окружаючихъ тоту долину.

Вступилисьмо до хаты; повитала насъ постарѣла женщина, газдиня сеи хаты, привѣтлива, говôрлива, рада, що одержала гостѣ, щó ѣй не такъ часто нагоджує ся... Заразъ показала намъ розкладъ сеи-то хаты... Хата подѣлена на 3 части: въ серединѣ невеликій притвôръ, зъ малою англійскою кухнею и зъ шафкою на знаряды домашнй; зъ притвору идуть однй сходы на першій поверхъ до горѣшныхъ комнатъ, а другй въ долину до пивницѣ... По обохъ сторонахъ того притвору ємть простора комната, одна зъ правои, друга зъ лѣвои руки; права для гостей жѣночихъ, а лѣва для мужчинъ... Вступилисьмо до комнаты для мужчинъ призначенои. Стѣны зъ дощокъ небѣленыхъ, гладкй и чистй. На стѣнѣ бючій зигаръ и мапа зъ рисунками околичныхъ гôръ... Комната тота роздѣлена поздовжь на двѣ половины: въ однôй пôдъ стѣною суть лавки и подовгастый стôлъ, въ другôй суть засѣки, отъ гей бы у насъ въ шпѣхлѣрѣ, дошками передѣленй. Но не суть то правдивй засѣки, але то суть лôжка для подорожныхъ; ємть ихъ десять въ однôй комнатѣ. За постѣль служить сѣно, наложене въ тыхъ засѣкахъ, прикрыте сивымъ простымъ коцомъ; такимъ-же самымъ коцомъ гостѣ до спаня накрываютъ ся. Подушокъ, простирала, ковдеръ дасть Бôгъ...

Тымъ часомъ наставъ вечеръ, мрачный та холодный. Мы увôйшли до спальнои комнаты. Наша газдиня приправила намъ вечеру—ячницю и ґуляшь пригрѣваный, котрый она одержує въ лютованыхъ пушкахъ зъ долины ôдъ реставратора въ Альтавссее. При вечерѣ пилисьмо пиво бутелькове досконале експортъ-біръ въ оригинальныхъ фляшкахъ, а потому гербату. Тутъ можна дôстати такожь вина Феславского (Goldeck) въ оригинальныхъ залютованыхъ фляшкахъ.

Колисьмо ся розбирали, до сну лягаючи, показало ся, що сорочки нашй и камизельки були перепоченй до нитки, такъ якъ бы ихъ хто въ водѣ помочивъ, мимо значного холоду въ воздусѣ; се ємть доказомъ, якъ велику працю чоловѣкъ выконує, вдираючи ся на высоку гору... Провôдникови казалисьмо, щобы насъ пробудивъ о годинѣ третôй зъ рана, босьмо хотѣли зъ самого вершка горы оглядати всхôдъ сонця. Але намъ се не повело ся, бо хмары закрыли небо и мраки осѣли на лѣсахъ; сонце не проказувало лиця сего поранку... Отже провôдникъ не будивъ насъ ажь о годинѣ четвертôй... По теплôй кавѣ вырушилисьмо зъ дому о пôвъ до пятои.

IV. Морске око Авґстсее.

Товаришь мôй довѣдавъ ся бувъ зъ якоись подорожнои книжки, що на горѣ Лозеръ находить ся морске око Augstsee, — и до тото то морского ока мы хотѣли дôстати ся. Провôдникъ нашь сказавъ намъ, що тото озеро не лежить на звычайнôмъ пути, куда ходять туристы на вершокъ горы Лозеръ; що мы, идучи до него, причинимо собѣ споро дороги; що будемо мусѣли перебувати мѣсця стрôмкй, невыгôднй и труднй, — але, коли хочемо, то ôнъ насъ туда попровадить... Згодилисьмо ся и пôшли до озера.

Наша дорога була зъ разу досыть выгôдна, — и не дуже стрôмка. Небо, хочь хмарне, не було сумовите; въ воздусѣ полагôднѣло, а день стававъ ся що разъ яснѣйшій мимо хмарнои поволоки, що зависѣла надъ нами. Легонькій вѣтрець ôдсвѣжавъ воздухъ, — и було досыть приятно. По дорозѣ подыбувалисьмо густыми купами альпейскй рожѣ, въ воздусѣ увихали ся сюды туды альпейскй воробчики, цвѣрѣнкаючи, — менший и темнѣйшй, якъ нашй... Мы ступали горѣ по нагихъ, сивыхъ скалахъ, и прибули напослѣ до того озера. Лежить оно въ котлинѣ скалистôй; подовгасте, невеличке, чисте, зеленавои барвы, якъ всѣ воды тамтейшй. Ôдъ пôвнôчного кôнця вытѣкає вода зъ того озера зъ шумомъ и шипотомъ, досыть значною струєю, до дѣры, котру выробила въ скалѣ природа, и губить ся десь въ пôдземныхъ безвѣстяхъ; либонь чи не доплыває струя тота скрôзь и по-пôдъ гору до озера Альтавссее... Видко, що тото морске око мусить мати якесь пôдводне жерело, котре єго въ рôвнôй мѣрѣ зъ ôдплывомъ насычує водою, бо инакше воды єго утекли-бы до пôдземнои норы и оно высохло бы... Кинувъ-ємь въ воду камѣнь; довго треба було ждати, нѣмъ горѣ забулькотѣло; знакомъ, що морске око було дуже глубоке. Надививши ся на него доволѣ, пôшли мы дальше... Дорога ставала що разъ

стрômша; нага скала не давала для нôгъ безпечного и смѣлого опору, а передъ нами сторчавъ высочезный муръ скалистый въ пôвкрузѣ, черезъ котрый конечно треба було переправити ся... Провôдникъ крутивъ нами то сюда, то туда, хотячи щобысьмо ишли безпечнѣйше в выгôднѣйше, але то все мало помагало. Мѣсцями було такъ стрômко и посувисто, що провôдникъ подававъ ми свôй довгій костуръ, за котрый державъ ємъ ся, коли вôнъ, держачи єго за другій конець, ôдъ часу до часу, мовьбы мене пôддвигувавъ, и тымъ менѣ допомагавъ... Такъ выйшли мы на самый хребетъ одного и то низшого крыла горы Лозеръ, котрый называє ся der hohe Anger.

Хребтомъ тымъ ишли мы доброи пôвъ годины; по лѣвôмъ боцѣ мали мы у нôгъ нашихъ похилôсть стрômко-спадисту, по правôмъ скалистый валъ, котрый заступавъ очамъ нашимъ поглядъ въ даль.. Въ двохъ однако мѣсцяхъ розсуває ся той муръ природный; въ однôмъ творить ôнъ великій, круглый отвôръ, мовь рукою людскою правильно вытесаный;.. нарôдъ тутейшій называє єго „Dörl“... Я глянувъ черезъ той отвôръ, очерши ся рукою о рубець скалы, — и щожь я побачивъ? чудне чудовиско. Въ низъ зѣяла глубочезна пропасть,... недостижена до дна зоромъ, — ажь въ головѣ ся крутило, — а на противъ за тою пропастею горы, та лѣсы, мовь иншій свѣтъ. Провôдникъ догледѣвъ десь на скалѣ тамтобôчнôй козицю (Gemse), котрои я не мôгъ догледѣти... Дивне якесь чувство пробудило ся въ груди, колимь поглядѣвъ въ ту пропасть бездонну;... — и лячно якось ставало на серцю; а заразомъ и любо; трусливôсть уступила смѣливости и вôдвазѣ, — хотѣло ся конечно дотерти окомъ до дна, и выхилити ся по-за отвôръ той скалистый... Дарма, такъ починаючи, можна було перехилити ся, и власнымъ тѣломъ змѣрити пропасть...

Пôшлисьмо далѣ. Другій отвôръ въ тôмъ скалистôмъ мурѣ бувъ єще красшій: розступають ся стѣны того муру зъ на якихъ двайцять локотъ; обѣ стѣны выжолобленй до середины въ пôвкрузѣ, такъ що представляють нaву, т. є. середину костела, зъ одного и другого боку отверту; зъ переду тыхъ стѣнъ, ôдъ чола стирчать двѣ острокôнчастй скалистй вежицѣ, готицкого стилю, — щó єще бôльше додає подôбности до костела тому творови природы. Нарôдъ называє не дурно той проломъ: „Schaffkirchen“... Коли налюбувалисьмо ся сими сценеріями, сказавъ ємь до провôдника: Хочь трудно и зъ мозолою сюда дôбравъ ємь ся, то не жалую, бо „морске око“ и тотй два скалистй проломы вынадгородили менѣ до сыта мои труды и муки.. .Провôдникъ на се: „ба не дивота, що Вамъ сюда не выгôдно ходити, бо по сихъ дорогахъ не ходить жаденъ туристъ, — хиба коли зъ нехотя забє ся якій розгорѣлый ловець за козицею въ сесй скалистй пустары“.

Перебулисьмо на конець дорогу по-пôдъ муръ высокого Анґеру, и станули на скраю пропасти, котра насъ ôддѣляла ôдъ вершка горы Лозеръ, нашои вытыченои цѣли.

— Щожь теперь будемо робити, — кажу я до провôдника?

— А щожь-бы? — будемо поволи спускати ся въ сю пропасть, а коли станемо на долѣ (Loserboden), будемо няти ся до горы по тамтôмъ боцѣ..

Трудна рада, — не ма иншого выходу, — идемо... Такою стрômкою та небезпечною дорогою, якъ сеся, не ходивъ я зъ роду и здає ся, бôльше не буду ходити... Стѣна, що передъ нами спадала въ дôлъ, лишь троха похилена, не має анѣ деревины, анѣ корча, анѣ хочьбы грубшои та сильнѣйшои якои рослины, — примѣромъ нашого бодяка, — за котрй можна бы було придержати ся троха, спускаючи ся въ долину. Лишь камѣнє, то бôльше, то менше, по котрôмъ треба було ступати. Часомъ нога поховзне ся троха, часомъ камѣнь усуне ся зъ пôдъ ноги, и грозить небезпеченьство, щобы не запасти стрômголовъ на якихъ кôлька сотъ стôпъ у долину... Тому сходилисьмо дуже поволи и осторожно, мацаючи на передъ ногою, де бы безпечно оперти ся ногою; часто треба було спустити ся цѣлымъ тѣломъ на землю и зосувати ся долôвъ, придержуючи ся руками камѣня. По пôвгодиннôмъ такôмъ повзаню спустили мы ся наконець на долину, звану Лозерборденъ. Провôдникъ усмѣхнувъ ся, и сказавъ: „а сею дорогою вже и ловцѣ на козицѣ не ходять; сюда ходять хиба лишь самѣ однй козицѣ!“

— Я. „А чомужь Вы насъ сюда провадили?“

— Пров. „Я бачивъ, якъ Вы вчера жваво ишли до горы, отже я подумавъ, що Вы и се переможете; я напевно не кождого сюда попровадивъ-бы“..

Хто має слабй нервы и терпить на заворотъ головы, той най нѣколи не выбирає ся на высокй горы, — бо попаде ся въ велике нещастє.

Ну, перебувши се, на серцю стало лекше; смѣло, безпечно и легонько, мовь на спацеръ, пôдходили мы теперь идъ вершку горы Лозеръ, стежкою звычайно черезъ туристôвъ уживаною.

V. Вершокъ горы Лозеръ.

О годинѣ 8-ôй рано прибулисьмо на самый вершокъ горы Лозеръ, назначеный тріанґуличною инжинерскою пирамидою... Свѣдомôсть сповненого трудного почину була першою радôстною надгородою.

Вершокъ горы скалистый, єсть похожій на стôжокъ немного заостреный. Тутъ застались мо уже 7 осôбъ, що насъ упередили. Певно ночували вни въ колыбахъ на высокôй полонинѣ, бо ихъ у тôй хатѣ, де мы переночували, не було.

Приладивши, якъ треба, мои шкла, взявъ ємь орієнтувати ся въ околици. Мôй споглядъ павъ найперше на снѣжне поле 10.000 стôпъ высокого Дахштайну, котре ôдслонило ся саме теперь передъ моимъ окомъ въ цѣлôй своѣй блыскучôй красотѣ и величавости, бо, на моє щастє, саме-теперь высунуло ся сонце зъ по-за хмаръ и кинуло на него свои золотй промѣнѣ. Поле тото снѣжне засіяло, гейбы було покрыте щирымъ срѣбромъ; ясно выступили всѣ стôжки острокôнчастй, що сторчать ту и тамъ по обохъ єго бокахъ; серединою пôдносить ся снѣжне поле що разъ высше, ажь до самого вершка. Поглядъ той не дасть ся порôвнати зъ нѣякимъ другимъ поглядомъ. Дахштайнъ блыщить по серединѣ другихъ гôръ темныхъ и чорныхъ, мовь зъявище зъ иншого свѣта, мовь преображенiє небесне... Але тоє зъявище не довго тревало; — сонце зайшло зновъ за хмары и Дахштайнъ щезъ въ густôй мрацѣ, що єго накрыла... Дальше на всхôдъ сторчала высока гора Шафбергъ, любиме мѣсце туристôвъ, бо и выхôдъ на ню выгôдный, — дамы перебувають подорожь сюда на мулахъ, — и гостинниця на горѣ дуже добра, и поглядъ зъ неи на цѣле Salzkammergut зъ всѣми озерами прехорошій... Близше идъ Дахштайнови пне ся высоко въ воздухи громада нагихъ и скалистихъ гôръ, названа Gossau-Spitz-Berg. Зъ ôдси проявляють ся

тотй скалы зъ своими острокôнчастыми и заокруглеными шпилямы, высшими и низшими, мовь вежѣ и дахи зачарованого якого мѣста. Майже нѣхто зъ туристôвъ не заглядає въ ѳи предѣлы, бо они нагй, пустй, безъ рослинности и житя, а до того стрôмкй дуже... Ще близше дъ Лозерови виднѣє великій яръ лѣсистый межи горами. Зъ него прозирають вежѣ костела мѣста Ишль, улюбленого прибѣжища въ лѣтѣ цѣлого елеѓанцкого свѣта, такъ зъ Австрiѣ якъ и прочои Европы, а навѣть нашои Цѣсарскои родины... Недалеко ôдъ Ишля виднѣє озеро Wolfgangsee, нацѣховане тымъ, що побôчь него стремить красно выточена, лѣсомъ поросла гора въ видѣ стôжка острокôнчастого... Въ дни погôднй можь зъ ôдси бачити такожь 12.000 высокого Ґросґлокнера, але того дня мы лишь здогадували ся зъ пôдъ густои мраки, де ôнъ мôгъ лежати.

На вершку горы Лозеръ пробувъ ѳмь зъ $^3/_4$ годины. Поволи зачали ся гадки снувати и чувства будити, якихъ на долахъ не досвѣдчаємо... Чоловѣкъ чувствує ся тутка, высоко взнесеный понадъ жилища людскй, свобôдный, якъ птахъ; не тиснуть го журбы повседневнй, не чує ся звязанымъ законами анѣ конвенціональными звычаями, не знає нѣкого надъ собою, лишь одного Бога... Звычайнй людскй бажаня за майномъ, за почестями и достоиньсвами выдають ся смѣшными и безрозсудными; чоловѣкъ споглядає на долы, де люде тонуть въ мрацѣ, мовь плазы въ болотѣ, зъ якимъ-то презрѣнѣмъ и спôвжалёмъ... Душа и серце пре до неба... Але не довго превало таке одушевленє. Голодъ и холодъ пригадали, що чоловѣкъ не ѳсть чистымъ духомъ; тѣло приневолило спустити ся на землю, зъ котрои улѣплене.

Отже вертаємо назадъ до хаты, десьмо ночували, а тутъ покрѣпивши ся добрымъ снѣданкомъ, спускаємо ся дуже стрôмкою стежкою, куда до горы нѣхто ѳще не ходивъ, черезъ лѣсъ, простѣсѣнько до озера Альтавссее, де насъ дожидала замовлена повозка...

Здоровй и веселй вертаємо на хорошій обѣдъ до нашого пансіону...

Денисъ.

НЕДѢЛЯ ВЪ ПОЛѢ.

Кругомъ, кругомъ широке поле,
Низенько схилений жита,
Нѣгде нѣкого доокола,
Спокôй мовь въ гробѣ, самота.

Надъ полемъ, на голубôмъ зводѣ
Предвѣчный свѣтичь сьяє все,
Велична тишина въ природѣ,
Лишь легôтъ звонôвъ звукъ несе.

Въ тôмъ храмѣ, Творче, я зъ поклономъ
Зъ житами голову схилю,
И пѣснею вразъ зъ жайворономъ
Имя Твоє я возхвалю.

1885.

КОРОТКА
ИСТОРІЯ ЛИТЕРАТУРЫ РУСКОИ.

Написавъ Омелянъ Огоновскій.

ПЕРІОДЪ ЧЕТВЕРТЫЙ.

(Конець.)

Були въ сѣмъ періодѣ ще иншй лѣтописцѣ та историки на Украинѣ, але они по-неволи нахилялись пôдъ просвѣтну кормигу Россіѣ и намагались писати свои творы въ языцѣ державнôмъ, хоча де-хто зъ нихъ любивъ щиро свою батькôвщину. Сюды належать:

1. Петро Симоновскій. Се бувъ товаришъ бунчуковый, котрый въ 1765. р. зладивъ сю лѣтопись: *„Краткоє описаніє о козацкомъ малороссійскомъ народѣ и о воєнныхъ ѳго дѣлахъ, собранноє изъ разныхъ исторій иностранныхъ, нѣмецкой — Бишенга, латинской — Безольди, французской — Шевалье и рукописей русскихъ“*[1]). Симоновскій поясниавъ навперед слово „козакъ“ и ôдтакъ подавъ поглядъ на исторію козачины ôдъ першого гетьмана, князя Рожиньского, до выбору послѣднього гетьмана, графа Розумовского, именно до приѣзду ѳго въ Глухôвъ (1751). Сей авторъ писавъ свою лѣтопись объѣктивно стильомъ ядренистымъ.

2. Георгій Конискій[2]). „Императорскоє общество исторіи и древностей россійскихъ“ выдало заходами редактора Осипа Бодяньского исторію козачины пôдъ симъ заголовкомъ: *„Исторія Русовъ или Малой Россіи. Сочиненіе Георгія Конискаго, архіепископа бѣлорускаго“. Москва 1846.* Сеся исторія основує ся подекуды на переказахъ люду украиньского и написана вôтхненѣмъ поетичнымъ. Про-те подобалась она славному россійскому поетови Пушкину, котрый про автора ѳи выразивъ ся ось-такъ похвально: „Множество мѣстъ въ (его) исторіи Малороссіи суть картины, начертанныя кистію великаго живописца“[3]). По причинѣ же, що въ сѣй исторіи деякй факты представлено невѣрно, найшлись остроумнй критики, котрй стали сумнѣватись, чи справдѣ ученый архіепископъ бѣлорускій бувъ ѳи авторомъ[4]). Питанє се поки-що не може уважатись оконечно рѣшенымъ. Все-жь таки сей твôръ ѳсть важнымъ причинкомъ до исторіѣ козачины, изъ-за чого Н. Костомарôвъ пишучи исторію про Богдана Хмельницкого замѣстивъ въ другôмъ выданю сего твору „Исторію Русовъ“ мѣжь жерелами историчныхъ своихъ дослѣдôвъ.

Въ „Исторіи Русовъ“ представляють ся дѣѣ Руси ôдъ Володимира Великого до гетьмана Розумовского. А вже-жь найкрасше змалювавъ авторъ образъ Хмельнищины, и звеличивъ второго Мойсея именно сими словами: *„Такихъ людей судьба Божія вѣками только производитъ въ человѣчествѣ для нарочитыхъ ея намѣреній и устроеній...“* (стор. 141).

3. Александеръ Риґельманъ. Родина Риґельманôвъ зайшла въ Россію зъ Нѣмеччины въ першôй половинѣ

[1]) „Чтенія въ императорскомъ обществѣ исторіи и древностей россійскихъ при Московскомъ университетѣ“. Годъ третій. Нр. 2. Москва 1847; II. „Матеріялы отечественные“; стор. 1—159.

[2]) Про ѳго житє гляди „Зорю“, ч. 22., стор. 375; замѣт. 1.

[3]) Порôвн. „Собраніе сочиненій М А. Максимовича“. Томъ I. Отдѣлъ историческій. Кіевъ 1876., стор. 239.

[4]) С. М. Соловьевъ, „Очерки исторіи Малороссіи до соединенія ея съ Велико-Россіею“. („Отечественныя Записки“, 1848. г. Нр. 11. 12., и 1849. г. Нр. 2). — М. Максимовичъ „Историческія письма о козакахъ приднѣпровскихъ“ („Кіевлянинъ“ за 1865. г. Нр. 23—25). — Порôвн. отъ-сй слова П. Кулѣша: „Бувъ на свѣтѣ Коniській и своєю Исторіею Русовъ мовь якою завѣсою мальованою закрывъ ôдъ насъ старосвѣщину, ажь поки Шевченко не розôдравъ, не розпанахавъ тои завѣсы...“ („Основа, южно-русскій литературно-ученый вѣстникъ“. 1861. мартъ; „Листы зъ хутора“. III.). — Всѣлякй думки про автентичнôсть „Исторіѣ Русовъ“ зôбравъ Геннадій Карповъ въ ученôй своѣй розвѣдцѣ п. з. „Критическій обзоръ разработки главныхъ русскихъ источниковъ до исторіи Малороссіи относящихся, за время: 8-е генваря 1654—30-е мая 1672 года“. Москва 1870.

XVIII вѣку. Александеръ бувъ инженѣромъ генералъ-майоромъ и живъ довшій часъ на Украинѣ. Одруживши зъ Украинкою полюбивъ ѳнъ нову свою батькѳвщину и запопадливо займавъ ся збиранѣмъ матеріялѳвъ до написаня исторіѣ украиньскоѥ. Вже въ 1778. р. написавъ Ригельманъ „*Исторію малороссійскую или повѣствованіе о Козакахъ*“ въ двохъ частяхъ. Опѳсля переробивъ и доповнивъ свою исторію и написавъ ѥѣ въ чотырохъ частяхъ, именно перши двѣ зладивъ въ 1785. р., а послѣдни двѣ части въ 1786. р. Ѳдтакъ сей твѳръ Ригельмана выдано въ Москвѣ 1847. р. заходами „императорскаго общества исторіи и древностей россійскихъ“ пѳдъ такимъ заголовкомъ: „*Лѣтописное повѣствованіе о Малой Россіи и ея народѣ и козакахъ вообще, отколь и изъ какого народа оные происхожденіе свое имѣютъ, и по какимъ случаямъ они нынѣ при своихъ мѣстахъ обитаютъ...*“ Редакцією сего „лѣтописного повѣствованія“ занявъ ся Осипъ Бодяньскій[1]). До того выданя додано ще рисунки Ригельмана, а то портретъ Богдана Хмельницкого и 27 типѳвъ украиньскихъ зъ рѳжныхъ станѳвъ. Ѳдтакъ замѣщено тутъ ще двѣ карты, се-бъ-то карту новои и стародавнои Украины.

Сеся исторія козачины ѥсть вельми обширна, однакже по мнѣню знатокѳвъ ѥсть она мало критична.

б) Лѣтописни збѳрники.

1. Лѣтопись Густиньска. Она зове ся такъ по головнѳи рукописи, що зберегалась въ Густиньскѳмъ Прилуцкѳмъ монастырѣ на Украинѣ. Сю рукопись зладивъ въ 1670. р. чернець Михайло Лосицкій. А вже-жь ѳнъ не бувъ авторомъ тои лѣтописи, а тѳлько переписавъ ѥѣ зъ давнѣйшои, первѣстнои рукописи, котру уложено въ першѳи половинѣ XVII. вѣку. Заголовокъ лѣтописи ѥсть такій: „*Кройника, которая начинается отъ потопу первого міра и столпотворенія и раздѣленія языкъ и разсѣянія по всей вселенныѣ, и о розныхъ народахъ, таже и о початку славенского россійского народу, и егда сѣде Кіевъ, и како крести благовѣрный князь Володимеръ рускую землю, и о великомъ княженіи Кіевскомъ, и о греческихъ царѣхъ. Списася сія кройника въ Малой Россіи въ монастырю святой живоначальной Троици общежителномъ Густынскомъ Прилуцкомъ... року 1670., мѣсяця августа 2. дня*“.

Въ рукописи Густиньскѳи находять ся части слѣдуючи: 1) „Предмова до чителника“, написана „іеромонахомъ“ Михайломъ Лосицкимъ[2]); 2) лѣтописець о рускѳмъ народѣ; 3) руска лѣтопись; 4) наука св. Кирила философа, пѳсланого зъ Царгороду ѳдъ патріарха Николы въ Кіевъ, ко великому князю Володимиру; 5) про чуда ѳдъ образѳвъ на Волыни въ Луцкѳмъ повѣтѣ; 6) лѣтописець о начатку Густиньского монастыря, и 7) документы на недвижими майна декотрыхъ украиньскихъ монастырѣвъ, и иншѳ дрѳбни статьѣ. — Зъ-помѣжь тыхъ сѣмохъ статей третя статя, се-бъ-то руска лѣтопись, зове ся такожь окремо лѣтописію Густиньскою[3]).

Лѣтопись Густиньска въ начатку своѥмъ основує ся на лѣтописи Несторовѳи, Кіевскѳи и Волыньско-галицкѳи; ѳдъ XIV. вѣку хѳснує ся она хронографами та историками польскими (н. пр. Мартиномъ Бѣльскимъ, Кромеромъ, Ґваґниномъ, Длугошомъ) и такожь декотрыми затраченими лѣтописцями рускими, именно же „рускою достовѣрною лѣтописію“. До важнѣйшихъ статей въ лѣтописи Густиньскѳи належать отъ-сѳи: „*О идолахъ рускихъ*“[1]), „*О премѣненіи нового календаря*“[2]), и „*О уніи, како почася въ рускоѥ землѣ*“[3]).

Лѣтопись Густиньска кѳнчить ся рокомъ 1597., и доповнює недостатокъ историчныхъ вѣстей про дѣ въ захѳднѳи Руси въ часѣ ѳддѣленя ѥи ѳдъ всхѳднои. Въ загалѣ представляѥ она досыть живый образъ сучаснои Литвы и Польщѣ. Языкъ ѥи являѥ ся въ першѳи половинѣ церковно-славяньскимъ, почавши же ѳдъ XV. вѣку перемагаѥ церковщину мова (мало)руска, въ котрѳи замѣчаємо иногдѣ такожь полонизмы.

2. „Краткоѥ описаніѥ Малороссіи“. Въ сѣмъ творѣ представляють ся дѣ Руси полудневои ѳдъ найдавнѣйшихъ часѳвъ по рѳкъ 1734. Незвѣстный авторъ хотѣвъ навязати исторію козачины до давнѣйшого періода княжого. Ѳдтакъ хѳснувавъ ся ѳнъ лѣтописію Грабянки, выбравши зъ неи всьо теѥ, що видѣлось ѥму важнымъ въ исторіи Украины. Свѳи твѳръ историчный списавъ авторъ въ стилю простѳмъ и яснѳмъ, въ мовѣ ядренистѳи, котра прибрала вже богато прикметъ мовы россійскоѥ[4]).

Сей твѳръ уложено мабуть въ 1734. роцѣ, до котрого ѳнъ въ оповѣданю историчнѳмъ простягаѥ ся. Зъ первѣстнои рукописи звелѣвъ гетьманъ Розумовскій зробити копію и ѳдтакъ оригиналъ подарувавъ ѳнъ Академіи Наукъ. Опѳсля въ 1777. р. членъ „вольного россійского собранія“ при Московскѳмъ университетѣ, Василь Григорієвичъ Рубанъ, выдавъ свою „*Краткую лѣтопись Малыя Россіи*“. Хоча-жь Рубанъ въ переднѣмъ словѣ каже, що записки тои лѣтописи ѳдъ 1506. до 1734. р. веденѳи були генеральными писарями при гетьманахъ, почавши ѳдъ Богдана Хмельницкого ажь до смерти Данила Апостола, и що ѳнъ одержавъ тѳи записки ѳдъ архіепископа Георгія Кониского, то однако нема сумнѣву, що лѣтопись Рубана ѳдъ початку ажь до 1734. р. ѥсть лишь копією того историчного твору, що ѥго списано пѳдъ заголовкомъ „Краткоѥ описаніѥ Малороссіи“. Ба, Орестъ Левицкій гадаѥ, що деякѳи частины сего описаня Малороссіѣ увѳйшли въ лѣтопись Самовидця[5]). Се сталось такимъ способомъ: Одинъ изъ переписовачѣвъ видячи, що сеся лѣтопись починаѥ ся вѳйною Хмельницкого, а не раньше, выписавъ изъ „Краткого описанія Малороссіи“ початокъ, де розказуѥ ся про дѣ Руси-Украины ѳдъ найдавнѣйшихъ часѳвъ ажь до вѳйнъ Хмельницкого, и ѳдтакъ се писанѣ поставивъ въ творѣ Самовидця мовь-то вступъ до оповѣданя сего лѣтописця. Той переписовачь доповнивъ тымъ „Краткимъ описаніѥмъ“ такожь деякѳи пропуски въ лѣтописи Самовидця и розширивъ иншѳи вельми короткѳи ѥи оповѣданя; наконець же на основѣ сего збѳрника зладивъ ѳнъ доповненѥ до лѣтописи Самовидця ѳдъ 1702. до 1734. р.

---

[1]) Порѳвн. „Чтенія въ императорскомъ обществѣ исторіи и древностей россійскихъ при Московскомъ университетѣ“. Москва 1847. Нр. 5—9.

[2]) Въ тѳи „Предмовѣ“ пише Лосицкій отъ-се про хосенъ исторіѣ: „Кѳждому чоловѣкови читаньѥ гисторый ѥсть барзо потребно; бо кгды бы не описано и свѣту не подано, заразъ бы зъ тѣломъ безъ вѣсти все сходило въ землю, и люде бы якъ у тмѣ будучи не вѣдали, що ся прошлыхъ вѣковъ дѣяло“. (Полн. собр. рус. лѣтоп. II., 233).

[3]) Лѣтопись Густиньску надруковано заходами археографичнои коммиссіѣ въ другѳмъ томѣ „Полнаго собранія русскихъ лѣтописей“. (Санкпетербургъ 1843; стор. 233—273).

[1]) Полн. собр. рус. лѣтоп. II., 256. 257. — [2]) ibid., стор. 368. 369. — [3]) ibid., стор 369—373.

[4]) „Краткоѥ описаніѥ Малороссіи“ выдано мѣжь додатками до лѣтописи Самовидця (Кіевъ, 1878, р., стор. 211—319).

[5]) Лѣтопись Самовидця, стор. VIII.

3. Лѣтопись Хмельницка. Она єсть вельми коротка, бо займає лишь пять сторôнъ печатныхъ; однакъ подає намъ богато цѣнныхъ вѣдомостій, котрî суть для насъ именно зъ-за того важнî, що авторъ бувъ самовидцемъ тыхъ дѣй, котрî описувавъ. Сеся лѣтопись зове ся Хмельницкою по тôй причинѣ, що авторъ писавъ єї въ Хмельнику, мѣсточку подôльскôмъ надъ рѣкою Богомъ недалеко Межибожа.

А вже-жь годѣ дôзнатись, хто бувъ авторомъ лѣтописи Хмельницкои, якъ ôнъ звавъ ся, и до якого стану тогдѣшньои суспôльности належавъ? Корнило Заклинський въ розвѣдцѣ своєй про сю лѣтопись замѣтивъ, що авторъ сего твору мôгъ бути священикомъ, а може бувъ и мѣщаниномъ[1]). Кругъ єго вѣдомостій бувъ невеличкій, про-те й въ оповѣданю своємъ мало коли выходивъ поза Хмельникъ. Для него було найважнѣйшимъ лишь тее, що дѣялось въ тôмъ гôродѣ и въ єго сусѣдствѣ; про всьо инше розказувавъ ôнъ тôлько загально.

Лѣтопись Хмельницку выдано въ Кіевѣ 1878. р. яко вступъ до лѣтописи Самовидця[2]). Она записує дѣ Украины ôдъ 1636. до 1650. р. Мѣжь сими роками вызначують ся особливо т р и важными подѣями историчными, а то роки 1637. 1648. и 1649. Изъ сеи лѣтописи довѣдуємо ся, що до повстаня въ 1637. р. готовились козаки зъ поспôльствомъ подôбно якъ въ 1648. р. Авторъ каже, що *„и серпы и косы ковали на оружиє, и не дармо земля тряслася: тряслы и Ляхи козаковъ“* (стор. 78). Поляки побороли козакôвъ пôдъ селомъ Кумейками, и ôдтакъ замѣчає авторъ: *„На Вкраинѣ рѣки зафарбовалися отъ крывъ* (крови) *людскои, повны были болота трупу ляцкого, а повны пали были трупу козацкого по мѣстахъ“* (стор. 78). — Про наслѣдки першихъ побѣдъ Богдана Хмельницкого авторъ такъ розказує: *„А до орды безъ личбы панятъ пошло.... А козаки за Ляхами пошли и мѣста, где ся боронили, поплюндровали, Ляховъ и жидовъ стинали, коморы и скрынѣ лупали“* (стор. 79).

Важнымъ єсть той уступъ въ лѣтописи, де авторъ розказує про осаду въ Збаражи: — *„Мало не такий голодъ былъ, якъ въ Самаріи. Хлѣбъ одинъ былъ по 6 золотыхъ, по пять, а гарнецъ пива по 4 золотыхъ. Кони ѣли не толко худыє хлопы, але и панове. Будутъ памятати тую експедицыю въ Збаражъ-мѣсти! И якъ ся поткалъ з кролемъ, много люду кролевского стеръ и примиръє взялъ, съ кролемъ ся виталъ гетманъ, заразъ отъ Збаражъ-мѣста отступилъ. Безчисленноє множество мѣстъ барзо великихъ Татаре съ козаками повыймали и шкоды незличоныи починили; въ Литву ажъ засягли. Не душечка загинула, не душечка тежъ и въ орду пошла!“* (стор. 80. 81).

К. Заклиньскій цѣнить лѣтопись Хмельницку именно зъ-за того, що она высказує устами самовидця погляды людей тогдѣшнихъ, — цѣлои масы народу, — на славнî побѣды Хмельницкого, що показує, яка корысть прийшла цѣлому народови зъ мира Зборôвского. *„Мало людемъ бѣднымъ было отрады“*, замѣтивъ лѣтописець (стор. 81), доказуючи сими словами, що Хмельницкій про долю „поспôльства“ не журивъ ся.

4. Лѣтопись Черниговска. Она єсть вѣдай частію тыхъ короткихъ козацкихъ лѣтописныхъ записокъ, про котрî згадує Величко (II., стор. 7). Дôйшла-жь она до насъ въ двохъ рукописяхъ. Одна рукопись находить ся въ збôрнику, писанôмъ въ XVIII. вѣцѣ, що зберегає ся въ библіотецѣ Черниговскои духовнои семинарiє. Тая рукопись обймає дѣ Украины ôдъ 1587. до 1750. р. и вызначує ся отъ-симъ заголовкомъ: *„Лѣтописецъ зъ 1587. года, въ рускихъ, полскихъ сторонахъ што (ся) дѣяло и якого року“*. Друга же рукопись була замѣщена въ кôнци книги: „о Варлаамѣ и Іоасафѣ гисторія“, надруковани въ Кутеиньскôмъ монастырѣ 1637. р. Она кôнчить ся рокомъ 1652. и має такій заголовокъ: *„Лѣтописецъ, въ рускихъ и полскихъ що ся сторонахъ дѣяло и якого року“*. Властителемъ сеи рукописи въ 1856. р. бувъ Н. Бѣлозерскій, котрый Черниговску лѣтопись выдавъ въ книжцѣ п. з. *„Южнорусскія лѣтописи, открытыя и изданныя И. Бѣлозерскимъ“*. Томъ I. Кіевъ 1856.[1]). Въ сѣмъ выданю находять ся слѣдуючî статьѣ: I. „Черниговская лѣтопись“ (стор 11—44). II. „Краткоє лѣтоизобразительноє знаменитыхъ и памяти достойныхъ дѣйствъ и случаєвъ описаніє“ (стор. 45—106)[2]). III. „Хронологія высокославныхъ ясневелможныхъ гетмановъ“ (стор. 107—124). IV. „Имянная перепись малороссійскихъ гетмановъ“ (стор. 125—140). V. „Слово во время бездождія и глада и всякоя пагубы“... (стор. 141—156). VI. „Ляментъ людей побожныхъ, що ся стало въ литовской земли“ (стор. 157—162).

Лѣтопись Черниговска складає ся зъ двохъ частій: перша часть ôдъ 1587. до 1692. р. була писана на Украинѣ правобережнôй, мабуть въ Кіевѣ; другу же часть, ôдъ 1692. до 1750. р., зложено въ Черниговѣ. Сеся лѣтопись формою своєю єсть подôбна до лѣтописи Львôвскои, але змѣстомъ своимъ являє ся она подекуды важнѣйшою; впрочôмъ въ лѣтописи Черниговскôй добачаємо мову чистѣйшу, нѣжь въ лѣтописи Львôвскôй[3]).

Перша часть лѣтописи (1587—1692) єсть важнымъ жереломъ для исторiє Украины въ XVII. вѣцѣ. Въ нѣй находимо богато новыхъ вѣстей, якихъ нема нѣ въ лѣтописи Львôвскôй, нѣ въ иншихъ лѣтописныхъ творахъ того часу. До такихъ важныхъ записокъ належать н. пр. отъ-сî: а) вѣсть про смерть коронного гетьмана Жолковского: *„1620. Турки гетмана великаго коронного Жолковского на Цецори зъ войскомъ єго збили. А самому Жовковскому, гетманови, мужикъ сокирою голову оттялъ надъ Дньстромъ противъ Могилева Подолского“* (стор. 13); — б) оповѣданє про стрѣчу Богдана Хмельницкого зъ королемъ Яномъ Казимиромъ пôдъ Зборовомъ: *„Потимъ кроль Казимиръ просилъ Хмелницкого, давши козакамъ семи сенаторовъ въ заставу за Хмелницкого. А Хмелницкій приихалъ у сту коней до обозу полского нарядно, бучно, збройно; а пришедши до кроля, палъ предъ нимъ на землю, и потимъ, gди за росказанiємъ кролевскимъ подведено єго, мовилъ єму король: „Если то годится сынови коронному, тобѣ,*

[1]) Порôвн. критичну розвѣдку Михайла А. Максимовича п. з. „Извѣстіе о южнорусскихъ лѣтописяхъ, изданныхъ Николаемъ Бѣлозерскимъ въ Кіевѣ, 1856. г.“. („Собраніе сочиненій...“ Томъ I. Кіевъ 1876; стор. 231—247).

[2]) Се єсть коротенька лѣтопись про дѣ Украины ôдъ 1506. до 1783. р., „наипаче кто именно когда былъ козацкимъ гетманомъ“.

[3]) А. Петрушевичь оцѣняє ось-такъ лѣтопись Черниговску: „Той лѣтописецъ, похожъ формою своею на Львовскій, содержитъ въ себѣ не мало новыхъ важныхъ подробностей, но притомъ имѣетъ много анахронизмовъ и ошибокъ, не исправленныхъ издателемъ ея“. („Науковый Сборникъ, издаваемый литературнымъ обществомъ галицко-русской Матицы“. Во Львовѣ 1867; стор. 257. 258).

[1]) „Лѣтопись Хмельницка“. Критичный розбôръ Корн. Заклиньского. („Зоря“, 1881; ч 19., стор. 230. 231).

[2]) „Лѣтопись Самовидца по новооткрытымъ спискамъ... Издана Кіевскою временною коммиссіею для разбора древнихъ актовъ“. Кіевъ 1878.

пане Хмелницкій, на пана своєго руку подносити и воєвати на него?“ А Хмелницкій отказалъ плачучи: „Я на кроля, пана моєго милостиваго, руки не подношу, тилко на єго сенаторовъ, которые... такъ мнѣ самому, яко и всему народови малороссійскому незносные и невымовные чинили крівды; а теперъ, чого не дай Боже, gди бы насъ зламали, не зоставили бы и наслѣдку рускаго“ (стор. 20. 21); — в) оповѣданє про смерть Ивана Выговского: *„1664. Татаре да Чернецкій и Маховскій Івана Виговскаго казали разстрѣляти; а онъ на той часъ во избѣ поклякнувши, читалъ акафистъ Пресвятой Богородицы. Похованъ у великомъ скитѣ изъ женою своєю Стеткевичовною, которой gди сказано, же пана забито, пала и умерла, зоставивши сына своєго єдинаго, єще невеликаго“* (стор. 29. 30)[1]).

Въ другôй части лѣтописи (1692—1750), выпечатанôй на пяти сторонахъ, замѣщено самй коротенькй записки, котрй историкови не подають важныхъ вѣстей.

5. „Руськая достовѣрная лѣтопись“.[2]) Сеся лѣтопись започастилась мабуть въ другôй половинѣ XVIII. вѣку; однакже знаємо єй изъ творôвъ Самôйла Величка и Степана Лукомского[3]), котрй наводять єй мѣжь жерелами своихъ лѣтописей. Она була звѣстна такожь авторови лѣтописи Густиньскои въ вѣцѣ XVII., и безперечно заслугувала на велике поважанє у рускихъ грамотѣвъ изъ-за богатого змѣсту въ текстѣ историчнôмъ.

„Руськая достовѣрная лѣтопись“ починає ся ôдъ оповѣданя про козакôвъ; згадує отже про гетьмана Предислава Лянцкороньского, якъ ôнъ 1512. р. щасливо боровъ ся зъ Турками, и що за те король Жигимонтъ I. затвердивъ козакамъ давнй ихъ вольности. Пôдъ рокомъ 1576. описує ся, якъ король Степанъ Баторій заходивъ ся около организацiє козакôвъ, якъ звелѣвъ имъ бути на сторожи противъ Татаръ, и якъ видячи ихъ лицарске завзятє сказавъ про нихъ отъ-сй слова: „Буде-де из тѣхъ юнаковъ когдась Рѣчь посполитая волная“[4]). Дальше згадує лѣтопись, якъ той король пôзнѣйше боячись, щобъ козаки, „укрѣпившись“, не були Ляхамъ „тяжкими“, загадавъ ихъ „вънизъ около Днѣпра выгубити“.[5]) Ôдъ року 1582—1599 розказує тая лѣтопись про введенє Григоріяньского календаря и въ загалѣ про всѣ подѣ, якй пôдготовили и приспѣшили унію церковну[6]). Важнѣйшою єсть друга часть „руськои достовѣрнои лѣтописи“. Она оповѣдає про дѣ ôдъ 1606. до 1648. р. Сю часть лѣтописи находимо въ доповненю записокъ Матвѣя Титловского, историка польского, котрый написавъ исторiю про вôйны Туркôвъ зъ Поляками при Цецорѣ (1620) и пôдъ Хотиномъ (1621). Звѣстно вже, що тую исторiю переложивъ на руску мову „абшитованый полковый обозный“ Степанъ Лукомскій въ Прилукахъ 1770[1]). Тôлько-жь не єсть се простый перекладъ, позаякъ Лукомскій утвердивъ свою працю „на вѣрныхъ руськихъ лѣтописяхъ“. Такъ отже Лукомскій доповнивши записки Титловского, зладивъ опôсля доповненє до дневника Окольского на основѣ тои „руськои достовѣрнои лѣтописи“.

Ôдтакъ „достовѣрная лѣтопись“ розказує про похôдъ Сагайдачного на Кафу (1606), про смерть гетьмана Самôйла Кушка, щó по словамъ думы народнои 54 роки мучивъ ся въ неволи турецкôй. про смерть козацкого сотника Михайла Хмельницкого въ битвѣ при Цецорѣ (1620)[2]). Важнй суть сй вѣсти про молодый вѣкъ Богдана Хмельницкого: *„Сина Зъновiя отъ младихъ лѣтъ отдалъ* (Михайло Хмельницкій) *въ наученiє: первѣє въ Кiєвѣ, а потомъ въ городѣ, что надъ рѣкою Саномъ, въ Ярославлѣ, до Єзуитовъ*, и тамъ въ наученiи проводилъ свои лѣта до совершеннаго возрасъта. Будучому-жъ єму тамъ єще отрокомъ, приключился такой случай удивленiя достойній: Когда онъ около костела съ соученiками прохаживался, то вихоръ изъ той компанiи, єго самаго бѣгающаго, ногами подхватя, трижды вѣкругъ онаго костела обнесъ и на томъ мѣстѣ, изъ котораго подхваченъ, опять єго поставилъ. Єзуиты сiє странноє, небывалоє приключенiє разнiи розно разсуждали, однакожъ тѣмъ согласно заключили, провѣщавая: *Будетъ де отъ сего отрока великоє на костелъ римскій гоненiє!*“[3]).

„Достовѣрная лѣтопись“ розказує про прихильнôсть королевича Володислава до козакôвъ и про єго прощанє зъ гетьманомъ Сагайдачнымъ по вôйнѣ Хотиньскôй. Королевичъ высказавши, якй заслуги положили козаки для Польщѣ въ битвѣ пôдъ Хотиномъ, выхлопотавъ для нихъ у короля Жигимонта III. велику похвалу и нагороду, по чôмъ король выславъ похвальный листъ до Сагайдачного и до вôйска запорожского. Оповѣдає дальше, якъ Сагайдачный передъ смертію въ Кiєвѣ (въ цвѣтню 1622. р.) своє майно записавъ церквамъ, брацтвамъ и школамъ, и якъ дещо подарувавъ такожь Львôвскôй Ставропигiи[4]).

Незвѣстный авторъ сеи лѣтописи замѣчає, що коли рускй паны „на Ляховицахъ“ (Ляшкахъ) поженились, то отступили ôдъ благочестивои вѣры[5]). Ôдтакъ мѣжь иншимъ оповѣдає ôнъ, якъ въ 1637. чотыри тысячѣ козакôвъ, щó ляцкои неволѣ не могли вже стерпѣти, рѣшили ся пôйти ажь до Персôвъ, щобы имъ помагати въ вôйнѣ зъ Турками. По дорозѣ стрѣтились они зъ козаками Доньскими, котрй ихъ намовили, остатись надъ Дономъ и разомъ зъ ними добувати Азова[6]).

Хто бувъ авторъ „руськои достовѣрнои лѣтописи“

---

[1]) Порôвн. лѣтопись Самовидця, выдану въ Кiєвѣ 1878. р.: ...„Виговского взяли, которого Маховскій полковникъ казалъ стрiляти недбаючи, же воєводою былъ“ (стор. 84). — По думцѣ М. Максимовича поховано Выговского „въ обители Чигиринськôй“ (Собранiе сочиненiй, томъ I. Кiевъ 1876; стор. 238); однакже А. Петрушевичъ пише, що того гетьмана похоронено „у великôмъ Скитѣ“ близько села Манявы Станиславôвского округа („Науковый Сборникъ“. Во Львовѣ 1867; стор. 258).

[2]) Важну розвѣдку про „руськую достовѣрную лѣтопись“ написавъ покôйный молодый историкъ Корнило Заклиньскій въ статьѣ „Рускй лѣтописи и лѣтописцѣ XVII. столѣтiя“. („Зоря“, рочникъ I, 1880; число 7.) Порôвн. передне слово до лѣтописи Самовидця, яке написавъ Орестъ Левицкій; стор. XIV—XVII.

[3]) Про Самôйла Величка и Степана Лукомского гляди „Зорю“ сегорôчну, число 23., стор. 395—398.

[4]) Лѣтопись Самовидця; Кiевъ 1878. III. стор 350.

[5]) ibid., стор. 351.

[6]) Оповѣданями „руськои достовѣрнои лѣтописи“ про перемѣну календаря и про унію корыстувались авторъ лѣтописи Густиньскои и Степанъ Лукомскій, щó зладивъ „Собранiе историческоє“.

[1]) „Зоря“, число 23.. стор. 397.

[2]) Въ битвѣ пôдъ Цецорою Богданъ Хмельницкій, сынъ Михайла, попавъ ся въ неволю татарску. Достовѣрна лѣтопись замѣчає, що сотникъ Михайло Хмельницкій бувъ родомъ зъ Лысянки, и що зъ-ôдси перейшовъ до Чигирина.

[3]) Лѣтопись Величка, IV. 158.

[4]) Лѣтопись Величка I., „Приложенiя“, стор. 50. — Величко перекладаючи дневникъ Титловского на мову руску, доповнивъ єго (якъ самъ каже въ тôмъ „Приложенiю“ на стор. 33) „рукописными лѣтописцями козацкими“, се-бъ-то „руською достовѣрною лѣтописiю“.

[5]) Лѣтопись Величка, IV., 179.

[6]) ibid. стор. 181.

и де ôнъ пробувавъ, годѣ намъ дôзнатись. К. Заклинський догадує ся[1]), що авторомъ бувъ козакъ, по-за-якъ Величко каже выразно, що доповнявъ записки Титловского лѣтописцями козацкими. Ôдтакъ замѣчає Заклинський, що першу часть лѣтописи мôгъ написати священикъ, котрого вельми займала справа унiѣ церковнои. А вже-жь другу часть лѣтописи зладивъ безперечно человѣкъ свѣтскій, котрый живъ въ першôй половинѣ вѣку XVII.

IV. Литература суспôльно-моральна и національна.

Коли автономію Украины занапащено кормигою россійскою и коли именно зруйновано Сѣчь запорожску (1775), то суспôльный побутъ въ примученôй земли ставъ ся незавиднымъ и чи-мало тяжкимъ. На мѣсце колишнього лицарского змаганя вступила байдужнôсть для новыхъ порядкôвъ, изъ-за чого по всѣмъ-усюдамъ ширилась апатія до всякого почину на поли національнои и суспôльнои дѣяльности. Паны козаки бажали бути аристократiєю и покидали зъ мовою рôднѣ звычаѣ та обычаѣ, мѣжь-тымъ коли простѣ козаки, не могучи погодитись зъ московскими порядками, безъ надѣѣ на лучшу будучнôсть коротали жизнь бѣдолашну. Свои погляды національно-суспôльнѣ высказували они въ пѣсняхъ своихъ и такожь въ вѣршахъ рôздвяныхъ та пасхальныхъ, въ котрыхъ добачаємо сумовиту згадку про давну бувальщину. Ôдтакъ колишнѣ лицарѣ ставались хлѣборобами и жиючи „въ безверхôй хатѣ“ нидѣли безъ всякого проводу морального поббчь панскои старшины, щó дивилась зъ презирствомъ на нещасныхъ своихъ братôвъ. Тогдѣ-то й грамотѣѣ йшли нôдъ ладъ можнымъ панамъ, ба оденъ письменникъ, Климентій Зѣновѣѣвъ, хоча живъ ще за часôвъ Мазепы, у своихъ вѣршованыхъ творахъ поважився написати, що въ простого мужика простый єсть обычай, а въ письменного особный политичный звычай!

Коли отже по затратѣ политичнои самостôйности на Украинѣ апатія суспôльности для всякои дѣяльности що-разъ бôльше змагалась, выступивъ середъ землякôвъ зъ розумною наукою Григорій Савичь Сковорода, щó єго звано украиньскимъ Сократомъ. Ôнъ бажавъ устнымъ словомъ одушевити Украинцѣвъ, приголомшеныхъ недолею, и ôдтакъ наукою двигнути ихъ ко нôзнаню самыхъ себе. Хоча-жь ôнъ для люду нѣчого не писавъ, та лишь для просвѣченои верствы суспôльности моральнѣ деякѣ науки зладивъ въ языцѣ твердôмъ, якимъ колись корыстувавъ ся Дмитро Ростовскій, — то все-таки въ исторiи просвѣты украиньскои єсть ôнъ важною личностію, по за-якъ, жиючи мѣжь простымъ людомъ, неначе показувавъ Котляревскому дорогу, котрою треба ступати, щобы утворити словеснôсть рôдну, самостôйну.

а) Писателѣ.

1. Климентій Зѣновѣѣвъ. Ôнъ живъ за часôвъ гетьмана Мазепы и бувъ черцемъ „странствующимъ“, с. є. такимъ, щó не сидѣвъ постôйно на однôмъ мѣсци, але волочивъ ся по монастыряхъ и по всѣхъ-усюдахъ, та придививъ ся добре житю всякихъ верствъ суспôльности украиньскои. Бувавъ въ рôжныхъ мѣстахъ Кiѣвщины и такожь на Волыни; вступавъ до дворôвъ и хуторôвъ, выпрошуючи жертвы на монастырь, а по дорозѣ не минавъ корчмы, де стрѣчавъ козакôвъ, мужикôвъ и ремѣсникôвъ. Неразъ бувавъ и въ школѣ, котра пôсля народного прислôвя „всякимъ страннымъ дôмъ єсть вольный“[1]). Той отже человѣкъ, щó добре пôзнавъ побутъ украиньскій свого часу, зладивъ збôрникъ стихотворôвъ вѣршами силябичными. Хоча-жь стихотворы Климентія Зѣновѣєва не мають стôйности литературнои, то важнѣ суть однакже по тôй причинѣ, що суть вѣрнымъ образомъ суспôльного житя на Украинѣ въ першôй половинѣ XVIII. вѣку. Рукопись єго твору, обôймаючу 321 картокъ, ôдкрыто недавно[2]), а ôдтакъ основну розвѣдку про тѣ стихотворы написавъ П. Кулѣшь та замѣстивъ єѣ въ Основѣ Петербургскôй[3]).

Авторъ згадує, що перетерпѣвъ въ житю тяжку скорботу, та що въ своихъ стихотворахъ думавъ найти пôльгу „будучи въ гоненiи“. Своє писанє починає ôнъ ладомъ схоластичнымъ, се-бъ-то розправами о правдѣ, о болѣзняхъ, о вѣтрѣ и огни, о Божôмъ милосердiю, о именахъ Божихъ, о смерти и т. и. Ôдтакъ зъображує ôнъ житє реальне: говорить про побутъ рôжныхъ клясъ суспôльности, про крилошанъ, черцѣвъ, козакôвъ, панôвъ, мужикôвъ, цыганôвъ, жидôвъ, ремѣсникôвъ.. Прямодушный чернець пише статю: „О волочащихся черицах и черницах по мѣстах, по школах и по корчемних дворах“ (стор. 184). Изъ стихотворôвъ Климентія можь дôзнатись, що ôнъ не оказувавъ симпатiѣ церковнôй власти; се бо пише, що архiєрѣ брали хабарѣ, се-бъ-то таляры або червонѣ золотѣ, коли кумови позволяли женитись зъ кумою, або зъ дочкою куминою (стор. 201). Авторъ дорѣкає крилошанамъ „збитне трунокъ горѣлчаный заживающимъ, и на утреняхъ въ церквах небывающимъ“ (стор. 171). Коли-жь ôнъ у своѣмъ судѣ бувъ вельми строгій супротивъ власти духовнои, то панамъ пôдлещувавъ ся не-въ-мѣру, и въ стихотворѣ „о веселости дворской“ порôвнує ôнъ пана зъ Христомъ (стор. 201).

Въ однôмъ мѣсци своихъ стихотворôвъ згадує Климентій похвально про козакôвъ и велить ихъ неначе святыхъ шанувати (стор. 206); а вже-жь мужикôвъ цѣнивъ ôнъ дуже низько, уважаючи ихъ негôдными жити въ товариствѣ людей просвѣченыхъ. Ось єго слова:

„Яко такожъ трезвому изъ пьянимъ обитать,
тако и письменному изъ простимъ пробувать:
Бо въ простого мужика простий єсть обичай,
а въ письменного особний, полiтичний звичай“ (ст. 176.)

Ôдтакъ ôдзыває ся зъ презирствомъ про женщины, котрымъ по єго думцѣ наука зовсѣмъ непотрѣбна:

„Дармо, ся видитъ, женскъ полъ звиклъ письма учити
могла бъ церковъ и безъ нихъ письма обходити;
Бо токмо мужемъ далъ Богъ небезпотребно,
а имъ, здаєтця, яко-бы и непотребно.
Жена письменна мужемъ простимъ погоржаєтъ,
и якъ простака цѣле того знѣвечаєтъ.
Овшемъ бо праве женамъ письмо неприлично,
тилько оно менщизнамъ потребно и слично;
А женамъ, якъ пятого колеса, такъ треба,
а мужемъ всякимъ всюда на все то потреба“ (стор. 191).

Подаючи характеристику суспôльного побуту на Украинѣ авторь описує такожь сѣльскѣ бурсы, щó зва-

[1]) „Зоря“, рочникъ I. 1880.; число 7 стор. 97.

[1]) „Українські приказки, прислiвья и таке инше“. Збiрники О. В. Марковича и других. Спорудив М. Номис. С.-Петербургъ 1864; стор. 119. а.

[2]) Въ рукописи Климентія Зѣновiєва не достає початку и кôнця, та й въ серединѣ нема деякихъ картокъ.

[3]) П. Кулишъ, „Обзоръ украинской литературы. I. Климентій“. („Основа, южно-русскій литературно-ученый вѣстникъ“. Петербургъ 1861. Январь; стор. 159—234).

лись школами. Бурсакôвъ въ такихъ школахъ звано „нищунами“, по-за-якъ они були круглыми сиротами, щó поступали пôдъ опѣку церкви. Пôдъ проводомъ дячкôвъ и понамарôвъ тѝ бурсаки часто ходили до дворôвъ на добычу, изъ за чого звано ихъ „курохватами“[1]). Школа була захистомъ такихъ волокитôвъ, якимъ бувъ такожь Климентій; ба, дячки й пономарѣ зô своими приятелями пили до-дуру въ такôй святыни наукъ. Илюстрацією тогдѣшньои науки служить статя; „О школярахъ, дрова крадущихъ, и о школѣ“ (стор. 173).

А вже жь погляды сего автора на моральнôсть були вельми хитливѝ. Иногдѣ бувъ ôнъ строгимъ проповѣдникомъ покаяня, а небавомъ опôсля не боронивъ грѣшити по-тай людскихъ очей (стор. 185).

Хоча-жь свѣтоглядъ Климентія бувъ подекуды дивовижнымъ, то все-таки збôрникъ єго стихотворôвъ малює досыть вѣрно Украину за гетьманованя Мазепы. Особливо-жь важна єго характеристика сучасныхъ цехôвъ и ремѣсникôвъ (стор. 207—231). Справдѣ, ще въ першôй половинѣ XVIII. вѣку процвитавъ на Украинѣ промыслъ не-абы-якій. Та отъ, пôдъ чужою кормигою запропастилось добро землѣ, котра колись кипѣла медомъ и молокомъ[2]). Закрѣпощенє люду лягло тяжкою недолею на примученy Украину, и ôдтакъ колишнѝ веселощѣ минулись безъ слѣду въ степахъ, засѣяныхъ могилами.

Изъ писаня Климентія Зѣновѣєва можна дôзнатись, що ôнъ бувъ Полѣщукомъ, по-за-якъ въ єго мовѣ добачаємо прикметы нарѣчія полѣского.

2. Григорій Савичъ Сковорода[3]). Сей славный мужъ родивъ ся на Украинѣ въ Чернухахъ, селѣ Кіевскои губернiѣ, Лубеньского повѣту въ 1722. р. Родителѣ єго були роду козацкого и звѣстнѝ були въ повѣтѣ изъ-за честнои своєи вдачѣ. По-за-якъ Григорій вызначувавъ ся гарнымъ спѣвомъ и оказувавъ охоту до науки, то отець ôддавъ єго въ Кіевску академію. Небавомъ потôмъ пôслано єго въ Петербургску придворну капелю спѣвакôвъ, и ôдтакъ живъ ôнъ въ царскôй столицѣ трохи-що не три роки. Коли-жь цариця Єлисавета навѣщала Кіевъ, то забрала зъ собою такожь своихъ спѣвакôвъ. Ôдтакъ Сковорода не вертавъ ся до Петербурга зъ придворными спѣваками, але лишивъ ся въ Кіевѣ, и въ академіи ставъ учитись языкôвъ єврейского, грецкого и латиньского, та й вправлявъ ся въ реторицѣ, философіи, математицѣ, натуральнôй исторіи и въ богословію. Однакже не хотѣвъ бути священикомъ, и ось забаглось єму побачити чужѝ краѣ. И справдѣ сповнилось єго бажанє, бо генералъ-майоръ Вишневскій, ѣдучи на Угорщину до Токайскихъ гôръ, взявъ єго зъ собою, щобы спѣвавъ тамъ въ грецко-россійскôй церквѣ. Тогдѣ повелось тому талантливому Украинцеви звѣдати деякѝ угорскѝ городы и цѣсарску столицю Вѣдень. Кажуть, що ôнъ бувъ такожь въ Польщи, Нѣмеччинѣ и въ Италіи[1]). Въ своѣй вандрôвцѣ набувъ ôнъ богато вѣдомостій, и коли вернувъ ся на Украину, обнявъ катедру поетики въ Переяславѣ, бувши покликанымъ на учителя тамошнимъ епископомъ Никодемомъ Сребницкимъ. Тогдѣ написавъ Сковорода для шкôлъ „руководство о поезіи“ на основѣ новыхъ поглядôвъ въ тôмъ предметѣ, изъ-за чого епископъ велѣвъ єму тую книжку переробити. Але Сковорода не послухавъ епископа и въ оправданю своѣмъ написавъ: „Alia res sceptrum, alia plectrum“, се значить: инша рѣчь управляти церквою, а инша — спѣвати пѣснѣ при лирѣ. Ôдтакъ на справозданю консисторіѣ епископъ написавъ своєю рукою сѝ слова изъ псалтыри: „Не живяше посредѣ дому моєго творяй гордыню“.

Опôсля живъ Сковорода у свого приятеля, а въ 1758. р. ставъ домашнимъ учителемъ у помѣщика украиньского Степана Тамары, въ селѣ Каврай. Слѣдуючого року поѣхавъ въ Москву, але затуживши за Украиною вернувъ ся до родины. Опôсля живъ зновъ у помѣщика Тамары и займавъ ся выхованѣмъ єго сына. Въ сѣмъ роцѣ епископъ Бѣлгородскій Іоасафъ Миткевичъ поставивъ Сковороду учителемъ поезіѣ въ коллегіи Харкôвскôй. Украиньскій философъ бувъ тогдѣ доволенъ своєю долею; живъ вельми повздержно, не ѣвъ нѣ мяса, нѣ рыбы, а тôлько вечеръ пивъ молоко и ѣвъ овочѣ. Якъ минувъ рôкъ, приѣхавъ Сковорода до епископа Іоасафа для ôдпочинку; ажь ось ставъ сей іерархъ вразъ зъ игуменомъ Гервасіємъ Якубовичемъ намовляти єго, щобъ постригъ ся въ черцѣ, думаючи, що симъ способомъ удержить єго довше при школѣ. Але Сковорода не услухавъ такон рады и пôшовъ до нового свого приятеля, щó живъ въ селѣ Старици, недалеко Бѣлгорода. Тутъ ставъ ôнъ себе пôзнавати и на сю тему написавъ кôлька своихъ творôвъ. Мѣжь-тымъ епископъ Іоасафъ Миткевичь спонукавъ єго вернутись въ коллегію Харкôвску, де ôнъ вчивъ въ синтаксимѣ. Въ 1766. р. по приказу царицѣ Катерины II. отворено въ Харкôвскихъ школахъ клясы „прибавочнѝ“, въ котрыхъ студентамъ роду шляхецкого выкладано „правила благонравія“. Урядъ поставивъ Сковороду учителемъ для тои новои катедры. Тогдѣ написавъ ôнъ учебникъ п. з. *„Начальная дверь къ христіанскому добронравію для молодаго шляхетства Харьковской губерніи“*. Та отъ, найшлись завистливѝ люде, щó автора сеи книжки обвинили о либеральнѝ думки, изъ-за чого ôдсуджено єго ôдъ катедры. Такъ отже Сковорода покинувъ Харкôвъ и живъ опять у своихъ приятелѣвъ. Иногдѣ бувавъ ôнъ таки въ сѣмъ городѣ и навѣстивъ такожь въ Основѣ дôмъ Квѣткôвъ. Григорій Квѣтка-Основяненко мôгъ єго тогдѣ видѣти, бувши молодикомъ пятнацятилѣтнымъ. — Сковорода вмеръ 29. жовтня въ 1794. р. въ селѣ Иванôвцѣ, що ôддалена ôдъ Харкова сорокъ верствъ. На памятнику нагробнôмъ казавъ ôнъ замѣстити отъ-сю надпись: „Миръ ловилъ мене, но не поймалъ“.

Сковорода бувъ прихильникомъ „массонôвъ“, котрѝ вытычили собѣ цѣль фильантропичну и любувались такожь въ мистицизмѣ[2]). Наука либеральныхъ тыхъ мо-

[1]) Въ Енеидѣ Котляревського Еней прирôвнує ся бурсацкому „курохватови“:

Прибѣгъ къ Троянцямъ, засапавъ ся,
Обмокъ въ поту, якъ бы купавъ ся,
Мовь зъ торгу въ школу курохватъ.

(„Писання И. П. Котляревского“. С-Петербугъ 1862; стор. 24.)

[2]) Лѣтопись Величка, I. 5.

[3]) Литература: 1) „Сковорода, украинскій писатель XVIII. вѣка“. Матеріялы для исторіи южнорусской литературы. Статья Ореста Халявского („Основа, южно-русскій литературно-ученый вѣстникъ“. С-Петербургъ 1862; серпень и жовтень. — 2) „Украинская Старина“. Матеріялы для исторіи украинской литературы и народнаго образованія Г. П. Данилевскаго. Харьковъ 1866. I. „Григорій Савичъ Сковорода“ (стор. 1—96). — 3) „Житіе Сковороды, описанное другомъ его М. И. Ковалѣнскимъ“ („Кіевская Старина“. Томъ XVI. 1886; стор. 103—150).

[1]) „Украинская Старина“, стор. 21.

[2]) Н Сумцовъ, „Житіе Сковороды, описанное другомъ его,

ралистôвъ перейшла зъ Англіѣ въ Россію (1731), и ширилась подекуды й на Украинѣ, именно тогдѣ, коли философови-аскету Сковородѣ подобалась мистична сторона „массонства“. Тôлько-жь ôнъ умѣвъ погодити науку „массонôвъ“ зô свѣтоглядомъ украиньскимъ. Ôнъ старавъ ся двигнути земляκôвъ зъ упадку національного и суспôльного, и про-те ходивъ часто мѣжь народъ та звѣщавъ ѥму правды моральнѝ въ зрозумѣлôй мовѣ рôднôй. Хочь отже пропаґанда ѥго була переважно мистично-религійна и моральна, то однако въ ѥго наукахъ скрывались такожь основы демократичнѝ. Тому-то звано ѥго украиньскимъ Сократомъ и устнѝ ѥго науки уважано лучшими ôдъ тыхъ лекцій, якѝ можна було учути въ академіи.

Наука Сковороды була лишь устна, и про-те за житя не друкувавъ ôнъ своихъ творôвъ. Зъ-по-мѣжь письмъ, выданыхъ по ѥго смерти, важнѣйшѝ суть отъ-сѝ:

1. „*Библіотека духовная, содержащая въ себѣ дружескія бесѣды о познаніи самаго себя*“. Сю книгу выдавъ М. Антоновскій въ трохъ частяхъ въ Петербурзѣ 1798. р. при императорскôй академіи наукъ.

2. „*Начальная дверь ко христіанскому добронравію*“. Написана въ 1766. р. для молодого шляхетства Харкôвскои губернiѣ, а переробленa въ 1780. р. Моральный сей твôръ выдано въ „Сіонскôмъ Вѣстнику“ 1806. р.

3. „*Три пѣсни Сковороды*“: а) „Ой ты, птичко желтобока“; б) „Ой поля, поля зелены“; в) „Всякому городу нравъ и права“. Выдано въ „Телескопѣ“ 1831. р., ч. VI., стор. 578—582.

4. „*Басни Харьковскія*“. Москва 1837.

5. „*Сочиненія въ стихахъ Григорія Савича Сковороды*“. С.-Петербургъ 1860.

Всѣ тѝ творы Сковороды писанѝ твердымъ языкомъ, щô наближуѥ ся до языка россійского. Ученый сей Украинець познакомивъ ся за-молоду зъ методою схолястичною, котра любувалась въ языцѣ мертвôмъ, книжнôмъ, призначенôмъ для высшои науки.

Мѣжь ѥго стихотворами вызначуѥ ся пѣсня: „*Всякому городу нравъ и права*“, въ котрôй авторъ высказуѥ свôй поглядъ на тую суспôльнôсть, щô выховалась въ часѣ упадку національного житя на Украинѣ. Въ сѣй пѣсни важнѝ суть особливо слѣдуючѝ слова:

„*А мнѣ одна только въ сердцѣ дума,*
Якъ бы умерети мнѣ не безъ ума“[1]).

Сю пѣсню спѣвають въ Россіи слѣпѝ лѣрники, хоча й змѣстъ ѥи не всякому зрозумѣлый. Тому-то Котляревскій переробивъ ѥѣ въ „Наталцѣ Полтавцѣ“ и вложивъ ѥѣ въ уста возному[2]).

Сковорода пôдносивъ протестъ противъ поганого крѣпацтва, пишучи мѣжь иншимъ такѝ остроумнѝ замѣтки: „*Барская*[3]) *умность, будто простый народъ ѥсть черный, видится мнѣ смѣшная, какъ и умность тѣхъ названныхъ философовъ, что земля ѥсть мертвая. Какъ мертвой матери рождать живыхъ дѣтей? И какъ изъ утробы чернаго народа вылупились бѣлые господа?*“[4]).

Сковорода першій справивъ отже Украину на шляхъ широкій, далекій, на шляхъ народноі просвѣты[1]). Ôнъ бувъ справдѣ „предитечею“ Котляревского, щô явивъ ся творцемъ новои добы нашого литературного житя. Ôнъ бо навчивъ Котляревского ити мѣжь народъ и просвѣщати своихъ земляκôвъ наукою здоровою, щô основуѥ ся на переказахъ батькôвскихъ.

б) Збôрники та окремѝ творы.

На першій поглядъ здаѥ ся не-одному, що по затратѣ національного побуту на Украинѣ загибало руске слово, та що нѣхто вже не важивъ ся списувати своихъ творôвъ въ рôднôй мовѣ, коли зъ реформами Петра Великого настало для нашои батькôвщины тяжке лихолѣтѥ. Однакже любовь до народныхъ святощій не завмерла була ще зовсѣмъ въ серцю потомкôвъ славного козацтва. И въ часѣ кормиги россійскои списувано крадькома деякѝ суспôльно-моральнѝ и національнѝ творы та й пѣснѣ; тôлько-жь годѣ було такѝ писаня печатати въ часѣ реакціѣ уряду противъ давныхъ порядкôвъ украиньскихъ. Такъ отже спочивали такѝ литературнѝ творы въ рукописяхъ, або й сталисъ духовымъ майномъ люду, та ажь теперь выдобуваютъ ся рукописи зъ закуткôвъ, и списуютъ ся пѣснѣ зъ устъ люду, щобы свѣтъ дôзнавъ ся про тѝ окрушины давнѣйшихъ словесныхъ творôвъ на Украинѣ.

1. Мѣжь рукописями XVIII. вѣку вызначуѥ ся збôрникъ приповѣдокъ и афоризмôвъ. Той збôрникъ найшовъ Н. Петровъ въ рукописи, котру мѣжь 1738—1743. рокомъ зладивъ Иванъ Ушинскій, ученикъ коллегіѣ Харкôвскои[2]). Въ порядку азбучнôмъ списанѝ тутъ прислôвя и остроумнѝ высказы, якѝ позбирано не тôлько зъ книгъ духовныхъ и свѣтскихъ, але и зъ скарбницѣ народноі устноі словесности. — Важнѣйшимъ ѥсть збôрникъ пѣсень, щô ѥго мѣжь рукописями Т. В. Кибальчича найшовъ И. Нейманъ[3]). Сѝ пѣснѣ списано въ XVIII. вѣцѣ и замѣщено ихъ въ збôрнику досыть систематично. Навпередъ идуть пѣснѣ религійнѝ, числомъ 61, а ôдтакъ находить ся 26 пѣсень свѣтскихъ. Мѣжь пѣснями религійными ѥсть двѣ въ мовѣ польскôй, а то на Рôздво Христове и въ честь чудотворного образа Богородицѣ Пôдкаменецкои. Пѣснѣ духовнѝ рускѝ уложено въ такôмъ языцѣ, щô наближуѥ ся до мовы народноі. Ôдтакъ мѣжь 26-ма пѣснями свѣтскими ѥсть 14 пѣсень руско-украиньскихъ, 10 пѣсень скомпоновано въ мовѣ польскôй, а зъ двохъ прочихъ одну списано по-россійски, а другу въ мовѣ польскôй и рускôй, одвѣтно перемѣнѣ строфъ. Чисто-рускѝ пѣснѣ суть въ части плодомъ якогось письменника, въ части же творомъ самого народу.

2. Окремѝ творы, переважно поетичнѝ, зустрѣчають ся порозкиданѝ въ давныхъ лѣтописныхъ збôрникахъ, або переходять въ рукописяхъ зъ рукъ до рукъ и ôдтакъ стають ся звѣстными оповѣщенѥмъ одвѣтного тексту въ журналахъ, щô выдають ся именно въ Россіи.

Мѣжь стихотворами змѣсту суспôльно-морального ачейже найкрасшою ѥсть „*Пасхальная вирша*“, котру го-

---

М. И. Ковалѣнскимъ“. Предисловіе. („Кіевская Старина“, томъ XVI. 1886; стор. 103—106).

[1]) „Украинская Старина“, стор. 84.

[2]) „Писанія И. П. Котляревського“. С.-Петербургъ 1862; стор. 320. 321.

[3]) барскій — панскій.

[4]) „Украин. Стар.“, стор. 80. — Можна догадуватись, що самъ Сковорода не писавъ своихъ творôвъ такимъ твердымъ языкомъ, якій добачаѥмо въ печатаныхъ ѥго письмахъ, та що доперва по ѥго смерти позмѣнювано мову первѣстного тексту на тогдѣшній языкъ державный.

[1]) „Правда“, письмо наукове и литературне. Рочникъ III., 1869; стор. 256.

[2]) Н. Петровъ, „Очерки изъ исторіи украинской литературы XVIII. вѣка“. Кіевъ 1880; стор. 2—5.

[3]) „Малорусскій пѣсенникъ XVIII. вѣка“. („Кіевская Старина“. Томъ IX., 1884; стор. 153—158).

ворили козаки-чорноморцѣ[1]) „великому гетману, князю Потемкину“[2]) на свѣтлый день празника пасхи (въ 1786—1787. р.). Сеся „вирша“ єсть твором̀ъ якогось письменного козака, щó хочь кòрыстувавъ ся стихом̀ъ силябичнымъ, переймивъ духа поезіѣ простонароднои. Чорноморцѣ витаючи князя Потемкина въ день воскресеня Христового заявили въ религійно-моральнòм̀ъ стихотворѣ гумор̀ъ украиньскій, смѣючись скрòзь сльозы, неначе-бъ сподѣвались, що воскресне ще колись козацка воля, котру занапастили могучй супостаты. Ось и початокъ сеи „пасхальнои виршѣ“:

„Христосъ воскресъ! Радъ міръ увесь, дождавши Бо-
[жой ласки,
Теперь усякъ наівся въ смакъ свяченои паски.
Вси гуляють, выхваляють воскресшого Бога:
Уже тая, що до рая, протерта дорога.
Злыи духи, такъ якъ мухи, вси уже послызли:
Загнавъ Ісусъ въ пекло по усъ, щобъ христьянъ не
[гризли,
А смерть люта, що намъ тута дуже докучала,
По болотамъ, очеретамъ, біжучи кричала,
Тамъ суцига теперъ бига, якъ шалена зъ ляку:
Бо Богъ съ Христомъ чорта съ хвостомъ прогнавъ,
[якъ собаку.
Сей чортъ темный, князь пекельный, зъ смертью по-
[лыгавъ ся:
Всихъ зажерти, въ адъ заперти — такъ винъ умовлявся.
Вони тое, вкупи двое, знюхавшись сацюють,
Хоть старого, хоть малого, всихъ туды лабцюють.
Була воля: хоть и кроля, у рай не пускають,
Хоть бы святыхъ, вони и тихъ у пекло таскають...“[3])

Важнй суть такожь деякй стихотворы змѣсту суспòльно-политичного. Такъ уже въ лѣтописи шляхтича рускаго, Іоахима Ѳрлича, находимо пѣсню про Миколу Потоцкого, гетьмана коронного[4]). Òдтакъ въ лѣтописи Величка читаємо именно сй стихотворы: а) „Епитафіонъ“ гетьману Бруховецкому[5]); б) сатиричный вѣршь, писаный тогдѣ, коли Самойловича зложено зъ гетьмана[6]).

Коли-жь грамотѣѣ списували свои вѣршѣ мовь-то на-прихапци, то народъ руско-украиньскій звеличивъ именно Хмельнищину чудовыми пѣснями, гадаючи, що „вторый Мойсей“ приверне цѣлòй Украинѣ свободу й волю[7]). — Òдтакъ богато стихотворòвъ, списаныхъ козаками або й учеными грамотѣями въ XVII. и XVIII. вѣцѣ, увòйшли въ народъ и сталисъ пѣснями людовыми. Такъ пѣсню „Ѣхавъ козакъ за Дунай“ въ начатку XVIII. вѣку уложивъ украиньскій козакъ Семенъ Климовскій[8]).

[1]) „Чорноморцѣ“, се-бъ-то чорноморске козацке вòйско, вытворились изъ Запорожцѣвъ въ 1786. р.

[2]) Князь Григорій Потемкинъ бувъ за царицѣ Катерины II. генералъ-губернаторомъ земель новороссійскихъ, — де нынѣ губернія Херсоньска, Катеринославска и Таврицка зъ провинцією Бессарабією. Òнъ бажавъ выгнати Туркòвъ зъ Европы и носивъ ся зъ пляномъ реставраціѣ колишнього царства византійского. Въ 1788. р. ставъ òнъ гетьманомъ козакòвъ катеринославскихъ и чорноморскихъ.

[3]) „Кіевская Старина“. Томъ II., 1882; стор. 168—171.

[4]) Гляди „Зорю“ сегорòчну, число 18., стор. 303.

[5]) Лѣтопись Величка, II., стор. 164. 165.

[6]) ibid. III. 15—17. Порòвн „Зорю“, ч. 23., стор. 396.

[7]) Про поезію простонародну напишемо одвѣтну статю въ додатку до исторіѣ литературы рускои. — Тй пѣснѣ про Хмельнищину зòбравъ Н. Костомарòвъ, и выдавъ ихъ въ третѣмъ томѣ свого твору „Богданъ Хмельницкій“. С.-Петерб. 1884; стор.307—417.

[8]) „Старосвѣтскій Бандуриста“. Книга первая. „Избранныя малороссійскія и галицкія пѣсни и думы, собралъ Николай Закревскій“. Москва 1860; стор. 31. 32.

А вже-жь просвѣтнй змаганя поодинокихъ Украинцѣвъ, щó тихцемъ списували словеснй творы, не могли бути выразомъ литературного житя въ нашòй батькòвщинѣ. Треба було, щобъ тая искра, щó тлѣла на згарищи народнои святынѣ, запалахкотѣла яснымъ поломямъ, — треба було, щобы утворились уста матери-Руси, замкненй вѣковою недолею, щобы жива мова сталась неначе водою цѣлющою для примученого народу. Та отъ, майже до кòнця XVIII. вѣку наша зòрка просвѣтна все ще покривалась чорными тучами, поки не повѣяло животворнымъ леготомъ òдъ степòвъ украиньскихъ, поки не загомонѣло чаруючимъ звукомъ рòдне слово, якимъ Иванъ Котляревскій ожививъ духову мертвоту на руинахъ колишньои козачины. Такъ отже поблагословилось на свѣтъ, засвитала ясна денница, та й заблисла надѣя на лучшу долю матери-Руси.

И забудеться срамотня
Давняя година,
И оживе добра слава,
Слава Украины,
И свѣтъ ясный, невечерній
Тихенько засьяє...[1]).

Рукописнй матеріялы до галицко-рускои литературы.

II.

Недрукована проповѣдь М. Шашкевича.

Помимо, що маємо досыть много збòрникòвъ проповѣдей, то все-жь таки справедливо можна сказати, що наша проповѣдна литература зовсѣмъ не богата творами, котрй бы òдповѣдали дѣйснòй потребѣ. Дуже часто можна почути замѣсць плывучого зъ глубокого переконаня и зъ теплого серця слòва науки и потѣхи — штучно скомбинованй, старанно (а часомъ то й не надто старанно...) приготованй *хрiт*, зложенй зъ сто разòвъ перемолоченыхъ зворотòвъ, докорòвъ и выкликòвъ, уформованй пòсля прастарыхъ схоластичныхъ шаблонòвъ, а нѣ, то часомъ таки прямо вынятй зъ старыхъ збòрникòвъ на пр „Blüthen der Vorzeit“, або и зъ бл. п. Галятовского. Часто лучаєсь, що проповѣдникъ ажь òддыхъ тратить затоплюючись въ ефекты своєи вымовы и любуючись самымъ собою, а вѣрнй або позѣвають блукаючи думкою по чистилищи та роздумуючи, якй то недобрй люде живуть часомъ на свѣтѣ, або — й зовсѣмъ о чòмъ иншòмъ думають; проповѣдь не промовила имъ нѣ до серця, нѣ до переконаня, хиба — рухи та модуляціѣ голосу проповѣдника звернули трохи на себе увагу. Дуже часто люде, маючй славу „великихъ“ проповѣдникòвъ, зовсѣмъ и не пробують òдчути власнымъ серцемъ и розумомъ се, щó говорять, не пробують поставити самыхъ себе въ положенє вѣрныхъ, òдчути ихъ горе и журбу, ихъ потребы, — то й не диво, що така холодна проповѣдь въ найлѣпшòмъ разѣ здивує, *настрашить* — але не потѣшить, не навчить, и *не поправить*. Коли щó може зморозити и òдпхнути серце — то суха, егоистична формалистика; за те справжне почуте, хоть бы трохи и забогато єго було, мусить приєднати для себе поважанє и любовь. До розумныхъ, добрыхъ проповѣдникòвъ, хоть и ненавченыхъ укладати хрiѣ, певно привяже ся народъ, и певно неразъ и поза церквою буде зъ належнымъ поважанємъ и зъ любовю шукати у нихъ помочи и розрады, знаючи, що знайде вырозумѣнє и прощенє. Щире хоть и просте слово тревальше записуєсь въ памяти и въ серцѣ, нѣжь хвилевй ефекты. Такимъ теплымъ чутємъ и вырозумѣнємъ вызначає ся М. Шашкевичь въ усѣхъ своихъ творахъ, и для того подаємо нашимъ читателямъ сю доси недруковану єго проповѣдь, удѣлену намъ ласкаво однымъ прихильникомъ „Зорѣ“. Розумѣєсь, що придержуємо цѣлковито мову и правопись оригиналу, котрого автентичнòсть не пòдлежить сумнѣвови. Не уложена ся про-

[1]) Т. Г. Шевченко. „Кобзарь“. У Празі 1876. II., стор. 71.

повѣдь пôсля нѣякого взору, слова не дôбраний, тонъ по-трохи дитячо-наивный, зовсѣмъ якъ и въ листахъ Маркіяна до родины, розпочинаныхъ словами: „Рôдний любезненькій..“ За те плывуть сй слова зъ щирого серца, а по части ôдбиваєсь въ нихъ душевне настроєнє самого автора. Що до правописи, то у = в ôддаємо курсивомъ (*у*); декуды находимо „і“ зъ двома точками (Хр*і*стіяне, Дан*і*лъ, свят*і*и), а одинъ разъ „и“ зъ двома точками (м*и*ряне).

Проповѣдь слова Божого в день преподобнаго Отца нашего Онуфрія.

Прійдѣте къ мнѣ вси труждающіися и обремененніи и аз покою вы. Мѳв. зач. **Мг.**

Нынѣшное Євангеліє, правовѣрніи Хрістіяне, солоденькую нам подає потѣху; ино огляньте ся дôбре в словах Іс. Хвых. прійдѣте вси труждающіися и обремененніи и Аз упокою вы. Бо ктожбы из васъ нынѣ сказа*у*, же неналежит до тр*у*ждающихся и обремененных, кто нынѣ без труда, без смутку, без журбы! и колиб не святіи слова Іс. Хві: Аз упокою вы, т. є. Я вам подам спочинок, ой як тяжко, як гірко на сем свѣтѣ булобы мирянам! Кождый смуток бувбы без потѣхи, кожда слеза без солодкой надѣи, а радощи сего свѣта, хотябы и найбільшіи небулибы правдивими радощами, бо нынѣ радуєшь-ся и веселишь-ся, а за годинку за часочок, надходит тяжкая недоля, як чорна хмара, як лютый ворогъ забирає твои радощи, и остаєшь ся з тяжкими журбами, а колиб не надѣя в Бозѣ, без потѣхи; для того, хрістіяне, колись нещасенъ в журбѣ и нуждѣ, удавай ся до Бога (I), а Богъ тя потѣшит, а Богъ ти подасть по трудах твоих небесный спочинок (II*):

Гляньте лишь людькове на святих Божихъ, на мученників, на монахів, на пустинників: который з них був на сем свѣтѣ цѣло щасливый и без трудів? святый пророк Самуилъ, святый пророкъ Илія, Єлисей, Ісая, Даніилъ, и всѣ святіи пророки старого завѣта, т. є. закимъ Іс. Хсъ для спасенія нашого иступи*у* з небес на землю, проживали на сем свѣтѣ в нуждѣ и в недостатках, без богатства, без пристановиска, а однакож их устами Богъ предвѣчный промовля*у* до грѣшного народа, а однакож ни єдин не нарѣка*у* на нужду свою, на недолю свою, бо Богъ в души их вля*у* им тихомирность, а на тамтѣм свѣтѣ пода*у* им спочинок небесный. Згадайте Хрне на Лазаря святого, о которым повѣдає Євангеліє святоє, же запа*у* (!) в тяжкую недугу, обложен був (!) струпами, не ма*у* де голови приклонити, не ма*у* кусня хлѣба голод заморити, и жив (!) ино окришинами (!), що спадали зо збиточных столів богача, грѣшного брата своєго; а ктож єго потѣши*у* — Богъ! умѣсти*у* єго в небесахъ, пода*у* му райскіи радощи; а брат єго, що єму жалува*у* кришинку хлѣба. молит єго щоб єму спусти*у* каплю студенной води, прохолодити згорѣлый язык свій від муків пекельных, що ихъ терпѣв (!) за грѣхи свой и за твердость своєго сердця. — Приведѣт собѣ на тямку праведного Іова: Бу*у* то чоловѣк Богобоязливый. али бу*у* засобный и добре єму ся вело, несчисленного ма*у* имѣня стадами овец; алиж бачте, допусти*у* Богъ на него недолю, забра*у* му єго стада, и весь добыток, взя*у* му пріятелѣв и дѣти, и спусти*у* на него самого хоробу; алиж святый сей муж не плака*у*, не нарѣкау (!), али як пристоитъ на побожного тѣши*у* ся и мовля*у*: Богъ да*у*, богъ взя*у*! нагороди*у* му Богъ єго терпеливость и побожность, верну*у* му всѣ єго утрати, и спусти*у* на него благословеньство своє, як росу з неба середъ жаркого лѣта. Поуніи суть книги святіи прикладів потѣхи для нещасного и бездольного; вси святіи мученики, що терпѣли и смерть приймили за вѣру христовую — хто ихъ крѣпиу (!) и силу подава*у* в недолѣ, и в муках? милость к Богови и надѣя в Бозѣ, и колибым всѣх святыхъ мученників хотѣв з дрібна вичисляти, нескінчивбым не мовлю нынѣ, али и за цѣлый рѣк (!), а я собѣ заложив (!) коротенько до васъ промовити, же коли Богъ не поможе, нѣхто не поможе, коли Богъ не потѣшит, нѣхто непотѣшит. Думавбы може хто з васъ, миленькіи, же маєтки и гроши заступлят від недолѣ и потѣшат в нещастю; мови*у* я зараз з початку же годинка-часочок видре тобѣ маєтки, розвѣє твои грошѣ як полову, а коли не спустиш ся на волю Божую, коли сердця твого не грѣє милость Божая и нігъ твоих не крѣпитъ надѣя в Бозѣ, усихати-мешь в недолѣ и в нещастю як былинка серед пѣсків без роси на сонци; а коли бысь в достатках и в гаразді, и якто сегосвѣтні повѣдаютъ в добрім проживавбысь вѣк и не зубожѣв по сѣм боцѣ гроба, питаю ся, чи брат Лазаря праведного богачь твердосердный недаубы бу*у* всѣ свои богацтва за єдну каплю студеннои роси, щоб прохолоди*у* запеклий свій язык Може думаєшь, же помічь и потѣху найдешь в родинѣ и в пріятеляхъ; но подумай, чиж то все родина з тобою, чиж родина не єсть так в руках всемогущого Бога, як и твоє житя (!), як и твоя доля, чиж завсѣда (!) родину теє болит, що тобѣ догарує? а коли ся надѣватимешь на пріятелѣв, о тогда підпираєшь будинокъ твій сто*у*пом лободовымъ; бо пріятель твій доси коло тебе допче и наскакує, доки чує грішь у тебе за пазухою, доки видит волики на твоѣй оборѣ, и як того нестане, розбѣгнут ся и щезнутъ якъ пустый вѣтер в полю. Може ся надѣешь на твою силу; вид*у* я раз сильного дуба и подума*у*ем собѣ, що свѣтъ перестоитъ, али небавком (!) вид*у*-ем що лежа*у* на земли горѣ корѣнем; — такто и сильным буває. — Всьо на що на сѣм свѣтѣ надѣешь ся, єсть, як мудрецъ Божій повѣдає, марниця над марницями. На когож ся надѣвати буду? на Бога ся надѣй, на Бога! Богъ моя сила, богъ моя крѣность, бог моя надѣя, повѣдає пѣвец Божій, Давидъ святый. Богъ твоя потѣха, Богъ твій пристановок, Богъ твои радощи. Богъ всемогущій вседержитель сего свѣта силенъ и тебе тлѣнного хробачка підвести, Богъ милосердный, коли для тебе ступи*у* з небес и умер на крестѣ, умилосердится надъ тобою въ твоєй нуждѣ и трудах, в тяготѣ и журбах, и подасть тобѣ спочинок; а спочинок, що Богъ для трудящих ся и обремененных (!) подає, єсть над всѣ солодощѣ сего свѣта солоденькій. Бо повѣдаю вамъ, вѣрте сердцю моєму: солодкій єсть спочинок в жнива, коли сонце догрѣває, в тѣни при студенній водѣ, али солодшій спочинок у Бога; солодко старенькимъ родичам тѣшити ся своими дѣточками, коли здорові, щастливі, али солодшій спочинок у Бога. А я васъ въ имя господне забеспечаю, же коли житимете по волѣ Божой, по приказах Божіих, коли житимете так, як церковь святая приказує, як Євангеліє святоє научає, и як духовніи напоминают, не минетеся зо спочинком Божімъ. — Будьте богобоязливіи, побожніи, молѣтся щирим сердцем до Бога, будьте милосердними для убогих, як отец небесный над Вами милосердится, шануйте старшихъ, стережѣт чуже як своє, будьте за прикладом Іса Ха покорними и смиренькими, а Євангеліє святоє нынѣшное забеспечає васъ, же знайдете покой душам вашим — Аминь.

При случаю кôлька новыхъ біографичныхъ и литературныхъ подробиць. — Зъ устъ Впр. крил. Петрушевича дôзнавъ ся я, що будучи въ семинаріи старав ся Маркіянъ о дозвôлъ для выдаваня часописи; ôдмовлено єму по причинѣ, що семинаристамъ не вôльно займатись періодичными выданями (крил. П. читавъ дотычный актъ.) — Впр. крил. Г. Олесницкій оповѣдає, що Маркіянъ навчивъ єго, такъ якъ и многихъ другихъ товаришѣвъ, по руски читати (крил. О. бувъ тодѣ на IV-ôмъ роцѣ). Якъ звѣстно, були тодѣ на руске письмо тяжкій часы: деякій питомцѣ ще й на пресвитеріи не умѣли по руски читати, и надписували въ церковныхъ книгахъ стрôчки латинскими буквами. Що до п е р ш о и рускои проповѣди держанои семинаристами, то крил. Олесницкій каже, що вже п е р е д ъ Шашкевичемъ, Устіяновичемъ и Величковскимъ, мавъ одну руску проповѣдь питомець Шоробура (маб. той самый, що опôсля змѣнивъ своє прозвище на „Гороцкій“, Иванъ, родж. 1811, орд 1837, потôмъ парохъ въ Росôльнôй, богородчанского деканата; знакомый мого батька); всежь таки треба признати, що выступленє Шашкевича, Устіяновича и Величковского, ôдразу въ трехъ церквахъ, було важнѣйше, було значучою демонстрацією. — Крил. Петрушевичь маєу себе звѣстный „Ономастиконъ“ Лодія (1790) и обѣцявъ ôдшукати и удѣлити менѣ єго до напечатаня. Также каже кр. П., що бачивъ выданый около 1832-ого р. львôвскимъ питомцемъ Рудницкимъ стишокъ п. з. „Сынъ Руси“, а що до давнѣйшихъ часôвъ дôзнавъ ся я еще, що Ангеловичь державъ при ôдкрытю рускихъ выкладôвъ въ львôвскôмъ сѣменищи (1787) словеноруску промову.

III.

Рукописный ôдписъ „Енеиды“ Котляревского.

Уже на иншôмъ мѣсци згадавъ я, що „Енеида“ Котляревского була у насъ давно уже звѣстна и читана. Знавъ єѣ Шашкевичь, и наводить въ „переделівю“ до „Русалки“. Пробує єѣ наслѣдувати по-трохи І. Левицкій (що до розмѣру, складу и языковыхъ формъ), въ стиху написанôмъ 1838 року „во чéсть Егó превосходúтельству преосвященнѣйшому Кур Михайлу Лѣвúцкому... во дéнь... 8. Новéмврия... у пôдножия Єгó Престола зъ найбôльшимъ ушановањомъ сложенный“*); може также бути, що Левицкій мавъ въ рукахъ „Оду“ въ честь князя Куракина, написану Котляревскимъ, а що ся ода була звѣстна въ Галичинѣ — на се найлѣпшій доказъ, що (маб. вперве) напечатавъ єѣ зъ рукописи Я. Головацкій 1849-ого р. въ львôвскôй „Пчелѣ“. И драматичнй творы Котляревского були звѣстнй и представлованй въ Галичинѣ, а о. И. О(заркевичь, батько) выдавъ навѣть перерôбку „Наталки“ Котляревского (см. статю Я. Головацкого про Котляревского, въ „Пчелѣ“ 1849). О. Кирило Блонскій хотѣвъ уже 1848-ого р выдати цѣлу „Енеиду“ и напечатавъ въ Вѣдни, въ друкарни патрôвъ Мехитаристôвъ сл. проспектъ: „Подписка и предплата на руску книжку подъ титуломъ: Виргиліева Енеида на малорускій язык переложена Котляревскимъ“ (наводить Я. Головацкій, мабуть не надто дословно, въ „дополненію къ очерку библіографіи Ундольскаго“, стор. 56, ч. 368, зъ додаткомъ: „Экземпляръ у Я. Г-ого. Изданіе не состоялось“).

Дуже цѣкавый доказъ, що „Енеида“ була у насъ не тôлько дуже вже давно звѣстна и читана, але *и переписувана*, зволивъ менѣ ласкаво удѣлити п. Єр. Калитовскій. Єсть се урывокъ переписанои латинскими буквами (по тогдѣшному звычаю, задля незнаня рускаго письма) „Енеиды“, узка чвертка, перегнена въ двоє и зшита черезъ половину, старый сивавый папѣръ, разомъ 8 довгихъ а узкихъ, ôдъ початку до кôнця битымъ латинскимъ письмомъ записаныхъ листочкôвъ. На першôмъ листочку, въ горѣ, на лѣво (коло хребта) написано: 2), значить, такихъ зшиткôвъ було бôльше, а передъ нами лежить 2-ій. Находимо тутъ двѣ третины II-ои части, почавши ôдъ слôвъ:

„Hej! kto zo mnoju wyjde bytyś“
„Pokosztowaty stusaniw?“
„Chto chocze pasokoju wmytyś“
„Komu ne żal swoich zubiw?“ (См. „Руска Бібліотека“ Онишкевича, т. I, стор. 10) и одну третину III-ои части, ажь до слôвъ:

Enej w siu put jak raz sobrawsia
Szkapowi czoboty ubuw,
Pidłykawsia (!) pidperezawsia
I pojas ciupko pidtiahnuw,
A w ruky dobru wziaw druczynu
Oboroniat sidu łyczynu
Jak łuczytsia de ot sobak
A posli za ruky wziałysia
Priamcem do pekła popełysia
Piszły u hosti do czortiak. — („Р. Библ.“ I, 19).

Потôмъ слѣдують (по давному звычаю, щобы знати порядокъ зшиткôвъ) въ низу, на боцѣ, ще три слова: Teper że dumaju.

Зъ якогожь выданя мôгъ незвѣстный нашъ копистъ робити сю свою копію? — Мѣжь р. 1809-ымъ а 1842-ымъ не появилось нѣяке выданє „Енеиды“, а по 1842-ôмъ р. появилось що-йно Кулишеве выданє творôвъ Котляревского (1862). Порôвнуючи нашу копію зъ иншими давными рукописями, можна напевно сказати, що походить она що найменше зъ трицятыхъ рокôвъ. Але коли бы навѣть не се, то вже одній варіянты, якй сю копію ôдрôжняють ôдъ выданя 1842-ого р. (Голохина), переконують насъ, що походить она зъ давнѣйшого часу (проф. Онишкевичь придержувавъ ся Голохина, см. „Р. Б.“ I, стор. IX—X; давнѣйшихъ выдань не мавъ я въ рукахъ). Такъ на пр. вже въ наведеныхъ повысше стрôчкахъ находимо отъ якй варіянты: „Гей, хто зо мною выйде битись, Покуштовати стусанôвъ? *Мазкою хоче хто умытись?*“ „Еней въ сю путь якъ разъ *зóбравъ* ся, Шкаповй чоботы *набувъ*, Пôдтыкавъ ся, пôдперезавъ ся, И поясъ цупко пôдтягнувъ; А въ руки добру взявъ дручину, Оборонятй *злу* личину, Якъ лучитъ ся де *одъ* собакъ... Пôшли *на прощу* до чортякъ“. Єще важнѣйше, якъ наведенй варіянты, се, що нашъ переписчикъ опустивъ пять строфъ цѣлкомъ, а зъ иншихъ трехъ строфъ по кôлька (разомъ 14) стрôчокъ; и такъ пропущенй зъ II-ои ч. строфы: „Къ Ацесту заразъ самъ махнувши“ (8-а ôдъ кôнця) и двѣ послѣдній: „Поромщикъ ихъ що найглавнѣйшій“ и „Но видно що пану Тарасу“; зъ III-ои ч. пропущенй: „Не такъ то дѣється ся все хутко“ (4-а ôдъ початку) и „якйжь були до картъ охочй“ (9-а). Поодинокй стрôчки пропущенй въ строфахъ III-ои части 21-ôй („Юнона... твоихъ“, разомъ 3), въ 24-ôй („Не першій — порозганявъ“, разомъ 7), и въ 35-ôй („Якъ тôлько — повтѣкали прôчь“, — 4). Пропущенй строфы стоять въ досыть вольнôй звязи зъ прочимъ змѣстомъ, такъ могли бути що-йно пôзнѣйше дороблены и не мѣстити ся въ давнѣйшихъ выданяхъ. Тяжше пояснити пропущенє поодинокихъ стрôчокъ; може бути, що и ихъ не було въ давнѣйшихъ выданяхъ, а якъ звѣстно, було въ обохъ выданяхъ Енеиды зробленыхъ Парпурою (1798 и 1808 въ Петербурзѣ) „много похибокъ“, за що именно опôсля Котляревскій велить Парпурѣ мучити ся въ пеклѣ (ч. III, строфа 82-а: „Якусь особу мацапуру Тамъ шкварили на шашлику... Натуру мавъ ôнъ дуже бридку, Чужеє оддававъ въ печать“) *Въ Галичинѣ було звѣстне выданє зъ 1808-ого року:* згадує єго І. Левицкій въ своѣй граматицѣ (стор. XVII-а), а въ христоматійцѣ приложенôй до сеи граматики наводить три першй строфы I-ои части, называючи оба разы выразно выданє зъ 1808-ого року (стор. 45—6; першй двѣ строфы ôддѣленй ôдъ третои трома звѣздками * * *). Шашкевичь наводить загальнó навѣть всѣ тры выданя: зъ 1798, 1808 и 1809. Зрештою можна по дечôмъ припускати, що наша копія переписувана вже зъ другои руки, и то зъ копіѣ зробленои полякомъ; на се наводять мене деякй помилки и правописнй властивости: такъ на пр замѣсць „Entela“ (Ентела) читаємо всюды „Eutella“; коли бы конистъ переписувавъ зъ печатаного рускими буквами оригиналу, то така помилка, **u** зам. **n**, була бы неможлива. Такъ само читаємо зам. „szutka“ — „skutka“, зам. „dumaw“ — „dumam“, зам. „nabuła“ — „ne buła“. На полякá вказували бы може такй формы, якъ: serdyty (Absest Trojanec buw serdyty) myż (мѣжь), tylko słyz (слѣзъ), rydneńka (рôдненька). Будь що будь, маємо въ рукахъ дуже цѣкавый доказъ такъ великои звѣстности Котляревского въ Галичинѣ, якъ и живыхъ взаєминъ мѣжь Галичиною а Украиною передъ якихъ 60-ма лѣтами, и видно, що Енеида дуже була у насъ подобалась симъ, що мали єѣ въ рукахъ, коли о. Блонскій бравъ ся єѣ выдавати.

В. Коцовскій.

*) За отсей стихъ, якъ и за многй иншй цѣнній печатаній и рукописнй матеріялы складаю на сѣмъ мѣсци сердечну подяку моєму дорогому товаришеви о. Василеви Калитовскому, (а взглядно Впр о. Стрыйскому, парохови въ Топорôвцяхъ) и єго братови Єр. Калитовскому. Мѣжь тыми матеріялами найшовъ ся єще одинъ цѣкавый (печатаный) стихъ І. Левицкого, показуючій, якъ тодѣ нашй писателѣ мучились надъ выдуманемъ ôдповѣднои правописи, и *якъ они не вагались навѣть пожичити у Сербôвъ латинске „j“*: „Стихъ во честь Іего преосвященьству Куръ Іоанну Снѣгурскому, дня 8. мѣсяца маја року 1837... Іосифомъ Лѣвицкимъ .. у пôдъножја Јего Престола съ найбôльшимъ ушановањомъ сложенный .

КОРОТКІЙ ПЕРЕГЛЯДЪ УКРАИНСКИХЪ КНИЖОКЪ ЗА 1885. РÔКЪ.

IX.

Фотографіи зъ старого мого альбуму. О. Яковенко. К. 1885 р. Частина перша 53 ст. 12⁰, ц. 20 к. (Марта Перепечка. Бабуся Харитина. Музика Павло Драгунусъ.)

Оповѣданя Яковенка звѣснй вже въ Галичинѣ. Першй два були надруковавй въ „Правдѣ“ 1875, ч. 20 и 1878 кн. 2, въ ряду иншихъ єго оповѣдань пôдъ спôльнымъ заголовкомъ „Моі давні знаємі“ (див. ще Правда 1875 ч. 21 и 26, 1876 ч. 10 и 11 и Світ 1881 ч. 11—14), а останнє — въ Зорѣ 1884, ч. 18 и 19. Всѣхъ такихъ оповѣдань було ôсѣмъ и всѣ вони, якъ мы чули, були поданй въ цензуру для выданя окремою книжкою, яле-жь на свѣтъ божій чомусь выгулькнули тôлько три згаданй оповѣданя. Поки-що, спасибôй за се, бо все-жь таки Украина мати-ме теперь бôльше змоги ознайомитись зъ симпатичнымъ и талановитымъ авторомъ, котрый мусѣвъ друкувати свои творы въ Галичинѣ,

ôдкôль до насъ хиба де-що доходить. Лишаючи до якого часу спôльный розбôръ оповѣдань Яковенка, коли можна буде зôбрать ихъ до купы и переглядѣти разомъ, мы намѣтимо поки-що здатнôсть автора одгукувати ся на сучаснй пытаня, потребы та явы громадського житя на Украинѣ.

Въ своихъ оповѣданяхъ авторъ малюе переважно житє и типы пôсля-реформенного часу, коли у слѣдъ за знесенємъ крѣпацтва та иншими реформами заворушили ся темнй силы обскурантизму, почувъ ся гомôнъ жалю за минулымъ паньствомъ та нарѣканя на новй порядки, и незабаромъ настала реакція, середъ якои вже ледви чутно було голосы правды и бажаня дальшого прогресу. Зневага недавно минулыхъ идеалôвъ, зрада своимъ колишнѣмъ думкамъ, доношцтво, погоня за поживою, за здобичою безъ працѣ, и такй иншй сумнй проявы того часу — ось що бере авторъ сюжетомъ до своихъ оповѣдань. Цѣкаво було-бъ выслѣдити, якъ все се одбивало ся и выявило ся въ житю интелигенцiє и народа въ оповѣданяхъ Яковенка, а про те мы маємо передъ собою тôльки три згаданй єго оповѣданя, то й мусимо обмежувати ся ними Въ першому оповѣданю бачимо образъ старои панночки, що росла за часôвъ крѣпацькихъ та выкохала ся въ роскошахъ паньскихъ безъ працѣ, безъ освѣты, безъ думки про житє людске, а теперь ото на старости лѣтъ безъ батька та матери бѣдуе самотою, въ нуждѣ та недостаткахъ, не вмѣючи призвычаитись до нового житя, до новыхъ порядкôвъ, що такъ несподѣвано застукали єѣ бѣдолашну. И ось теперь журить ся вона за минулымъ панствомъ, та клине-проклинае новй порядки, що и крестянъ одняли у неи и землю обрѣзали на надѣлы, а тамъ якесь земство завели, новй суды, школы, та за все плати та плати. Авторъ стрѣвъ єѣ черезъ 20 лѣтъ пôсля того, якъ бачивъ ще молодою дѣвчиною, и зъ жалемъ дивить ся теперь на сей останокъ минулого крѣпацтва. Въ оповѣданю „Бабуся Харитина“ авторъ выявляе, якъ погоня за поживою, що опанувала интелигенцiю въ часы реакцiѣ, мовь та пошесть яка, обхоплювала все бôльшiй та бôльшiй кругъ и займала собою часомъ такй натуры, якъ ото Бабуся Харитина, що десятки рокôвъ служила у пана за няньку та нѣколи небрала грошей, а тутъ всѣ разомъ взяла и почала гандлювати акцiями.

Обыдва сй оповѣданя — се просто етюды зъ житя, въ котрыхъ авторъ де-кôлькома рисками змалёвуе вплывъ сучаснои громадськои хворобы на тй або иншй особы, що довелось єму на своемъ вѣку бачити.

Въ останнёму оповѣданю „Музика Павло Драитусъ“ авторъ вже ширше зачѣпае громадське житє въ часы реакцiѣ. Передъ нами идеалистъ вчитель, що зъ вѣрою та надѣею на кращу долю народа чесно дбавъ про выхованє молодѣжѣ, бажаючи тихого и скокôйного прогресу, котрый „повиненъ ôдновити соцiяльне житє и дати Россiи свѣтъ, спокôй и добро“. Але се бувъ той часъ, коли якъ каже авторъ, „всѣ мы пôдъ Богомъ“. Не минула лиха година и Павла. Саме тодѣ, коли ôнъ попрацювавши свôй вѣкъ на добро людске, зазнавъ и свого особистого щастя — першого коханя до дѣвчины Зоѣ, сестры свого товарища и однодумця Куща — ôнъ мусѣвъ выѣхати кудысь далеко Минуло чотыри роки, ажь коли Драитусъ вернувъ ся до рôдного краю, вернувъ ся такимъ же идеалистомъ зъ вѣрою въ людей та надѣею на кращу долю, хочь и зъ гôркою думкою, що не єму вже теперь працювати на громадськôй нивѣ. Приѣздить ôнъ, и першимъ дѣломъ до Куща, до Зоѣ, до своєѣ любки, що, здавалось, такъ щиро єго покохала, хотѣла навѣть ѣхати зъ нимъ въ ту далеку, непевну подорожь. Але часъ змѣнивъ ся, настали иншй „вѣяня“, иншй погляды и иншй люде. Павло не пôзнавъ свого колишнёго однодумця Куща, що теперь вже разомъ зъ учительствомъ бувъ „головою банка“ и утопаючи въ роскошахъ, забувъ и свою рôдну мову, занехаявъ и всѣ свои колишнй бажаня, думки та порыванiя; не пôзнавъ ôнъ и своєи коханки, що на личко була така-жь гарна якъ и колись, та морально теперь зовсѣмъ знѣвечена тiєю-жь принадою роскошѣвъ та богацтва и тôлько що выйшла за старого богатого акцiонера. Болемъ болющимъ одгукнуло ся все се въ бѣдноѣ пошарпаноѣ душѣ Павла и вылило ся цѣлыми хвилями гукôвъ на єго чудовноѣ скрищѣ. Та не вытерпѣвъ сердега тяжкого горя и кинувъ ся пôдъ колеса локомотивы.

Зъ сёго вже коротенького переказу змѣсту сихъ оповѣдань шановный читатель бачить — о скôлько они цѣкавй и зворушаючй думку. До сёго ще треба додати мову автора — выразну та гарну, мовь у того красномовцѣ зъ народа, що не вытѣвае нѣякихъ прикрасъ штучныхъ, а лѣть ся вона у него вôльно та доладно. Бажалось бы, щобъ авторъ скорѣйше выдавъ другу частину „Фотографiй“, куды, якъ мы чули, мають увôйти пôзнѣйшй єго оповѣданя, надрукованй въ часописѣ „Свiт“ за 1882 рôкъ.

X.

Старосвiтськi казки А. Грабини К. 1885 р. 16 ст. 16-о, ц. 10 к. — Новосвiтськi казки А. Грабини К. 1885 р. 35 ст. 16-о, ц. 20 к. — Весiннi грози. Казка А. Грабини. К. 1885 р. 52 ст. 16 о, ц. 40 к.

П. Грабина почавъ свою литературну дѣяльнôсть оповѣданями въ россiйскôй мовѣ, та мабуть замануло ся єму зажити славы и въ нашому письменствѣ. Подивѣмъ ся-жь, чимъ подарувавъ насъ п. Грабина? Въ першôй книжечцѣ зôбрано чотыри маленькй оповѣданя, про якй самъ авторъ каже, що чувъ ихъ въ м. Ромнахъ и переказуе такъ само, якъ довелось єму чути, безъ жаднои одмѣны. Такй оповѣданя, коли вони записанй вѣрно зъ устъ народа, безперечно мають вагу зъ погляду народовѣданя, але мѣсце имъ въ етнографичному збôрнику або въ такому выданю, якъ ото Кiївська Старина, де й були надрукованй два зъ сихъ оповѣдань (див. К. Ст. 1883 ч. 12), а нѣ въ якôмъ разѣ не въ особливôй книжочцѣ, призначеноѣ для народа. Намъ здаѣть ся зовсѣмъ нерозумнымъ дѣломъ подавати народови тй самй оповѣданя, що вже здавна вѣдомй єму зъ устного переказу а вже коли дивити ся на се зъ того погляду, що, мовь, „єго добромъ та єму й чоломъ“, то треба выбирати справжне добро, найкращй народнй оповѣданя и по сюжету и по формѣ, а не то що друкувати безъ рôзбору усе, що тамъ коли трапило ся записати, якъ робить се авторъ. Єго-жь оповѣданя — се пустй побрехеньки, якихъ въ народѣ можна почути богато, и вже коли народъ дивить ся на нихъ, якъ на побрехеньки, що годять ся хиба для забавы въ гулящiй часъ, то заводити ихъ въ книжку и продавати народови — значить попросту залазить въ чужу кишеню. Друга книжечка, названа чомусь „Новосвѣтськi казки“, мѣстить те-жь чотыри оповѣданя, але се вже власнй утворы автора, и мовлячи правду, зовсѣмъ нѣчемнй и по сюжету и по выконаню. Оповѣданє „Грѣхъ“ ведеть ся ôдъ молодого парубка, що бувъ дуже ласый до дѣвчатъ та молодиць и перебиравъ ними, ажь поки якось не закохавъ ся въ свою хрещену сестру. Коханє зъ разу довело ихъ до грѣха, а женитись, бачь, не можна. То вона, не довго думавши, пôшла у черницѣ, а єго батько оженивъ. Росказано невмѣло, незграбно, мовь наляпано, — отъ усе, що можна сказати про се оповѣданє. Въ оповѣданю „Бабусини привидѣня“ п. Грабина зачѣпае народнй повѣря и нѣбы глузуе зъ якоись бабы, що самй звычайнй явы, коли за ними траплялись якй небудь пригоды або оказiѣ, здавали ся ѣй вѣщуваннями. Казка „Три сыны“ — се якась зовсѣмъ не зрозумѣла притча, про яку мабуть и самъ п. Грабина не втне уяснити — що воно й до чого. Останнє оповѣданє „Табашна операцiя“ взяте вже зъ теперѣшнёго народного житя, черезъ що мабуть и всю книжку названо „Новосвѣтськй казки“. Дѣеть ся въ тому кутку Полтавщины, де розводять тютюнъ, и росказуеть ся про те, якъ кацапы та жиды, що закуповують тютюнъ, обважують та общитують мужикôвъ. Було-бъ добре, коли-бъ авторъ списавъ се правдиво, якъ воно справдѣ буває, а то у него выходить зовсѣмъ такъ, якъ ото въ тыхъ давнѣхъ и всѣмъ вѣдомыхъ побрехенькахъ про москалѣвъ та циганъ, що обдурюють мужикôвъ, наче на глумъ надъ народною простотою. Въ сёму-жь оповѣданю п. Грабина описуе де-кôльки фактôвъ тои деморализацiѣ, яку маe „Табашна операцiя“. Безперечно, що купцѣ та приказчики, що зъѣзжають ся на зборку тютюну, чимало деморализують народъ, и такй сумнй факты, про якй свѣдчить авторъ, суть можливй, але у всякôмъ разѣ сй факты поединчй и авторъ на основѣ ихъ не мавъ працiѣ до загального выводу про народню розпусту.

Про те-жь мы не думаємо, щобъ авторъ мавъ тутъ яку небудь тенденцiю. Зъ останнёго єго оповѣданя „Весённй грозы“ видно, що авторъ дуже ласый до порнографичныхъ картинъ, а може чувъ ôнъ про якiйсь тамъ нату-

ралізмъ Золя и здало ся єму, що коли пôдправить оповѣданє саломъ, то се воно й буде той натуралізмъ. „Весѣнній грозы“ — просто рядъ порнографичныхъ картинъ, гидкихъ, паскудныхъ и при всёму тому цѣлкомъ неправдивыхъ. Передъ нами выступають студенты, учителѣ, акушерка, паночка, — але шкода сподѣвати ся одъ нихъ чого иншого, окрôмъ залётôвъ та розпутства. Що-жь се таке? спытає здивованый читатель — инсинуація, обмова молодѣжи? Може й такъ, а скорѣйше всёго, що тутъ мають вагу схильности самого п. Грабины, що єму самому до вподобы сѣ картины, не дурно-жь ôтъ такъ залюбки описує скоромнѣ сцены...

На рештѣ ще де-що про мову п. Грабины. И въ першихъ двохъ єго книжечкахъ частенько трапляють ся москализмы и мова часомъ якась попсована, найпаче въ тыхъ мѣсцяхъ, де авторъ веде рѣчь одъ себе, а вже въ останнёму оповѣданю — то се просто якесь неподобне „язычіе“. На сёму мы й покôнчаємо розмову про писаня п. Грабины и дай Боже, щобъ намъ нѣколи не довело ся згадувати про нёго.

XI.

Бідний вовкъ. Народна казка. Редакція В. Чайченка. Х. 1885 р. 16 ст. 16 о, ц. 3. к. — Якъ чортъ шматочокъ хліба одслугувавъ, казка (зъ народніхъ устъ) И. Каличка. Катеринославъ 1885 р. 18 ст. 16-о, ц. 10 к.

Перша казка була вже надрукована въ збôрнику казокъ Рудченка, хочь и въ иншôй редакціи; друга — записана наново, принаймнѣ я не памятаю, щобъ вона була де ранѣйше надрукована. Обыдвѣ ôдзначають ся доброю, щиро народнёю мовою и по сюжету цѣкавй, але мы знов скажемо, якъ про „Старосвѣтськй казки“ А. Грабины, що коли народъ сподѣваєть ся ôдъ книжки науки, порады або чогось цѣкавого, нового, то не слѣдъ подавати єму те, що давно вже вѣдомо єму зъ устного переказу, и мѣсце такимъ казкамъ въ етнографичному збôрнику, а не въ книжечкахъ, призначеныхъ для народного читаня.

М. Комарь.

Глытай.

(Драма М. Кропивницкого).

Товариство „Академичне Братство“ заслужило собѣ безперечно подяку публики, выбравши на свôй бенефисъ въ рускôмъ народнôмъ театрѣ драму украиньского писателя-артиста п. Кропивницкого: „Глытáй“ (представленє ôдбулось 4. грудня с. р.). „Глытай“ показавъ ся вправдѣ уже й м. року на нашôй сценѣ, але — хоть судъ про него може бути зъ того або другого погляду здѣленый — належить будь-що-будь до сихъ у насъ ажь надто рѣдкихъ сценичныхъ творôвъ, щó усе будуть приковувати увагу публики и порушувати серця слухаючихъ и читаючихъ. Єсть се, якъ каже авторъ, образокъ зъ „найновѣйшого“ украиньского житя, пригадуючій де-въ-чôмъ Молієра и єго „Tartuffe-a, але написаный зъ великимъ оригинальнымъ талантомъ. Дѣя розвиває ся природно, просто и рôвно, безъ пропускôвъ и ефектôвъ, спокôйно, а помимо того бачимо на сценѣ дѣйсне житє, не штучно зложеный, цвяшками збитый скелетъ житя, — чуємо слова проникнутй интенсивнымъ, кипучимъ чутємъ, не хитро прикроєнй, „естетичнымъ“ пôвъ-аршинкомъ примѣряний, справдѣ неутомимй recitativ-a. То й не диво, що се житє будить въ насъ не одний штучнй вражѣня, але проймає насъ на скрôзь, мы разомъ зъ артистами переживаємо се житє; переконуємось, що въ поетичныхъ творахъ мѣра не аршинъ, критеріумъ не парастасы и мертвй формулы, але єдино и выключно — живе серце; розумѣємо, чому Софокль и Шекспиръ порушували и все ще можуть порушити массы. Сихъ кôлька замѣтокъ для того, що кôлька такихъ драматичныхъ творôвъ, якъ „Глытай“ — а наша сцена буде на все вôльна ôдъ драматичныхъ хрій, а за те ôдкрыє ся терренъ для, нехай и невеликои зразу, драматичнои литературы.

Рѣчь дѣє ся въ херсоньскôй губерніи, мѣсцевй обставины намѣченй вѣрно, хоть зрештою могла бы та сама рѣчь лучитись, и лучає ся, всюды и въ кождôмъ часѣ, бо человѣчй страсти все и всюды тй самй. Осипъ Степановичь, пристарый, поганый богачь, „Глытай“ - кровопійць, дуже добрый и побожный человѣкъ, (образôвъ у него въ хатѣ наче въ церквѣ), выдирає своимъ ближнымъ по змозѣ грошѣ и честь. Мартина Хандолю, молодого, веселого, розумного и заможного, хоть куды — хлощя, живого репрезентанта давнои козацькои вдачѣ, доводить до жебраного хлѣба, — доводить не жидъ, а таки христіянинъ, Осипъ Степановичь. Та се все таки Осипу Степановичови байдуже, та й не велике диво: ну, взявъ грошѣ, и спокôй. Але єму впала въ око молода Олена, дочка убогои покрытки, жѣнка Андрѣя Когута. На лихо Олена дуже любить свого молодого, гарного мужа. Та на се є рада; Андрѣй убогій, мусить шукати роботы, а найшовши єѣ у мѣщанина Ивана Павловича, мусить на якій часъ покинути жѣнку и вандрувати до мѣста, за якихъ 200 верстовъ (ок. 30 миль). Прийшлось Андрѣеви довго забаритись на службѣ, а тымчасомъ Стеха, мати Олены, зовсѣмъ зубожѣла; хотять єѣ за податки зъ власнои хаты выкидати, а Осипъ Степановичь грошей дармо дати не хоче, хоть бы зрештою й не ôдъ того. Роспука обгортає Стеху и Олену, а ôдъ Андрѣя анѣ чутки. Ажь — приходить ôдъ Андрѣя листъ, — „Глытай“ єго скомпонувавъ, передавъ Оленѣ, а прочитавъ єго Оленѣ писарь. Поганй вѣсти принѣсъ Оленѣ сей листъ: Андрѣй, себъ то, не хоче уже вертати, пише жѣнцѣ, нехай дармо й не ждє єго, бо ôнъ уже покохавъ другу, гарнѣйшу и богатшу. Страшенный бôль розрываєгруди Олены: такъ, ôнъ покохавъ другу, „мамо, идѣть по Осипа Степановича...“ Осипъ Степановичь приносить грошей и горѣлки, чи тамъ „рому“; Олена справляє своє „весѣля“, нє чаркою, а дальше и цѣлою фляшкою, нє и мати, нє и Осипъ Степановичь. „Поцѣлуй же мене“, каже Одена, и зъ крикомъ выриваєсь: „геть, могилою холодною тебе чути“. Осипъ Степановичь купує Оленѣ гарне намисто золотисте, убираєєѣ въ шовки, якъ кралю, а Олена ходить несамовита, регочесь и руки ломить; люде на неѣ и на єи матѣрь пальцями вказують: „Яка мати, така дочка“. Тôлькижь незабавомъ починає несамовита Олена наскучувати Осипови Степановичови: „и на що я єѣ до себе до дому принявъ...“ Ажь — повертає Андрѣй. Мати принимає єго проклономъ, ôнъ дивуєсь, починає догадуватись якогось лиха. Ôдграваєсь грôзна сцена въ хатѣ у глытая: „она сама прийшла до мене“, звиняєсь Осипъ Степановичь, „бери єѣ собѣ“. Олена ôдъ розуму ôдходить, руки ломить; Андрѣй ôдпыхає єѣ, она падає мертва. Въ сёй же хвили довѣдуєсь Андрѣй про сфалшованый листъ и пробиває глытая ножемъ.

В. Коцовскій.

НОВЙ УКРАИНЬСКЙ КНИЖКИ.

III.

Перемудрывъ. *Комедія въ пяти справахъ. Панаса Мирного. 1884. Кіевъ, 1886. 8°, 214 стор. Цѣна 75 коп.*

Мы не будемо выкладати змѣсту сёго нового твору д. Мирного: кождый прихильникъ нашои литературы прочитавъ або прочитає єго; для тыхъ-же, хто не прочитавъ и не прочитає сеи комедіѣ, мôй переказъ не дасть нѣчого. Але щобъ зрозумѣлѣйше було те, що я далѣ казати-му, я тôльки зауважу, що твôръ сей засновано на ôдносинахъ мѣжь „батьками“ и „дѣтьми“, на неладѣ, що повстає промѣжь глытаємъ „аблокатомъ“ и єго вже освѣчеными дѣтьми, и що такимъ побытомъ д. Мирный у новôй своѣй працѣ торкаєть ся такъ званои интелигентнои верствы украиньскои суспôльности.

Розглядаючи повѣсти д. Мирного („Зоря“, ч. 17), мы сказали, що у него нема постатей тôльки для декорацій, що й найнезначнѣйшй особы єго повѣстей живуть и дышуть. Отъ же той, хто прочитає „Премудрывъ“, може не повѣрити сему. Деякй постатѣ блѣдй, невыразнй, не знаєшь, що про нихъ и сказати, щó вони за люде. Але-жь дѣло ось у чому. Тамъ, де стрѣчаємо мы простыхъ людей: Храпка, дѣда пасѣшника, Явдоху, мѣщанина Передерѣя, козака Перепадю и иншихъ,— тамъ вони передъ нами живй, тамъ мы ихъ знаємо, розумѣємо Якъ-же дѣло торкнеть ся до Храпкового сына, студента Петра, до єго сестры, гимназистки Галѣ — тамъ блѣдôсть, невыразнôсть. Яка причина тому? Чи не полѣнувавъ ся авторъ, чи не обробивъ тй постатѣ меншь, нѣжь усѣ иншй? Нѣ! Се одний зъ найголовнѣйшихъ постатей, и видко, що авторъ потративъ на нихъ може й бôльше працѣ, нѣжь на деякй иншй незначнй характеры. А про те вони усе-жь выйшли блѣдй!

Дѣло въ тому, що два высше згаданй характеры мусять бути по авторовôй думцѣ позитивнй интелигентнй характеры... Наша украиньска интелигенція, котра такъ довго хитала ся промѣжь „чахи и ляхи“, промѣжь своимъ и чужимъ, промѣжь польскимъ и московскимъ, и котра вже затого знищувалась у тôй боротьбѣ, у тому хитаню, — дуже недавно почала свôй новый шляхъ, шляхъ ôдродженя, длятого, щобъ могла выробити въ собѣ такй чи иншй незмѣнний елементы, свои позитивнй типы. Тй типы и елементы, коли хочете, то й суть, але-жь тôлькн въ зародкахъ, въ невыразнôй, хибкôй формѣ Се наше велике горе для теперѣшнёго часу. Я дуже жалкую, що невеличкій обсягъ газетнои рецензіѣ не дає менѣ змоги докладнѣйше побалакати про сю рѣчь; але-жь сподѣваю ся, що кождый, хто пробѣгъ бы своимъ розумовымъ поглядомъ розвитокъ нашого интелигентного руху зъ єго початку и до сёго часу и звернувъ бы увагу на сёгочасне прямуванє нашои интелигенціѣ до самонôзнаня и самоопредѣленя, той згодивъ ся-бъ зо мною у тому, що я тôлькн-що сказавъ. Але усе-жь я не можу не кинути хочь бѣжучого, поверховного погляду на те, якъ ôдбилось обличє нашои интелигентнои верствы у творахъ нашихъ письмовцѣвъ.

Трохи чи не першимъ въ дѣлѣ змальованя интелигентнои людины яко позитивного типу бувъ у насъ д. Кулѣшь, хоча и въ россійскихъ своихъ повѣстяхъ. Найвыразнѣйше выявивъ ся сей интелигентный чоловѣкъ въ повѣсти „Майоръ“, въ особѣ Сагайдачного. Але-жь щó таке сей Сагайдачный? Якй єго идеалы? Яка єго мета яко украиньского народовця? Шукайте и не знайдете! Ôнъ любить свôй народъ, ходить у єго одежѣ, каже, що народъ сей „единственное самостоятельное у насъ общество“, але-жь и тôльки! Идеалôвъ, поглядôвъ, докладно выробленого свѣтогляду — не шукайте. Сагайдачный — гарный чоловѣкъ по своѣй натурѣ, и ся незописована натура дає єму змогу не одрôзнити ся одъ народу, але-жь не бôльшь. Ôнъ до народу має тôлькн почутє и, не вважаючи на авторове внєвненє, що Сагайдачный изучавъ и т. д народъ, мы не бачимо, щобъ ôнъ знавъ хоча деякй зъ тымъ моральныхъ идеалôвъ, за котрй ôнъ возводить народъ на пєдесталъ „единственнаго самостоятельнаго у насъ общества“. Та воно инакше й бути не може, бо Сагайдачный и про себе до путя не знає, що ôнъ и куды єму треба простувати. Добрый панъ та й годѣ!

Яко реакція такимъ „добрымъ панамъ“ зъявились вѣдомй Шевченковй вѣршѣ: „Не жаль на злого“, де поетъ показує другій бôкъ такого безпредметного народолюбства, малюючи свого „Петра кривого“, котрый —

„Потомокъ гетьмана дурного
И презавзятый патріотъ,
Та й христіянинъ ще до того!
У Кіѣвъ ѣздить всякій годъ;
У свитѣ ходить мѣжь панами
И пє горѣлку зъ мужиками,
И вольнодумствує въ шинку
Та ще въ селѣ своихъ дѣвчатокъ
Перебирає....“

Пôзнѣйше д Левицкій силкувавсь змалювати у своєму Радюкови (повѣсть „Хмары“) позитивный типъ украинця докладнѣйше, нѣжь зробивъ се д. Кулѣшь и иншй, що простували тією-жь стежкою Але-жь и Радюкъ нѣчимъ не одрôзняєть ся одъ Сагайдачныхъ, Нечаѣвъ и т. и., окрôмъ того, що выявляє добрй порываня до якоись дѣяльности, але яка саме се дѣяльнôсть, того анѣ зъ єго слôвъ анѣ зъ вчинкôвъ не видко; навпаки видко бракъ выробленого логичною думкою свѣтогляду, и бракъ сей доводить Радюка иподѣ до найкомичнѣйшихъ вчинкôвъ, яко напр. хочь-бы той, що ôнъ проповѣдує панночцѣ народолюбскй идеѣ, хоче єѣ розвивати читанємъ и несе ѣй читати „Графа Монтекристо“ А. Дюма!

Нарештѣ д. Старицкій въ своѣй драмѣ „Не судилось“ хотѣвъ змалювати, такъ сказати, зъ историчного погляду интелигентнй украиньскй типы минулыхъ часôвъ (1860-тыхъ рокôвъ); але-жь у той часъ, яки Михайло — типъ не позитивный — жива постать, єго товаришъ, Павло Чубань, по замѣрови авторовому типъ позитивный, бôльшь нагадує россійского Базарова („Отцы и дѣти“ Тургенева), нѣжь украиньского народовця.

Отъ и все, що маємо мы въ нашôй литературѣ зъ позитивныхъ интелигентныхъ типôвъ, коли не будемо звертати уваги на другй повѣстѣ Кулѣша, де ôнъ перемальовує того-жь таки Сагайдачного, або на такй блѣдй й безталанній речѣ, якъ романъ Дорошенка „На Украинѣ“, та коли згадаємо, що другй творы украиньскихъ письмовцѣвъ, де вони торкають ся интелигентного житя, („Причепа“ и „Бурлачка“ Левицкого, „Хиба ревуть волы“ Мирного, „Фотографіѣ“ Яковенка) малюють намъ або непозитивнй и переходовй характеры нашои интелигенціѣ, або интелигенцію польску й великоруску, що живе промѣжь нашимъ народомъ. Очевидно що не вважаючи на бажанє змалювати позитивный типъ, письмовцѣ нашй не досягли своєи меты и не досягли саме черезъ те, що єго не було и въ житю, котрого одбиткомъ єсть литература.

Повернемось теперь до нового твору д. Мирного.

Д. Мирный те-жь у свойому Петрови (студентови одеського университету, сынови „аблоката“ Храпка) хотѣвъ змалювати такій позитивный типъ, але-жь мы мусимо зауважити, що се типъ не нашого часу: тй-жь вышиванй сорочки й широкй штаны, зъ за котрыхъ выходить суперечка промѣжь батькомъ и сыномъ, те-жь безпредметне народолюбство — зовсѣмъ Сагайдачный або Радюкъ, и черезъ те постать блѣда, невыразна. А тымъ часомъ, якъ бы д. Мирный не становивъ собѣ меты намалювати „цяцю-хлопця“, а звернувъ бы увагу на те, що справдѣ теперь робить украиньска интелигенція, то ôнъ хоча и не знайшовъ бы може „цяцѣ-хлопця“, але-жь за те побачивъ бы важливе духове прямованє до самонôзнаня й самоопредѣленя, и єго Петро бувъ бы бôльшь живымъ, бôльшь выразнымъ. Правда, повне змальованє сёго нового напрямку не йде якось до того сюжету, якій обôбравъ собѣ авторъ, — себъ то се прямованє вымагає особливои картины, але усе-жь показанє признакôвъ сего напряму въ Петрови оживило-бъ сей типъ.

Друга постать „зъ интелигенціѣ“, Петрова сестра Галя, котра тôльки отсе скôнчила гимназію, здаєть ся намъ, ще блѣдѣйша и навѣть подекуды й зовсѣмъ чудна (напр. сцена зъ за двохъ „люде“ въ словѣ „апелляція“ и т. п.)

Але-жь мы якось чудно почали розглядъ комедіѣ: не зъ головного типу, а зъ другорядныхъ. Се залежало одъ того, що обмальованє сихъ другорядныхъ типôвъ въ творѣ направляло до важливыхъ для нашои литературы пытань. Звернемось теперь до головного дѣяча комедіѣ — „аблоката“ Храпка.

Се типъ незмѣрно антипатичный и дуже ôнъ розплодивъ ся у насъ за останнй часы. Хитрый, пронозуватый, грошолюбный, ôнъ береть ся вести по судахъ чужй позвы, направляючи дѣло такъ, щобы выграти справу тôльки для себе, себъ-то не оправдити правого, а повернути дѣло такъ, щобъ нагарбати собѣ у кишеню И се єму завсѣгды легко зробити, бо має ôнъ дѣло тôльки зъ простымъ, неосвѣченымъ народомъ, котрого грабує якъ схоче, бере зъ живого й зъ мертвого. Сей типъ обмальованый у автора дуже гарно. Храпко выганяє своихъ дѣтей: сына за те, що не хоче йти єго шляхомъ, а дочку за те, що не хоче йти замужъ за Храпкового помôчника у шахрайскихъ справахъ, Печерицю; самъ зостаєть ся зъ другою дочкою. Явдохою, зовсѣмъ неосвѣченою и батькови покôрною, та ще зъ наймичкою Присею, котрои врода розпалює старого розпустника такъ, що ôнъ або хоче купити єѣ золотомъ, або навѣть одружити ся зъ нею. Але-жь Явдоха має свого коханця, сусѣдиного сына Грицька, а Приську кохає Петро. И ось старый Храпко, выгнавши сына й дочку, кричить, що ôнъ усе ôддасть Явдосѣ, а тй двоє нехай хочь по пôдъ-тынню йдуть, але-жь дôзнаєть ся, що Явдоха не стерпѣла єго утисковъ, втекла й звѣнчалась зъ своимъ коханцемъ. Храпко лютує, каже, що озолотить Присю, що заразъ поведе єѣ, на злôсть усѣмъ, до шлюбу, але-жь не знаходить и єи: вона втекла въ купѣ зъ Явдохою и має звѣнчати ся зъ Петромъ. Страшенна лютôсть обнимає Храпка, ôнъ проклинає усѣхъ, каже, що єму нѣкого не треба...

Але у сей саме часъ зъявляєть ся посланець одъ слѣдователя и кличе Храпка яко обвинуваченого у шахрайствѣ — въ перспективѣ, значить, тюрма. Єго хочуть вязати, зôбрались люде, глузують, смѣють ся зъ него, згадуючи єго кривды; ôнъ рветь ся, каже, що єму нѣ на кого покинути хазяйство; бачить, що зоставъ ся самъ одинъ, старый, безпомôчный, обвинуваченый... И пôдъ вплывомъ тяжкого почутя ôнъ бачить свôй грѣхъ передъ дѣтьми, благає покликати ихъ,

щобъ попросити прощеня, щобъ попрощати ся. Усе закôнчуєть ся сценою прощеня, котра выявляє моральне просвѣтленє Храпкове, яко людины, и черезъ те остання дѣя робить глыбокій вплывъ, и торжество правды, котре выразилось не въ тому, що Храпка карає законъ, а въ тому, що ёго карає голосъ власной совѣсти, надає творови серіозне значѣнє по єго идеѣ и вплывае на читача примиряючимъ способомъ....

Але-жь не вважаючи на се, твôръ має хыбы и окрôмъ тыхъ, про котрѝ я казавъ, розглядуючи интелигентнѝ типы комедіѣ. Найбôльша — се велика розтягненôсть твору: авторъ примушує свои особы черезъ ладъ багато говорити, уводить цѣлѝ сцены, безъ котрыхъ легко можна було-бъ обôйти ся (н. пр. сцену съ сотскимъ у останнôй дѣѣ и иншѝ); се дуже зменшує вражѣнє справдѣ гарныхъ мѣсць твору и шкодить єму. Потôмъ — бракъ дѣѣ (акціѣ, „czynności“). Нарештѣ де-якѝ ще меншѝ сценки погано приведенѝ або й зовсѣмъ не до мѣста. Потôмъ — характеры Вовкôвъ, батька й сына — чи не черезъ ладъ вже обыдва „гарносердешнѝ“? Хочь они и багатѝ люде, хочь сынъ и кохає Петрову сестру, але-жь Вовкъ не бувъ бы купцемъ, якъ-бы такъ легко розкидавъ тысячами, котрѝ ôнъ предлагає Петрови й Галѣ пôсля того, якъ ихъ выгнавъ батько. Може такѝ люде й стрѣчають ся помѣжь купецтвомъ (Вовкъ перепродує щетиною), але-жь се натуры на стôльки выємковѝ и не повсякденнѝ, що они не можуть зъявляти ся тôлько для того, щобъ лекше було авторови провести свôй сюжетъ, а вымагають осôбного твору, котрый выяснявъ бы, якъ розвились такѝ натуры тамъ, де имъ найважче було выявитись.

Негарно вражає такожь и те, що авторъ усѣ свои особы охрестивъ якимись надзвычайными именами: Храпко, Вовкъ, Печериця (та ще й Печариця чомусь!), Передерѣй, Перепадя, Тхôръ, Тхориха — справжнѝ звѣринець! Не-вже для того, щобъ украинцѣ ще „украиннѣйшими“ здавали ся?

Що до мовы, то мы не можемо згодити ся зъ ужываньмъ деякихъ слôвъ и фразъ, котрѝ здають ся намъ або хибными, або россіянизмами.

У всякому разѣ комедія д. Мирного — гарный подарунокъ нашôй литературѣ и, коли д. Мирный зверне увагу на свои хыбы въ нѣй, то письменство наше мати-ме въ нѣмъ не тôлько романиста, але й драматурга.

Б. Вôльхôвскій.

Оголошеня.

ЗАПРОСИНЫ ДО ПРЕДПЛАТЫ

литературно-науковои часописи

„ЗОРЯ“

на рôкъ 1887.

„ЗОРЯ“ выходити буде въ тôмъ самôмъ объємѣ якъ до теперь 2—2½ аркуша печатаного пôдъ редакцією **Григорія Цеглиньского**. Якъ загальный напрямъ „Зорѣ“, бути рускимъ органомъ литературно-науковымъ, не змѣнить ся, такъ найбôльшу увагу зверне редакція на часть белєтристичну (повѣсти, оповѣданя, поезіѣ) и наукову, зъ обмеженємъ на скôлько мога матеріялôвъ сухихъ, зъ котрыхъ хиба що найважнѣйшѝ и найхарактеристичнѣйшѝ для нашои литературы, етнографіѣ и старины помѣщатись будуть.

Зъ важнѣйшихъ праць увôйдуть въ „Зорю“ на рôкъ слѣдуючій:

I. Поезіѣ: Ю. Федьковича (не печатанѝ до теперь), О. Я. Конiського, И. Воробкевича, К. Н. Устыяновича, В. П. Масляка, С. Павленка, И. Грабовича, Т. Б. и др.

II. Повѣсти и оповѣданя: О. Я. Конiского, Олены Пчôлки, Дениса, Д. Лепкого, Чайченка, Григорія Цеглиньского и др.

III. Творы драматичнѝ: Дра О. Огоновского (Гальшка Острожска); Григорія Григорієвича (Шляхта Ходачкова) и О. Левицкого (Галька, стихомъ).

IV. Въ части науковôй: Исторія рускои литературы, вѣкъ XIX. Дра О. Огоновского; Исторія розвою Буковиньскои Руси, Дра Стефана Смаль-Стоцкого; О власности и єи нарушеню въ старинôмъ законодательствѣ рускôмъ, Илія Кокорудза; О „убійствѣ“ того-жь самого; крôмъ того працѣ историчнѝ: Дра Ю. Целєвича, Дра О. Калитовского, и працѣ критичнѝ: О. Партыцкого, А. Борковского, К. Лучаковского, М. Подолиньского, В. Коцовского и др.

V. Образки етнографичнѝ: Д. Лепкого, И. Нечуя, Б. Познаньского и др.

VI. Рецензіѣ, новости литературнѝ и науковѝ, библіографія.

Редакція доложить всего стараня двигнути часопись на ôдповѣдне єи высоке просвѣтне и народне становище, а при ревнôй участи Вп. землякôвъ постараєсь вже на рôкъ слѣдуючій (1888) зробити єѣ часописію илюстрованою.

Цѣна предплаты: на цѣлый рôкъ зъ пересылкою **5** злр.; на пôврôкъ зъ пересылкою **2** злр. **50** кр. Для Абонентôвъ зъ Россіи рôчно **6** рублѣвъ; на пôврôкъ **3** рублѣ.

☞ **Вп. Предплатники „Зорѣ“, котрѝ зложать цѣлорôчну пренумерату до половины Лютого 1887 р., дôстануть на жаданє премію вартости 1 злр.** ☜

На преміѣ призначенѝ:

Пара образôвъ представляючихъ Гуцула и Гуцулку на коняхъ въ цѣнѣ 1 зр.

або слѣдуючѝ книжки пôсля выбору:

Микола Джеря. — Повѣсть Ив. Нечуя .	ц. 1 зр.	— кр.
Кайдашева сімѝ — того-жь	„ — „	80 „
Нечуя. — Світогляд украиньского народу	„ — „	30 „
Нечуя. — Повісти и оповіданя . . .	„ — „	30 „

Крôмъ того можна въ мѣру запасôвъ получити ще и слѣдуючѝ книжки:

Захаръ Беркутъ — повѣсть Ив. Франка .	„ 1 „	— „
Повѣсти Ник. Устыяновича	„ — „	80 „
Въ гостяхъ добре а дома лѣпше. — Оповѣданє Дрозда	„ — „	50 „
Соколики. — Комедія въ 4. актахъ Григорієвича	„ — „	40 „
Поезіѣ Тараса Шевченка — Выд. „Зорѣ“ часть I. и II.	„ 1 „	— „
Провідні ідеі в письмах Тараса Шевченка. — О. Партыцкого . . .	„ — „	30 „
О выхованю пôдручникъ для женщинъ .	„ — „	30 „

На почтову пересылку премій треба додати 20 кр.

Пôврôчнѝ предплатники можуть набути тѝ книжки якъ и образы за половину поданои цѣны.

До Россіѣ не можемо высылати премій зъ причины заходячихъ трудностей въ пересылцѣ.

Редакція и Администрація „Зорѣ“,

улиця Академична ч. 8.

Запросины до предплаты

на науковый органъ кіѣвского Университету, мѣсячникъ

„УНИВЕРСИТЕТСКІЯ ИЗВѢСТІЯ“,

що выходить въ Кіѣвѣ книжками по 20 и бôльше листôвъ друку, пôдъ редакцією проф. В. Иконникова.

Мѣстить крôмъ справоздань официяльныхъ зъ дѣяльности университету такожь обширнѝ науковѝ працѣ, историчнѝ и историко-литературнѝ матеріялы, критики и справозданя науковѝ якъ професорôвъ, такь и студентôвъ кіѣвского университету. Въ минувшôмъ рôчнику мѣжь иншими були замѣщенѝ: Пôдручникъ политичноі економіѣ проф. Антоновича, Гербертъ або папа Сильвестръ II., монографія пок. студента Горового, Очерки изъ исторіѣ медицины, проф. Ковнера, Домогиляньска доба въ исторіи кіѣвскои Академіѣ, зъ прилогою цѣнныхъ матеріялôвъ, доц. Голубева, и т. и. Цѣна за 12 книжокъ „Извѣстій“ зъ пересылкою 7 руб. Студенты университету кіѣвского платять за весь рôкъ тôлько 3 руб., студенты прочихъ университетôвъ тôлько 4 руб. Адресъ: Въ Правленіе Университета св. Владиміра въ Кіевѣ.

Ôдповѣдає за редакцію: **Д-ръ Омелянъ Калитовскій.**

Выдає **Товариство имени Шевченка.** Зъ друкарнѣ Товариства имени Шевченка, пôдъ зарядомъ К. Беднарского.

ИП-22303
1886

Зоря
1886